



DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020



EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Daugavpils Universitātes stratēģiskās specializācijas jomu akadēmiskā personāla profesionālās kompetences stiprināšana 3. kārtā”

Vienošanās Nr. 8.2.2.0/20/I/003

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

DAUGAVPILS UNIVERSITY
THE FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

INESE VIČAKA
EKOKRITIKA UN EKOFEMINISMS AMERIKĀŅU RAKSTNIEKA KORMAKA
MAKĀRTIJA ROMĀNOS

ECOCRITICISM AND ECOFEMINISM IN THE NOVELS OF THE AMERICAN
WRITER CORMAC MCCARTHY

PROMOCIJAS DARBS
zinātnes doktora grāda zinātnes doktore (Ph. D.) humanitārajās un mākslas zinātnēs
iegūšanai

(valodniecības un literatūrzinātnes nozarē
(cittautu literatūras vēstures apakšnozarē)

Daugavpils 2024

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	6
1. Ekokritikas un ekofeminisma evolūcijas vēsturiskais pārskats	10
1.1. Ekokritikas četru viļņu periodizācija.....	30
1.2. Ekofeminisma attīstība.....	34
2. Ekokritikas un ekofeminisma teorētiskais un metodoloģiskais ietvars.....	37
2.1. Ekokritikas teorētiskā ietvara kritisks novērtējums.....	41
2.2. Ekonaratoloģija literatūras analīzei.....	43
2.3. Ekofeminisma teorija: patriarhālās varas kritika vides zinātnē.....	56
3. Ekoratoloģija Kormaka Makārtija romānos: vēstījuma analīze.....	76
4. Kormaka Makārtija romānu ekokritiska analīze: tēlu un vides Attiecību izpēte.....	117
5. Sieviešu tēlu un vides mijiedarbība: ekofeministiska Kormaka Makārtija romānu analīze	143
Nobeigums.....	159
Secinājumi.....	167
Pielikums.....	170
Izmantotā literatūra un avoti.....	173

IEVADS

Ekokritika un ekofeminisms ir divi teorētiskie ietvari, kas radušies, reaģējot uz vides krīzi visā pasaulē. Ekokritiski un ekofeministiski analizējot literāros darbus, iespējams gūt ieskatu veidos, kā literatūra gan atspoguļo, gan veido cilvēku attieksmi pret dabu, dzimumu lomu un patriarhālo varu.

Šajā promocijas darbā galvenā uzmanība pievērsta mūsdienu amerikāņu rakstnieka Kormaka Makārtija (*Cormac McCarthy*; 1933–2023) romāniem, kuros aprakstītas attiecības starp tēliem un vidi, vai arī šie darbi ietver tēmas, kas skar dzimumu lomu, vardarbību un ētiskus jautājumus. Tā kā Latvijā K. Makārtija vārds, ne viņa daiļrade nav plašāk pazīstama, ir vērts ieskicēt gan biogrāfiju galvenajās līnijās, gan arī sniegt koncentrētu ieskatu rakstnieka literārajā darbībā. K. Makārtijs ir dzimis 1933. gada 20. jūlijā Providensā, Rodailendā, bet 1937. gadā viņa ģimene pārcēlās uz Noksvilu, Tenesī štatā. K. Makārtijs piedzimis labi situētā īru izcelsmes ASV jurista ģimenē. Dzimto vārdu, kas bija Čārlzs, nomainīja pret Kormaks, izrādot cieņu leģendārajam īru karalim Kormakam.¹ Jau kā K. Makārtijs mācījies Svētās Marijas draudzes skolā un Noksvilas katoļu vidusskolā. Pēc tam Tenesī universitātē studēja humanitārās zinātnes. 50. gadu sākumā tika iesaukts armijā. Pēc dienesta 1957. g. turpināja studijas, gan arī uzsāka darba gaitas, strādājot par automehāniķi. Paralēli darbam tika slīpēti pirmie stāsti, kas arī tika publicēti – “Atceres vakars Suzannai” (*Wake for Susan*) un “Peldētājas liktenis” (*A Drowning Incident*). K. Makārtiju vilināja iespēja pabūt senču dzimtenē, tāpēc 1965. gadā apmeklēja Īriju, pie reizes apceļojot arī citas Eiropas valstis. 1967. gadā atgriezās ASV no Eiropas apceļojuma un intensīvi pievērsās literārajai karjerai.²

Rakstnieka darbu klāsts ir plašs – tie ir gan romāni, stāsti, gan arī lugas. Viens no vēsturiskajiem periodiem, kas būtiski ietekmēja K. Makārtija literāro darbību, bija dzīves laiks Tenesī 1950. gadu vidū, kurā rakstnieks veidoja savu rakstības stilu, taču viņa pirmais romāns “Dārznieks” tika publicēts tikai 1965. gadā. Savukārt K. Makārtija vesterna romāns “Asins meridiāns”, kas tika publicēts 1985. gadā, ir atzīts par vienu no labākajiem viņa darbiem. Plašāku atpazīstamību literatūras kritiķu vidū K. Makārtijs ieguva pēc romāna “Visi skaistie zirgi” (*All the Pretty Horses*) izdošanas 1992. gadā. Rakstnieka romāniem ir

¹ Frye, S. (2017). Prospects for the Study of Cormac McCarthy. *Resources for American Literary Study*, 39(1), p.1–26.

² Crews, M. L. (2017). *Books Are Made Out of Books: A Guide to Cormac McCarthy's Literary Influences*. University of Texas Press.

liela literārā vērtība, viņš tiek uzskatīts par vienu no nozīmīgākajiem 20. gadsimta amerikāņu rakstniekiem.

Pirmais plašākais K. Makārtija darbs – romāns “Dārznieks” (Orchard Keeper, 1965) – izdots izdevniecībā “Random House” ar redaktora Alberta Erskina atbalstu, kurš turpmākos 20 gadus turpināja palīdzēt rakstniekam romānu izdošanā.³ 1966. gadā K. Makārtijs ieguva Folknera balvu par savu debijas romānu “Dārznieks”. 1960. gadu beigās, apceļojot Dienvideiropu, K. Makārtijs sarakstīja savu otro romānu “Tumsā” (Outer Dark, 1968). Romānā ir vairākas filozofiskas un teoloģiskas atsaucis, tostarp uz Vecās Derības Ījaba grāmatu un Frīdrihu Nīči.⁴ K. Makārtija morālo un eksistenciālo jautājumu izpēte caur romāna varoņu pieredzi atspoguļo rakstnieka interesi par filozofiskām un bibliskām tēmām. Romāna “Tumsā” ietekme ir jaušama citu amerikāņu rakstnieku vēlākos dienvīdu gotikas un Apalaču literatūras darbos, arī šī darba tēmas un stils ir vērojams rakstnieka romānā “Dieva bērns”. K. Makārtija trešais romāns “Satrijs” (Suttree, 1979)⁵, lai arī bija saņēmis kopumā pozitīvas atsauksmes, tomēr neguva tūlītējus panākumus, taču kļuva populārs Diendvidamerikā. Romāna darbība norisinās Noksvilā, Tenesī štatā, un to var uzskatīt par sava veida dienvīdniecisku Sanfrancisko un Ņujorkas bohēmas anklāvu analogu. Šajā darbā ir jūtama arī bītu paaudzes rakstnieku ietekme, jo īpaši bohēmas dzīves atainojumā.

1980. gadu sākumā K. Makārtijs apceļoja Amerikas dienvīdrietumus. Šī ceļojuma laikā sarakstījis savu piekto romānu “Asins meridiāns” (Blood Meridian, 1985)⁶, kurš vēlākos gados jau tika uzskatīts par meistardarbu un dēvēts par Lielo amerikāņu romānu. Romānā ietvertā vardarbības un nihilisma filozofija ir skatāma kā savdabīgs pret kristiešiem vērsts protests, kas vēlreiz apliecina biblisku tēmu nozīmīgumu rakstnieka darbos. Tāpat šo romānu var uzlūkot kā ievērojamu dienvīdvesterna darbu līdzās tādu amerikāņu rakstnieku kā Zeina Greja (*Zane Grey*), Luisa L'Amūra (*Louis L'Amour*) un Lerija Makmurtrija (*Larry McMurtry*)⁷ vesterna romāniem. Tomēr atšķirībā no tiem, šajā darbā ir apvērsta vesterna literārā tradīcija. Kas attiecas uz romāna nosaukumu, tas simbolizē Amerikas ekspansiju uz rietumiem līdz pat Meksikai, kas līdzī it visam nes asinis un haosu.

³ Peebles, S., & West, B. (Eds.). (2021). *Approaches to Teaching the Works of Cormac McCarthy*. Modern Language Association.

⁴ Frye, S. (Ed.). (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. Cambridge University Press.

⁵ Culverhouse, S. F. (2013). *Tennessee Literary Luminaries: From Cormac McCarthy to Robert Penn Warren*. New Hampshire: Arcadia Publishing.

⁶ Hamilton, R. (2013). Liturgical Patterns in Cormac McCarthy's Blood Meridian. *The Explicator*, 71(2).

⁷ Evans, D. H. (2013). True West And Lying Marks: The Englishman's Boy, Blood Meridian, And The Paradox Of The Revisionist Western. *Texas Studies in Literature and Language*, 55(4), p.406-433.

K. Makārtijs pirmo reizi guva plašus panākumus, izdodot grāmatu "Skaistie zirgi" (All the Pretty Horses, 1992)⁸, par kuru ieguva Nacionālo grāmatu balvu. Turpmāk tika sarakstīti romāni "Krustceles" (The Crossing, 1994) un "Pilsētas līdzenumā" (Cities of the Plain, 1998), kuri tika iekļauti "Robežu triloģijā" (Border Trilogy) līdzās romānam "Skaistie zirgi". "Robežu triloģijā" ir jūtama V. Folknera⁹ dienvidu gotikas stila ietekme. Romānu darbība norisinās Amerikas dienvidrietumos un Meksikā, tajos ir aplūkotas vardarbības, nabadzības un apspiešanas tēmas. Romānos ir jaušama arī amerikāņu rakstnieka Džona Stainbeka (*John Steinbeck*) ietekme. Līdzīgi kā Dž. Stainbeka romānā "Dusmu vīnogas"¹⁰ (The Grapes of Wrath, 1939), arī "Robežu triloģijā" tiek pētīta migrantu viesstrādnieku skarbā dzīves realitāte Amerikas rietumos. Šos romānus arī var uzskatīt par daļu no Rietumu literatūras tradīcijas līdzās tādu amerikāņu rakstnieku kā Džeka Šēfera (*Jack Schaefer*)¹¹ un Elmora Leonarda (*Elmore Leonard*) darbiem¹² Tomēr, līdzīgi kā "Asins meridiāns" (Blood Meridian), arī "Robežu triloģija" apvērš Amerikas Rietumu mītu, parādot Rietumus kā vardarbības un cilvēku ekspluatācijas zemi pretēji kultūras vēsturnieka Ričarda Slotkina (*Richard Slotkin*) uzsvērtajam skatījumam uz Ameriku kā "plašu, atvērtu zemi ar neierobežotām iespējām."¹³ "Robežas triloģija" balstās arī uz meksikāņu literatūras tradīciju. Romānos tiek pētītas sarežģītās kultūras un politiskās attiecības starp Amerikas Savienotajām Valstīm un Meksiku, kā arī niansēti atspoguļota Meksikas kultūra un vēsture.

Literatūras kritiķis Harolds Blūms (*Harold Bloom*)¹⁴ ir nodēvējis K. Makārtiju par vienu no ievērojamākajiem amerikāņu romānu autoriem līdzās Donam Delilo (*Don DeLillo*), Tomasam Pinčonam (*Thomas Pynchon*) un Filipam Rotam (*Philip Roth*). H. Blūma grāmatā "Rietumu kanons"¹⁵ K. Makārtija romāni "Dieva bērns", "Satrijs" un "Asins meridiāns"¹⁶ ir atzīti par kanoniskiem starp citiem izciliem literatūras darbiem ASV. Tostarp H. Blūms ir atzinis K. Makārtija romānu "Asins meridiāns" par izcilāko darbu kopš ievērojamā amerikāņu rakstnieka Viljama Folknera (*William Faulkner*) romāna "Kad es nomiru" (As I

⁸ Reimer, J. A. (2014). All the Pretty Mexican Girls: Whiteness and Racial Desire in Cormac McCarthy's All the Pretty Horses and Cities of the Plain. *Western American Literature*, 48(4), p.422-442.

⁹ Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism*. Routledge.

¹⁰ Railsback, B. (2016). A Twenty-First-Century Grapes of Wrath: Jesmyn Ward's Salvage the Bones. *The Steinbeck Review*, 13(2), p. 179–195.

¹¹ Gale, C. L. (2016). A Study Guide for Jack Warner Schaefer's "Shane". Gale Cengage Learning.

¹² Orr, C. (2014). The Elmore Leonard Paradox. *The Atlantic*, 38.

¹³ Petrelli, M. (2018). Manifest Destiny: the American West as a Map of the Unconscious. *Between*, 8(15).

¹⁴ Bloom, H., & des Fehlesens, E. T. (2014). Harold Bloom. *The Paris Review Interview*, II.

¹⁵ Bloom, H. (2014). *The Western Canon: The Books And School Of The Ages*. New York: Harcourt Publishing Company.

¹⁶ Bloom, H. (2014). *Cormac McCarthy*. Infobase Publishing.

Lay Dying) izdošanas. K. Makārtija romāns “Kur sirmgalvjiem nav vietas”¹⁷ (No Country for Old Men), kurš tika publicēts 2005. gadā, lai gan saņēma pretrunīgas atsauksmes, arī tiek uzskatīts par ievērojamu literatūras darbu. 2007. gadā tas tika adaptēts filmā ar tādu pat nosaukumu. Filmās ir adaptēti arī K. Makārtija romāni “Skaistie zirgi”, “Ceļš” (The Road, 2006) un “Dieva bērns” (Child of God, 1973), savukārt romāns “Tumsā” (Outer Dark, 1968) tika adaptēts 15 minūšu īsfilmā.¹⁸

K. Makārtija romāns "Ceļš", kurš tika izdots 2006. gadā, ieguva Pulicera balvu un Džeimsa Taita Bleka piemiņas balvu.¹⁹ Arī šajā romānā ir jaušama literārā ietekme no V. Folknera darbiem, it īpaši apziņas plūsmas stāstījuma paņēmiens, kas ļauj lasītājiem ielūkoties romāna varoņu domās, tvert emocionālos pārdzīvojumus cīņā par izdzīvošanu postapokaliptiskā vidē. 2006. gadā arī tika publicēta K. Makārtija lugu “Saulrieta robeža”²⁰ (The Sunset Limited, 2006), kurā ir aplūkotas ticības, morāles un grēku izpirkšanas tēmas. 2011. gadā pēc lugas motīviem tika uzņemta televīzijas filma, kuru režisēja Tomijs Lī Džonss (*Tommy Lee Jones*). Lai gan filma saņēma neviennozīmīgas atsauksmes, luga joprojām tiek augstu vērtēta kā pārdomas rosinošs un emocionāli rezonējošs literārais darbs.

2013. gadā tika izdots romāns “Advokāts” (The Counselor)²¹, kas stāsta par advokātu, kurš iesaistās narkotiku kontrabandas shēmā. Tajā pašā gadā romāns tika adaptēts Ridlija Skota (*Ridley Scott*) režisētajā filmā, kurā galvenās lomas atveido aktieri Penelope Krusa (*Penélope Cruz*), Kamerona Diaza (*Cameron Diaz*) un Havjērs Bardems (*Javier Bardem*). Filma precīzi seko romāna sižetam un ir ieguvusi neviennozīmīgas kritiķu un skatītāju atsauksmes. Lai gan filma tika slavēta par labu vizuālo noformējumu un spēcīgiem aktieriem, daži kritiķi tomēr uzskata, ka tai trūkst oriģinālā romāna dziļuma un nianšu. Vienlaikus tā ir iemantojusi kulta statusu starp citiem krimināltriļļeriem.

2015. gadā tika izdots romāns “Pasažieris”²² (The Passenger), kuru biologs Deivids Krakauers (*David Krakauer*) ir nodēvējis par "matemātisku un analītisku romānu".²³ Romānā atklājas rakstniekam raksturīgais nepiespiestais stils ar spilgtiem skarbās vides

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Peebles, S. (2017). *Cormac McCarthy and Performance: Page, Stage, Screen*. University of Texas Press.

¹⁹ Thiess, D. J. (2013). On The Road to Santa Fe: Complexity in Cormac McCarthy and Climate Change. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 20(3), pp.532-552.

²⁰ Wyllie, R. (2016). Kierkegaard Talking Down Schopenhauer: The Sunset Limited as a Philosophical Dialogue. *The Cormac McCarthy Journal*, 14(2), pp. 186-203.

²¹ McCarthy, C. (2013). *The Counselor (Movie Tie-in Edition): A Screenplay*. Vintage.

²² Luce, D. C. (2020). Creativity, Madness, And “The Light That Dances Deep In Pontchartrain: Glimpses of “The Passenger” from Cormac McCarthy's 1980 Correspondence. *Cormac McCarthy Journal*, 18(2), pp. 85–99.

²³ Luce, D. C. (2020). Creativity, Madness, and “the light that dances deep in Pontchartrain”: Glimpses of “The Passenger” from Cormac McCarthy's 1980 Correspondence. *Cormac McCarthy Journal*, 18(2), pp.85–99.

aparakstiem. Analītiskais rakstnieka pieskāriens ir jūtams arī viņa esejā "Kekulē uzdevums" (The Kekulé Problem, 2017)²⁴, kurā tiek teoretizēts par neapzinātā prāta būtību, balstoties uz iegūtajiem pētījuma datiem, ilgu gadu strādājot daudznozaru pētniecības centrā Santafē pie sarežģītu adaptīvo sistēmu izpētes.

Viens no iemesliem, kāpēc K. Makārtija romāni ir piemēroti ekokritiskai un ekofeministiskajai analīzei, ir veids, kā tajos ir attēlota daba. Plašie vides apraksti izceļ Amerikas dienvidu reģionu pievilcīgo ainavu un arī industrializācijas degradēto vidi. Ekokritiski un ekofeministiski analizējot izvēlētos K. Makārtija romānus „Dārznieks”, „Dieva bērns”, „Skaistie zirgi”, „Ceļš”, ir iespējams labāk izprast, kā kultūra un politika ietekmē tēlu un vides attiecību veidošanos. Ekofeministiska šo romānu analīze ļauj izprast sieviešu dzimuma lomu patriarhālas varas dominances apstākļos, kuros ir ietekmēta arī veselīgas vides pastāvēšana, kas ir nepieciešama dzīvības turpināšanai.

Lai gan K. Makārtija darbi ir iepriekš ekokritiski un ekofeministiski pētīti visā pasaulē, it īpaši Amerikā, tomēr ir nepieciešama padziļinātāka šo literāro darbu analīze, apvienojot ekokritikas, ekofeminisma un ekonaratoloģijas teorētiskos un metodoloģiskos skatpunktus, pievēršot īpašu uzmanību vides vēstījumu un dzimumu lomu izpētei.

Latviešu literatūrzinātnes kontekstā K. Makārtija darbi nav plaši pētīti, tie nav arī ietverti ekonaratoloģijas kontekstā, tāpēc promocijas darbs veicinās dziļāku izpratni par rakstnieka literāro ieguldījumu vides un sociālo problēmu atainojumā. Viens no šī pētījuma uzdevumiem ir parādīt K. Makārtija romānos ietverto ekokritismu un ekofeminismu, kā arī to nozīmi plašākā kultūras un politikas kontekstā.

Ekokritika sākotnēji radās kā reģionāla akadēmiska mācība, kā arī literatūras un kultūras studiju atzars ASV un Kanādas reģionos. Lai gan šobrīd tā ir globāla zinātnes joma, kuru pārstāv ekokritiķi no visas pasaules, tās pirmsākumi meklējami noteiktā Ziemeļamerikas vides politikas un literatūras vēstures brīdī.²⁵ 20. gadsimta beigās kļuva īpaši aktuāls vides piesārņojuma un klimata pārmaiņu risks, kas radīja arī pastiprinātu interesi par attiecību atainojumu starp dabu un cilvēkiem, it īpaši Ziemeļamerikā, kur vides aizsardzības kustību darbība bija ļoti aktīva. Tajā laikā literatūras un kultūras studijās bija nozīmīgs poststrukturālisms, jaunais vēsturiskums un diskursu pētījumi, un ekokritika kļuva pamanāma šo kultūras un intelektuālo tendenču krustpunktā.²⁶

²⁴ Josyph, P. (2021). A Few Nice Things and a Few Problems with "The Kekulé Problem". *The Cormac McCarthy Journal*, 19(2), pp. 203–218.

²⁵ Garrard, G. (Ed.). (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. New York: Oxford Handbooks, p.9.

²⁶ Zapf, H. (2016). *Literature as Cultural Ecology: Sustainable Texts*. London: Bloomsbury Publishing, p. 48.

Šobrīd ekokritika ir padarījusi literatūrzinātņi daudzveidīgāku, literatūras un kultūras laukam pastāvīgi mainoties, “katru gadu ir jāpārziņē vai jāpārkonfigurē ekokritikas kontūras.”²⁷ Šo tēzi var arī attiecināt uz ekofeminismu, kas ir arī kļuvis aktuāls ne tikai vides zinātnē, bet arī literatūrzinātnē.

Promocijas darba tēmas pamatojums. Promocijas darba tēma ir ekokritika un ekofeminisms K. Makārtija romānos. Šīs tēmas izvēle ir pamatojama ar arvien pieaugošo vides krīzes risku, kuru īpaši uzsvēruši ekokritiķi Gregs Garārd (Greg Garrard)²⁸, Aksels Gudbodijs (Alex Goodbody)²⁹, Vandana Šiva (Vandana Shiva)³⁰ un citi. Tēmas būtība ir saistāma ar ekokritikas un ekofeminisma izpēti, kas ietver ekokritikas un ekofeminisma, kā arī ekonaratloģijas pieeju pielietojums izvēlēto K. Makārtija romānos. Šīs konkrētās tēmas izvēli, kur galvenā uzmanība ir pievērsta ekokritikas un ekofeminisma analīzei K. Makārtija romānos, motivēja vairāki aspekti. Pirmkārt, K. Makārtijs kā augsti novērtēts mūsdienu amerikāņu literāro darbu autors, ir saņēmis lielu literatūras kritiķu atzinību. Kaut arī sākotnēji rakstnieks bija tikai lokāli atzīts ASV Tenesī štatā kā dienvīdu gotiskā žanra romānu autors, plašāka atpazīstamība pasaulē tika iegūta pēc pirmā un pagaidām vienīgā postapokaliptiskā romāna „Ceļš” izdošanas, kā arī vēlāk tā ekranizācijas³¹.

K. Makārtijs savos darbos ne tikai apraksta apkārtējo dabu, bet arī ataino vides un cilvēku attiecības, kas ļauj lasītājiem labāk izprast savas esamības būtību. K. Makārtija literārajos darbos ir plaši dabas un apkārtējās vides apraksti, kuri ir „vienlaikus ģeogrāfiski, fiziski, tipoloģiski, mitoloģiski un ārkārtīgi personīgi”³², tāpēc ir būtiski tos ekokritiski un ekofeministiski analizēt. K. Makārtija romāni atspoguļo “rakstnieka tiešo pasaules empīriskās realitātes novērojumu, taču romāna dziļākais metaforiskais un simboliskais slānis atklāj būtiskus jautājumus, kas skar cilvēka un dabas vērtību atklāsmi noteiktā laika periodā.”³³ Šo pasaules novērošanu vai arī “lasīšanu” var attiecināt uz Erīnas Džeimsas (Erin James) ieteikumu literāro darbu ekokritiskā un naratoloģiskā analīzē “lasīt tekstu kā pasauli un pasauli kā tekstu”³⁴, kas iezīmē būtiski svarīgu saskares punktu veiksmīgai ekokritiskai un ekonaratoloģiskai analīzes veikšanai.

²⁷ Hiltner, K. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. London: Routledge, p. 120.

²⁸ Garrard, G. (2020). *Never Too Soon, Always Too Late: Reflections On Climate Temporality*. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 11(1).

²⁹ Goodbody, A. (2019). The Rise of the Climate Change Novel. *Climate and Literature*, pp. 229-245.

³⁰ Shiva, V. (2021). Women's Power to Change the Environment. *Peace and Freedom*, 81(2), p. 5.

³¹ Snyder, M. (2013). *Quicklet Cormac McCarthy's The Road*. San Francisco: HyperinkPress, p.3.

³² Frye, S. (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. Cambridge: Cambridge UP, p. 116.

³³ Luce, D. C. (2009). *Reading the World: Cormac McCarthy's Tennessee Period*. Columbia: Univ. of South Carolina Press, p. 119.

³⁴ James, E. (2015). *The Storyworld Accord*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Otrkārt, ekokritika un ekofeminisms ir teorētiskie ietvari, kas pēdējos gados iegūst arvien lielāku aktualitāti un nozīmi. Latvijas kontekstā ekokritikas un ekofeminisma izpēte joprojām ir salīdzinoši jauna, tomēr, ņemot vērā vides un sociālo problēmu izaicinājumu globālo raksturu, ir svarīgi, lai arvien vairāk Latvijas zinātnieku iesaistītos šo teorētisko ietvaru pētniecībā. Vienlaikus tas ļauj paplašināt arī skatījumu uz latviešu literatūras tekstiem, pētot tos ekokritikas, ekofeminisma, ekonaratoloģijas saskarē, sastatot vai salīdzinot ar K. Makārtija darbiem.

Veicot četru K. Makārtija romānu padziļinātu analīzi, ir iespējams gūt izpratni par to, kā ekokritika, ekofeminisms un ekonaratoloģija ļauj palūkoties uz vides krīzes problemātiku caur noteiktu teorētisku ietvaru prizmu, kas var tikt izmantots gan pētījumos Latvijā, gan ārpus tās.

Pētījuma priekšmets ir ekokritika un ekofeminisms, kas kā starpdisciplināras pieejas ļauj analizēt K. Makārtija romānos atainotās vides un tēlu mijiedarbības problēmas, savukārt savukārt promocijas darba **pētījuma objekts** ir K. Makārtija četri romāni: a) dienvīdu gotiskā žanra stilistikā veidotie „Dārznieks” un „Dieva bērns”; b) dienvīdvesterna žanra rakstītais „Skaistie zirgi”; c) postapokaliptiskā žanra romāns „Ceļš”.

Pētījuma mērķis ir ekokritiski un ekofeministiski analizēt izvēlētos K. Makārtija romānus, pētīt ekonaratoloģijas saskari ar ekokritiku un ekofeminismu, un veikt šo romānu padziļinātu ekonaratoloģisku analīzi, lai pētītu dabas un vides nozīmi attiecībās ar apkārtējo pasauli un cilvēci.

Izvēlētā mērķa sasniegšanai ir izvirzīti sekojoši pētījuma uzdevumi:

- 1) sniegt pārskatu par ekokritikas un ekofeminisma vēsturi, salīdzināt un izvērtēt ekokritiku un ekofeminismu raksturojošos konceptus;
- 2) izpētīt svarīgākās ekokritikas, ekofeminisma un ekonaratoloģijas teorētiskās nostādnes;
- 3) veikt ekokritisku un ekofeministisku K. Makārtija romānu analīzi, pētot tajos atainotās tēlu un dabas savstarpējās attiecības, pievēršot uzmanību simboliskajam un metaforiskajam teksta slānim;
- 4) veikt ekonaratoloģisku K. Makārtija romānu analīzi;
- 5) izpētīt, kā izvēlēto K. Makārtija romānu atšķirīgi fokusētās tēmas izceļ ekokritikai un ekofeminismam nozīmīgus jautājumus;
- 6) izstrādāt zinātniskā pētījuma secinājumus, balstoties uz veikto K. Makārtija romānu analīzi.

Promocijas darbā izmantotās pieejas

1. Ekokritikas pētījuma pieeja ļauj analizēt videi būtiskus jautājumu literārā darbā. Ekokritikas pieejas pamatā ir “dabas atainojumu ekokritiska lasīšana literatūrā.”³⁵ Vācu ekokritiķe Astrīda Brake (*Astrid Bracke*)³⁶ ir uzsvērusi ekokritikas pieejas nozīmīgumu, norādot, ka tā nav saistīta ar vēl vienu “lasīšanas modu”, bet gan ir balstīta videi nozīmīgu jautājumu izpētē literatūrā. Šajā darbā tiks ekokritiski analizēti K. Makārtija romāni, izmantojot ekokritikas pieeju, kas ļaus plašāk paraudzīties uz atainoto tēlu un vides mijiedarbību.

2. Ekonaratoloģija kā kritiska pieeja ļauj pētīt attiecības starp vēstījumu un vidi literatūrā. Ekonaratoloģiska romānu analīze ir būtiska, to arī ir uzsvēruši Skots Sloviks (*Scott Slovic*)³⁷, A. Brake³⁸, Marku Lētimaks (*Markku Lehtimäki*)³⁹ un Gregs Garārds (*Greg Garrard*)⁴⁰, norādot, ka ekokritikā un ekofeminismā līdz šim ir maz pievērsta uzmanība vēstījumam. Šī pieeja uzsver vēstījuma nozīmi, ar tās palīdzību ir iespējams iegūt jaunu skatījumu uz ilgtspējīgas vides būtiskumu. K. Makārtija romānu analīzes kontekstā ekonaratoloģija var sniegt priekšstatu par vēstījuma modalitāti, kas lasītājiem ļauj uztvert tēlu attiecības ar vidi, un arī, to, kā lasītājs atklāj vēstījuma dziļāko jēgu. Būtiska nozīme šajā pētījumā ir veltīta arī ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojumam, kas ļauj pētīt to, kā vēstījumā paustie ētiskas dabas jautājumi veido lasītāju izpratni par videi būtiskām problēmām.

3. Ekofeminisma pieeja akcentē ekofeminisma teorijas galvenās nostādnes, uz kurām var balstīt K. Makārtija romānu ekofeministisku analīzi. Šī pieeja ļauj pētīt sievietes un dabas atainojumu literatūrā, kur ir velkamas paralēles starp sievietes apspiešanas un dabas bojāejas apvienotu problēmu, kā arī ir iespējams pievērst uzmanību literārā tekstā izteiktajiem sociālās netaisnības jautājumiem, kuri palīdz izprast sievietes un dabas marganalizācijas problēmu, kas ir svarīga ekofeminismā. K. Makārtija romānu analīzē šī pieeja ļauj atklāt to, kā degradētā un arī sociāli netaisnīgā vidē spēj pastāvēt sievietes tēli, kuriem nav iespēja

³⁵ Bracke, A. (2013). *The New British Nature Writing: Forms, Themes and Ecocritical Approaches*.

³⁶ Bracke, A. (2014). *The Contemporary English Novel*. In *The Oxford Handbook of Ecocriticism*.

³⁷ Slovic, S. (2015). Ecocriticism: A Basic Introduction to Ecocriticism. *Pertanika* (23) pp. 1-14.

³⁸ Bracke, A. (2014). *The Contemporary English Novel*. In *The Oxford Handbook of Ecocriticism*.

³⁹ Lehtimäki, M. (2013). Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-pollinating Ecocriticism and Narrative Theory. *A Journal of Narrative Studies* (5), p. 119.

⁴⁰ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

patricentriski veidotā sabiedrībā izteikt savu viedokli vai būt sociāli vienlīdzīgā stāvoklī ar vīriešu dzimumu.

Pētnieciskā darba zinātniskā nozīme un aktualitāte. Pēdējos gados vides atspoguļojums literārajos darbos ir ieguvis īpašu pētniecības ievēribu. Tā ir daudzšķautņaina un vēl līdz galam neizpētīta tēma gan pasaules mērogā, gan Latvijas literatūras un kultūras telpā. Ekokritikas un ekofeminisma pētniecība literatūrzinātnē ir ieguvusi lielu popularitāti, tas ir arī redzams pēc samērā apjomīgā izdoto grāmatu un publikāciju skaita pēdējos gados, kas kalpo par daudzsološu zīmi turpmākai šī zinātnes atzara attīstībai. Piedāvātais promocijas darbs sniegs savu ieguldījuma daļu ekokritikas un ekofeminisma pētniecības veicināšanā. Tā kā klimata pārmaiņas un vides apdraudētības problēmas ir globālas, to aktualizēšana gan literatūrā, gan, kā šajā gadījumā, literatūrpētniecībā, ir ekoloģisku un ilgtspējīgu attieksmi pret vidi veicinoša.

Pētījuma zinātniskā novitāte izpaužas plašajā un salīdzinoši nesen izstrādāto ekokritikas un ekofeminisma pieeju pielietojumā K. Makārtija romānu analīzē. Rakstnieka romānu analīzē dažādu pieeju apvienošana nav bieži veikta, kas iezīmē novitāti šī pētījuma kontekstā. Latvijas literatūrpētniecībā šī rakstnieka romānu tik plaša ekokritiska, ekofeministiska un ekonaratoloģiska analīze tiek veikta pirmo reizi. Pētījums sniedz jaunas atziņas par kultūras un literatūras lomu un ietekmi uz cilvēku attieksmi pret vidi un dabu, kā arī par to, kā literatūra var veicināt ekoloģisku un ilgtspējīgu dzīvesveidu. Pētījuma novitāte saistīta arī ar ekonaratoloģiju – relatīvi jaunu zinātnes apakšnozari, kas pēta vēstījumā ietvertās vides problēmas. Šajā kontekstā K. Makārtija romāni varētu būt interesants piemērs, lai izpētītu, kā literatūra var palīdzēt izprast videi nozīmīgus jautājumus, it īpaši analizējot šī rakstnieka dažāda žanra darbus.

Promocijas darba struktūra. Promocijas darba struktūru veido ievaddaļa, piecas nodaļas ar apakšnodaļām, nobeigums, secinājumi un izmantotās literatūras saraksts, kā arī pielikums, kurā ir ietverts skaidrojošo terminu glosārijs, rakstnieka K. Makārtija dzīvesgājuma izklāsts un četru analīzei izvēlēto K. Makārtija romānu īsi kopsavilkumi. Promocijas darba ievadā ir pamatota zinātniskā darba tēmas izvēle, formulēts promocijas darba mērķis, pētījuma priekšmets un objekts, norādīti pētījuma uzdevumi, uzsvērtā un pamatota veiktā pētījuma aktualitāte un novitāte.

Promocijas darba 1. nodaļā ir sniegts ieskats ekokritikas četru viļņu attīstībā, kā arī apskatīta ekofeminisma evolūcija dažādos laikposmos. 2. nodaļa ir vērsta uz ekokritikas un ekofeminisma teorētiskā un metodoloģiskā ietvara kritisku novērtējumu, kas palīdz interpretēt un analizēt dabas un vides atainojumu literatūrā. Ir arī apskatīta ekofeminisma

teorija un tās nozīme vides zinātnē, kā arī ekonaratoloģijas teorija un metodoloģiskās iespējas, kas parāda vēstījumā dabas un tēlu mijiedarbību. 3. nodaļā ir veikta ekonaratoloģiska K. Makārtija romānu analīze, akcentējot vēstījumā esošo tēlu un vides mijiedarbību. Tiek ņemta vērā ne tikai dabas un tēlu mijiedarbība, bet arī to literārā funkcija un nozīme romānu kontekstā, ir vērtēta arī vēstījuma iespējamā ietekme uz lasītāja uztveri. 4. nodaļa piedāvā ekokritisku K. Makārtija romānu analīzi, sniedzot ieskatu attēloto vides problēmu un to risinājumu klāstā. 5. nodaļa ir veltīta ekofeministiskam K. Makārtija romānu lasījumam, kas ļauj saprast, kā sievietes un dabas tēlu savstarpējā mijiedarbība veicina izpratni par dzimumu un dabas lomu pasaulē. Promocijas darba nobeigumā tiek piedāvāti pētījuma galvenie secinājumi, kuros ietvertas K. Makārtija ekokritiskas, ekonaratoloģiskas un ekofeministikas analīzes svarīgākās atziņas, kā arī ir izvirzīti priekšlikumi turpmākiem pētījumiem.

Promocijas darba aprobācija. Promocijas pētījumā paustās atziņas aprobētas (7) zinātniskajās publikācijās, (1) monogrāfijā un (17) referātos zinātniskajās konferencēs.

Zinātniskās publikācijas:

1) Inese Vičaka (2014) "Mccarthy And The Coens: The Novel Versus The Film No Country For Old Men: The Moral Framework of The Novel and The Film: The Moral Framework of The Novel and The Film." Anchor Academic Publishing. (monogrāfija)

2) Inese Vičaka (2014) "Territorial And National Identity And An Ecocritical Perspective In Cormac Mccarthy's "Child Of God". Via Latgalica, 2014, Vol. 6, pp. 192-200.

3) Inese Vičaka (2015) "Sieviete-daba un vīrietis-kultūra amerikāņu postmodernajā literatūrā" // Journal of Comparative Studies / Komparatovistikas Almanahs; 2015, Vol. 36 Issue 7, pp. 200-218.

4) Inese Vičaka (2015) "Post-Apocalypse: Culture and Nature in Gundega Repše's and Cormac McCarthy's Works". Interlitteraria; 2015, Vol. 20 Issue 2, pp. 71-78.

5) Inese Vičaka (2016) "Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel "The Road". New Dimensions of Philology, Vol.1, University of Plock, 2016, pp. 142-148.

6) Inese Vičaka (2016) "Space And Time In Cormac Mccarthy's Novel "The Orchard Keeper": An Ecocritical Perspective. Spatiality and Temporality: An Interdisciplinary Approach. IRF Press, Warsaw, 2016, pp. 149-158.

7) Inese Vičaka (2018) "Aspects of Ecocriticism in Cormac McCarthy's Novel "All the Pretty Horses". New Dimensions of Philology Vol. 2. University of Plock. 2017/2018, p.102.

8) Inese Vičaka (2023) "Ekonaratoloģija vēstījumu pētniecībā". Scriptus Manet: Journal of Humanities & Arts, Issue 14, 2023, 31-41.lpp.

Referāti zinātniskās konferencēs:

- 1) Daugavpils (Latvija) 21.11.23. – dalība 1. Starptautiskajā Komparatīvistikas kongresā „Cilvēks valodā, literatūrā, kultūrā” ar referātu “The Binaries of Woman-Nature and Man-Culture in American Postmodern Literature.”
- 2) Rīga (Latvija) 23.11.13. – dalība konferencē “Mediji, dzimte un transformācija. Dzimtes identitātes veidošana” ar referātu “Dystopian and Post-Apocalyptic Vision of Gender Issues from an Ecofeminist Perspective.”
- 3) Tallina (Igaunija) 27.01.14. – dalība starptautiskajā doktorantu ziemas skolā „Absence, Presence, Distance: Ways of Seeing the Past”.
- 4) Rīga (Latvija) 13.02.13. – dalība starptautiskā LU 72. zinātniskajā konferencē ar referātu “British and American Literatures in Comparative and Transnational Perspective.”
- 5) Rēzekne (Latvija) 24.04.14. – dalība starptautiskā zinātniskā konferencē “Autors. Teksts. Laikmets”, nolasīts referāts “Ekokritikas, ekofeminisma un naratoloģijas perspektīva postmodernajā literatūrā - Kormaka Makārtija naratīvs.”
- 6) Rīga (Latvija) 29.09.-30.09.14 – dalība starptautiskā konferencē „Changing Baltics. Cultures Within a Culture”, nolasīts referāts “Post-Apocalypse: Culture and Nature in Gundega Repše's and Cormac McCarthy's Works”.
- 7) Rēzekne (Latvija) 21.11. 14. – dalība konferencē “Krustpunkti pierobežas kultūrā, valodā, vēsturē”, nolasīts referāts “Territorial and National Identity and an Ecocritical Perspective in Cormac McCarthy’s Child of God”.
- 8) Viļņa (Lietuva) 06.02.15. Dalība starptautiskā konferencē “International Scientific Conference Imagology Profiles: The Dynamics of National Imagery in Literature” ar referātu “The Myth of Southern Exceptionalism and the Issue of Ecocriticism in Cormac McCarthy’s Novel The Orchard Keeper.”
- 9) Plocka (Polija) 13.04.15. – dalība starptautiskā konferencē “1st International Online Conference New Dimensions of Philology”, nolasīts referāts “Ecocriticism in Cormac McCarthy’s Novel The Road.”
- 10) Plocka (Polija) 13.04.16 – dalība starptautiskā konferencē “2nd International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Aspects of Ecocriticism in Cormac McCarthy’s Novel “All the Pretty Horses.”

- 11) Plocka (Polija) 16.04.17. – dalība starptautiskā konferencē “3rd International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Narrative Ethics And Ecocriticism In Cormac McCarthy’s Novel ‘The Road.’”
- 12) Plocka (Polija) 21.04. 18. – dalība starptautiskā konferencē “4th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Ecocriticism and Dialogism in Cormac McCarthy’s Novel “The Orchard Keeper.””
- 13) Plocka (Polija) 16.04.19. – dalība starptautiskā konferencē “5th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “Econarratology in Cormac McCarthy’s Novel “All the Pretty Horses.””
- 14) Plocka (Polija) 21.06.21. – dalība starptautiskā konferencē “7th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “The Dynamics of Development of Ecocriticism in the Baltic States.”
- 15) Rīga (Latvija) 03.02.21. – dalība LU 79. starptautiskā zinātniskā konferencē ar referātu “Postapokaliptiskais naratīvs un naratīva ētika.”
- 16) Liepāja (Latvija) 21.04.22. – dalība 30. starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” ar referātu “Ekonaratoloģija vēstījumu pētniecībā.”
- 17) Plocka (Polija) 06.06.23. – dalība starptautiskā konferencē “9th International Online Conference New Dimensions of Philology” ar referātu “The Importance of Ecocriticism in Analysis of Postapocalyptic Literature,”

1. EKOKRITIKAS UN EKOFEMINISMA EVOLŪCIJAS VĒSTURISKAIS PĀRSKATS

Promocijas darba pirmā nodaļa sniedz ieskatu ekokritikas un ekofeminisma vēsturiskajā attīstībā, jo ir būtiski saprast šīs teorijas cēloņsakarības un veidošanās faktoros. Nodaļā tiek aplūkoti ekokritikas un ekofeminisma pirmsākumi, to attīstības tendences, kā arī tiek skaidroti un analizēti galvenie termini un to savstarpējā saikne.

Ekokritikas sākuma laiku nav iespējams precīzi noteikt, jo jau 20. gadsimta 60. gados sākās diskusijas par cilvēces attiecību nozīmi ar vidi literatūrā, kā arī par pastāvošo vides krīzi⁴¹, taču ekokritika un ekofeminisms kā zinātnes nozares vēl nepastāvēja. Šerilas Glotfeltijas (*Cheryll Glotfelty*) ekokritikas definīcija ir guvusi atzinību daudzu ekokritiķu vidū: „Tāpat, kā feminisma kritika, kura pēta valodu un literatūru no dzimuma apziņas perspektīvas, un marksistiskā literatūras kritika, kas balstās marksisma ideoloģijā un ekonomikas teorijās, ekokritika literatūrpētniecībā izmanto pieeju, kas ir balstīta uz videi svarīgu jautājumu izpēti.”⁴² Ekokritika, tāpat kā feminisms un marksisms, pievērš uzmanību saiknei starp valodu un pasauli, taču galvenā loma tajā ir tieši vides apziņai. Ekokritika ar laiku ir kļuvusi daudzveidīga, jo “ir balstīta literatūras, kultūras, politikas, dažādu zinātņu un aktīvas prakses apvienojumā.”⁴³ Katru gadu arvien vairāk zinātņu nozaru un apakšnozaru tiek piesaistītas ekokritikai, līdz ar to ir vērojams savstarpējs zinātņu apvienojums.

Ekokritikas termins vides zinātnē parādījās Amerikā 20. gadsimta 70. gadu beigās, t.i. laikā, kad sākās diskusijas par iespējamu vides krīzi, saistītu ar bezatbildīgu attieksmi pret apkārtējo vidi. Laika posmā no 1960. līdz 1970. gadam, aktivizējoties vides aizsardzības kustības aktivitāšu intensitātei⁴⁴, zinātnieki sāka pievērst pastiprinātu uzmanību šīs kustības pārstāvētajām idejām. Oficiāli terminu „ekokritika” saistībā ar literatūrzinātni 1978. gadā pirmo reizi pieminēja pētnieks Roberts Viljams Rikerts (*Robert William Ruckert*)⁴⁵, uzsverot ekokritikas termina nozīmi literāro darbu pētniecībā. Ieviešot šo terminu literatūrzinātnē, R.V. Rikerta nolūks bija „eksperimentēt ar ekoloģijas un ekoloģisku terminu izmantojumu literatūrā, jo ekoloģijai ir vislielākā saistība ar tagadni un nākotni pasaulē, kurā dzīvojam.”⁴⁶ R.V. Rikerta eseja par ekokritikas termina nozīmi ilgāku laiku bija palikusi bez ievēribas,

⁴¹ Davies, J. (2016). *The Birth Of The Anthropocene*. California: Univ. of California Press, p. 41.

⁴² Glotfelty, C., Fromm, H. (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Georgia: University of Georgia Press, p. 18.

⁴³ Clark, T. (2019). *The Value of Ecocriticism* Cambridge: Cambridge University Press, p. 15.

⁴⁴ Shiva, V. (2015). *The Vandana Shiva Reader*. Kentucky: University Press of Kentucky, p.1.

⁴⁵ France, R. L. (2020). *Waymarking Italy's influence on the American environmental imagination while on pilgrimage to Assisi*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, p. 23.

⁴⁶ Rueckert, W. (1978). Into and out of the Void: Two Essays. *The Iowa Review*, p.62.

taču 1992. gadā organizētajā Amerikas literatūras asociācijas simpozijā Š. Glotfeltija vēlreiz pievērsa uzmanību nepieciešamībai oficiāli ieviest terminu ‘ekokritika’⁴⁷, kam bija liela nozīme turpmākajā ekokritikas virziena attīstībā. Kopš tā laika Š. Glotfeltija kopā ar savu kolēģi Haraldu Frommu (*Harold Fromm*) ir paveikusi lielu darbu ekokritikas pamatstruktūras veidošanā, arī H. Fromms⁴⁸ atzīst, ka ekokritika šodien diez vai būtu tik nozīmīga bez stabili ieliktas sākotnējās bāzes.

Daudzi pētnieki ir pievērsuši uzmanību ekokritikas vārda etimoloģijai, diskutējot par termina piemērotību pētījuma mērķim. Daudzi tomēr labprāt izvēlas lietot tieši šo terminu, taču vienlaikus tiek izmantoti arī citi sinonīmi. Pēc būtības tas ir piemērots ekokritikas pētniecības virziena apzīmējumam, jo ‘eko’ grieķu valodā nozīmē ‘māja’ (oikos)⁴⁹, kas varētu būt saistīts ar vides telpas pētniecību literatūrā, tāpēc ir piemērots. Tomēr ir jāatzīst, ka ekokritiķu pētījumos ir vērojama tendence aizstāt ekokritikas terminu ar citiem apzīmējumiem. Piemēram, Kens Hiltners (*Ken Hiltner*) un Terēza Ševrija (*Teresa Shewry*)⁵⁰ savos darbos ir izvēlējušies lietot terminu „vides kritika”. Viens no iemesliem šādi apzīmējuma izvēlei varētu būt saistīts ar to, ka “ekokritiķi pētniecībā ir sākuši pievērst uzmanību ne tikai dabas aprakstiem, bet arī metropoles jeb tā dēvētās „toksiskās vides” atainojumam literatūrā⁵¹, uzsverot, ka ekokritikas termins nav atbilstošs vides atainojuma pētniecībai, jo ‘eko’ ir konotācija visaptverošam dabas konceptam, kas neapzīmē industrializētu vidi.”⁵² Ir jāpiekrīt Ursulas Heizes (*Ursula Heise*)⁵³ uzskatam, ka ekokritikai ir grūti rast kādu vienojušu kopsavilkumu tās politiskās dažādības un starpdisciplināritātes dēļ, tāpēc ekokritiķu viedokļi bieži atšķiras. Ekokritika ir starpdisciplināra, tāpēc pētnieki savos darbos izvēlas lietot to terminu, kas vistiešāk atbilst viņu pētījuma mērķim. Piemēram, Karena Valdrona (*Karen Waldron*) pētījumos ir izvēlējusies terminu „literārā ekoloģija”⁵⁴, jo atzīst, ka ekokritika ir saistāma ne tikai ar ekoloģiju, bet arī ar literatūru. Promocijas darbā ir izmantots termins ‘ekokritika’, ņemot vērā to, ka tas ir plašāk zināms, lai gan K. Makārtija romānos ne tikai tiks pētīts dabas, bet arī pilsētvides atainojums. U. Heize norāda, ka „dažādi

⁴⁷ Norris, N. (2013). *Words for a Small Planet: Ecocritical Views*. Rowman & Littlefield, p. 9.

⁴⁸ Fromm, H. (2013). Ecocriticism at Twenty-five. *Hudson Review*, (66) 1.

⁴⁹ Tangney, S. (2015). *The Wild That Attracts Us: New Critical Essays on Robinson Jeffers*. UNM Press, p.131.

⁵⁰ LeMenager, S., Shewry, T., & Hiltner, K. (Eds.). (2011). *Environmental criticism for the twenty-first century* (Vol. 1). London: Routledge.

⁵¹ Shewry, T., Hiltner, K. (2011). *Environmental Criticism for the Twenty-First Century*. London: Routledge.

⁵² Estes, A. K. (2013). *Cormac McCarthy and the Writing of American Spaces*. Amsterdam: Rodopi, p. 31.

⁵³ Ursula, H. in Ken Hiltner. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. London: Routledge, p. 166.

⁵⁴ Waldron, K. (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Lanham: Scarecrow Press, p. 148.

skatījumi un termini ir daudzsološa zīme straujai ekokritikas attīstībai.”⁵⁵ Šādam apgalvojumam var piekrist, jo ekokritikas daudzslāņainums padara to elastīgāku tieši ar dažāda veida pieejām un plašu terminu bāzi, kuru gan vēl ir krietni jāpapildina un jāprecizē. Š.Glotfeltija⁵⁶ paredz, ka nākotnē ekokritikas pētniecība kļūs vēl vairāk starpdisciplināra un starptautiska. Ekokritika līdz šim nav bijusi polietniska⁵⁷, bet, domājams, ka laika gaitā tā varētu būt dažādu etniskās izcelsmes pētnieku atbalstīta. Šī prognoze ir pamatota, jo ir jāatzīst, ka vides problēmas ir kļuvušas nozīmīgas visā pasaulē, cilvēki arvien vairāk tiek rosināti domāt par attiecībām starp cilvēkiem un dabu, par vides krīzi, kā arī pievērst uzmanību tam, kā caur valodu un literatūru tiek skatīti un risināti jautājumi, kas ir ekokritikas uzmanības centrā.

Ekokritikā ir svarīga arī pilsētas vides pētniecība, “literatūrpētnieku un ekokritiķu ilgajā darbā ir pierādījis, ka termins ‘daba’ vairs nav uzskatāms par tik dabisku kā šķiet, bet ir jāsaprot, ka daba ir cieši saistīta ar cilvēci.”⁵⁸ Pilsētvides atainojumu ekokritiskos lasījumos vieni no pirmajiem atklāja Maikls Bennets (*Michael Bennett*) un Deivids Tīgs (*David Teague*)⁵⁹, savukārt Viljams Kronons (*William Cronon*)⁶⁰ ir viens no pirmajiem ekokritiķiem, kurš ir pētījis materiālo saikni starp pilsētu un dabu, lai izprastu pilsētas vietu dabā, jo tā ļoti daudz ko pasaka par pašu cilvēci. Šī doma ir ļoti svarīga ekokritikā, kurā dabas un cilvēku attiecību pētniecība ir ļoti svarīga. Pēdējos gados ekokritikā nozīmīga loma ir arī apokalipses un postapokalipses tēmai, kas ir saistīta ar mainītu vidi, kurā piesārņojuma rezultātā ir apdraudēta dabas un cilvēces pastāvēšana. G. Garārds uzsver, ka „šobrīd ekokritikas attīstība iezīmē paralēles ar pieaugošo dabas bojāejas apziņu, jo dzīvojam tā dēvētajā trešajā ģeoloģiskajā laikmetā – antropocēnā, kurā cilvēcei ir visaptveroša vara pār zemi un ūdeni.”⁶¹ Antropocēns ir saistāms ar ilgspēju, kas nozīmē “spēju ilgt un dzīvot vidē, kurā apkārtējā daba, dabas resursi un cilvēki nebūtu pakļauti iznīcības riskam.”⁶² Ilgspējības termins kļuva nozīmīgs, pateicoties 1987. gada Pasaules Vides un attīstības

⁵⁵ Ursula, H. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. London: Routledge, p. 166.

⁵⁶ Oppermann, S. (2014). *New International Voices in Ecocriticism*. Lanham: Lexington Books.

⁵⁷ Glotfelty, C. in Ken Hiltner. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. London: Routledge, p. 126.

⁵⁸ Davis, J. (2015). *A Companion to American Art*. New Jersey: John Wiley & Sons, p. 447.

⁵⁹ Schliephake, C. (2014). *Urban Ecologies: City Space, Material Agency, and Environmental Politics in Contemporary Culture*. Lanham: Lexington Books.

⁶⁰ Davis, J. (2015). *A Companion to American Art*. New Jersey: John Wiley & Sons, p. 447.

⁶¹ *Antropocēna periods* – neformāls ģeoloģisks, hronoloģisks termins, kas iezīmē laika periodu, sākot no 1960. gada, kad cilvēku aktivitātēm bija nozīmīga, globāla ietekme uz Zemes ekosistēmu, kā rezultātā izmirušas vairākas augu un dzīvnieku sugas. Terminu ir ieviesis amerikāņu bioloģijas zinātnes profesors Eiženijs Stoermers (*Eugene Stoermer*) 1980. gadā. (Hamilton, Clive. (2015). *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis*. London: Routledge, p. 168.)

⁶² Potthast, T., Meisch S. (2012). *Climate Change and Sustainable Development*. Netherlands: Wageningen: Academic Publishers, p. 50.

komisijas ziņojumam “Mūsu kopējā nākotne”, kur ilgtspējība tika definēta kā “attīstība, kas atbilst pašreizējām vajadzībām, neapdraudot nākamo paaudžu iespējas.”⁶³

Ja cilvēki vēlas pieredzēt tādu nākotni, kurā būs iespējams dzīvot ilgtspējīgi, ir jādomā par cilvēces un dabas vienotību, lai nodrošinātu dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un neapdraudētu nākamo paaudžu pastāvēšanu šajā pasaulē, jo pretējā gadījumā cilvēki var saskarties ne tikai ar resursu trūkumu, bet arī ar vides bojāeju vai pat dabas ekoloģisku katastrofu. Jāpiekrīt Slavoja Žižeka (*Slavoj Žižek*) teiktajam: “Mēs zinām, ka ekoloģiskā katastrofa ir iespējama, pat ļoti iespējama, bet mēs neticam, ka tāda patiešām varētu notikt.”⁶⁴ Izteiktā tēze ir būtiska ekokritikā, tāpēc izvēlēto K. Makārtija romānu ekokritiskā analīzē šī darba ietvaros ir jāpēta tās atainojums, kas vēlreiz atgādina, ka dzīvojam antropocēnā, kurā cilvēki ir būtiski ietekmējuši vidi. Šis skatījums īpaši nozīmīgs romānā “Ceļš”, kurā atainotā postapokaliptiskā vide nav tikai fons, bet ir aktīvs tēlu darbības katalizators, kas izceļ Zemes ekosistēmas pakāpenisku bojāeju.

Viena no svarīgākajām vides problēmām, kas šobrīd skar visu pasauli, ir klimata pārmaiņas. Par to diskutē daudzi ekokritiķi, uzsverot, ka šīs pārmaiņas ietekmē izmaiņas apkārtējās vides temperatūrā, izraisa nokrišņu zonas pārbīdi, ledāju un sniega strauju kušanu un vidējā jūras līmeņa pacelšanos. Viens no šo klimata pārmaiņu iemesliem ir pieaugošais siltumnīcefekta gāzu emisijas apjoms visā pasaulē.⁶⁵ Šī problēma pēdējos gados tiek īpaši pētīta ekokritikas trešā viļņa ietvarā. Kas attiecas uz ekokritikas viļņu periodizāciju, zinātnieki ir sadalījuši vides literatūras un kultūras pētījumu vēsturi laika posmos ar atšķirīgām ekokritikas attīstības tendencēm.

Visbiežāk citēts un plaši izmantots ir Lorensa Blūela (*Lawrence Bluell*) ekokritikas dalījums. Vadoties pēc šī ekokritikas periodu dalījuma, pirmais vilnis iezīmē periodu, kas ir saistīts ar vides aizsardzības kā politiskas un sociālas kustības rašanos un interesi par to, kā literatūra atspoguļo un veido kultūras attieksmi pret vidi. Savukārt otrais ekokritikas attīstības periods ir saistīts ar pieaugošu izpratni par vides problēmu globālo raksturu un nepieciešamību pēc starpdisciplināras pieejas to risināšanai. Īpaša uzmanība tajā pievērsta ārpus rietumu literatūras un kultūras formām, kā arī feminisma un postkoloniālām studijām. Trešais vilnis ir saistīts ar interesi par vides materialitāti. Tajā ir izstrādātas jaunas metodoloģiskas pieejas, tostarp veikti jaunā materiālisma un ekokritikas apvienoti pētījumi par klimata pārmaiņām. Viens no šādu pārmaiņu iemesliem ir bijusi cilvēces neapdomīga un

⁶³ Gaard, G. (2017). *Critical Ecofeminism*. Lanham: Lexington Books, p.33.

⁶⁴ Žižek, S. (2017). Slavoj Žižek: Lessons From the “Airpocalypse”. *In These Times*, 1(2), 3.

⁶⁵ Bladow, K., Ladino, J. (2018). Toward an Affective Ecocriticism. *Affective Ecocriticism: Emotion, Embodiment, Environment*, p. 2.

nehumāna izturēšanās pret dabu, lai gan Edvards Saīds (*Edward Said*)⁶⁶ ir apgalvojis, ka cilvēkmīlestība, rūpes par labklājību ir nozīmīgs garīgo vērtību sistēmas aspekts, kas vienmēr spēs “stāties pretī” humānisma trūkumam un netaisnībai, kas “kropļo” cilvēces vēsturi. Tas nozīmē, ka būtiska ir citu kultūru, apkārtējo cilvēku un vides beznosacījuma pieņemšana, kā arī cilvēku nepretstatīšana citam pret citu vai apkārtējo dabu, kas izraisa ne tikai iekšēju, bet arī ārēju konfliktu. Cilvēces ārējais konflikts ar apkārtējo dabu nenoliedzami noved pie cilvēka iekšējās degradācijas, kas savukārt var novest līdz visas pasaules bojāejai. Ekokritikā ir būtisks jautājums par vienlīdzīgām cilvēka un dabas attiecībām, jo tikai tādā veidā cilvēks var veidot sev apkārt tīru un veselīgu apkārtējo vidi.

Ir jāpiebilst, ka pēdējos gados ekokritika tiek saistīta arī ar posthumānismu, to apliecina arī S. Oppermane (*Serpil Oppermann*), kura uzsver, ka: “ekokritikā ir svarīgi jautājumi, kas ietver translokālītāti un bioreģionālismu, vides taisnīgumu un posthumānismu.”⁶⁷ Posthumānismā, tāpat kā materiālajā ekokritikā, pastāv interese par ķermeniskumu, matēriju, hibridizāciju, tajā ir būtiska cilvēka un matērijas attiecību pārskatīšana. Vienlaikus posthumānismā⁶⁸ svarīga ir arī sintētiskā inteliģence un robotika. Tas pierāda ekokritikas pārtapšanu par starpdisciplināru pētniecības lauku, taču ir jāpiekrīt G. Garārda⁶⁹ apgalvojumam, ka vēl nav veiktas nozīmīgas pārmaiņas literatūras pētniecībā saistībā ar ekokritiku, tomēr pēdējos gados ekokritikā ir vērojama domu un pieeju dažādība. Ekokritikai ir polifoniska daba – tā ir kultivēta, rizomātiska aktivitāte⁷⁰, jo tā ir postmoderns zinātnes lauks. Ekokritikai piemīt postmodernismam raksturīgas īpašības, piemēram, daudzveidība, heterogenitāte, kas šobrīd jau ir kļuvuši par ekokritiku raksturojošiem apzīmējumiem. Kopējā ekokritikas aina līdzinās Fēliksa Gvatarī (*Felix Guatarri*) dēvētajiem „heteroģenēzes procesiem.”⁷¹ Tas norāda uz to, ka ekokritika vienmēr ir pielāgošanās un pārmaiņu procesā. Vēlreiz ir jāuzsver, ka ekokritikas attīstība ir rizomātiska⁷², tā nav nedz nenoteikta, nedz arī ambivalenti atvērta.

Pētot videi svarīgus jautājumus literatūrā, balstoties uz postmodernās ekokritikas teoriju⁷³, vēstījumus par vidi var skatīt no daudzdimensionalitātes aspekta, tos var salīdzināt

⁶⁶ E Varisco, D. M. (2017). *Reading Orientalism*. Washington: University of Washington Press.

⁶⁷ Oppermann, S. (2013). *Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory*. In *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge. p.20.

⁶⁸ Adams, C., & Thompson, T. (2016). *Researching A Posthuman World*. London: Palgrave Macmillan.

⁶⁹ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

⁷⁰ Slovic, S. (2014). *New International Voices In Ecocriticism*. Lanham: Lexington Books, p.28.

⁷¹ Kaya, A. (2019). *Populism and Heritage in Europe: Lost in Diversity and Unity*. London: Routledge.

⁷² Slovic, S. (2014). *New International Voices In Ecocriticism*. Lanham: Lexington Books, p.28.

⁷³ Oppermann, S.(2014). *Material Ecocriticism*. *Gender/Nature* edited by Iris Van der Tuin.

ar Ž. Delēza un F. Gvatari ieviestā termina ‘rizomas’ jeb tīklveida labirinta struktūru. Rizomas termins ir svarīgs attiecībā uz postmodernisma ekoloģisko dimensiju, kas ir balstīta ekoloģiski orientēta postmodernisma pamatnostādņēs. S. Opermane arī uzsver, ka “neviendabīgums, kas ir raksturīgs postmodernismam, nosaka arī ekoloģiski orientēta postmodernisma īpašības”⁷⁴, līdz ar to postmoderna literārā teksta ekokritiskā analīzē ir svarīgi pievērst uzmanību polisemantiskumam⁷⁵. Tas nozīmē, ka literatūras tekstā izteiktā vides problemātika ir jāpēta ar lielu uzmanību. Rizomātiskums aktualizē ekokritikas daudzdimensionāli diskursīvo attīstību un izceļ tās polifonisko raksturu, kas savukārt ir vērtējama nevis kā disciplinārās krīzes izpausme, bet transdisciplināra aktivitāte. Izvēlētie K. Makārtija romāni tiks analizēti, ņemot vērā ekokritikas rizomātiskumu, kas ietver daudzveidību un dažādu pieeju pielietojuma iespēju.

Lai arī ekokritika tiek uzskatīta par daudzdimensionālu, S. Opermane⁷⁶ uzsver, ka ekokritikai ir nepieciešama rekonstruktīva postmoderna teorija, kura ļautu atklāt problemātiskās attiecības starp kultūru, vidi un cilvēkiem literārā kontekstā. Iespējams, ka būtu nepieciešams pārvērtēt ekokritikas pētniecības lauku un skatīt to daudz plašākā postmodernās teorijas perspektīvā⁷⁷, kas iezīmētu noteiktu trajektoriju kopējā ekokritikas teorijas vienotības aspektā, taču par to ekokritiķiem būtu savstarpēji jāvienojas. Postmodernisma teorija ekokritikas ietvarā varētu nodrošināt diskursīvas izmaiņas, atzīstot ekocentriskās postmodernās domas pamatā esošo sistēmu hierarhijas neatzīšanu⁷⁸, jo postmodernismā tiek atbalstītas vienlīdzīgas attiecības, tostarp dabas un kultūras vienotās saiknes pieņemšana. Postmodernā ekokritiskā literāro darbu analīzē ir būtiski tas, kā caur valodu tiek atklātas vides problēmas, vai dabas bojāejas atainojums literārajā tekstā norāda uz cilvēces un dabas atsvešināšanos, un, vai dabas atainojumam ir ontoloģiska prioritāte, kā arī, vai tekstā ir novērojama dabas–kultūras dihotomija.⁷⁹

Neskatoties uz to, ka ekokritikā būtu nozīmīgi domāt par postmodernās teorijas iekļaušanu tajā, ir jāatgādina par ekokritikas transdisciplināritāti. Ekokritikā pēdējo gadu laikā ir ienākušas jaunas teorijas – neomateriālisms, kvīru teorija un ekoloģija, kas paplašina un pārkonceptualizē tādas dualitātes kā cilvēks/daba un daba/kultūra⁸⁰, kas arī, protams, izceļ nepieciešamību šī darba robežās tās pētīt. Ekokritikas pētniecības laukam paplašinoties,

⁷⁴ Oppermann, S.(2016). *Environmental Humanities*. Lanham: Rowman & Littlefield.

⁷⁵ Turpat.

⁷⁶ Turpat.

⁷⁷ Chiuminatto, P. (2016). Chilean Ecocriticism and Environmental Studies. *ISLE*. 23(1), p.122.

⁷⁸ Oppermann, S. (2016). *Environmental humanities*. Lanham: Rowman & Littlefield.

⁷⁹ Oppermann, S.(2014). Material Ecocriticism. *Gender/Nature edited by Iris Van der Tuin*.

⁸⁰ Iovino, S. (2014). Material Ecocriticism. *Gender/Nature edited by Iris Van der Tuin*, p. 90.

parādās arvien vairāk jaunu ekokritikas definīciju, piemēram, Alans Bredoks (*Alan Braddock*) norāda, ka “ekokritika uzsver savstarpēju ekoloģisku saistību, ilgtspējību un vides taisnīgumu kultūras interpretācijā.”⁸¹ Ekokritikas kontekstā tas ir svarīgi, jo vides ilgtspējība ietver rūpīgu attieksmi pret dabu un tās resursu patēriņu, kas ir viens no vides aizsardzības būtiskākajiem uzdevumiem.

Promocijas darba robežās būtu arī nozīmīgi pievērsties jautājumam par ekokritikas pētniecības attīstību Latvijā, iezīmējot ekokritikas tendences reģionālā aspektā, tomēr neaizmirstot arī par ekokritikas globalitāti.

Ekokritikas termins Latvijas literatūrpētniecības laukā oficiāli parādījās 2005. gadā, kad tika publicēts igauņu literatūrzinātnieces Kadri Tīres (*Kadri Tüür*) raksts „Baltās naktis: ekokritisks Ojāra Vācieša lasījums”⁸². Pēc šīs publikācijas videi un dabai svarīgi jautājumi tika apskatīti 2008. gada literatūras mēnešrakstā „Karogs”, kurā bija publicēti raksti par ekokritikai nozīmīgiem jautājumiem, kas, kaut arī neizcēla ekokritikas nozīmi pasaules kontekstā, aktualizēja to Latvijas pētniecības jomā. Šajā sakarā būtu nozīmīgi pieminēt Jāņa Škapara publicēto rakstu “Domu Daugava, Sirdsdaugava”⁸³, Zigmunda Skujiņa stāstu “Lielā zivs”⁸⁴, Alberta Bela ekoloģiski centrēto romānu “Saknes”⁸⁵, kuros ir pievērstas uzmanība cilvēku un vides attiecību problēmai, sasaistot to ar sava laika ekoloģisko situāciju Latvijā, kad padomju rūpniecības un kolhozu sistēma radīja nopietnu kaitējumu videi.

Savukārt literatūrpētnieks Valdis Ķikāns rakstā „Nejauzdami pasaul's galu”⁸⁶ izvērs diskusiju par iespējamu pasaules bojāejas ideju, kas iezīmē ekokritikas trešā viļņa periodizācijas jautājumu aktualitāti. Kaspars Kļaviņš⁸⁷ ir apskatījis saistību starp pirmskristietības laika ticējumiem un dabas aprakstiem literārajos darbos, kas atkārtoti atgādina ekokritikas pirmā viļņa nozīmīgumu, pievēršot uzmanību industrializācijas neskartas vides aprakstiem. Tomēr viens no būtiskākajiem 20. gadsimta rakstiem par videi aktuāliem jautājumiem Latvijā ir 1986. gadā publicētais Daiņa Īvāna un Artūra Snipa raksts „Par Daugavas likteni domājot” laikrakstā „Literatūra un Māksla”⁸⁸, kurš gan nav tieši saistāms ar vides jautājumu izpēti literatūrā. Šī raksta pamatmoto – protests pret Daugavpils hidroelektrostacijas būvniecību, jo, kā zināms, Pļaviņu hidroelektrostacija jau bija izraisījusi

⁸¹ Braddock, A. in John Davis. (2015). *A Companion to American Art*. New Jersey: John Wiley & Sons, p. 448.

⁸² Turr, Kadi. (2005). *White Nights*. Karogs.

⁸³ Škapars J. (1989) *Domu Daugava. Sirdsdaugava. Avots*.

⁸⁴ Skujiņš Z. (1986) *Izlase: stāsti, noveles, romāni. Pirmais sējums*. Liesma.

⁸⁵ Bels. A. (1982) *Saknes*. Rīga: Liesma.

⁸⁶ Ķikāns V. (1983) *Nejauzdami pasaul's galu*. Karogs.

⁸⁷ Kļaviņš, K. (2009). *Apstāvēšana*. Rīga: Mansards.

⁸⁸ Īvāns D., Snips A. (1986). *Par Daugavas likteni domājot*. *Literatūra un māksla*.

Staburaga, kas bija viens no izcilākajiem Latvijas dabas pieminekļiem, appludināšanu. Zem ūdens pazuda Daugavas senleja ar 30 metru augstām dolomīta klintīm, krācēm un teikām apvīto Staburagu. D.Īvāna un A.Snipa rakstu var dēvēt par pirmo latviešu ekoloģiskās katastrofas brīdinājuma zvanu 20. gadsimta 80. gados, kas izceļ trešajam ekokritikas vilnim nozīmīgos jautājumus par vides bojāeju.

Ļoti nozīmīgu ieguldījumu ekokritikas pētniecībā ir veicis kulturologs Artis Svece, kuram publicēti vairāki raksti par ekokritiku. Rakstā „Ekoloģiskā apokalipse”⁸⁹ ir pievērsta uzmanība vides krīzes jautājumam, aplūkojot pasaules bojāejas iespēju, ja laikus netiek domāts par videi svarīgiem jautājumiem. Kā atgādina A. Svece: “Vārds ‘apokalipse’ tulkojumā no grieķu valodas nozīmē ‘atklāsme’”⁹⁰, tātad tiek atklāts kaut kas slēpts. Apokalipse būtībā nozīmē laika beigas un pasaules pēdējos mirkļus, dzīves komēdijas katastrofālo iznākumu. Apraksti par apokalipsi atgādina un brīdina, ka šodien pastāvošā pasaule var kādu dienu beigt pastāvēt. A. Svecas rakstā ir uzsvērtā ideja par postapokalipses iestāšanās iespējamību, ja netiks ievēroti dabas saudzēšanas nosacījumi. Ne mazāk aktuālus jautājumus saistībā ar ekoloģiskās apziņas veicināšanu A. Svece ir risinājis saistībā ar dzīvnieku aizstāvību un to tiesībām.

Rakstu sērijā „Latvijas dzīvnieku vēsture”⁹¹ tiek sniegts ieskats, kā mūsdienu latviešu literatūrā, mākslā un kultūrā ir atainoti dzīvnieki, pievēršot uzmanību to tiesībām uz brīvību. Jāpiebilst, ka A.Svece rakstā “Meža tiesības”⁹² arī ir pētījis ētikas un dabas degradācijas problēmu, paužot savu viedokli par meža tiesībām un cilvēka ētiku: “Meža tiesības nav absurda ideja, īpašumtiesības uz mežu daba kļūs ierobežotāka, taču var droši teikt, ka, ja mēs nevēlamies izspēlēt vienu no ekoloģiskās krīzes izraisīto sociālo katastrofu scenārijiem, mēs būsīm spiesti nopietni uztvert ne tikai dabas tiesības, bet arī sociālo taisnīgumu.”⁹³ Sociālā taisnīguma un ētikas jautājumiem ir jāklūst par ekokritikas stūrakmeni, vienlaikus ir jārisina jautājumi par sabiedrības un vides vispārējo labklājību. Ekokritika nedrīkst būt dīkstāvē; tai ir jāklūst par nozīmīgu ētisko un ekoloģisko vērtību avotu.

Kas attiecas uz ekokritikas teorijas attīstību Latvijā, ir jāuzsver, ka šobrīd būtu skaidrāk jādefinē ekokritikas teorētiskais un metodoloģiskais ietvars ekokritikas pētniecībā. To arī atbalsta A.Svece, kurš laikmetīgās literatūras un filozofijas žurnālā “Punctum” ir uzsvēris šīs problēmas būtiskumu, taču pagaidām aprobežojies tikai ar izteikumu par

⁸⁹ Svece. A. (2011) Ekoloģiskā apokalipse. *Rīgas laiks*

⁹⁰ Svece A. (2011). Ekoloģiskā apokalipse. *Rīgas Laiks*.

⁹¹ <https://www.punctummagazine.lv/2014/07/07/dabas-vesture/> (aplūkots: 12.09.2023)

⁹² <https://www.rigaslaiks.lv/zurnals/komentari/meza-tiesibas-20047> (aplūkots: 12.09.2023)

⁹³ Svece A. (2019). Meža tiesības. *Rīgas Laiks*.

definīciju precizēšanas nepieciešamību. Ir jāpiemin arī Jāņa Ozoliņa apgalvojums par to, ka “šobrīd latviešu literatūras pētniecībā nepastāv teorētiskā skatpunkta”⁹⁴, domājot par 20. un 21. gadsimta kultūras, literatūras, ekokritikas, dzimumu līdztiesības, naratoloģijas teorētisko ietvaru. Tas nozīmē, ka Latvijā ir jāturpina veicināt ekokritikas ideju apmaiņu, kā arī jādomā par konkrētu ekokritikas teorētisko parametru veidošanu. Iespējams, lai veicinātu ekokritikas attīstību Latvijā, ekokritikas pētniecības praksē Latvijā vajadzētu iekļaut arī biosemiotiku.

Igaunijas pētniecības praksē šobrīd tiek pievērsta liela uzmanība ekokritikas un naratoloģijas savstarpējai saiknei, tāpat tiek pētīta ekosemiotika jeb semiotiskā ekoloģija, ko ir izstrādājis Tartu Universitātes pētnieks Timo Marans (*Timo Maran*), uzsverot, ka ekosemiotika ir “kultūras semiotikas daļa, kas pēta cilvēku attiecības ar dabu no semiotikas perspektīvas.”⁹⁵ Jāakcentē arī, ka šo un citu ekosemiotikas prakšu galvenais iniciators Tartu ir biosemiotiķis Kalevi Kullis (*Kalevi Kull*).

Nevar gan noliegt daudzpusīgu ekokritikas pētniecības prakšu aktualizēšanos Latvijā, it īpaši pēdējos gados. Pētnieki atšķirīgi pēta ekokritikai svarīgos jautājumus, sākot ar literāro tekstu lasīšanu un ekokritisku analīzi līdz refleksīvai ekokritikas pieeju izskatīšanai. Marians Rižijs ir izvēlējis veikt tēlu un dabas simbiotisko attiecību izpēti latviešu dzejā. Raksts “Ekokritiskās idejas”, kas ir veltīts Ulda Bērziņa dzejoļa “Koncerts vecajā augstskolā”⁹⁶ ekokritiskai analīzei, pierāda, ka poētikai var būt arī ekoloģiska forma, tāpat M. Rižijs ir pētījis identitātes jautājumu dzejā. Rakstā “Identitātes ekokritiskais aspekts” ir pētīta ‘es’ identitātes būtība un dabas reprezentācija dzejā.

Jāuzsver, ka identitātes jautājumu pētniecība visbūtiskākā ir ekofeminismā, kas ir saistīts ar jautājumiem par hierarhijas novēršanu attiecībās un dzimumu lomu vienlīdzību, taču šāda pētniecības perspektīva apstiprina ekokritikas saikni ar savas identitātes apzināšanās nozīmi laikā, kad ir būtiska harmoniska mijiedarbība vienam ar otru un apkārtējo vidi.

Linda Zulmane ir ekokritiski pētījusi laiktelpas aspektus un dualitātes – pilsēta/lauki, daba/kultūra A. Niedras prozā⁹⁷, izmantojot vairākas teksta analīzes metodes un izceļot ekokritikas otrā vīļņa interesi par dabas un cilvēka atšķirtību, ko izraisījis savstarpējas mijiedarbības trūkums.

⁹⁴ Adamaite U., Ozoliņš J. (2019). Ezera: viņa nav skandaloza persona. *Diena*. (5).12.–13.lpp.

⁹⁵ Maran, T. (2018). Two Decades of Ecosemiotics in Tartu. *Sign Systems Studies*, 46(4), pp.630-639.

⁹⁶ Skatīt Rižijs M. in Kalniņa I., Vērdiņš K. (2013). *Mūsdienu literatūras teorijas*. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.

⁹⁷ [2019_978-9984-14-890-8_DU_61_starpt_zinatn_konf_tezes.pdf\(dukonference.lv\)](#) (aplūkots: 12.09.2023)

Daugavpils Universitātes zinātnisko rakstu krājums "Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas"⁹⁸ ir veltīts diviem humanitāro zinātņu aspektiem – ekokritiskajam diskursam, kā arī biopolitikai literatūrā un kultūrā, kas iezīmē jaunas tendences ekokritikas un biopolitikas pētniecībā. Ilona Gorodeva ir analizējusi vides aspektus agrīnās literatūras tekstos no antropocentriskās perspektīvas, Pauls Daija pētījis priekšstatus par dabu un vides koncepcijām. Janīna Kursīte aplūkojusi latviešu tautasdziesmas ekokritikas skatījumā. Latviešu dainu ekokritisku pētniecība ir jauna tendence Latvijā ar novatorisku skatījumu uz latviešu tautasdziesmām, kuras ir tematiski saistītas ar dabu – mežu, kokiem, augiem, akmeņiem, ūdeņiem, putniem un zvēriem. Šāds latviešu folkloras pētījums ir ne tikai jauns, bet arī iezīmē zināmu potenciālu ekokritisku pētniecības attīstībai nākotnē šajā jomā. Valdis Muktupāvels ir rakstījis par mūzikas instrumentu ekosistēmu tradicionālajā kultūrā un tās atspoguļojumu dainās. Eva Mārtuža aplūkojusi Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās mūsdienu ekoteoloģijas ietvaros. Mārtiņš Laizāns analizējis ekokritisko segmentu latviešu literatūrā 20. un 21. gadsimtā. Savukārt Annas Elizabetes Griķes rakstā uzmanības centrā ir bijuši Latgales pierobežas reprezentācijas aspekti, bet Karolīna Gansovska ir pievērsusies divām savstarpēji saistītām pētniecības jomām – ekoliteratūrai un cilvēku–dzīvnieku pētījumiem, piedāvājot jaunu ekoliteratūras žanru klasifikāciju, kas sistematizē tādus jēdzienus kā ekoloģiskā literatūra, vides literatūra, dabas rakstība un citus. Te, kā liekas, svarīga ne tikai nosaukto rakstu plašā ievirze, bet arī tas, ka šāds krājums, kas pilnībā veltīts ekokritikai un biopolitikai, tapis tieši Daugavpils Universitātē, kurā izsenis bijušas labas iestrādes jaunu literatūrpētniecības metožu izmantojumā.

2022. gadā ir izdots pētniecisks rakstu krājums pētniecisks rakstu krājums "WunderKombināts I. Latvijas mākslas gadagrāmata 2022" par aktuālajām norisēm laikmetīgajā mākslā un kultūrā, ietverot dekoloniālo diskursu, ekokritiku, fašisma estētiku un sieviešu vēstures kustības klātbūtni Latvijas kultūrtelpā.⁹⁹

Kopumā Latvijā ne tikai tiek publicēti raksti par ekokritiku, bet arī Latvijas pētnieki aktīvi piedalās ekokritikai veltītās konferencēs un tiek rīkoti dažādi pasākumi, kas vērsti uz ekokritiku. Šajā sakarā pieminamas vairākas zinātniskas aktivitātes. Dace Bula 2019. gada septembrī piedalījās Literatūras un vides pētniecības asociācijas konferencē "Co-emergence,

⁹⁸ Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas : zinātnisko rakstu krājums. XX. Robeža un diaspora literatūrā un kultūrā, DU Akadēmiskais apgāds "Saule".

⁹⁹ <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/iznak-jauns-latvijas-makslas-procesiem-veltits-izdevums-wunderkombinats.a482831/> (aplūkots: 12.09.2023)

Co-creation, Co-existence”¹⁰⁰ Plimutā. Konferencē tika spriests par to, kā literatūra, kultūra un ekokritika var ietekmēt vides jautājumu subjektīvo, ētisko, politisko un estētisko konceptualizāciju. Dace Bula konferencē piedalījās ar referātu “Saistīti ar upi / šķirti no tās: piepilsētas kopienas nostalgiskais identitātes pavērsiens”. Tāpat arī ir jāpiemin tas, ka D. Bula Latvijas Universitātes 79. konferencē “Daba: starpdisciplinārā perspektīva” uzstājās ar priekšlasījumu “Ūdens aģence Daugavas lejteces plūdu stāstos”¹⁰¹, referāta pamatā projektā “Dzīve līdzās ostai” dokumentēti vides pieredzes vēstījumi, iedzīvotāju atmiņas par Bolderājā, Kundziņsalā, Mangaļsalā un Vecmīlgrāvī piedzīvotajiem plūdiem.

2020. gadā sadarbībā ar Latvijas Kultūrfondu, Zoom vidē norisinājās lasīšanas darbnīca “Ekopolitika, ekopoētika”¹⁰². Globālās pandēmijas stāvoklī, analizējot šodienas realitāti kā ne tikai sociālu un ekonomisku, bet arī ekoloģisku krīzi. Zinātnieki, filozofi dalījās ar saviem skatījumiem par solidaritātes veidošanu vides krīzes jautājumu risināšanā.

Tāpat ir arī jāpiemin, ka 2021. gadā LU 79. starptautiskās konferences sekcijas “Ekofenomenoloģija mūsdienās”¹⁰³ ietvaros lasījumi ietvēra tēmas par ekofenomenoloģiju, ekostētiku, ekofenomenoloģiju saistībā ar pandēmiju, etnosa mājvietu, vides problēmām. Fenomenoloģija, kas ir radusies 20. gadsimtā un kuras pamatojumu ir sniedzis Edmunds Huserls, aizvien vēl ir filozofijas un humanitāro zinātņu nozīmīgākā pieeja esamības, cilvēka situācijas un pasaules skaidrojumos. Mūsdienu fenomenoloģijā notiek paradigmiskas domāšanas izmaiņas un pārejas no tādām tēmām kā apziņa, transcendence, prāts, subjektivitāte, ego, intersubjektivitāte, intencionalitāte uz – dabas, dzīves, dzīvības, pasaules, imanences, afektivitātes, realitātes, zemes, kosmosa noteiksmēm, ko nosaka gan fenomenoloģijas iekšējā evolūcija, gan mūsdienu cilvēka un ekoloģiskā situācija.

2021. gada maijā norisinājās nozīmīga tiešsaistes diskusija “Ekokritiskas vides perspektīvas Baltijas reģionā”¹⁰⁴. Tika diskutēts par ekokritiskām laikmetīgās mākslas, arhitektūras, ģeogrāfijas un citu nozaru perspektīvām Baltijas reģionā, lai izprastu mūsu pagātnes un šodienas attiecības ar dabisko vidi un iztēlotos iespējamās cilvēka–vides sistēmu nākotnes. Diskusijas ietvaros tika apskatīti jautājumi par to, kā Baltijas reģionā veidojusies attieksme un domāšana par dabu, kādas ir attiecības starp dabiskajām un mākslīgajām sistēmām, kādas ir ekoloģisko jautājumu mediēšanas iespējas un robežas vizuālajā kultūrā,

¹⁰⁰ <http://lulfmi.lv/Dace-Bula-piedaliesies-Literaturas-un-vides-petniecibas-asociacijas-konference> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰¹ <http://lulfmi.lv/Vides-cilvekinatne-LU-79-konference> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰² <https://lcca.lv/lv/notikumi/lasinas-darbnica--ekopolitika---ekopoetika/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰³ <https://dom.lndb.lv/data/obj/940214.html> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰⁴ <https://dabasdiskursi.lv/par-mums/zinas/zina/t/66192/> (aplūkots: 12.09.2023)

kā varam mainīt savu attieksmi pret dabu, iekļaujot ekokritikas un posthumānismam nozīmīgus jautājumus šajā skatījumā.

Starpdisciplinārā filozofu un ģeogrāfu komandā ir uzsākts daudznozaru projekts, kas aplūko dabas diskursus Latvijā ar mērķi atklāt dažādus (arī konkurējošus) veidus, kā daba tiek saprasta un reprezentēta Latvijā. Projekta dalībnieki strādā vides humanitāro zinātņu ietvaros¹⁰⁵, skatot ekoloģiskos jautājumus kopā ar kultūras nozīmēm un sociālajām praksēm. Īpaša interese ir par sadursmēm saistībā ar dabas objektu aizsardzības iniciatīvām un konkurējošo dabas diskursu loma šajos konfliktos.

Pieaugoša vides krīze rada jaunus izaicinājumus Baltijas valstu māksliniekiem, kuri ar audiovizuālo mediju palīdzību cenšas pienācīgi vizualizēt antropocēnu, proponējot, ka ir jāatsakās no tradicionālās neskarto dabas objektu idejas, kas iekļaujas reģiona nacionālajās vēsturēs. Šobrīd Latvijā tiek diskutēts par Antropocēna mākslinieciskās vizualizācijas idejām Baltijas kontekstā¹⁰⁶, kādas stratēģijas filmu veidotāji izmanto, lai atklātu dažādas savstarpējās saiknes starp vēsturisko, dabisko un cilvēku radīto šajā reģionā.

2021. gada 16. martā par godu dzejnieces Aspazijas 156. dzimšanas dienai tiešraidē no Raiņa un Aspazijas mājas muzeja *Facebook* lapā notika zinātniskie lasījumi “Dzīvnieku brīvība.”¹⁰⁷ Tajos tika aplūkotas Aspazijas dzīvnieku aizstāves gaitas un mūsdienu izaicinājumi cīņā par dzīvnieku tiesībām. Pasākumā piedalījās A. Svece ar lasījumu “Dzejnieka un dzīvnieka draudzība”, Krista Kristiana Kristapsone ar tēmu “Dzīvnieku, ne tikai cilvēku dēļ”: Rīgas lopu patversmes dāmu komitejas darbība 19. un 20. gadsimtu mijā”, Jānis Zālītis stāstīja par tematu “Aspazija: no vivisekcijas līdz dzīvnieku aizsardzības biedrībai”, savukārt Raimonds Ķirķis uzstājās ar lasījumu “Aspazija un ekokritika”. Tāpat ir jāpiebilst, ka “LU Open Minded” projekta ietvaros platformā “Satori”¹⁰⁸ ikvienam digitālā formātā ir pieejamas lekcijas par ekokritiku un vides ētiku.

Ekokritika kļūst arvien aktuālāka arī Latvijas akadēmiskajā vidē. Šobrīd Latvijas Universitātē top promocijas darbs “Skatuves māksla ekokritikas diskursā: ekoteātris Latvijā 21. gadsimtā”, autore – Kitija Balcare. Savukārt cilvēka un dzīvnieka savstarpējās attiecības tiek aplūkotas LU doktorantes Rutas Kurpnieces promocijas darbā “Dzīvnieks un dzīvnieku

¹⁰⁵ <https://dabasdiskursi.lu.lv/par-mums/par-projektu/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰⁶ <https://lcca.lv/lv/izstades/tiessaistes-diskusija--ekokritiskas-vides-perspektivas-baltijas-regiona/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰⁷ <https://www.hzf.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/70696/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁰⁸ <https://satori.lv/article/dzivnieku-un-vides-etika-4-lekcija> (aplūkots: 12.09.2023)

pasaule Regīnas Ezeras prozā”. Tāpat par ekokritiku tiek izstrādāti bakalaura un maģistra darbi Latvijas augstskolās¹⁰⁹.

Latvijā ekokritikai un citām disciplīnām vajadzētu pastāvēt līdzās, ņemot vērā gan to atšķirības, gan savstarpējo saistību, uzsverot pašas ekokritikas transnacionālo un globālo dimensiju.

1.1. Ekokritikas četru viļņu periodizācija

Šajā apakšnodaļā ir pētīta ekokritikas vēsturiskā attīstība, analizējot un periodizējot tās četrus galvenos viļņus un to būtiskākās iezīmes, raksturīgos elementus un to savstarpējo saikni, kas ir svarīgi ekokritikas izpratnes kontekstā. Uzmanība ir pievērsta arī tam, cik vērtīga ir šāda periodizācija, kā arī pētīta tās nozīme un ietekme uz ekokritikas attīstību kopumā.

Kā vērtīgākā uzlūkojama S. Slovika¹¹⁰ izstrādātā visu triju ekokritikas viļņu vēsturiski hronoloģiskā laika līnija, kā arī ar to saistītie ekokritikas vēsturiskie attīstības aspekti. Pirmajā ekokritikas vilnī (no 1990. gada līdz līdz šodienai) uzmanība pievērsta tā neatropocentriskajai dabai, savvaļas apvidum, amerikāņu un britu rakstnieku darbiem – faktiskai rakstībai par dabu, savukārt otrajā ekokritikas vilnī (no 2000. gadu vidus līdz šodienai) tiek pētīti dažādu žanru literatūras darbi; svarīgs ir multikulturālisms (kultūras formu daudzveidība); uzsvars tiek likts uz reģionālo literatūru visā pasaulē; interesē pilsētas un lauku vides atainojums literatūrā. Trešajā ekokritikas vilnī (no 2009. gada – līdz šodienai) ir būtiska transnacionalitāte; tiek pētīta vides ekoloģija un cilvēka pieredze, nozīmīga ir arī “translokalitāte.”¹¹¹ Huberts Zafs (*Hubert Zapf*) ir uzsvēris, ka “21. gadsimtā ekokritikā, kas saskan ar trešā viļņa rašanās laiku, ir notikušas ievērojamas pārmaiņas, ekokritikas projekts ir paplašinājies, ir notikusi starpdisciplināras formas ekokritikas dažādošana.”¹¹² Tas norāda uz to, ka ekokritika un ekoloģiskā doma akadēmiskajā vidē ir kļuvusi ne tikai nozīmīga, bet arī ir pozitīva zīme šīs paradigmas potenciālam nākotnē.

¹⁰⁹ Piemēram, Latvijas Universitātē: sk. Evitas Ciršas bakalaura darbu “Dzīvnieki Paula Bankovska stāstu krājumos “Kur pazuda saimnieks?” un “Zvēru zvaigznājs” (LU, 2017) - <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/51954>; Elīnas Kupšes bakalaura darbu “Mūsdienu somu literatūras ekokritiskais lasījums” (LU, 2017) - <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/36646> vai Kitijas Krogzemes bakalaura darbu E. Gaskelas romāni ekokritiskā skatījumā (LU, 2013) - <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/18225> u.c.

¹¹⁰ DeVries, S. M. (2013). *A History of Ecology and Environmentalism*. Lanham: Rowman & Littlefield, p.8.

¹¹¹ DeVries, S. M. (2013). *A History of Ecology and Environmentalism*. Lanham: Rowman & Littlefield, p.9.

¹¹² Zapf, Hubert. *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2016, p. 6.

Katrs ekokritikas „vilnis” iezīmē savu skatījumu uz vides konceptu, kā tas ir redzams dažādu ekokritikas pētnieku darbos. Endrjū Kellers Estes (*Andrew Keller Estes*)¹¹³ norāda uz ekokritikas viļņu raksturojuma nozīmīgumu, uzsverot, ka pirmajā ekokritikas vilnī vairāk tika pētīti Deivida Henrija Toro (*Henry David Toro*), Ralfa Valdo Emersona (*Ralph Waldo Emerson*) un Margaritas Fulleres (*Margaret Fuller*) darbi, pievēršot uzmanību kultūras ietekmei uz dabu un pieņemot, ka abi koncepti ir vairāk vai mazāk skaidri nošķirami.

Kopš 2012. gada ekokritiķi ir jau sākuši diskutēt par ekokritikas ceturtnā viļņa pastāvēšanu¹¹⁴, kura pamatā ir jaunais materiālisms un materiālā ekokritika. S. Opermane¹¹⁵, Serenella Iovino (*Serenella Iovino*)¹¹⁶ un Timotijs Klārks (*Timoty Clark*)¹¹⁷ ir vistiešāk pievērsušies materiālās ekokritikas pētījumiem, cenšoties noskaidrot, kā šī ontoloģija var veicināt ekokritikas attīstību.

Ekokritikā pirmā viļņa posmā bija svarīga kanonizētā literatūra, literārajos darbos tika pievērsta uzmanība neskartās dabas atainojumam. Otrajā ekokritikas viļņa posmā ir veikta to literāro darbu pētniecība, kuri nav iekļauti tradicionālajā literatūras kanonā. Karolīna Mērcanta (*Carolyn Merchant*)¹¹⁸ ir norādījusi, ka otrā viļņa sākums 1996. gadā sakrīt ar Š. Glotfeltijas un H. Froma antoloģijas „Orientieri literārajā ekokritikā” (*The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*)¹¹⁹ izdošanu, kurā jau bija iestrādāts ekokritikas teorētiskais pamats. L. Blūels¹²⁰ ir uzsvēris, ka pirmais un otrais ekokritikas vēsturiskais posms ir ļoti svarīgs, bez tā nebūtu iespējama veiksmīga ekokritikas attīstība. Roberta Vatsona (*Robert Watson*) darbs „Atpakaļ dabā” (*Back to Nature*)¹²¹ ir viens no nozīmīgākajiem teorētiskajiem darbiem otrā viļņa ekokritikas attīstības posmā, kuru K.Mērcante ir nodēvējusi par “labāko ekokritikas darbu pēdējos gados.”¹²²

Ekokritikas otrā viļņa posmā uzmanība ir pievērsta ne tikai rakstībai par dabu, bet visu veidu literārajiem tekstiem, kā arī tēlu, dzīvnieku, pilsētas un savvaļas vides attainojuma pētniecībai literatūrā.¹²³ Pirmajā un otrajā ekokritikas vilnī ir izteikta vēlme mainīt domāšanu par videi svarīgiem jautājumiem, taču otrais ekokritikas „vilnis” tiek dēvēts par „pārskata

¹¹³ Estes, A. K. (2013). Environmental Criticism and Cormac McCarthy. In *Cormac McCarthy and the Writing of American Spaces*, p.29.

¹¹⁴ Slovic, S. (2017). *Under the Signs of Ecocriticism: An Interview with Prof. Scott Slovic*.

¹¹⁵ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

¹¹⁶ Iovino, S. (2015). The Living Diffractions of Matter and Text: Narrative Agency, Strategic Anthropomorphism, and How Interpretation Works. *Anglia*, 133(1), pp. 69-86.

¹¹⁷ Clark, T. (2019). *The Value of Ecocriticism*. Cambridge: Cambridge University Press.

¹¹⁸ Merchant, C. (2014). *Preserving the Earth*. London: Routledge. pp. 131-158.

¹¹⁹ Glotfelty, C., Fromm, H. (1996). *Landmarks in Literary Ecology*. Georgia: University of Georgia Press.

¹²⁰ Buell, L. (2009). *The Future of Environmental Criticism*. Lanham: John Wiley & Sons.

¹²¹ Watson, R. N. (2013). *Back to Nature*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

¹²² Merchant, C. (2014). *Preserving the Earth*. London: Routledge. p. 141.

¹²³ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook Of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

vilni”¹²⁴, kas nozīmē, ka laikā pēc 1996. gada ekokritiķi pārskata pirmā ekokritikas viļņa svarīgos aspektus, daļu no tiem atstājot izpētei arī otrā viļņa periodā, kas iezīmē ekokritikas viļņu plūstošo, mainīgo robežu. Ir nozīmīgi pieminēt tieši otrā viļņa ekokritiķus – Timotiju Mortonu (*Timoty Morton*)¹²⁵, Danu Filipsu (*Dana Philips*)¹²⁶ un Urzulu Heizi (*Ursula Heise*)¹²⁷, kuru ieguldījums ekokritikas attīstībā ir ievērojams.

Trešajā ekokritikas attīstības posmā ekokritiķus interesē teorētisko pieeju pilnveidošana literāro darbu ekokritiskai analīzei, jo pastāv plašas diskusijas par dažādu pieeju nozīmīgumu.¹²⁸ Jāatzīst, ka tieši ekokritikas trešā viļņa posms ir būtisks, jo tajā ir izstrādāta ekokritikas teorētiskā bāze. Hūberts Zafs (*Hubert Zapf*) uzsvēris, ka “21. gadsimtā, kas saskan ar trešā viļņa rašanās laiku, ir notikušas ievērojamas izmaiņas ekokritikā, tā ir paplašinājusies un kļuvusi transdisciplināra.”¹²⁹ Tas nozīmē, ka ekokritika ir kļuvusi ne tikai nozīmīga, bet tai ir arī ievērojams attīstības potenciāls nākotnē, kas ietvertu daudzveidīgu aktīvu prakšu tendenci ar jaunām iespējām vides apziņas veicināšanā, izmantojot arī literatūru kā līdzekli diskusijai par videi būtiskiem jautājumiem. Trešais ekokritikas vilnis izceļ 21. gadsimta nozīmīgu problēmu, kas ir saistīta ar rūpēm par ilgtspējīgas dzīves nodrošināšanu, jo visa pasaule šobrīd ir neatgriezenisku klimata pārmaiņu priekšā, ko īpaši savos darbos akcentē G. Garārdš¹³⁰ un Alekss Gudbodijs (*Alex Goodbody*).¹³¹

Katrā ekokritikas vilnī ir savs skatījums uz vidi kā jēdzienu, kā tas redzams dažādu ekokritikas pētnieku darbos. Endrjū Kellers Estes (*Andrew Keller Estes*)¹³² norāda uz ekokritikas viļņu raksturojuma nozīmīgumu, uzsverot, ka pirmajā ekokritikas vilnī vairāk ir pētīti Henrija Deivida Toro (*Henry David Toro*)¹³³, Ralfa Valdo Emersona (*Ralph Waldo Emerson*)¹³⁴ un Margaritas Fulleres (*Margaret Fuller*)¹³⁵ darbi, pievēršot uzmanību kultūras ietekmei uz dabu, kā arī pieņemot to, ka šie abi jēdzieni ir vairāk vai mazāk skaidri nošķirami.

¹²⁴ Buell, L. (2009). *The Future of Environmental Criticism*. Lanham: John Wiley & Sons, p. 24.

¹²⁵ Morton, T. (2013). *Philosophy and Ecology after the End of the World*. Minnesota: U of Minnesota Press.

¹²⁶ Phillips, D. (2013). Ecocriticism's Hard Problems. *American Literary History* (25)2, 2013.

¹²⁷ Heise, U. K. (2013). Globality, Difference, And The International Turn In Ecocriticism. *PMLA*, 128(3).

¹²⁸ Oppermann, S. (2013). After Green Ecologies. *Ecotheory Beyond The Green*.

¹²⁹ Zapf, H. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter, p. 6.

¹³⁰ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks, p. 207.

¹³¹ Goodbody, A. (2016) *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter.

¹³² Estes, A. (2013). *Cormac McCarthy and the Writing of American Spaces*. Netherlands: Rodopi.

¹³³ Walls, L. D. (2018). *Henry David Thoreau: A Life*. Chicago: University of Chicago Press.

¹³⁴ Emerson, R. W. (2018). *The Complete Works*. e-artnow.

¹³⁵ Bailey, B., Viens, K. P., Wright, C. E. (2013). *Margaret Fuller and Her Circles*. UPNE.

Domājams, ka ekokritikas viļņu dalījuma būtu nepieciešams iekļaut arī ekofeminisma vēsturiskās attīstības posmus. Hanna Bergthallere (*Hanna Bergthaller*)¹³⁶ un Sūzanna Lidstroma (*Susanna Lidström*)¹³⁷ apgalvo, ka ekokritikas viļņu modelis neatbaido ekokritikas nelineāro attīstības gaitu, kā arī tas nenodrošina vienotu teorētisku skatījumu uz ekokritiku, turklāt neparāda ekokritikas attīstību citās pasaules valstīs.

Lai arī ne visi ekokritiķi un ekofeministi atbalsta L. Blūela ekokritikas viļņu dalījumu, pēc būtības tas ir labi izstrādāts, jo lieliski atbaido ekokritikas tendenču attīstību, ko pierāda arī veiktie pētījumi no 20. gadsimta 90. gadiem līdz pat šodienai.

Promocijas darbā K. Makārtija romāni ir analizēti saskaņā ar otrā un trešā ekokritikas viļņu vēsturiskā posma iezīmēm, kur tiek pētīts pilsētas un lauku vides atainojums, kā arī tēlu pieredze vides krīzes riska situācijā. K. Makārtija romānus var kategorizēt arī kā piederīgus noteiktam ekokritikas vilnim ar tiem raksturīgajiem elementiem, kas tiks apskatīti promocijas darba praktiskajā daļā.

Š. Glotfeltija ir pētījusi ekokritiku no feministiskās kritikas perspektīvas, sistematizējot ekokritiku salīdzinājumā ar Elaines Šovalteres (*Elaine Showalter*) feministisko kritiku.¹³⁸ Ekokritika ne tik bieži tiek vienoti skatīta kopsakarā ar feminismu vai ekofeminismu, tāpēc ir vērts pievērst uzmanību šim salīdzinājumam, lai skaidrāk izprastu ekokritikas būtību.

Pirmais posms feministiskajā kritikā – E. Šovalteres¹³⁹ tā dēvētajā „sieviešu tēlu” posmā – ir saistīts ar reprezentāciju, uzmanību pievēršot tam, kā sieviešu tēli ir atainoti kanoniskajā literatūrā. Šajā posmā tika veicināts sieviešu apziņas celšanas process, pievērsta uzmanība sieviešu tēliem un stereotipiem vīriešu radītajā literatūrā, kas veidoja Rietumu literatūras kanonu, ļaujot kritiski paskatīties uz literatūras estētisko vērtību, kurā ir apklusināta vai ignorēta svarīga daļa no cilvēces pieredzes – sieviešu rakstība. Tika uzdots būtisks jautājums: vai literatūrā pastāv vieta arī sieviešu rakstībai? Arī ekokritikā tika veikti līdzīgi centieni, pievērsta uzmanību tam, kā daba, savvaļa, neskarta zeme ir atainotas literatūrā.¹⁴⁰

¹³⁶ Bergthaller, H. (2014). Mapping Common Ground: Ecocriticism, Environmental History, and the Environmental Humanities. *Environmental Humanities*, 5(1), p. 269.

¹³⁷ Lidström, S. (2014). Mapping Common Ground. *Environmental Humanities*, 5(1), p. 261.

¹³⁸ Glotfelty, C., & Balaev, M. (2012). The Formation Of A Field: Ecocriticism In America—An Interview With Cheryll Glotfelty. *PMLA*, 127(3), p. 607-616.

¹³⁹ Showalter, E. (2020). *A Literature of Their Own: British Women Novelists from Bronte to Lessing*. Princeton: Princeton University Press, p. 13.

¹⁴⁰ Glotfelty, C., Balaev, M. (2012). The Formation Of A Field: Ecocriticism In America—An Interview With Cheryll Glotfelty. *PMLA*, 127(3).

E. Šovalteres otrais feministiskās kritikas posms, tā sauktais sieviešu literārās tradīcijas posms, gluži tāpat kā pirmajā posmā, pildīja sieviešu apziņas celšanas funkciju. Tika pārskatīta sieviešu rakstītā literatūra. Arī ekokritikā tika pievērsta uzmanība novārtā atstātajai rakstībai par dabu.

Savukārt trešais E. Šovalteres feministiskās kritikas posms bija saistīts ar teorētiskās bāzes izskatīšanu, vēršot uzmanību dzimuma un seksualitātes simboliskajai konstrukcijai literatūrā. Ekokritikā fokusa centrā izvirzījās jautājumam par to, kā literatūrā ir definēts cilvēks, kā arī ir svarīgs kļūst duālisma aspekts.

Šāds ekokritikas pētījums no feministiskās kritikas perspektīvas, pirmkārt, liecina par ekokritikas un feminisma vienojošo aspektu, otrkārt, E. Šovalteres feministiskās kritikas trešais posms ir cieši saistīts ekofeminismu, ko savukārt ir ļoti nozīmīgi pieminēt šī pētījuma ietvaros, jo tas izceļ ekofeminisam būtisko sieviešu un vīriešu dzimumu dualitātes aspektu.

1.2. Ekofeminisma attīstība

Šajā apakšnodaļā ir pētīta ekofeminisma vēsturiskā un globālā attīstība, kā arī ir pievērsta uzmanība dažādiem ekofeminismu apzīmējošiem terminiem, sniedzot skaidrību par ekofeminisma būtību, tās pamatprincipiem, kā arī terminiem, kas bieži tiek izmantoti ekofeminisma pētniecības kontekstā.

Ekofeminisms kā sabiedriski politiskās un ekoloģiskās domas kustība izveidojās paralēli feminisma otrā viļņa attīstībai 20. gadsimta 70. gados, taču ekofeminisms sāka attīstīties tikai 90. gados.¹⁴¹ Ekofeminismu nevar pielīdzināt nedz feminisma, nedz arī ekoloģijas zinātnei. Tā ir patstāvīga zinātnes nozare, lai gan radusies feminisma kustības ietekmē. Šobrīd ekofeminisms pārstāv plašu ideju un domu spektru, taču kopumā tas ir attīstījies patstāvīgi saistībā ar ekoloģiskās domas izveidošanos, tomēr “acīmredzama ir arī feminisma ietekme uz ekofeminisma attīstības procesu.”¹⁴² 1974. gadā terminu ‘ekofeminisms’ ieviesa franču feminisma pārstāve Fransuāza Dubonē (*Françoise d'Eaubonne*)¹⁴³, lai gan ir jāatzīst, ka šī jēdziena precīzs rašanās laiks vēl joprojām nav noteikts. Tiek apgalvots, ka pirms oficiālā termina ieviešanas to jau pieminēja Indijas Čipko kustības pārstāves¹⁴⁴ (šobrīd tā ir ekofeminisma atzara kustība pret globalizāciju,

¹⁴¹ Phillips, M., Rumens, N. (2016). *Contemporary Perspectives on Ecofeminism*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, p. 3.

¹⁴² Vakoch, D. (2017). *Women and Nature?: Beyond Dualism in Gender, Body, and Environment*. London: Taylor & Francis, p. 5.

¹⁴³ d'Eaubonne, F. (2020). *Le Féminisme Ou La Mort*. Le Passager Clandestin.

¹⁴⁴ Phillips, Mary. (2015). *Contemporary Perspectives on Ecofeminism*. London: Routledge, p. 25.

ekofeministe Vandana Šiva (*Vandana Shiva*) ir viena no tās vadītājām)¹⁴⁵. Tomēr ir jāuzsver, ka ekofeminisma konceptuālo sākumu var noteikt tieši feminisma teorijas franču tradīcijā. Franču eksistenciālisma filozofe, feministe un rakstniece Simona de Bovuāra (*Simone de Beauvoir*)¹⁴⁶ jau 1952. gadā bija norādījusi, ka, vadoties pēc patriarhālās varas loģikas, sievietes un daba tiek uztvertas kā ‘citādība’¹⁴⁷. Iespējams, tieši šis apgalvojums rosināja jau 60. gadu sākumā pievērsties sieviešu un dabas vienotības problēmjaudājumam. F. Dubonē pirmo reizi 1974. gadā publicētajā esejā „Laiks ekofeminismam” (Time for Ecofeminism) bija uzsvērusi, ka ir nepieciešams iesaistīties jautājuma risināšanā, kas skar patriarhālā spēka dominēšanu pār sievietēm un dabu, kā rezultātā ir ignorēta sieviešu neatkarība un saikne ar dabu. Jāpiemin arī tas, ka F. Dubonē 1978. gadā Francijā nodibināja centru „Ekoloģija un feminisms”¹⁴⁸. Lai arī šis centrs neguva lielu atbalstu F. Dubonē dzimtajā Francijā, to sāka atbalstīt Austrālijā un ASV.

Ekofeminismu var dēvēt par trešo starptautisko feminisma vilni¹⁴⁹, kam būtībā var piekrist, jo tas ietver feminisma premisas un ekoloģijas zinātnes problēmjaudājumus. Tas tiek dēvēts arī par “trešo ekoloģiskās domas kustību”¹⁵⁰, kas ir saistīta ar cilvēku ekoloģiskās apziņas veidošanos. Arī ekofeminisma terminam ir savi ekvivalenti. Sems Mikijs (*Sam Mickey*)¹⁵¹ ir norādījis, ka vārds ‘ekofeminisms’ var būt maldinošs, jo ietver idejas no dažādām zinātņu jomām. To apstiprina arī Duglass Vakočs (*Douglass Vakoch*), norādot, ka “ekofeminisms savā daudzveidībā ir arī dialogā ar mākslu, zinātņi, reliģijām, citām kustībām un jomām, dzimuma un seksualitātes jautājumiem, tāpat arī kiberfeminismu, ksenofeminismu, transfeminismu, kvīru teoriju un jauno materiālismu.”¹⁵²

Iepriekš tika uzskatīts, ka ekofeminisms kļūs par feminisma „trešo vilni”, “kas apvienos pirmā un otrā feminisma viļņa antropocentriska kritiku ar ekoloģisku perspektīvu”¹⁵³, taču ir redzams, ka tas ir kļuvis par neatkarīgu praksi. Ekofeminisma neatkarību no feminisma un ekokritikas pierāda būtiska atšķirība, proti, “feminismā svarīgs

¹⁴⁵ Barua, P. (2016). *Literary Contributions Of Ecofeminism A Study Of Margaret Atwood And Vandana Shiva*. Gauhati: Gauhati University.

¹⁴⁶ Sanos, S. (2016). *Simone De Beauvoir: Creating A Feminist Existence In The World*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁴⁷ De Beauvoir, S. (2016). *The Second Sex. In Social Theory Re-Wired*. London: Routledge, p. 368.

¹⁴⁸ Bradshaw, J. (2013). *The Women's Liberation Movement: Europe and North America*. Elsevier.

¹⁴⁹ Phillips, M., Rumens, N. (2016). *Contemporary Perspectives on Ecofeminism*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.

¹⁵⁰ Dauvergne, P. (2016). *Historical Dictionary of Environmentalism*. Lanham: Rowman & Littlefield, p. 72.

¹⁵¹ Mickey, S. (2018). *Literature and Ecofeminism: Intersectional and International Voices*. London: Routledge, p. 18.

¹⁵² Vakoch, D. (2017). *Ecofeminism in Dialogue*, Lanham: Lexington Books, p. 10.

¹⁵³ Mack-Canty, C. (2014). *Third Wave Feminism And Ecofeminism: Reweaving The Nature/Culture Duality. In Different Wavelengths* London: Routledge, p. 225.

ir androcentrisms (centrēšanās uz vīriešu normām, skatpunktu)¹⁵⁴, ekokritikā – antropocentrisms (uzmanības centrā ir cilvēks)¹⁵⁵, savukārt ekofeminismam ir nozīmīgs gan androcentrisms, gan arī antropocentrisms.”¹⁵⁶

Ekofeminisms ir mainīgas kategorijas¹⁵⁷, kas ir sācies kā sociāla un politiska kustība, diskursīvi aizstāvot marginalizētos cilvēkus, kuri ir pakļauti, atrodas ārpus varas centra, bez iespējas izteikt savu viedokli.

G. Gārdas agrīnais postulējums par ekofeminisma jēdzienu ir viens no biežāk pieminētākajiem daudzu ekofeministu darbos vēl joprojām (sk. V. Šivas, J. Kingas, K. Vorenas, N. Stērdženas, K. Mērčantas u.c. darbus). Proti, viņa norāda: „Ekofeminisms pēta vides degradācijas un sociālās nevienlīdzības problēmas, balstoties uz premisu, ka tas, kā mēs izturamies pret dabu un cits pret citu, ir cieši saistīts.”¹⁵⁸ Šis definējums ir ne vien ieguvis lokālu, bet arī starptautisku ievērību, kas izceļ nepieciešamību veikt izmaiņas sociālajā praksē, cilvēku apziņā un savstarpējā attieksmē.

Šobrīd ekofeministi izvēlas ekofeminisma termina vietā citus apzīmējumus, piemēram, „ekoloģiskais feminisms, feminisms un ekoloģija, feminisma vides zinātne, vides feminisms vai eko/feminisms”¹⁵⁹, kā iemeslu norādot vēlmi nesaistīt šo konceptu ar esenciālismu (*essentialism*), uzsverot, ka ekofeminisma termins, kas lingvistiski saista sievietes un dabu vienā vārdā (eko+femine), ir īpaši „jutīgs” pret esenciālismu – pārāk universālu un stereotipisku saikni. Pašlaik ekofeminisms ir kļuvis cieši saistīts arī ar “ētiku, filozofiju, kritikas teoriju un literatūrkritiku.”¹⁶⁰ D. Vakočs ir uzsvēris, ka ekofeminismu var dēvēt arī par „feministisko ekokritiku”¹⁶¹, jo tas apvieno feminismu un ekokritiku.¹⁶² Šo hibrīdo disciplīnu arī dēvē par „ekofeminisma literāro kritiku”, kuru var raksturot kā politiski angažētu diskursu, kas analizē konceptuālo saikni starp sieviešu un neantropocentriskās vides ļaunu manipulēšanu.

¹⁵⁴ Brush, L. D. (2015). Androcentrism. *The International Encyclopedia of Human Sexuality*, p.111.

¹⁵⁵ Boslaugh, S. (2016). Anthropocentrism. *Encyclopedia Britannica*.

¹⁵⁶ Morita, K. (2014). Ecocriticism and Gender/Sexuality Studies: A Book Review Article on New Work by Azzarello and Gaard, Estok, and Oppermann. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, 16(4), p. 13.

¹⁵⁷ Pullen, A., Rhodes, C. (2015). *The Routledge Companion To Ethics, Politics And Organizations*. London: Routledge.

¹⁵⁸ Gaard, Greta, Simon C. Estok, and Serpil Oppermann. *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge, 2013, p. 21.

¹⁵⁹ Sturgeon, N. (2016). *Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, And Political Action*. Routledge, p. 25.

¹⁶⁰ Oppermann, S. (2013). *Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory*. *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge, p.19.

¹⁶¹ Vakoch, D. (2012). *Feminist Ecocriticism: Environment, Women, and Literature*. Lanham: Lexington Books.

¹⁶² Vakoch, D. (2012). *Feminist Ecocriticism: Environment, Women, and Literature*. Lanham: Lexington Books.p. 2.

Analizējot pieejamos zinātniskos avotus, var secināt, ka ekofeminisms, tāpat kā ekokritika, katru gadu kļūst arvien nozīmīgāks pasaulē. Piemēram, ekofeminisma pētniece Astrīda Neimanis uzsver, ka „ekofeminisms nav nedz pagājis, nedz arī kļuvis statisks. Tas turpina attīstīties, jo pasaule, uz ko ekofeminisms reaģē, arī pastāvīgi mainās.”¹⁶³ Pētniece esejā norāda uz ekofeminisma saikni ar feminismu, ekoloģiju un citām praksēm, tajā pašā laikā apgalvo, ka ekofeminisms ir individuāla kustība un zinātne, kas „raksta pati savu vēsturi caur savu pašas politiku.”¹⁶⁴

Anete Kolodnija (*Anette Kolodny*)¹⁶⁵ ir viena no pirmajām literatūrkritiķēm, kura sākusi pētīt literatūru par vidi no feminisma perspektīvas¹⁶⁶, neilgi pēc ekofeminisma termina ieviešanas. A. Kolodnijas darbos „Zemes guļa” (*The Lay of the Land*) un „Zeme pie viņas kājām” (*The Land Before Her*) ir izcelti pirmie ekofeminismam svarīgie jautājumi.

K. Mērcantas grāmata „Dabas nāve” (*Death of Nature*)¹⁶⁷ tiek uzskatīta par svarīgāko ekofeminisma darbu ASV, kurā izteiktā tēze par sieviešu un dabas apspiešanas saikni, kas ir meklējama kapitālismā, joprojām ir aktuāla. K. Mērcanta nodrošināja empīrisku un teorētisku ģenealoģiju sieviešu un dabas apspiešanas formām, kas ir raksturīgas kapitālismam, uzsverot, ka sieviešu un dabas apspiešana ir cieši tekstuāli, ideoloģiski un empīriski saistīta.

Neskatoties uz lēno ekofeminisma ienākšanu literatūrzinātnē, ir skaidrs, ka ekofeminisma problemātikas pētniecība ir piedzīvojusi strauju attīstību literatūrzinātnē. Ekofeminisms ir sasniedzis “brieduma stadiju”¹⁶⁸, tas ir piedzīvojis evolūciju paralēli feminisma attīstībai kā sinerģisks feminisma un ekoloģijas zinātnes apvienojums, kurā ir uzsvērtas sieviešu un dabas vienojošā saikne.¹⁶⁹ Neskatoties uz dažu feminisma pārstāvju radikālo opozīciju pret pievēršanos ekofeminismam, ekofeminisma pārstāvji ir veiksmīgi apvienojuši ekoloģijas un feminisma teorētiskās nostādnes vienkopus, neskatoties uz iebildumiem, ka feminisms ir integrējies dabas un vides problemātiku. Ekofeminisms un feminisms ir cieši saistīti. Redzams, ka humanitāro zinātņu kompetences lauku pārklāšanās

¹⁶³ Neimanis, A. (2015). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth* edited by Carol J., *The Goose*, 14(1), p. 1.

¹⁶⁴ Neimanis, A. (2015). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth* edited by Carol J. Adams, *The Goose*, 14(1), p. 3.

¹⁶⁵ Kolodny, A. (2012). *In Search of First Contact*. Duke University Press.

¹⁶⁶ Gaard, G., Estok, S. C., & Oppermann, S. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. Routledge, p. 4.

¹⁶⁷ Merchant, C. (2017). *The Death of Nature. In Science and Nature*. London: Routledge.

¹⁶⁸ Jeffrey, B. in Vakoch, D. (2011). *Ecofeminism and Rhetoric: Critical Perspectives on Sex, Technology, and Discourse*. New York City: Berghahn Books.

¹⁶⁹ Jeffrey B. in Vakoch, Douglas. (2011). *Ecofeminism and Rhetoric: Critical Perspectives on Sex, Technology, and Discourse*. New York City: Berghahn Books.

robežas nav strikti noteiktas. Domājams, ka nākotnē šī mijiedarbība būs vēl izteiktāka. Pašlaik ekofeminisms ir kļuvis cieši saistīts ar “ētiku, filozofiju, kritikas teoriju un literatūrkritiku.”¹⁷⁰

K. Makārtija ekofeministiskā romānu analīzē arī uzmanība tiks pievērsta ētikai, pētot, kā cilvēka rīcība un uzvedība ietekmē dabu un vidi un kā vides izmaiņas ietekmē sievietes un citu marginalizētu cilvēku dzīvi.

Ne mazāk būtiski ir arī pievērsties ekofeminisma pētniecībai Latvijā, kas tikai lēnām iegūst konkrētākas aprises. Šobrīd pieaug interese par vides aizsardzības un sievietes tiesību vienotas saiknes pētniecību. Izdotas vairākas ekofeminismam veltītas grāmatas un publicēti zinātniskie raksti. Piemēram, rakstu krājumā “Feminisms un literatūra” publicēts biologa Artura Mauriņa raksts “Ekofeminisms: temporālie aspekti”, kurā ekofeminisms ir apskatīts plašā kulturoloģiskā kontekstā. Savukārt Ausma Cimdiņa grāmatā “Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojošā vārdnīca”¹⁷¹ ir pievērsusies ne tikai feminisma izpētes jautājumam, bet arī ekofeminisma skaidrojumam, akcentējot arī franču feminisma atšķirību no amerikāņu feminisma, kā arī kiberfeminisma atšķirību no ekofeminisma. Šāds ekofeminisma un feminisma zinātnisks skaidrojums ir ļoti nepieciešams, lai varētu gūt lielāku izpratni par feminisma un ekofeminisma būtību un atšķirību.

Līva Fokorte rakstā “Dievišķā transcendence un imanence ekofeminismā” sniegusi ieskatu ekofeminisma problemātikā un aplūkojusi jautājumu par Dieva transcendences un imanences attiecībām ekofeminisma teoloģijās no kristietības perspektīvas, uzsverot ekofeminismam būtisko paralēli starp sievietes un dabas strukturālu apspiešanu.

Sanda Aizkalne rakstā “Ekofeminisms un dzimumu līdztiesība klimata pārmaiņu kontekstā: pētījuma iespējas Latvijā”¹⁷² apskata ekofeminisma pieeju un tā nozīmi dzimumu līdztiesības veicināšanā klimata pārmaiņu kontekstā. Tiek pētīts, kā ekofeminisms var sniegt iespēju attīstīt vēl efektīvākas stratēģijas klimata pārmaiņu mazināšanai, izmantojot dzimumu līdztiesības perspektīvu.

Inga Lāce rakstā “Ekofeminisms kā sociāli kritiskās teorijas ieguldījums dzīves kvalitātes uzlabošanā”¹⁷³ analizē, kā ekofeminisms var sniegt iespēju uzlabot dzīves kvalitāti

¹⁷⁰ Oppermann, S. (2013). *Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory*. In *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge. p.19.

¹⁷¹ Cimdiņa, A. (2017). *Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojošā vārdnīca*. Apgāds Zinātne.

¹⁷² Aizkalne, S. (2021). Ekofeminisms un dzimumu līdztiesība klimata pārmaiņu kontekstā: pētījuma iespējas Latvijā. *Zinātniskie raksti*, 45.lpp.

¹⁷³ Lāce, I. (2016). Ekofeminisms kā sociāli kritiskās teorijas ieguldījums dzīves kvalitātes uzlabošanā. *Sociālo teoriju konteksti*, 8, 117-138.lpp.

un kā šī pieceja var palīdzēt uzlabot cilvēku attiecības ar dabu, apskatot tādas ekofeminisma aspektus kā dzimumu stereotipi, kapitālisma kritika un dabas izpratne.

Savukārt Anda Spalviņa rakstā "Feminisma kustība un dabas aizsardzība Latvijā: perspektīva sieviešu vides kustības lomai"¹⁷⁴ apskata sieviešu lomu vides aizsardzībā un ekofeminisma iespējas Latvijas kontekstā. Tiek pētīts, kā sievietes un vides aizsardzības kustības ir savstarpēji saistītas un kā šīs kustības var izmantot ekofeminisma ideju veicināšanai Latvijā.

Inga Ošiņa – rakstā "Ekofeminisma pieceja kā atbilde uz dabas katastrofām"¹⁷⁵ apskata ekofeminisma iespējas reaģēt uz dabas katastrofām. Tiek skaidrots, kā ekofeminisms var palīdzēt mums saprast dabas katastrofu cēloņus un meklēt ilgtspējīgus risinājumus, ņemot vērā cilvēku, gan dabas vajadzības.

Liepājas Universitātes pētniece Inese Budņika pievērsusies literāro pasaku pētījumiem no ekofeminisma perspektīvas, iezīmējot novitāti ekofeminisma pētniecības praksē, proti, pētniece veic Kārļa Skalbes literāro pasaku kopsakarību analīzi saskaņā ar psiholingvistikas prototipa teoriju. Ekofeminisma un psiholingvistikas teoriju apvienojums iezīmē paradigmatisku skatījumu uz ekofeminisma daudzveidību, ko būtu iespējams pētīt vēl plašāk.

Latvijā norisinās arī būtiski pasākumi un ir izveidoti vairāki projekti, kas veicina ekofeminisma attīstību. Piemēram, starpdisciplinārā filozofu un ģeogrāfu komanda 2018. gadā ir uzsākusi daudznozaru projektu, kas aplūko dabas diskursus ar mērķi atklāt dažādus veidus, kā dabiskā vide tiek saprasta un reprezentēta.¹⁷⁶ Projekta ietvaros tiek risināti jautājumi par ekoloģisko vides krīzi no feminisma un ekofeminisma perspektīvas. Balstoties uz mūsdienu feminisma teorijām, tiek pievērsta uzmanība feminisma un vides taisnīguma pētījumiem. Tiek runāts par to, kāda ir vides krīzes saistība ar ķermeni, dzimumu, dzimti un seksualitāti, kā vides ekoloģiskā un klimata krīze ir saistīta ar varas attiecībām, ietverot saikni ar dzimumu, rasi un koloniālismu. Projekts tapis sadarbībā ar Valsts Kultūrkapitāla Fondu. Tika pievērsta uzmanība ekofeminisma attīstībai Latvijā un tā vienam no aizsācējiem Dainim Īvānam.

¹⁷⁴ Spalviņa, A. (2014). Feminisma kustība un dabas aizsardzība Latvijā: perspektīva sieviešu vides kustības lomai. *Sociālo teoriju konteksti*, 6, 133-150.lpp.

¹⁷⁵ Ošiņa, I. (2012). Ekofeminisma pieceja kā atbilde uz dabas katastrofām. *Latvijas Universitātes Raksti. Socioloģija un politoloģija*, 781, 174-184.lpp.

¹⁷⁶ <https://lcca.lv/lv/izstades/tiessaistes-diskusija--ekokritiskas-vides-perspektivas-baltijas-regiona/> (aplūkots: 12.09.2023)

Savukārt 2021. gadā Latvijā norisinājās starptautisks Rīgas starptautiskais īsfilmu festivāls “2Annas”¹⁷⁷, kas bija veltīts ekofeminisma ideju popularizēšanai un izpratnes veicināšanā par tā lomas vides aizsardzībā un sieviešu tiesību jomā.

Jāpiemin arī Nevalstiskā Organizācija “Zaļā brīvība”¹⁷⁸, kas aktīvi darbojas vides aizsardzības un dzimumu līdztiesības jomā, ietverot ekofeminisma principus savā darbībā. NVO organizē ekoloģiskus pasākumus, popularizē vides aizsardzību un sadarbojas ar citām organizācijām, kas strādā šajā jomā.

Starptautiskajā konferencē «Regīna Ezera un Austrumeiropas literatūra»¹⁷⁹ Anda Kuduma savā lasījumā pievērsās R. Ezeras tetraloģijas «Pati ar savu vēju» pirmās daļas «Varmācība» analīzei feministiskās ekokritikas diskursa kontekstā, izvērtējot ekoloģiskās sirdsapziņas konceptu dažādos tā izpratnes līmeņos, pievērsoties arī dziļās ekoloģijas koncepcijai, ekokritikai un ekofeminismam būtiskajam nošķīrumam starp dabu un kultūru, subjektu un objektu, organismu un vidi. 2022. gada 22. februārī norisinājās darbnīca¹⁸⁰, kura tika rīkota sadarbībā ar Kadri Tūri, uzmanības centrā bija jautājumi, kas skar antropocēnu, klimata pārmaiņas un vides jautājumus no ekofeminisma perspektīvas, kā arī tika diskutēts par to, ko mūsdienu klimatiskajā un sociālpolitiskajā situācijā nozīmē cilvēce.

Promocijas darba pirmajā nodaļā secināts, ka ekokritikas un ekofeminisma vēsturiskā attīstība ir nozīmīga, lai pilnvērtīgi izprastu to pamatā esošās sakarības un veidošanās faktorus. Tika aplūkoti to pirmsākumi, attīstības tendences, kā arī izskaidroti un analizēti galvenie termini un to savstarpējā saikne.

¹⁷⁷ <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/isfilmu-festivala-pieversas-ekofeminismam-un-ekoseksualitatei.a399979/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁷⁸ <https://www.zalabriviba.lv/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁷⁹ <https://www.liepajniekiem.lv/zinas/kulturvide/kultura/iepazistinas-ar-reginas-ezeras-literaro-mantojumu/> (aplūkots: 12.09.2023)

¹⁸⁰ <https://lcca.lv/en/exhibitions/reading-workshop-on-environmentalism-and-ecofeminism-with-kadri-t-r/> (aplūkots: 12.09.2023)

2. EKOKRITIKAS UN EKOFEMINISMA TEORĒTISKAIS UN METODOLOĢISKAIS IETVARŠ

Otrajā nodaļā tiks plaši aplūkota ekokritikas un ekofeminisma teorētiskā un metodoloģiskā bāze, kas ļauj nodrošināt dziļu un detalizētu dabas un tēlu attiecību analīzi literatūras darbos. Turklāt būs arī aplūkota ekonaratalogijas nozīme, kas ir jauna un unikāla pieeja, kura atklāj jaunas iespējas vēstījumu analīzē. Šī nodaļa piedāvā dziļu izpratni par ekokritikas un ekofeminisma teorētisko un metodoloģisko bāzi un tās nozīmi literatūras analīzē. Turklāt tā dod iespēju izprast, kā dabas un cilvēka attiecības var būt attēlotas literatūrā, un kā šo attiecību analīze varētu atspoguļot ekoloģiskās problēmas un izaicinājumus, kas būtu jārisina praksē.

2.1. Ekokritikas teorētiskā ietvara kritisks novērtējums

Ekokritiķi ir pievērsuši īpašu uzmanību ekokritikas teorijai un analīzes metodēm jau kopš ekokritikas sākuma, kad 1996. gadā tika izdota pirmā ekokritikai veltītā antoloģija „Orientieri literārajā ekoloģijā” (*The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*).¹⁸¹ Arī literārā ekofeminisma teorijas izstrāde bija notikusi paralēli.

Pētot dažādus darbus par ekokritiku, ir redzams, ka nepastāv vienotas ekokritikas teorijas bāzes, ekokritikai ir raksturīgs metodoloģisks un teorētisks eklektisms, kā arī fragmentāru pieeju un teoriju pagaidu formulējums.

„Gandrīz neviena ekokritikas definīcija neietver konkrētu virzību uz zinātnes lauku definējošu teorētisko metodi, kā arī nenodrošina perspektīvu interpretācijas modeli,”¹⁸² uzsver S. Opermane, ekokritiku saskatot nevis kā metodi, bet gan kā attieksmi, pieeju, redzespunktu, kritikas modu, uzsverot, ka ekokritika ir visai noturīga pret noteiktu lauku definējošu metodoloģiju. Ekokritika autore redzējumā tiek saskatīta kā „heterogēna pētījumu joma ar dažādām pieejām, ko nevar definēt ar vienu ideoloģisku teoriju vai vienotu vērtību kopumu.”¹⁸³ Pētniece uzsver, ka „par spīti spēcīgajam impulsam ekokritikas jaunākajā attīstības posmā izveidot saikni ar galvenajām teorētiskajām paradigmām kultūras un literatūras studijās, joprojām nav noteiktas teorētiskās bāzes ekokritikas pētniecības

¹⁸¹ Glotfelty, C., & Fromm. (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*. Georgia: University of Georgia Press.

¹⁸² Oppermann, S. (2011). Ecocriticism's Theoretical Discontents. *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*, p. 105.

¹⁸³ Glaser, B. (2012). Ecocritical Reading and Robert Duncan's Bending the Bow. *Journal of Ecocriticism*, 4(1), p. 31.

laukā.”¹⁸⁴ Arī P. Mērfijs¹⁸⁵ uzsver M. Bahtina teoriju nozīmīgumu ekokritikā, akcentējot, ka ekokritikai nav vadošas doktrīnas vai noteiktas teorētiskās bāzes, un apgalvo, ka pēdējos gados ekokritiķi cenšas radīt vienotu pieeju ekokritikas pētniecībai.

Romāns Bārtošs (*Roman Bartosch*)¹⁸⁶ norāda, ka ekokritikas teorētiskā bāze ir daudzveidīga, tāpēc jebkāda veida diskusija par konkrētu teoriju radītu jautājumu, vai ir būtiska vienota teorētiskā nostādne.

Katrs ekokritiķis ir centies veidot savu skatījumu uz ekokritikas teoriju, nedomājot par vienotu sadarbību ar citiem ekokritiķiem, jo katrs skatījums ir nozīmīgs, un noteikti pēc kāda laika būs iespējams atrast visiem skatījumiem vienotu kopsaucēju. Ekokritika šajā aspektā ir unikāla, tā jau kopš pirmsākumiem ir bijusi atšķirīga salīdzinājumā ar citām literatūras un kultūras teorijām¹⁸⁷, ņemot vērā to vien, ka ekokritikai ir cieša saikne ar ekoloģijas zinātnei.

Nenoliedzami, ekokritikā ir nepieciešams skaidri formulēt teorētisko principu kopumu, neskatoties uz to, ka ekokritikas praksei ir raksturīga dažādība. Ekokritika palīdz “izteikt pasaules nozīmi ārpus lappušu robežām”¹⁸⁸, tas nozīmē to, ka ir nepieciešams domāt par jaunām ekokritikas pētniecības pieejām, kā to arī ir uzsvērusi S. Opermane¹⁸⁹, norādot, ka ekokritika, pārkāpjot robežas ārpus teksta, ir saistāma arī ar materiālās pasaules atainojumu. Šis viedoklis sakrīt ar E. Džeimsas apgalvojumu, ka ekokritiķiem būtu “jālasa” vai “jāsaskata” literārs teksts kā ārpustekstuālā pasaule.”¹⁹⁰ S. Opermane¹⁹¹ arī ir norādījusi, ka ir nepieciešams domāt par to, lai ekokritikas diskursīvā prakse un materialitāte būtu apvienotas vienotā pieejā. Šī pieeja ir saistīta ar noteiktas ētiskās, ontoloģiskās perspektīvas noteikšanu. Noprotams, ka šis idejiskais modelis šobrīd atbilst E. Džeimsas idejai par ekokritikas un naratoloģijas apvienošanu plašākā mērogā, kas ietver arī vēstījuma ētiku, jauno materiālismu un dialogismu. Arī promocijas darbā K. Makārtija romāni tiks ekonaraoloģiski analizēti, pievēršot uzmanību vēstījuma ētikai, jaunajam materiālismam un dialogismam.

Jāpiekrīt G. Garārda apgalvojumam, ka ekokritika ir unikāla mūsdienu literatūras un kultūras teorija, it īpaši saistībā ar ekoloģijas zinātnei. Ekokritikā būtu “jāpārkāpj disciplinārās

¹⁸⁴ Oppermann, S. (2011). Ecocriticism's Theoretical Discontents. *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*, p. 153

¹⁸⁵ Murphy, P. D. (2013). *Transversal Ecocritical Praxis: Theoretical Arguments, Literary Analysis, and Cultural Critique*. Lanham: Lexington Books.

¹⁸⁶ Bartosch, R. (2013). *EnvironMentality*. Rodopi.

¹⁸⁷ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford Handbooks.

¹⁸⁸ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

¹⁸⁹ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

¹⁹⁰ James, E. (2020). *Environment and Narrative: New Essays in Econarratology*. The Ohio State University Press.

¹⁹¹ Oppermann, S. (2014). *Introduction: Stories Come To Matter*.

robežas, veidojot sava veida “ekoloģisko domu”, turklāt šo robežu pārkāpšana var būt ekoloģiska, literāra un fiziska.”¹⁹² Ir noprotams, ka ekokritikai būtu jāpaplašina „pasaules” jēdziens, iekļaujot tajā visu ekosfēru. Ekokritiķe S. Opermane gan norāda, ka „nav iespējams saglabāt vienotu teoriju laikmetā, kurā pastāv milzums daudz diskursu, bet ir iespējams izveidot teoriju kopumu, kuru var vienmēr pielāgot jauniem attīstības procesiem.”¹⁹³ Ir jāpiekrīt šim S. Opermanes postulējumam, taču ir jānostājas arī ekokritiķa S. Īstoka pusē, kurš apgalvo, ka ekokritikā teorijas aspektā nedrīkst pastāvēt neskaidrība, ir nepieciešama skaidrāka virzība uz noteiktu mērķi. Vēl šobrīd ekokritikas pētniecības laukā ir vērojama skaidra epistēmiskās krīzes iezīme. Nenoliedzami, teorijai ir jābūt savienojamai ar praksi, un, kā norāda S. Īstoks¹⁹⁴, ekokritikas aktīvas prakses rakursā tai ir izteiktāk jāveicina izpratne par apkārtējās vides vērtību.

A. Svece¹⁹⁵ ir uzsvēris, ka teorētiskie un metodoloģiskie rāmji ekokritikā līdz šodienai vēl nav noteikti. Viņaprāt, ekokritika lielā mērā ir balstīta kritiskās teorijas un kultūras studiju tradīcijā, kurai sākotnēji bijis politisks virziens, un tā nodarbojās ar kapitālisma kultūras ideoloģisko nozīmju atklāšanu. Ir atbalstāma A. Svecas teorētiskā ideja par ekokritikas robežu noteikšanu un noteiktu teorētisku nostādņu izstrādes būtiskumu, kuras, viņaprāt, ir raksturīgas lielākajai daļai ekokritiķu formulējumu par ekokritiku: „1) Daba, kas ir atainota literatūrā, mākslā, filozofijā, ir kultūras konstrukcija. 2) Daba mums atklājas kā nozīmju tīklojuma daļa, kuru ir iespējams analizēt, izmantojot veselu klāstu metodoloģisku līdzekļu, kas jau tiek izmantoti literatūrkritikā, kultūras studijās, filozofijā. 3) Šīs nozīmes bieži vien ir daļēji slēptas tādā veidā, ka „naivais lasītājs” tās var nepamanīt, un tāpēc ir nepieciešama īpaša ekokritiska analīze, kas šīs nozīmes artikulē.”¹⁹⁶ Ir redzams, ka arī A. Svece, kā vairums ekokritiķu, dabas atainojumu tekstā redz kā kultūras daļu, kuru var analizēt, izmantojot dažādas metodes un pieejas. Šāda veida tekstu ekokritiska analīze ir nepieciešama, lai saskatītu literārā darba daudzslāņainību un ekokritikai būtisko simbolisko un metaforisko slāni.

S. Īstoks ir akcentējis jēdzienu „ekokritikas ambivalence”¹⁹⁷, kas norāda, ka ekokritikai ir nepieciešama daudz strukturētāka teorija, kurā nepastāvētu neskaidrība. G.

¹⁹² Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook Of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

¹⁹³ Opperman, S. (2011). *The Future of Ecocriticism*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, p.18.

¹⁹⁴ Estok, S. C. (2013). Review essay on Karen K. Thornber's *Ecoambiguity*//Ensayo de reseña sobre *Ecoambiguity*, de Karen K. Thornber. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 4(1), pp. 130.-138.

¹⁹⁵ Svece, A. (2014). Dabas vēsture. *Punctum laikmetīgās literatūras un vēstures žurnāls*.

¹⁹⁶ Turpat.

¹⁹⁷ Estok, S. (2013). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.

Garārd¹⁹⁸ arī neatbalsta ekokritikas ambivalenci un norāda, ka katra literārā darba žanra ziņā ekokritiskai analīzei ir jāatrod sava pieeja. Ir jāpiebilst, ka šobrīd nav vēl izveidots šāds pieeju kopuma idejiskais modelis attiecībā uz katra žanra un literatūras darba formas analīzi, taču domājams, ka šāds risinājums būtu viens no vispiemērotākajiem konkrētajā situācijā.

S. Opermane gan norāda, ka „nav iespējams saglabāt vienotu teoriju laikmetā, kurā pastāv milzums daudz diskursu, bet ir iespējams izveidot teoriju kopumu, kuru var vienmēr pielāgot jauniem attīstības procesiem.”¹⁹⁹ Jāpiekrīt šim S. Opermanes apgalvojumam, taču ir atbalstāms arī S. Īstoka²⁰⁰ viedoklis par to, ka ekokritikas teorijā nedrīkst būt neskaidriība, ir nepieciešama skaidrāka virzība uz noteiktu mērķi noteiktas ekokritikas teorijas izstrādē. Vēl šobrīd ekokritikas pētniecības laukā ir vērojama skaidra epistemiskās krīzes iezīme. Nenoliedzami teorijai ir jābūt savienojamai ar praksi, un, kā norāda S. Īstoks²⁰¹, saistībā ar ekokritikas aktīvo praksi, tai ir izteiktāk jāveicina izpratne par apkārtējās vides vērtību.

S. Īstoks²⁰² ir norādījis, ka ekokritikas teorijas pamatā ir nepieciešams teorētiski definēt ar vides krīzi saistītās problēmas diskursīvā formulējumā un izskaidrot, kādi sociālie un kultūras aspekti ir šo formulējumu pamatā. Ekokritikas teorijas jautājuma sakarā ekokritiķis S. Īstoks ir ieviesis terminu “ekofobija”²⁰³, kas norāda uz pastāvošo sociālo kultūras sistēmas loģiku, kuras pamatā ir bailes no dabiskās vides degradācijas un vides krīzes. Proti, šīs bailes balstās cilvēces neapdomātā rīcības un uzvedības modelī, kas negatīvi ietekmē vidi, un ir būtisks vides krīzes ģenerators. Ekofobija ļauj labāk izprast ekokritikas domu, noskaidrot tās galveno virzienu, iespējams, visdrīzāk virzību uz aktīvu praksi. Ekofobija nozīmē jaunu skatījumu uz ekokritikas teoriju, “neieslīgt poststrukturālisma nihilismā un abstrakcijā.”²⁰⁴ Ekofobiskais lasījums²⁰⁵ palīdz atzīt ētikas nozīmīgumu literārajā tekstā, ļauj saskatīt ētiskās vērtības dabas un apkārtējās vides atainojumā literārajā darbā.

“Mūsdienas epistemoloģiskās refleksijas kondīcijā ekofobija liek pārvērtēt pastāvošo sociālās kultūras sistēmu, kas kalpo par zināmu pamatu ekoloģiskajai vides krīzei,” uzsver S. Īstoks²⁰⁶. Ir jāpiekrīt šim apgalvojumam, jo ekokritikā ir nepieciešams teorētiski noteikt vides problēmu diskursīvās formulēšanas iezīmes, izskaidrot sociālo un kultūras aspektu

¹⁹⁸ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook Of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

¹⁹⁹ Opperman, S. (2011). *The Future of Ecocriticism*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, p.18.

²⁰⁰ Estok, S. (2013). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.

²⁰¹ Turpat.

²⁰² Estok, S. (2016). Ecomedia and Ecophobia. *Neohelicon*, 43(1), p. 127.

²⁰³ Estok, S. (2018). *The Ecophobia Hypothesis*. London: Routledge.

²⁰⁴ Turpat.

²⁰⁵ Turpat.

²⁰⁶ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

būtību. S. Opermane²⁰⁷ šos diskursīvos formulējumus ir nodēvējusi par “ekoloģijas idejām”, kuras kļūst par rītdienas praksi. Šīs idejas, kurām būtu jāmaina cilvēku attieksme pret dabu, pētniece uzskata par ekokritikas teorijas pamatu.

Ekokritiķu šī brīža svarīgākais uzdevums ir izveidot vienotu ekokritikas teorētisko bāzi. Uz šīs teorijas bāzes varētu tikt balstīta dabas un kultūras atainojuma analīze literārajos darbos, pievēršot uzmanību ekoloģiskās krīzes aktualitātei, kas vienlaikus, domājams, ir arī kultūras un sociālās vides krīze.

S. Īstoks ir norādījis: ja ekokritikas galvenā interese ir par apkārtējo pasauli, tad ir nepieciešams pārskatīt saikni starp pētniecību un aktīvu praksi.²⁰⁸ Pētnieks uzsver, ka ekokritiskas domas un teorijas pamatā ir attiecību pārskats starp dabu, valodu, literatūru un kultūru. Tas nozīmē, ka ekokritikas teorijas pamatā nevar pastāvēt tikai diskursi par vidi, nedrīkst pievērst uzmanību tikai ontoloģiskai dabas pastāvēšanai pasaulē, ir jāpastāv gan teorijai, gan aktīvai praksei. Ir jāpiekrīt uzskatam, ka teorija konstruē kultūras telpu, kas savukārt veido politikas telpu, kurā var aktīvi aizstāvēt pastāvošās intereses.²⁰⁹ Tātad ekokritikas teorija uzsver aktīvas prakses nozīmīgumu, kas ļautu veikt izmaiņas reālā, ārpus teksta pasaulē.

S. Opermane ir izteikusi līdzīgu viedokli, proti, ekokritikā ir jāapvieno prakse un diskurss, tas nozīmē fiziskās pasaules realitātes un diskursīvas domāšanas, teksta un kontekstu sintēzi. Šī pieeja nojauc barjeru starp mākslīgi izveidotu tekstuālu pieredzi, dabas atainojumu un reālu, ārpus teksta esošo dabas pasauli. Ekokritiķu nākotnes uzdevums ir prast un zināt, kā sintezēt praksi un zināšanas, kur “materiālā un diskursīvā pasaule, daba un kultūra, bioloģija būtu vienotas.”²¹⁰

Vienu no būtiskām atziņām ir izteikusi A. Brake, norādot, ka “ekokritiķu galvenais darbības virziens nebūtu saistāms ar metodoloģijas vai teorijas paplašināšanu, bet gan vissvarīgākā būtu ekokritikas prakses aktivizēšana.”²¹¹ Šim viedoklim varētu piekrist, jo ekokritikā ir ļoti svarīgi domāt par aktīvu praksi, lai gan ir saprotams, ka bez konkrētas teorijas izstrādes ekokritika var nonākt strupceļā.

²⁰⁷ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

²⁰⁸ Estok, S. (2013). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.

²⁰⁹ Estok, S. (2013). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.

²¹⁰ Oppermann, S. (2016). *Environmental Humanities: Voices From The Anthropocene*. Lanham: Rowman & Littlefield.

²¹¹ Bracke, A. in Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks, p. 436.

Daži ekokritiķi (šeit var īpaši uzsvērt G. Garārdu²¹² un D. Filipsu²¹³) redz vienotas ekokritikas teorijas trūkumu kā nopietnu problēmu – ne tāpēc, ka viņi vēlētos ieviest striktu teorētisku dogmu dažādu pieeju daudzveidības vietā, bet gan tādēļ, ka saskata apdraudējumu ekokritikas attīstībai. Iespējams, ka šis ir viens no pareizākajiem viedokļiem šajā situācijā, taču ir jāatzīst, ka dažādu uzskatu daudzveidība noteikti var rosināt domāt par vienota skatījuma panākšanu ekokritikas teorētiskā un metodoloģiskā modelējuma ziņā.

Kopš 2010. gada ekokritikā ir ieviests jauns termins – ‘materiālā ekokritika’²¹⁴, kurai īpaši ir pievērsušās S. Opermane and S. Iovino. Grāmatā “Esamībā un laikā” (Time and Being) Martins Heidegers (*Martin Heidegger*)²¹⁵ ir runājis par piesardzību, apdomību, kā cilvēku tieksmi raudzīties sev apkārt un definēt, pozicionēt sevi attiecībā pret sev apkārt esošo vidi. Tieši šodien vairāk nekā jebkad agrāk šis skatījums ir argumentēti svarīgs, proti, ir ļoti būtiski uzņemties atbildību par vidi, kuras veselība, tīrība ir lielākoties atkarīga no mums, cilvēkiem, no mūsu spējas organizēt laiku un telpu, būt pasaulē, kuru “veido masu produkcijas un patēriņa procesi, transformācija un neapdomāta dabisko resursu izmantošana. Tieši šī ideja ir būtiska materiālajai ekokritikai.”²¹⁶ Ir jāpiekrīt, ka ekoloģiskās krīzes laikā atbildība par apkārtējo vidi ir globāla, tātad atbildīgs ir ikviens cilvēks šajā pasaulē.

Materiālajā ekokritikā kultūra tiek uzskatīta savstarpēji saistīta ar dabu, tāpēc ir būtiski pētīt to, kā literārie teksti atspoguļo “ārējo pasauli, kā tie caur kultūras prizmu reaģē uz globālo ekoloģisko krīzi.”²¹⁷ Tas var nozīmēt arī to, ka pasaule pati kļūst par tekstu, vēstījumu, kurā ir atainota vides krīze ar pastāvošajām nesaskaņām vai “sadursmēm” starp dabu un kultūru. S. Iovino²¹⁸ norāda, ka ekokritika nav tikai literāro tekstu analīze, bet tā pieprasa “lasīt” pasauli kā tekstu un tekstu kā pasauli. Šajā skatījumā pasaule ietilpst “vēstījuma” dimensijā, kur ir veidota saikne starp dabu un kultūru, diskursīvām praksēm. Pasaules matērija, ekosistēma, apkārtējā vide un dabiskajā vidē mītošie organismi, dzīvās būtnes savstarpējā saiknē viens ar otru tiek ‘lasīti’ kā teksts. “Matērija” materiālajā ekokritikā ir daudzšķautņains termins, kā norāda S. Iovino, tā nozīmē “cilvēka ķermeņa un

²¹² Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

²¹³ Phillips, D. (2015). Posthumanism, Environmental History, and Narratives of Collapse. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 22(1).

²¹⁴ Iovino, S. (2012). Steps to a Material Ecocriticism: The Recent Literature about the ‘New Materialisms’ and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@* (3)1, p. 134.

²¹⁵ Polt, R. (2014). Being And Time. In *Martin Heidegger*. London: Routledge.

²¹⁶ Iovino, S. (2010). Ecocriticism and a Non-Anthropocentric Humanism. Local Natures, Global Responsibilities. *Ecocritical Perspectives on the New English Literatures*, p. 29.

²¹⁷ Iovino S. in Zapf, Hubert. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, p. 231.

²¹⁸ Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, And Models Of Narrativity. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3(1).

dabiskās pasaules materialitāti”²¹⁹, kas tiek uzskatīta par esības substanci, kā arī daudz plašāk skatoties, zināšanu un darbību lauku.

Materiālā ekokritika ir saistīta ar jaunā materiālisma teoriju, kurā ir ietverts neantropocentrisks vides redzējums, daba tiek skatīta kā “aktīva un līdzās pastāvoša, subjekta/objekta ontoloģijas vietā jaunā materiālisma pamatā ontoloģiski pastāv epistemoloģija”²²⁰, kur zināšanas un esamība ir savstarpēji saistītas.

Materiālās formas, cilvēku ķermeņi un dabiskās pasaules elementi ir “parādības”, kuru esamība un nozīmes ir cieši saistītas ar diskursīvām dimensijām.

Vēstījums²²¹ materiālajā ekokritikā tiek “lasīts” caur šo ķermeņu būtības prizmu ilgtspējas pārmaiņu kartē, pievēršot uzmanību dabiskās pasaules piesārņojuma jautājumam. Šajā aspektā parādās būtisks skatījums uz to, kā vēstījumā ir atainotas piesārņojuma skartās cilvēku un dabas elementu pasaules. S. Iovino uzsver, ka “skatot vēstījumus caur materiālās ekokritikas prizmu, to struktūra bieži vien ir nelineāra, kā mazu daļiņu savienojums vai ekoloģiskas hologrammas.”²²²

Materiālisma potenciāls, kā apgalvo S. Iovino²²³, ļauj ekokritiku saistīt ne tikai ar dabu, bet paraudzīties ārpus tās. Šajā skatījumā ‘vides’ termins ir aizvietots ar materiālu objektu starpspēli. Materiālajā ekokritikā daba ir pielīdzināta substancei, lietu būtībai un nepārtrauktam, dinamiskam materializācijas procesam. Saistībā ar materiālo ekokritiku ir būtiski pieminēt F. Gvatari pieņēmumu, ka dabu nevar atdalīt no kultūras mūsdienu pasaulē. S. Iovino²²⁴ uzsver, ka materiālās ekokritikas aspektā ir nozīmīgi domāt plašāk, pāri ķermeniskuma robežām, neaizmirstot par dabas, cilvēces, politikas un kultūras vienotību, kas ietekmē pastāvošo ekoloģiju. Ekokritiķe tālāk norāda, ka caur materiālās ekokritikas prizmu var skatīt postmodernisma romānus, kuros ir aprakstīta ekoloģiskā katastrofa, vides bojāeja un sabiedrības dzīvības apdraudējuma iespēja, kā arī ir izcelta savstarpējā saikne

²¹⁹ Iovino, S. (2012). Steps to a Material Ecocriticism: The Recent Literature about the ‘New Materialisms’ and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@*, p. 135.

²²⁰ Ahern, S. (2018). *Affect Theory and Literary Critical Practice: A Feel for the Text*. Palgrave Macmillan, p. 56.

²²¹ Šajā darbā promocijas darba autore izvēlēts termins, balstoties uz Jāņa Ozoliņa (2020) promocijas darbā skaidroto terminu 47.lpp. Promocijas darbs pieejams šeit:

[https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52955/298-78865-](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52955/298-78865-Ozolins_Janis_jo11034.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

[Ozolins_Janis_jo11034.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52955/298-78865-Ozolins_Janis_jo11034.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (aplūkots: 12.09.2023)

Promocijas darba autore ir izvēlējusies tieši šo terminu, jo ‘narrate’ tulkojums no angļu valodas nozīmē gan stāstīt, gan vēstīt.

²²² Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Matter, Text, and Posthuman Ethics. *Literature, Ecology, Ethics*, p.56.

²²³ Iovino, S.. (2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, And Models Of Narrativity. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3(1).

²²⁴ Iovino, S.(2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, And Models Of Narrativity. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3(1).

starp ķermeni un vidi. Materiālā ekokritika būs īpaši nozīmīga K. Makārtija romāna “Ceļš” ekokritiskā un ekofeministiskā analizē.

Materiālajā ekokritikā ir uzsvērtā vēstījuma nozīme, kurā ir atainotas dabas un tēlu attiecības, kas nozīmē, ka vēstījumam piemīt vara, tas ir materiāls. Tātad materiālās ekokritikas pamatā ir būtiski apvienot “materialitāti” un “diskursu”, ar materialitāti saprotot “cilvēka ķermeņa un dabiskās pasaules materialitāti kā esības substanci, zināšanu un darbību lauku, kas bagātina ontoloģisko perspektīvu nozīmes plašākā redzējumā.”²²⁵

S. Iovino norāda, ka materiālā ekokritika ir metodoloģiska pieeja, kas norāda, ka ekokritika lēnām paplašina savu metodoloģisko lauku. Tomēr ir jāatzīst: lai gan ekokritikā iezīmējās jau iepriekš pieminētās dažādās pieejas, “vēl joprojām ir novērojama pasīva inerce metodoloģijā.”²²⁶ Tāpat arī S. Iovino²²⁷ ir norādījusi, ka materiālo ekokritiku var klasificēt kā piederošu ceturtajam ekokritikas vilnim, kas uzsver ievērojamo vēstījuma potenciālu un varu.

Nozīmīgi uzsvērt arī S. Iovino apgalvojumu, ka “līdz ar ceturta viļņa ienākšanu ekokritikā, ir palielinājies pētāmo dabas elementu “balsu” spektrs, “uzmanība tiek pievērsta ne tikai tēliem, videi, dzīvniekiem, bet postījumu skartajiem dabas apgabaliem, traumu skartām būtnēm, kuras vairs nespēj pastāvēt postījumu skartajā vidē.”²²⁸ Dotā perspektīva būs nozīmīga K. Makārtija romānu analizē, kur uzmanība tiks pievērsta postapokaliptiskajai videi un traumas skarto tēlu dzīvei.

Viens no nozīmīgiem jēdzieniem materiālajā ekokritikā ir “diferencētā saprotamība”²²⁹, kas nozīmē cilvēka tiešu iesaistīšanos pasaulē notiekošajos procesos, atrodoties mijiedarbībā starp matēriju un lietu nozīmi, un saprotot to, ka cilvēce neatrodas ārpus pasaules novērotāju lomā, bet aktīvi ietekmē pasaulē un vidē esošos procesus. Šis aspekts ir arī nozīmīgs ekokritiskā vēstījuma pētniecībā, pievēršot uzmanību atainoto dabas elementu, tēlu, dzīvā un nedzīvā, lietu un vārdu, artefaktu un organismu mijiedarbībai.²³⁰

Materiālajā ekokritikā vēstījumam ir ontoloģiski lielāka nozīme. Tas šajā gadījumā nozīmē gan diskursīvi, gan materiāli savstarpēji saistītu skatījumu. Šajā konceptuālajā rāmējumā “materiālās ekokritikas projekts ir saprotams kā pieeja, kas ietver kritisku

²²⁵ Iovino, S. (2012). Steps to a Material Ecocriticism: The Recent Literature about the ‘New Materialisms’ and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@*, p. 135.

²²⁶ Waldron, K. (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Scarecrow Press.

²²⁷ Iovino, S. (2016). Posthumanism In Literature And Ecocriticism. *Rel.: Beyond Anthropocentrism*, 4 (11).

²²⁸ Iovino, S. (2015). The Living Diffractions of Matter and Text: Narrative Agency, Strategic Anthropomorphism, and how Interpretation Works. *Anglia* 133(1), p. 69.

²²⁹ Iovino, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press, p. 4.

²³⁰ Iovino, S. (2015). The Living Diffractions of Matter and Text: Narrative Agency, Strategic Anthropomorphism, and how Interpretation Works. *Anglia* 133(1), p. 75.

pašrefleksiju par diskursa saistību ar materiālo pasauli.”²³¹ Integrāli pastāvot šajā matērijas un nozīmju vienotībā, ekokritikas praksi interesē pasaules “diferencētā saprotamībā.”²³² Ontoloģija šajā gadījumā, kā norāda S. Iovino²³³, ir cilvēku un dabas elementu diskursu mijiedarbība pasaulē, kurā matērija un diskurss eksistē vienotā sistēmā, savstarpēji mijiedarbojoties, savukārt transkorporalitāte konceptuāli apzīmē ekoloģisku modeli, kas arī norāda uz savstarpēju mijiedarbību, diskursu plūsmu starp cilvēku un dabas elementu pasauli, pārkonfigurējot robežas starp sevi–cilvēku un apkārtējo vidi, un pārējām materiālām substancēm materiālās pasaules kontekstā.

“Pētot materiālo saikni ar cilvēka ķermeni un dabu, ir iespējams apvienot ētisko un politisko skatījumu, kas ir saistīti ar 20. un 21. gadsimta realitāti, kurā “cilvēks” un “daba” var noteikti būt uzskatāmi kā atdalīti viens no otra.”²³⁴ Šis skatījums būs būtisks K. Makārtija romānu analīzē, kurā tiks pētītas dualitātes cilvēks/daba, kā arī ķermenis/prāts. Kā apgalvo S. Iovino,²³⁵ šīs pasaules matērijas, daba un cilvēce veido origami formu, kurai ekokritikā ir jāpievērš uzmanība un jāpēta to mijiedarbība. Materiālajā ekokritikā šis mijiedarbības tīmeklis ir lasāms kā vienots vēstījums. Tāpat ir jāpiekrīt pētnieces norādei, ka, no šīs perspektīvas raugoties uz literāro darbu, var uzdot jautājumu: kas ir vēstītājs – tēls vai arī atainotie dabas elementi, vai ir pārzīmētas ierastās autorības robežas, iziets ārpus ierobežotās perspektīvas, ievērojot arī matēriju, kam nav “balss” vai valoda.²³⁶

Savukārt K. Valdrona²³⁷ ir uzsvērusi, ka ekokritiskā pieejā literāro tekstu lasījumā ir jābūt trīs savstarpēji saistītiem komponentiem – telpai, dabai un videi, kā arī ir būtisks metaforiskais slānis, kas ļauj atklāt tēlu un dabas attiecības caur tēlainās izteiksmes līdzekļiem. Ekokritikā (it īpaši pēdējos gados) ir pievērsta liela uzmanība telpas reprezentācijai literārajā tekstā, tiek apskatīts, kā telpas aspekts ir konceptuāli mainījies globālās vides krīzes laikmetā.

S. Opermane ir norādījusi, ka telpas aspektam ekokritikā ir būtiska loma gan lokālā, gan globālā kontekstā, taču pēdējos gados ekokritikā nozīmīga ir globalizācijas ietekme uz pasauli, vides krīzes problēmātika un ētika šo abu aspektu kopsakarā, tāpēc ir nepieciešams pievērst uzmanību tam, kā “atainoto vides apgabalū var skatīt attiecībā uz plašāku biosfēras

²³¹ Iovino, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Indiana University Press, p. 56.

²³² Turpat.

²³³ Iovino, S. (2012). Steps to a Material Ecocriticism: The Recent Literature about the ‘New Materialisms’ and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@*,

²³⁴ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks, p. 363.

²³⁵ Iovino, S. (2012). Steps to a Material Ecocriticism: The Recent Literature about the ‘New Materialisms’ and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@*.

²³⁶ Turpat.

²³⁷ Waldron, K. (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Scarecrow Press.

un globālās kultūras redzējumu.”²³⁸ Tas nozīmē, ka viens no būtiskākajiem jautājumiem ekokritikā ir kā lokālas kultūras vietas atainojumu var pārkonfigurēt daudzveidīga skatījuma mozaikā. Gan lokālās, gan globālās telpas aspektu analīzi var veikt, izmantojot ekokritisku pieeju literārajam tekstam. L.Blūels²³⁹ ir ieteicis ekokritiski analizēt literārajos darbos esošo laiktelpu, proti, telpu kā cilvēcisku attiecību veidotu jēgpilnu fiziogēogrāfisku vietu noteiktā laikā. Telpa šajā gadījumā nozīmē metaforiski definētu vietu ar ģeogrāfiska rakstura nozīmi.

Par ekokritikas metodēm un pieejām ir ieskicēti daži pieņēmumi, uz ko var balstīt ekokritikas pētniecību. Ir būtiski, kā tekstā ir atainotas tēlu un dabas attiecības, vai ir izcelta atziņa, ka dabiskā vide ir pakļauta apdraudējumam saistībā ar modernizācijas procesiem, un, vai ir uzsvērts ekoloģiskās apziņas nozīmīgums, kā arī, vai ir norādīta cilvēka atbildība pret dabu un, kā tekstā – implicīti vai eksplīcīti – ir vērtēta neantropocentriskās vides vērtība attiecībā pret cilvēka vērtību. Svarīga nozīme ir arī tam, kāds ir literārā darba žanrs, un, vai ir pārkāptas konvencionālā žanra robežas.”²⁴⁰ Šie problēmjaucājumi, kurus var ekokritiski pētīt, lieliski iederas metodoloģijas jautājumu rāmējumā, ja pieņemam ekokritiķes S. Oppermanes²⁴¹ apgalvojumu, ka ekokritikas pētniecībā ir nepieciešama strikta metodoloģija, bet gan ekoloģiski orientēti problēmjaucājumi.”²⁴²

Ādams Trekslers (*Adam Trexler*) ir sintezējis būtiskus jautājumus ekokritikas kontekstā, kas skar vides krīzes atainojumu literārajos darbos, akcentējot to, cik svarīgi ir, “kā literārajos darbos ir atainotas ar vides krīzi un klimata pārmaiņām saistītas problēmas.”²⁴³ Tātad ir kļuvis svarīgs ne tikai dabas atainojums literārā tekstā, bet arī jautājumi, kas ir saistīti ar globālo vides krīzi.

Ekokritikas teorijas izstrāde ir svarīgs un dinamisks lauks, kas turpina attīstīties un ieviest jaunas idejas un pieejas. Tomēr līdz ar to rodas arī problēmas un izaicinājumi.

Viena no svarīgākajām ekokritikas problēmām ir tās attiecība ar citām zinātnēm un kultūras jomām. Ekokritikai ir jāstrādā kopā ar vides zinātniekiem, filozofiem, sociāliem zinātniekiem, kultūras teorētiķiem un citiem, lai izprastu vides problēmu sarežģītību un ietekmi uz sabiedrību un cilvēka dzīvi. Turklāt ekokritikai ir jāizprot un jāieinteresējas par citām literatūras un kultūras jomām, lai iegūtu pilnīgu un daudzpusīgu izpratni par vides

²³⁸ Opperann, S. (2012). Transnationalization of Ecocriticism. *Anglia-Zeitschrift für Eenglische Philologie* 130(3), p. 403.

²³⁹ Buell, L. (2013). *Environmental Imagination at the Crossroads*. Washington: University of Washington.

²⁴⁰ Goodbody, A. (2014). German Ecocriticism: an Overview. in G. Garrard *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford Handbooks of Literature, Oxford: Oxford University. pp. 547-55

²⁴¹ Opperman, S. (2011). *The Future of Ecocriticism*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, p.18.

²⁴² Turpat, p.18.

²⁴³ Trexler, A. (2015). *Anthropocene Fictions: The Novel in a Time of Climate Change*. Virginia: University of Virginia Press, p. 21.

problēmu atspoguļojumu. Otra problēma ir saistīta ar ekokritikas praktisko izmantojamību. Ekokritikas analīze un izpratne par vides jautājumiem ir svarīga, taču, lai tā būtu efektīva, tā jāizmanto praktiskajā darbībā. Piemēram, vides jautājumu izpratne var veicināt ekoloģisku zināšanu popularizēšanu, vides aizsardzību un pat vides politiku veidošanu. Tādējādi ekokritikai ir jāizmanto savas teorētiskās un analītiskās zināšanas praktiskajā darbībā. Trešais aspekts – viens no svarīgākajām ekokritikas izaicinājumiem ir jautājums par to, kādā veidā vēsturiski atšķirīgas kultūras un literatūras izpratnes par dabu un vidi var tikt izprastas un analizētas ekokritikas kontekstā. Jāpievērš uzmanība tam, kā atšķirīgas kultūras – tādas kā Eiropa, tostarp Latvija, un Amerika – reaģē uz vides krīzes risinājumiem un kā šo procesu var ietekmēt sociāli un kultūras faktori. Šī izpratne var palīdzēt ekokritikas praktizētājiem saprast vides jautājumu sakarības un veidus, kā atšķirīgas kultūras un literatūras var palīdzēt risināt vides jautājumus.

Balstoties uz teorētisko materiālu, K. Makārtija romānu ekokritiska analīze palīdzēs iegūt atziņas, kā ar ekokritiskā lasījuma starpniecību ir iespējams veidot izpratni par vides krīzes būtību un risinājumiem nākotnes perspektīvā.

2.2. Ekonaratalogija literatūras analīzei

Šajā apakšnodaļā ir apskatīta ekonaratalogija, kas ir ekokritikas un naratalogijas apvienojums, un nodrošina teorētisku ietvaru vides jautājumu un literatūras mijiedarbības izpētei.

E. Džeimsa ekonaratalogijas teorija apvieno vēstījuma un ekokritikas pētniecību, koncentrējoties uz cilvēces un dabas savstarpējo attiecību izpratni un analīzi literatūrā. Šī teorija ir balstīta uz uz naratalogijas, ekokritikas un ekoloģijas teorētiskajām pamatnostādņēm. Ekonaratalogija paredz, ka dabas un vides bojāeja ir ne tikai ekoloģisks, bet arī ētisks un morāls jautājums. E. Džeimsa²⁴⁴ gan ir uzsvērusi, ka naratalogija nav vēl būtiski mainījusi ekokritikas teorētisko lauku, tomēr tai ir svarīga loma saistībā ar ekokritiku. E. Džeimsa ekokritikas un naratalogijas zinātnes apvienojumam ir piešķīrusi jaunu terminu ‘ekonaratalogija’, kas pēta vēstījuma pasauli un saikni starp tekstuālo, tēlu pasauli un fizisko, ārpus tekstuālo pasauli. E. Džeimsa ekonaratalogiju saskata kā „apvienotu ekokritikas interesi par literatūras un fiziskās vides attiecībām ar naratalogisku interesi par vēstījuma struktūru un tās elementiem.”²⁴⁵ Ekokritiķe ir atzinusi, ka līdz šim ekokritikas studijās

²⁴⁴ James, E. (2015). *The Storyworld Accord*. Nebraska: University of Nebraska Press.

²⁴⁵ Turpat, p. 15.

naratoloģijai nav pievērsta pietiekami liela uzmanība, tāpēc ir nozīmīgi to iekļaut ekokritikas pētniecības praksē.

Savukārt M.Lētimaki ir uzsvēris, ka “naratoloģija pēdējos gados ir mainījusies, tā ir kļuvusi par dinamisku vēstījumu pētījuma modu.”²⁴⁶ Pētnieks naratoloģijas un ekokritikas apvienoto pētniecību dēvē par „savstarpēju bagātināšanos”²⁴⁷, kas norāda, ka ekokritika un naratoloģija var veiksmīgi savstarpēji papildināt viena otru ar jaunām idejām un perspektīvām.

“Ekokritikas un vēstījuma teoriju apvienojums noteikti palīdzētu literārajai ekokritikai iegūt profesionālu un leģitīmu atzinumu”²⁴⁸, kas šobrīd ekokritikai ir liels izaicinājums.

Arvien vairāk ekokritiķu pēdējos ir sākuši pievērst uzmanību ekokritikas un vēstījuma teoriju saiknei. D. Hermans²⁴⁹ (*David Herman*) ir uzsvēris, ka naratoloģija kopš tās pirmsākumiem 20. gadsimta 60. gados ir paplašinājusi savu pētniecību, ietverot arī citus zinātnes citu zinātņu laukus. D. Hermans norāda, ka „21. gadsimtā naratologu uzdevums ir pēc savas dabas reflektīvs un metanaratoloģisks, naratoloģijas paradigmas ir jāpapildina ar jauniem pētījumiem.”²⁵⁰ Naratologs iesaka pētniekiem pārvērtēt vēstījuma pētniecību un veikt plašākus ekoloģiskus pētījumus, pievēršot uzmanību tam, kā literārajos tekstos ir aplūkoti mūsdienās svarīgi jautājumi, kas skar vides degradācijas un cilvēku veselības problēmas. D. Hermans vēstījumus par dabu dēvē par „ekoloģiskiem vēstījumiem”²⁵¹ un norāda, ka Reičelas Kārsonas (*Rachel Carson*) grāmata „Klusais pavasaris” (*Silent Spring*)²⁵², kā arī Pola Ērliha (*Paul Erlich*) un viņa dzīvesbiedres Annas Ērlihas (*Anne Erlich*) kopīgais darbs „Demogrāfiskā bumba” (*The Population Bomb*)²⁵³ ir 20. gadsimta visievērojamākās grāmatas, kuras var dēvēt par ekoloģiskiem vēstījumiem, jo tajās ir gan videi būtiskas problēmas, gan arī sociāli, politiski un ētiski jautājumi, kā arī ir aicinājums mainīt attieksmi pret dabu un sākt domāt par tās aizsardzību.

Marku Lētimāki (*Markku Lehtimäki*) ir viens no jaunākajiem ekokritiķiem, kurš ir pievērsies vēstījuma teorijas un ekokritikas pētniecībai. M. Lētimāki apgalvo, ka „naratoloģija pēdējos gados ir kļuvusi orientēta uz kontekstu, funkcionāla, interpretējoša,

²⁴⁶ Lehtimäki, M. (2013). Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory. *StoryWorlds. A Journal of Narrative Studies* 5(1), pp. 119-120.

²⁴⁷ Turpat, p.118.

²⁴⁸ Bracke, A. (2013). *The New British Nature Writing: Forms, Themes and Ecocritical Approaches*. ASLE Conference. Sussex: University of Sussex, p. 2.

²⁴⁹ Herman, D. (2014). Narratology beyond the Human. *Diegesis* 3 (2).

²⁵⁰ Turpat, p. 131.

²⁵¹ Herman, D., Marie-Laure R. (2010). *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London: Routledge, p. 131.

²⁵² Carson, R. (2015). *Silent Spring*. In *Thinking About the Environment*. London: Routledge.

²⁵³ Ehrlich, P. (2015). *The Population Bomb*. In *Thinking About the Environment*. London: Routledge.

izvērtējoša, kā arī ir izveidojusies par dinamisku vēstījuma pētniecības modu.”²⁵⁴ Pētnieks saskata ievērojamu potenciālu turpmākiem ekoloģiskiem vēstījumu pētījumiem.

Lai arī ekokritika un naratoloģija iepriekš nav kopā paplašināti pētītas, tās ir atzītas “par vērtīgām analīzei literārās ekoloģijas kontekstā.”²⁵⁵ A. Brake ir uzsvērusi, ka ekonaratoloģija nodrošina naratoloģijas bagātināšanu, it īpaši pievēršot uzmanību telpas aspektam, jo “ekonaratoloģijā tam ir liela nozīme, ne tikai otršķirīga loma.”²⁵⁶

Savukārt E. Džeimsa²⁵⁷ ir norādījusi, ka, izmantojot ekonaratoloģisku pieeju literāro darbu analīzē, ir nozīmīgi pievērst uzmanību vēstītāja pozīcijai tekstā un narācijas līmeņiem, vēstītājam–tēlam – intradieģētiskajam vēstītājam²⁵⁸, kas atrodas ārpus primārā vēstījuma laiktelpas, ekstradieģētiskajam vēstītājam.

Ekonaratoloģiskai romānu analīzē ir nozīmīgi vairāki jautājumi, kas saistīti ar vēstījuma struktūru un laiktelpu. Ir svarīgi analizēt, kā noteikta žanra literārajā darbā ir atainota vides krīze, tāpat ir būtiski pievērst uzmanību vēstījuma skatpunktam un fokusēšanai, var izcelt vides atainojumu, kas ļauj izprast teksta lasītāja teksta uztveres spēju. Turklāt būtisks ir arī laiktelpas aspekts, kura kontekstā var pētīt pilsētas un lauku vides pretnostatījumu.²⁵⁹ K.Makārtiju romānos esoša laiktelpas aspekta analīze var atklāt tajos esošo vides pārmaiņu un dabas resursu izmantošanas jautājumu būtību, kā arī pievērst uzmanību tam, kā lasītājs uztver vēstījumā esošo laiktelpas atainojumu.

Ekokritikā ir būtiska arī saikne ar M. Bahtina dialogismu. Viens no pirmajiem un nozīmīgākajiem darbiem par ekokritikas un dialogisma vienoto saikni ir Maikla Makdovela (*Michael McDowell*) raksts „Bahtina ceļš uz ekoloģisku skatījumu”²⁶⁰, kas tapis ekokritikas pirmsākumos. Tajā ir interpretēta M.Bahtina dialogisko attiecību teorija saistībā ar ekokritiku. M. Makdovels rakstā ir norādījis, ka M. Bahtina dialogisko attiecību teoriju var uztvert kā literāru ekvivalentu ekoloģijai – attiecību zinātnei. M. Bahtina apgalvojums, ka ideālā forma realitātes reprezentācijai ir dialogiska forma, kurā dažādas balsis vai skatupunkti mijiedarbojas, saskan ar ekokritikas nostāju, kurai ir svarīga dialogiska dabas un tēlu balsu polifonija.

²⁵⁴ Lehtimäki, M. (2013). Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory. *StoryWorlds: A Journal of Narrative Studies* 5(1).

²⁵⁵ Bracke, A. (2017). *Climate Crisis and the 21st-Century British Novel*. Bloomsbury Publishing, p. 35.

²⁵⁶ Turpat.

²⁵⁷ James, E. (2015). *The Storyworld Accord*. Lincoln, NE, USA: University of Nebraska Press.

²⁵⁸ Skatīt termina skaidrojumu Jāņa Ozoliņa (2020) promocijas darbā skaidroto terminu 77.lpp. Promocijas darbs pieejams šeit: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52955/298-78865-Ozolins_Janis_jo11034.pdf?sequence=1&isAllowed=y (aplūkots: 12.09.2023)

²⁵⁹ Bracke, A. (2017). *Climate Crisis and the 21st-Century British Novel*. Bloomsbury Publishing.

²⁶⁰ McDowell, M. (1996). The Bakhtinian Road To Ecological Insight. *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*, p. 372.

Šis balsis, kā ir norādījis M. Makdovels, var būt autora, vēstītāju un tēlu runas, kā arī dabas elementu balsu polifonija. “Ekokritiska privilēģētās subjektivitātes dekonstrukcija dialogā ar dabu veido ilgtspējīgu ekoloģisku redzējumu literāro darbu ekokritiskā lasījumā.”²⁶¹ Tas nozīmē, ka ekokritikas dialogisma teorija rosina mainīt pastāvošo domāšanas modeli, saprotot, ka cilvēka un dabas balss ir vienots veselums. Šāds domāšanas modelis ļauj pārvērtēt iepriekš pieņemto cilvēces privilēģēto balss statusu attiecībā pret dabas balsi. Ekokritiski analizējot dabas un tēlu balsu polifoniju monolītā skatījumā literārājā tekstā, ir iespējams izprast cilvēces un dabas savstarpējības robežas caurlaidību.

Ekokritikā ir būtiski izprast, ka ir nepieciešams rekonstruēt skatījumu uz dabu, pieņemot to nevis kā Citādo, kas ir izslēgts no diskursa, bet kā subjektu, kuru ir nepieciešams uztvert neduālistiski.²⁶²

Nenoliedzami, dialogs ar dabu nav iespējams lingvistiskā veidā, bet ir nepieciešams veidot jaunu izpratnes modeli, kurā ir novērsta dabas/kultūras dihotomija. Tātad ir nepieciešama cilvēces un dabas dualitātes transcendence, kurā abu attiecības būtu balstītas savstarpējā mijiedarbībā.

Džoanna Andersone Ešforda (*Joan Anderson Ashford*) arī ir pievērsusies ekokritikas un M. Bahtina teoriju apvienojuma pētniecībai. Dž. Ešforda attiecībā uz ekokritikas un dialogisma saikni ir uzsvērusi, ka ekokritikai būtu jāpēta, “kā ir atainotas tēlu un mazāk svarīgu būtņu balsu mijiedarbība.”²⁶³ Dž. Ešforda tālāk norāda, ka dabai piemīt balss un spēja ietekmēt apkārtējo vidi un cilvēkus, tādējādi literārajā darbā šo dialogisko attiecību formu var pētīt ekokritikas kontekstā. Šī dialogisko attiecību forma veido divu balsu zonas, proti, „tēlu zonas” jeb tēlu balsis un „runas zonas” jeb dabas elementu balsis, un ar ekokritisku pieeju literārā teksta formai ir iespējams analizēt šo dažādo balsu starpspēli.

P. Mērfijs²⁶⁴ uzsver, ka tieši M. Bahtina teorijas ir vispiemērotākās ekokritiskai analīzei, kas iezīmē pretstatu lingvistikas pamatlicēja Ferdināna de Sosīra (*Ferdinand de Saussure*) skatījumam uz valodu. Tās visdrīzāk var salīdzināt ar lingvistikas filozofu Džordža Lakofa (*Georg Lakoff*) un Marka Džonsona (*Mark Johnson*) uzskatiem, kuri ir uzsvēruši diskursa nozīmīgumu. Mihails Bahtins (*Mihails Bahtins*) ir pret sinhronisku pieeju, kas “ignorē literatūras vēsturi, lingvistikas sociālo kontekstu un vides kontekstu

²⁶¹ Oppermann, S. (2011). Theorizing Ecocriticism: Toward a Postmodern Ecocritical Practice. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 13(2), p. 16.

²⁶² Heise, U. K. (2013). Globality, Difference, And The International Turn In Ecocriticism. *PMLA*, 128(3), p. 641.

²⁶³ Ashford, J. (2012). *Ecocritical Theology: Neo-pastoral Themes in American Fiction from 1960 to the Present*. McFarland, p. 41.

²⁶⁴ Murphy, P. (2013). *Transversal Ecocritical Praxis: Theoretical Arguments, Literary Analysis, and Cultural Critique*. Lexington Books.

literārā teksta formā, kā arī oponē strukturālistu nolūkam analizēt tikai estētiskos komponentus literārā rakstībā.”²⁶⁵ M. Bahtins²⁶⁶ pievēršas diskursa nozīmīgumam un atzīst to kā materiālu aktivitāti. Varētu teikt, ka P. Mērfijs un citi ekokritiķi, sasaistot ekokritiku ar M. Bahtina teoriju, ir veikuši nozīmīgu ieguldījumu ceļā uz ekokritikas teorētiskā pamata iestrādi, tādējādi parādot, ka ekokritikā tomēr iezīmējas noteiktas teorētiskās vadlīnijas, par spīti citu ekokritiķu skeptiskajam skatījumam uz šo problēmu.

Timo Millers (*Timo Müller*) ir apskatījis M. Bahtina ieviesto „hronotopa” konceptu saistībā ar ekokritiku. T. Millers norāda, ka „lai arī hronotops nav ekoloģiska kategorija, tam ir strukturāla un tematiska līdzība ar ekoloģisko pieeju literatūrai.”²⁶⁷ M. Bahtins hronotopu vai literārā valodā „laiktelpu” ir definējis kā „temporālo un telpisko attiecību saistību, kas ir māksliniecišķi izteikta literatūrā.”²⁶⁸

M. Bahtins hronotopus ir iedalījis pēc to semantiskās nozīmes, par piemēru var minēt ceļa un satikšanās hronotopu, pils un vēstures hronotopu, politikas hronotopu, sliekšņa un krīzes hronotopu.”²⁶⁹ Šī darba ietvaros īpaša nozīme būs pievērsta ceļa un satikšanās hronotopam, kā arī sliekšņa un krīzes hronotopam, kas būs īpaši nozīmīgs postapokaliptiskā romāna “Ceļš” vēstījuma analīzē.

Ja hronotops ir saistīts ar telpu, tad tematiski dialogisms un ekokritikas pieeja vienlīdz palīdz pievērst uzmanību videi vai – precīzāk – konkrētām, fiziskām telpām, kā arī “tēlu un citu dzīvu būtņu dimensijām vēstījumā.”²⁷⁰ M. Bahtina laiktelpas interpretācija ir balstīta uz „pašreizēju realitāti” atšķirībā no vācu filozofa Imanuela Kanta ‘transcendālās’ laika un telpas attiecību interpretācijas un šo realitāti var attiecināt uz cilvēka-dabas savstarpējām attiecībām. No visām laiktelpas perspektīvām, kas izteiktas caur dažādiem hronotopu motīviem, cilvēka–dabas vai cilvēka–ekoloģijas dialogi ir vismazāk pētīti.²⁷¹

Ekokritikas un naratoloģijas kopsakarā ir jāpiemin ekokritikas un vēstījuma ētikas saikne, kas pēdējos gados ir kļuvusi nozīmīga, palīdzot pievērst uzmanību fiziskās pasaules dinamikai un cilvēcei, kas ir neatņemama šīs dinamikas sastāvdaļa. Šādā perspektīvā var

²⁶⁵ Turpat.

²⁶⁶ Steinby, L., Klapuri, T. (2013). *Bakhtin And His Others:(Inter) Subjectivity, Chronotope, Dialogism*. London: Anthem Press.

²⁶⁷ Müller, T. (2016). *The Ecology of Literary Chronotopes*. In *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: De Gruyter, p. 590.-604.

²⁶⁸ Steinby, L., Klapuri, T. (2013). *Bakhtin And His Others:(Inter) Subjectivity, Chronotope, Dialogism*. London: Anthem Press.

²⁶⁹ Vaara, E.(2013). Strategy And Chronotopes: A Bakhtinian Perspective On The Construction Of Strategy Narratives. *Management Aims*, 16(5), pp. 593-604.

²⁷⁰ Müller, T. (2016). *The Ecology of Literary Chronotopes*. In *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: De Gruyter, pp. 590.-604.

²⁷¹ Remm, T. (2020). Chronotope As A Framework For Landscape Experience Analysis. *Landscape Research*, 45(2), pp. 254-264.

domāt par kultūras diskursa ētisko evolūciju.²⁷² Vēstījuma ētikas terminu ir ieviesis literatūras pētnieks Ādams Zaharijs Ņūtons (*Adam Zachary Newton*), pirmo reizi tas tika minēts 1995. gadā grāmatā „Vēstījuma ētika” (*Narrative Ethics*)²⁷³, lai gan, kā ir norādījis Dž. Fīlans, interese par literatūras kapacitāti ietekmēt lasītājus un skatījums uz ētikas dimensiju filozofijā bija jau vitāls Aristoteļa un Platona dzīves laikā.²⁷⁴ Šeit ir arī jāpiebilst, ka Platona skolotājs Sokrats bija pirmais, kurš filozofijā pievērsa uzmanību ētikas jautājumiem. Ā. Ņūtons ir paskaidrojis vēstījuma un ētikas kopsakarību, proti, vēstījuma ētiku var konstruēt divos virzienos: no vienas puses, to var attiecināt uz vēstījuma diskursa ētisko statusu, bet, no otras puses, tas attiecas uz veidu, kā ētiskais diskurss ir saistīts ar vēstījuma struktūru.

Ā. Ņūtons arī tālāk skaidro vēstījuma nozīmi, ko ir formulējis Ž. Ženets (*Gérard Genette*) triādes modelī, tas ir: “1) stāsts vai apzīmētāja saturs; 2) vēstījuma teksts vai apzīmējamais; 3) narācija, vēstījuma akts.”²⁷⁵ Ētika šajā kontekstā tiek uzskatīta par „literārā darba noteicošo īpašību, kas attiecās uz autoriālo jeb autora atbildību vai tēlu ētisko uzvedību”²⁷⁶, norādot uz to, ka ētika literārajos darbos nav tikai vēstījuma papildinājums, bet tai ir galvenā loma.

Jāatzīst, ka īpaši postmodernisma laikmetā vai, kā uzsvēris Huberts Zafs (*Hubert Zapf*), jau periodā pēc postmodernisma, ētikas jautājumam literatūrā ir īpaša nozīme, jo “tas ir saistīts ar pāreju no pašreferences uz daudz pragmatiskāku kultūras signifikācijas procesu koncepciju.”²⁷⁷ Šī pāreja nozīmē uzmanības pievēršanu teksta saistībai ar dzīvi–pasauli, pētot jaunas vēstījuma formas, kur uzmanība tiek pievērsta nevis pašreferencei, bet pastāvīgai un kompleksai saiknei starp apzīmētāju un apzīmējamo, subjektu un pieredzi, tekstu un dzīvi, estētiku un ētiku.

H. Zafs²⁷⁸ ir norādījis, ka pēdējos gados ir vērojamas zināmas pārmaiņas ētikas teorijā, tā ir mainījusies no tradicionāli universālas, vienotas zināšanu un uzskatu sistēmas uz dažādību, daudzveidību un heterogenitāti, iezīmējot jaunu trajektoriju ētikā. To noteikti var arī attiecināt uz ekokritiķu vēlmi saistīt ētiku ar vēstījumu un ekokritiķu, kas arī iezīmē transkulturālu atvērtību un dialogismu kā jaunās ētiskās vērtības. Var piekrist H. Zafam²⁷⁹,

²⁷² Zapf, H. (2016). *Literature As Cultural Ecology: Sustainable Texts*. Bloomsbury Publishing, p. 240.

²⁷³ Newton, A. Z. (1995). *Narrative Ethics*. Harvard University Press.

²⁷⁴ Phelan, J. (2014). *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University, p.4.

²⁷⁵ Farner, Geir. (2014). *Literary Fiction: The Ways We Read Narrative Literature*. Bloomsbury Publishing USA, p. 31.

²⁷⁶ Newton, Adam Zachary. (1995). *Narrative Ethics*. Harvard: Harvard University Press, pp. 8-9.

²⁸² Zapf, H. (2016). *Handbook Of Ecocriticism And Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter.

²⁷⁸ Turpat, p. 40

²⁷⁹ Turpat, p. 42.

ka ekokritiskā literāro darbu pētniecībā ir jāpievērš uzmanība ekoloģiski būtiskiem jautājumiem saistībā ar ētiku, kur savstarpējā mijiedarbībā ir prāts un ķermenis, teksts un dzīve, cilvēce un daba, kas ir nepieciešamais konteksts izpratnes veicināšanai par cilvēka atbildību pret apkārtējo vidi.

Ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojumam, kā apgalvo G. Garārds, ir daudz noteiktāki mērķi nekā Ā. Ņūtona izstrādātajai vēstījuma ētikai, kura ir pārāk "metaētiska". Ekokritika uzmanību koncentrē uz „vēstījumu kā ētiku un tēlu, vēstītāju un lasītāju pozīciju vēstījuma vienotā procesā.”²⁸⁰ Tātad ekokritikas vēstījuma ētika pievērš īpašu uzmanību ētiskiem aspektiem vēstījumā, kur svarīga loma ir dabas aprakstam.

G. Garārds norāda uz atbilstošu vides ētikas definīciju, kas ir saistāma ar ekokritikas vēstījuma ētikas aspektu, tātad „ir ne tikai būtiska ētikas rīcības apsvēršana – [autora] norādījums lasītājiem, kā būtu jāizturas pret apkārtējo vidi, bet ir nozīmīga arī literāro tēlu ētikā pozīcija, kuri norāda, kādai būtu jābūt cilvēku rīcībai un kā būtu jāizturas pret apkārtējo vidi.”²⁸¹ Ētikā rīcība un tikumiskā uzvedība ir vislabāk atainojama caur tēliem, ne tikai vēstījumos no autora pozīcijas, kuros ir apsvērtas nepareizas rīcības un attieksmes sekas pret apkārtējo vidi un dabu.

Vēstītāji, kā norāda ekokritiķis G. Garārds, ir tēlu spriedumu, rīcības un darbību liecinieki²⁸², kuri aicina arī lasītājus iesaistīties tēlu darbības un rīcības pieredzē un izvērtēšanā, ļaujot tiem pašiem izdarīt savus secinājumus par tēlu ētisko vai tikumisko rīcību pret apkārtējo vidi.

Arī S. Iovino ir uzsvērusi vēstījuma ētikas nozīmi ekokritikā, pievēršot uzmanību “kultūras procesu materialitātei un to sociāli ētiskajām saistībām”²⁸³ un ētiski konstruktīvajām attiecībām vēstījumos starp lasītāju un pasauli.

Saistībā ar ētikas un ekokritikas apvienojumu ir jāpiemin divi būtiski jautājumi, kas ir saistīti ar ekokritikas teorētisko rāmējumu, kurā ir ietvertas ētikas rīcības un kognitīvās domāšanas, uztveres potenciāls. It būtiski, kāds teorētiskais ietvars var attaisnot ekokritiku kā kultūras pārmaiņu un sociālās cerības diskursu, kā arī, vai literatūra var celt ekokritikā nozīmīgo ētikas apziņu un iekļaut politikas dimensiju.”²⁸⁴

²⁸⁰ Garrard, G. (2016). Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain. *Academia edu*, p. 4.

²⁸¹ Turpat, p. 6.

²⁸² Turpat, p.6.

²⁸³ Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, and Models of Narrativity. *Ecozon*, p. 87-89.

²⁸⁴ Turpat, p. 51-68.

Pirmais jautājums, kā norāda S. Iovino²⁸⁵, ir saistīts ar izvirzīto tēzi par prāta ekoloģiju un H. Zafa²⁸⁶ tēzi par literatūru kā kultūras ekoloģiju, kas norāda, ka cilvēka “patība” vai prāts ir ekoloģija funkcija, idejas (kultūra, dzīvesveids) un apkārtējā vide veido savstarpēju ekoloģisku principu tīmekli, savukārt otrais jautājums saistās ar vēstījuma ētiku.

Neskatoties uz to, vai G. Beitsona (*Gregory Bateson*) tēze par ekoloģiju un cilvēka prātu ir uztverama tieši vai metaforiski, kā to norāda S. Iovino²⁸⁷, tas ir noderīgs heuristisks princips, kas ir piemērots kognitīvo procesu un cilvēku izglītošanas iespēju veicināšanai par apkārtējo vidi un ētiskām vērtībām. Tas arī nozīmē, ka literatūra var vairot apziņu par attiecībām starp cilvēkiem un apkārtējo dabu saistībā ar ētiskām vērtībām, gan arī ar izpratni par savstarpējo attiecību dinamiku.

Ekokritiska vēstījuma ētikas analīze ne tikai diskursīvi ļauj izprast materiālās pasaules realitāti, pievērst uzmanību sociālām kultūras problēmām, bet arī apkārtējās vides ekoloģiskajiem problēmjautājumiem, kuriem ir būtiska nozīme, jo tie palīdz norādīt uz aktīvas darbības nepieciešamību, lai ieviestu pārmaiņas.

Tātad ekokritiķes skatījumā tieši vēstījuma ētika vislabāk izceļ nepieciešamās pārmaiņas apkārtējā vidē un norāda uz veicamajām darbībām. Caur vēstījumu šīs vērtības un pārmaiņas iegūst īpašu nozīmi, aicina teikto pārvērst noteiktās, uz aktīvu praksi vērstās darbībās, kas mainītu situāciju ekoloģiskā vidē visā pasaulē. Šajā aspektā var piekrist I. Serenellas²⁸⁸ uzsvērumam, ka ekokritika un vēstījuma ētika apvienojumā palīdz reaģēt uz ekofobisko kultūras pasauli, kura nespēj saskatīt savstarpējās saistības dinamiku, tostarp dabas un cilvēces vienotību. Tas nozīmē, ka ir nepieciešams apsvērt to, ko nozīmē humānisms, un, pētnieces vārdiem sakot, ne tikai saprast svarīgo vides lomu cilvēka dzīvē, bet arī nespēju cilvēkam pastāvēt bez apkārtējās vides.

Ekokritikas un nararatloģijas kopsakarā ir jāpiemin aicinājumu diskutēt par vēstījuma ētiku ekokritikas un narataloģijas kontekstā. G. Garārds ir norādījis, ka Džeims Fīlans (*James Phelan*) ir izveidojis noderīgu aspektu kopumu, kuri ir nozīmīgi ekokritikas un vēstījuma ētikas analīzei literārajos darbos, uzsverot, ka ekokritikai ir īpaši būtiski četri aspekti: „(1) stāstītā ētika – nozīmīgs ir vēstījuma saturs; (2) stāstījuma ētika – nozīmīga ir

²⁸⁵ Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Matter, Text, And Posthuman Ethics. *Literature, Ecology, Ethics*, pp. 51-68.

²⁸⁶ Zapf, H. (2016). *Handbook Of Ecocriticism And Cultural Ecology* (Vol. 2). Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.

²⁸⁷ Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Matter, Text, And Posthuman Ethics. *Literature, Ecology, Ethics*.

²⁸⁸ Turpat.

vēstījuma forma; (3) rakstītā ētika – nozīmīga ir literārā darba autora attieksme; un (4) lasītā/uztveres ētika– nozīmīga ir lasītāju attieksme.”²⁸⁹

Jautājumi par stāstītā ētiku fokusē uzmanību uz tēliem un notikumiem literārajā darbā. Šajā aspektā ir svarīgi jautājumi par to, kādas ir tēlu darbību ētiskās dimensijas, it īpaši saistībā ar konfliktiem, ar kuriem tie saskaras un kādas izvēles tiek izdarītas šo konfliktu sakarā. Tāpat nozīmīgs ir arī jautājums, kādas ir ētiskās dimensijas tēlu mijiedarbībā ar citiem tēliem.²⁹⁰

Jautājumos par stāstījuma ētiku uzmanība tiek pievērsta implicītajam autoram, vēstītājiem un lasītājiem. Ir svarīga vēstītāju ētiskā atbildība pret lasītājiem, vēstītāju attieksme pret vēstījumā esošajiem notikumiem, tēliem, vēstītājiem, implicītajiem un reālajiem lasītājiem.²⁹¹ G. Garārds²⁹² ierosina ekokritikas pētniekiem savos pētījumos pievērst arī uzmanību ne tikai stāstītā ētikai, bet arī stāstījuma ētikai, kuras gadījumā ir nozīmīga vēstījuma forma, taču stāstītā ētikas gadījumā svarīgs ir vēstījuma saturs. Jautājumi, kas ir saistīti ar rakstītā ētiku, pievērs uzmanību reālā autora attieksmei pret stāstījumu. Ir būtiski, kādas ētiskās normas ir konkrētā stāsta izvēles pamatā noteiktajā vēsturiskajā kontekstā, kā rakstnieka ētiskā pozīcija, kurš ir dzīvojis konkrētā sociālajā un politiskajā režīmā.

Jautājumos par lasīšanas/uztveres ētiku uzmanība tiek pievērsta lasītāju uztverei. Šajā gadījumā ir svarīgi, “kāda ir ētiskā atbildība pret vēstījumu, notikumiem, tēliem un autoru, kā lasītājam izdodas vai neizdodas ievērot un izprast vēstījumā norādītās ētiskās dimensijas, kā arī, vai konkrētais vēstījums palīdz lasītājam kļūt labākam, ētiski apzinīgākam cilvēkam.”²⁹³

Tāpat esošo ētisko pozīciju aspektā Dž. Fīlans ir akcentējis četras pozīcijas, kurām ir jāpievērš īpaša uzmanība – “1) tēlu attiecībām vienam ar otru; 2) vēstītāja attiecībām ar tēliem; 3) implicīta autora attiecībām ar implicīto lasītāju²⁹⁴, vēstītāja attiecībām ar implicīto vai reālo lasītāju; 4) lasītāju attiecībām ar visām iepriekš pieminētajām trijām pozīcijām.”²⁹⁵

Ekokritikā uzmanība ir arī jāpievērš lasītāju uztveres un reakcijas ētikai, taču attiecībā uz rakstītā ētiku ekokritiskā tekstu analīzē ir svarīgi izzināt, par ko autors ir izvēlējis rakstīt

²⁸⁹ Garrard, G. (2016). *Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain*. Academia edu.

²⁹⁰ Garrard, G. (2016). *Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain*. Academia edu.

²⁹¹ Turpat.

²⁹² Turpat.

²⁹³ Turpat.

²⁹⁴ Skatīt Jāņa Ozoliņa (2020) termina skaidrojumu promocijas darbā 26.lpp. Promocijas darbs pieejams šeit: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52955/298-78865-Ozolins_Janis_jo11034.pdf?sequence=1&isAllowed=y (aplūkots: 12.09.2023)

²⁹⁵ Turpat.

un ko pētniekam būtu jāraksta. Tas ietver pareizu izpratni par tēlu – dabas savstarpējām attiecībām, izšķirot labo un tās vērtības, kas veido daļu no šādām attiecībām. Ekokritikas un vēstījuma ētikas kopsakarā ir būtiski pievērst uzmanību tēliem, kuri tiek pārbaudīti skarbjā vidē un vēstītāji – fokusētāji – “ir liecinieki tēlu izteiktajiem spriedumiem, piedalās tēlu trūkumu izvērtēšanā, attaisnošanā vai nosodīšanā, lasītājs tiek aicināts iesaistīties.”²⁹⁶

G. Garārd²⁹⁷ gan norāda, ka vēstījuma ētikas un ekokritikas koncepcijā par attieksmi un rīcību pret vidi nav iekļauti vides taisnīguma un dziļās ekoloģijas priekšstati. Vides taisnīgums koncepcijā ir uzsvērts, norādot, ka cilvēkiem ir tiesības uz taisnīgu un vienlīdzīgu piekļuvi vides resursiem un ka vides problēmu risinājumiem jāņem vērā dažādu sociālo grupu intereses un vajadzības. Tātad – vides taisnīgums ir saistīts ar sociālo un ekonomisko taisnīgumu, kas ietekmē vides stāvokli.

Savukārt dziļā ekoloģija ir filozofisks virziens, kas uzskata, ka cilvēka un dabas attiecības ir jāpārdomā un jāmaina, lai nodrošinātu ilgtspējīgu vides attīstību. Dziļās ekoloģijas filozofijā tiek uzsvārs uz cilvēka lomu vides ekosistēmā un vides aizsardzību nevis tikai paša cilvēka interesēs, bet gan kā neatņemamu daļu no vides. Tādējādi, iekļaujot vides taisnīguma un dziļās ekoloģijas priekšstatus vēstījuma ētikas un ekokritikas koncepcijā, varētu gūt labāku izpratni par ilgtspējīgu un taisnīgu attieksmi un rīcību pret vidi, un arī to, kā cilvēki un sabiedrība kā kopums var aizsargāt vidi un saglabāt tās ilgtspējīgu attīstību.

Promocijas darbā K. Makārtija izvēlētie romāni tiks analizēti, ņemot vērā ekonaratoloģijas teorētiskās pamatnostādnes un iekļaujot dialogisma, vēstījuma ētikas un ekokritikas korelatīvos teorētiskos pamatprincipus.

2.3. Ekofeminisma teorija: patriarhālās varas kritika vides zinātnē

Šajā apakšnodaļā ir apskatīta ekofeminisma teorija un izskaidrota ekofeminisma pieejas būtība, kas būs svarīga K. Makārtija ekofeministiskā romānu analīzē.

Ekofeminisma teorija ir piedzīvojusi evolūciju no dažādiem feminisma aspektiem un aktīvas prakses: miera kustībām, strādnieku kustībām, sieviešu veselības aprūpes pasākumiem, kodolkara novēršanas pasākumiem, vides un dzīvnieku glābšanas kustībām²⁹⁸,

²⁹⁶ Turpat.

²⁹⁷ Garrard, G. (2016). *Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain*. Academia edu.

²⁹⁸ Gaard, G. (2010). *Ecofeminism*. Philadelphia: Temple University Press, p. 12.

kas nozīmē, ka tā ir balstīta uz plurālistisku ideju platformas un tai piemīt dažādu skatpunktu daudzveidība.

Ekofeminisma kustības pārstāvji atbalsta sieviešu sociālās apspiešanas un dabas degradācijas novēršanu un uzsver, ka nav iespējama sieviešu atbrīvošana (vai jebkuru minoritāšu grupu) no sociālās apspiešanas, ja netiks novērsta vides degradācija. V. Šiva uzsver, ka "ikviena sociāli ekonomiskā un kultūras problēma ir vēl joprojām aktuāla"²⁹⁹, iespējams, ka pat esošās problēmas ir vēl vairāk saasinājušās, ņemot vērā to, ka arvien izteiktāk aktualizējās globalizācijas daudzšķautņainā procesu problemātika.

Viena no pirmajām ekofeminisma pētniecēm bija amerikāņu feminisma pārstāve un antropoloģe Šerija Ortner (*Sherry Ortner*)³⁰⁰, kura jau 1972. gadā pievērsa uzmanību problēmjautājumiem saistībā ar maskulīno hegemoniju un dabas–kultūras dihotomiju, kas joprojām ekofeminismā ir aktuāli. Š. Ortneresejā "Vai sievietē vīrietim ir kā daba kultūrai?" (*Is Female to Male as Nature is to Culture?*) bija uzdevusi ekofeminismam būtisku jautājumu: "Kādas ir vēsturiskās un teorētiskās attiecības starp sievietēm un dabu, vīriešiem un kultūru?"³⁰¹ Šis jautājums ekofeminismā ir būtisks arī šodien, jo ekofeministu diskusijās bieži tiek apsvērts jautājums par sievietē/daba un vīrietis/kultūra dualitātēm.

Š. Ortner bija uzsvērusi, ka „sieviete tiek identificēta, vai ir simbols tam, ko katrā kultūrā nepietiekoši novērtē, tā tiek uztverta kā zemākā līmenī pastāvoša.”³⁰² Ekofeminismā joprojām ir svarīgs jautājums par sieviešu nepietiekošu novērtēšanu un apspiešanu³⁰³, pastāvēšanu perifērijā, kā arī tiek apsvērts jautājums par to, kā novērst šo nepareizi izveidoto konstrukciju.

Š. Ortneresejā pievērs uzmanību sievietes simboliskajai saiknei ar dabu, kuru vīrieši, kultūru pārstāvošā kārtā, ir nepietiekami novērtējusi, pieminot dažus dabas un sievietes vienojošās saiknes aspektus, kas izceļ abu savstarpējo saikni: 1) sievietes ķermeni un tā bioloģiskās funkcijas, kas liek viņai veltīt vairāk laika sev, taču vīrieši daudz brīvāk var koncentrēties uz kultūras projektiem; 2) sievietes ķermenis un tā funkcijas piešķir viņai sociālu lomu, kas tiek uzskatīta par mazāk svarīgu nekā vīriešu loma; 3) šie divi aspekti norāda, ka sieviešu prāts atšķiras no vīriešu mentālās racionālās apziņas un ir tuvāka dabai.³⁰⁴ Vīriešu racionālā apziņa ir antropocentriska un egocentriska, savukārt sievietes prāts ir

²⁹⁹ Vandana S. (2014). *Ecofeminism*. London: Zed Books, p. 11.

³⁰⁰ Vakoch, D. (2017). *Women and Nature?: Beyond Dualism in Gender, Body, and Environment*. Philadelphia: Taylor & Francis.

³⁰¹ Ortner, S. (1972). Is Female to Male as Nature is to Culture? *Feminist Studies* (1)2.

³⁰² Ortner, S. (1972). Is Female to Male as Nature is to Culture? *Feminist Studies* (1)2.

³⁰³ King, Y. (2018). *Healing The Wounds: Feminism, Ecology, And Nature/Culture Dualism*. In *Feminism and Philosophy*. London: Routledge. p. 355.

³⁰⁴ Ortner, S. (1972). Is Female to Male as Nature is to Culture? *Feminist Studies* (1)2.

vairāk vērsts uz biocentrismu. Saskaņā ar šo aspektu kopumu ir uzsvērtas sievietes nepastarpinātā saikne ar dabu atšķirībā no vīrieša, kas būtībā ir ekofeminismā nozīmīga atziņa.

Daudzi ekofeministi ir veiksmīgi izmantojuši Š. Ortneres argumentāciju ekofeminisma pamatnostādņu radīšanā, tostarp D. Vakočs³⁰⁵, N. Stērdžena³⁰⁶ atbalsta viedokli, ka ekofeminisma galvenā pamatnostādne sakņojas uzskatā, ka ekoloģijas un feminisma jautājumi ir cieši vienoti.

Ekofeminismā ir uzsvērtas nepieciešamība “izdzēst” vēsturiskā gaitā radīto dihotomiju³⁰⁷, padarot abas puses vienlīdzīgas. Ekofeminismā tiek uzsvērtas arī nepieciešamība likvidēt citas hierarhiskas konstrukcijas, atbalstot līdzvērtību tādās divpusējās kategorijās kā cilvēks/dzīvnieks, vīrietis/sieviete, kultūra/daba, prāts/ķermenis.³⁰⁸

Kerola Ādamsa (*Carol Adams*) arī ir izteikusi pretenziju pret divpusēja sadalījuma kategorizēšanu, uzsverot, ka ekofeministu primārais uzdevums ir identificēt un likvidēt dažāda veida privilēģētu pozīciju eksistenci, panākot līdzvērtību tādās divpusējās kategorijās kā cilvēks/dzīvnieks, vīrietis/sieviete, kultūra/daba, prāts/ķermenis.³⁰⁹

Ekofeministi uzskata, ka patriarhālais spēks nedrīkstētu atrasties hierarhiski augstākā pakāpē: ir jādecentralizē patriarhālā spēka vara, lai atceltu pastāvošo hierarhiju.³¹⁰

Ir skaidrs, ka ekofeminisms, pateicoties Š. Ortneres ideju spektram, ir pavēris jaunu teritoriju humanitāro zinātņu pētniecībā un norāda uz nepieciešamību nojaukt pastāvošo hierarhiju.

Ekofeminisms nenozīmē tikai attiecību problemātikas izkristalizēšanu starp sievietēm un dabu, ekofeminismam ir svarīgi dažāda veida sociālās apspiešanas jautājumi – gan šķiru, rasu, gan arī dzimuma apspiešanas jautājumi. Kā norāda D. Vakočs: “Ekofeminisma mērķis nav tikai fokusēts uz dabas un sievietes apspiešanu, bet arī pievērsts uzmanību savstarpējai

³⁰⁵ Vakočs, D. (2018). *Ecofeminism in Dialogue*. Lanham: Lexington Books, p. 78.

³⁰⁶ Sturgeon, N. (2016). *Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, And Political Action*. London: Routledge, p. 138.

³⁰⁷ Shiva, V. (2014). *Ecofeminism*. Bloomsbury Publishing, p. 322.

³⁰⁸ Malpas, S., Wake, P. (2013). *The Routledge Companion to Critical and Cultural Theory*. London: Routledge, p. 162.

³⁰⁹ Adams, C. (2014). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth*. London: Bloomsbury, p. 35.

³¹⁰ Wake, P., Malpas, S. (2013). *The Routledge Companion to Critical and Cultural Theory*. London: Routledge, p. 162.

mijiedarbībai, dažādu aspektu kopsakarībai, tostarp jautājumiem, kas skar šķiru, vecumu, reliģiju, nacionalitāti, etniskumu, arī dzimumu un seksualitāti.”³¹¹

Ekofeministi vēlas novērst marginalizēto grupu sociālo atstumtību un apspiešanu. Tātad uzmanības lokā ir ne tikai „teorētiska, praktiska, diskursīva un materiāla saikne starp dabas un sieviešu apspiešanu”³¹², bet arī citas marginalizētas grupas.

Ekofeminisma teorētisko pamatu veido ideja par savstarpēju saistību starp visa veida apspiešanas formām, tostarp neatropocentriskās dabas apspiešanu. Ekofeminisma prakse katrā ziņā neatbalsta hierarhiskas sistēmas pastāvēšanu. Ir vērts izcelt arī L. Kemereres apgalvojumu, ka „balto vīriešu pasaulē ir apspiestas ne tikai sievietes, bet arī „krāsainie cilvēki” (people of color) – būtībā visi, kas neatbilst kategorijai „baltais vīrietis”, ir pakļautas būtnes kategorijā. Ekofeminisms ļauj to pamanīt un rosināt nojaukt barjeras, kas ir izveidojusies starp mums un pārējo pasauli.”³¹³ L. Kemerere³¹⁴ tālāk apgalvo, ka duālismi, kas nostāda ‘izredzēto’ balto vīrieti augstāk par visu pārējo, tieši norāda, ka visi, kas atrodas otrajā pusē – ‘krāsainie cilvēki’ un sievietes, ir ar mazāku vērtību, salīdzinot ar tā dēvēto ‘A’ pusi. Nedrīkstētu pieļaut, ka ‘A’ pusē esošo cilvēces daļu uzskatītu par svarīgāku, bet sievietes un ‘krāsainie cilvēki’ būtu zemākā līmenī, neracionāli un bez loģiskās domāšanas. Izmantojot šāda rakursa skatījumu, var daudz labāk redzēt un izprast ne tikai visas apspiesto un marginalizēto kategorijas, bet arī to saistību.

Ekofeminismā ir būtiski atbrīvoties no hegemoniskiem duālismiem, kas nozīmē to likvidēšanu pašos pamatos. Tā vietā ir jādomā par maskulīnās un femīnās pasaules, kā arī dabas homogenizāciju.

S. Opermane uzsver, ka ekofeminismam ir ontoloģiska daba, tas liek „pārdomāt cilvēka pastāvēšanu pasaulē, kurā ir dažādu formu apspiešana, radikāla nevienlīdzība un vides degradācija.”³¹⁵

Tātad ekofeminismā ir būtisks arī globālās vides krīzes un vides ilgtspējas jautājums, kas ir saistīts ar Zemes atmosfēru un biosfēru, klimata pārmaiņām, gluži tāpat kā ekokritikā, tādējādi apliecinot, ka gan ekofeminismam, gan ekokritikai ir vienots idejiskais pamats.

Ekofeminisms palīdz pārvērtēt un izskatīt ne tikai saikni starp sieviešu apspiešanu un ekoloģijas problēmām, bet tā ir arī iespēja izvērtēt dažādu sociālo grupu marginalizācijas

³¹¹ Vakoch, D. (2018). *Literature and Ecofeminism: Intersectional and International Voices*. London: Routledge, p.11.

³¹² Vakoch, D. (2011). *Ecofeminism and Rhetoric: Critical Perspectives on Sex, Technology, and Discourse*. New York City: Berghahn Books, p. 3.

³¹³ Kemerere, L. (2016). Sievietes, dzīvnieki un citi noderīgi ķermeņi. *Punctum interneta žurnāls*.

³¹⁴ Turpat.

³¹⁵ Oppermann, S. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge, p. 8.

problēmu literatūrā. Ir jāpiekrīt, ka „ekofeminisma teorija palīdz iztēloties veselīgākas savstarpējās attiecības; uzsver nepieciešamību pievērsties kontekstam, nevis vispārinātiem spriedumiem un norāda uz rūpju un taisnīguma, emociju un racionalitātes nozīmīgumu, lai novērstu varas dominances pastāvēšanu.”³¹⁶ Tas nozīmē, ka ekofeminisms pilda aizstāvības funkciju, kā arī ir kā katalizators pastāvošajai netaisnīgās varas dominances problēmai, kas tiek atainota literatūrā.

Ekofeminisms ir aizguvis arī perspektīvu no Ārnes Nesa (*Arne Naess*) “dziļās ekoloģijas” (deep ecology)³¹⁷, kurā viena no premisām ir balstīta uz vides krīzes jautājumu, kas esot neizbēgams Rietumu kultūras vēstures rezultāts. Vides krīzes jautājumi ir saistīti ar industriālo piesārņojumu, biosfēras degradāciju, kas ir patriarhālās varas dominances un antropocentrisma simptomi, un kuri nodara kaitējumu gan dabai, gan arī sieviešu veselībai. Ekokritika arī ir balstīta uz dziļās ekoloģijas premisām, taču ekofeministi vairāk strādā pie ekofeminisma teoriju izstrādes, lai atbalstītu un veidotu jaunas pasaules redzējumu, kurā dominētu dažādu sistēmu kopums, balstīts uz vienlīdzības un taisnīguma pamata.

Ekofeministiskā pieeja ļauj analizēt sieviešu un dabas atainojumu literatūrā, kur var vilkt paralēles starp sieviešu apspiešanas un dabas degradācijas vienotu problemātiku, ko izraisa patriarhālā spēka dominējošā un destabilizējošā ietekme.³¹⁸ Ekofeminismā ir dažādi ideoloģiskie skatījumi uz sieviešu un dabas vienotības aspektu un ar to saistītiem problēmjautājumiem, kurus var iedalīt liberālos, sociālos, kultūras, radikālos un postmodernos apakšvirzienos.

Šo skatījumu pamatā ir radušies vairāki ekofeminisma apakšvirzieni, kas ir nozīmīgi arī literatūrzinātnē – liberālais ekofeminisms, sociālais ekofeminisms, radikālais ekofeminisms, kultūras ekofeminisms un postmodernais ekofeminisms.³¹⁹ Šie ekofeminisma ideoloģijas apakšvirzieni ir balstīti uz feminisma ideoloģijas apakšvirzienu dalījumu, taču svarīga nozīme ir ekoloģisko ideju aspektam, kas lielā mērā kalpo par atšķirību starp šo ideoloģiju apakšvirzieniem.

Liberālais ekofeminisms „analizē vides problēmas patriarhālās varas rāmējumā un vēlas panākt vīriešu un sieviešu vienlīdzību.”³²⁰ Tas nozīmē, ka no liberālā ekofeminisma perspektīvas literārajos tekstos var pētīt vides degradācijas un ar to saistīto problēmu

³¹⁶ Adams, C. (2014). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth*. London: Bloomsbury Publishing, p. 2.

³¹⁷ Naess, A. (2012). *Sustainable Development and the Deep Ecology Movement*. In *Politics of Sustainable Development*. London: Routledge.

³¹⁸ Gaard, G. (2017). *Critical Ecofeminism*. Lanham: Lexington Books, p. 200.

³¹⁹ Sturgeon, N. (2016). *Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, And Political Action*. Routledge, p. 59.

³²⁰ Vakoch, D. (2018). *Ecofeminism in Dialogue*, Lanham: Lexington Books, p. 118.

jautājumus, kur būtiska ir ekvivalenta abu dzimumu pozīcija. Sociālā ekofeminisma perspektīva pievērš uzmanību tam, kā literatūrā tiek atainota kapitālisma vara, kas veicina vīriešu dominēšanu pār sievietēm un dabu. Tātad literatūrā tiek pētīta vīriešu kontrolētā kapitālistiskā hierarhija, kas kalpo par cēloni dabas un sieviešu apspiešanai.

Sociālā ekofeminisma redzējums ir būtisks tādā ziņā, ka tas ne tikai pievēršas ekoloģiskās krīzes un dzimumu vienlīdzības problēmjautājumiem, bet tas nosoda jebkura veida dominanci pār pakļauto subjektu vai jebkuras citas formas citādības marginalizāciju. Sociālajā ekofeminismā ir pievērsta uzmanība ekonomisko parādību kā industrializācijas un masu patēriņam pakļautajai sabiedrībai.³²¹ Tas nozīmē, ka sociālā ekofeminisma pārstāvju idejiskais modelis ir opozīcijā to cilvēku redzējumam, kuri vēlas atbalstīt tādas pasaules un vides veidošanu, kurā eksistē visuresošas hierarhiskas struktūras, pakļauto būtņu marginalizācija, viņu varas ierobežošana un izteiksmes iespēju limitēšana. Tātad šis idejiskais modelis noliedz atšķirīgo, citādo vai marginalizēto tiesību neievērošanu, tas attiecas gan uz vīriešu un sieviešu dzimuma tiesībām, kā arī dažādu sociālo un etnisko grupu tiesībām.

Jāatzīst, ka tieši sociālais ekofeminisms vistiešāk ir saistīts arī ar vides ētikas principiem, sociālo taisnīgumu un vides krīzes problēmām. Sociālajā ekofeminismā cilvēces vēsture tiek skatīta kā kontekstuāla vēsture, un visas morālās, ētiskās normas ir savstarpēji empīriski saistītas ar cilvēces un apkārtējās vides taisnīgu līdzāspastāvēšanu.³²²

Kultūras ekofeminismā tiek pievērsta uzmanība vēstījumiem, kuros ir stāstīts “par apspiestībā esošo sieviešu dzīves pieredzi, marginalizētām cilvēku grupām un dabas degradāciju.”³²³ Kultūras ekofeminismā ir svarīgi, lai sievietes nebūtu apspiestas un netiktu pieļauta dabas bojāeja. Tātad ir uzsvērts, ka sievietēm un dabai ir dabiska saikne, pozicionējot sieviešu iedzimto tendenci būt vienotībā ar dabu, rūpēties par to un atzīt savstarpēju mijiedarbību ar to.

Kultūras ekofeminisma kritiķi gan uzskata, ka sievietes–dabas vienotības novērtēšana „ir neefektīva atbrīvošanas stratēģija, kas izjauc sociālās, politiskās un ekonomiskās sistēmas, kas ir atbildīgas par visu veidu dominanci.”³²⁴ Tomēr ir jāuzsver, ka kritiķi ir skatījušies skeptiski uz kultūras ekofeminismu, jo sievietes un dabas vienotība ir

³²¹ Sturgeon, N. (2016). *Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, And Political Action*. London: Routledge, p. 59.

³²² Turpat, p. 78.

³²³ Stephens, A. (2013). *Ecofeminism and Systems Thinking*. London: Routledge, p. 34.

³²⁴ Vakoch, D. (2012). *Feminist Ecocriticism: Environment, Women, and Literature*. Lanham: Lexington Books, p. 18.

ekofeminisma idejiskā rāmējuma pamatā, kas nozīmē, ka, noliedzot kultūras ekofeminismu, tiek noliegts ekofeminisms pats par sevi.

Ekofeminismā būtisks ir savstarpīgums, kas nozīmē savstarpēju mijiedarbību. Lai arī, kā uzsver D. Vakočs³²⁵, kultūras ekofeministi atzīst vīriešiem piemītošo tendenci akceptēt viņu patriarhālo spēku, ekofeminisma pārstāvji norāda, ka sieviešu pozīcija un vara ir samazināta attiecībā pret maskulīno varu. Šajā gadījumā ir nozīmīgs jautājums par sieviešu un apkārtējās dabas emancipāciju, kas iezīmē atbrīvošanas nepieciešamību no patriarhālās varas dominances.

Lai pievērstu uzmanību dotajam jautājumam, ir nozīmīgi pētīt arī literāros avotus, kuros ir izcelts šis ekofeminismam svarīgais skatījums, kas nosaka emancipācijas nepieciešamību.

K. Makārtija romānu ekofeministiskā analīzē ir izmantotas kultūras ekofeminisma idejas, kas paredz nepieciešamību novērst ontoloģisko dalījumu starp sievieti, vīrieti un dabu, novēršot maskulīnās varas dominanci.

D. Vakočs³²⁶ gan apgalvo, ka ekofeminisms darbojas kā ekokritikas katalizators, kas izceļ vides jautājumu komplicētību, tomēr ir jaušams, ka pētnieks neuztver ekofeminismu tikai kā ekokritikas atzaru, kas vēlreiz pierāda, ka ekofeminisms ir neatkarīga prakse. Tāpat D. Vakočs³²⁷ arī uzsver, ka literatūras analīzes procesā no ekofeminisma perspektīvas ir paredzēts, ka tiek atklātas sieviešu un dabas emancipācijas stratēģijas, kas pēdējā laikā ekovēstījumos parādās arvien biežāk. Ir jāpiemin latviešu dzejnieks un literatūras zinātnieks Māris Salējs, kurš savos pētījumos ir pievērsies ekokritikas un ekofeminisma perspektīvai. M. Salējs norāda, ka “ekofeministu dualitātes konstrukts ir aizgūts no agrīnās Rietumu filozofijas, kurā dabai tika piešķirta feminīna (sievišķa) būtība, bet kultūrai maskulīna vērtība.”³²⁸ Maskulīna vērtība ir saistīta ar racionālo prātu un objektivitāti, bet feminīnā daba tiek raksturota kā emocionalitāte un subjektivitāte.

Ekofeministi pievērš uzmanību simboliskam un metaforiskam patriarhālās varas, kultūras un tehnoloģijas dominances atainojumam literārajos darbos, kuros sieviešu dzimuma un dabas vērtība ir pazemināta attiecībā pret vīriešu dzimumu. Literatūrā, kurā ir ievīta ekofeminisma būtība, dabas elementiem, bieži vien ir piešķirts sievišķais dzimums un balss, padarot tos ar sievišķīgām īpašībām apveltītus un antropomorfus (cilvēkam piemītošas

³²⁵ Turpat.

³²⁶ Vakočs, D. (2012). *Feminist Ecocriticism*. Lanham: Lexington Books.

³²⁷ Turpat.

³²⁸ Rižijs M. in Kalniņa I., Vērdušs K. (2013). *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.

raksturojošas iezīmes)³²⁹, lai vēl spilgtāk akcentētu sievietes un dabas nesaraujamo saikni. Tas visbiežāk ir panākams caur metaforu un simbolu prizmu.

Ekofeminismā, tāpat kā ekokritikā, nozīmīgs ir skatījums uz simbolisko un metaforisko slāni tekstā, kas saista sieviešu tēlu un dabas attiecības. Ekofeminismā ir būtiski, kādi tropi tiek izmantoti, lai uzsvērtu sievietes–dabas mijiedarbību. Tie palīdz ekofeminismā izkristalizēt svarīgākās idejas literāro tekstu ekofeministiskā lasījumā.

Ekofeminismā, tāpat kā ekokritikā, nozīmīga loma ir piešķirta dabas atainojumam literatūrā, taču ekofeminisms uzsver arī nepieciešamību pievērst uzmanību dzimtes atainojumam. Ekofeministi ne tikai redz sievietes ciešo saikni ar dabu, kuras virsuzdevums ir reprodukcija, un vienādo kultūru ar racionālismu, bet arī pievērš uzmanību simboliskam un metaforiskam patriarhālās varas, kultūras un tehnoloģijas dominances atainojumam literārajos darbos, kuros sieviešu dzimuma un dabas vērtība ir pazemināta attiecībā pret vīriešu dzimumu.

Līna Diksone Bruknere (*Lynne Dickson Bruckner*) vienkāršoti ir norādījusi svarīgākos problēmjaudājumus literārā teksta analīzē no ekofeminisma perspektīvas, kas būs arī būtiski K. Makārtija romānu ekofeministiskā analīzē attiecībā uz saikni starp dabu un sieviešu tēliem, dihotomizēto pasaules skatījumu, saikni starp patriarhālo spēku un vides degradāciju, kā arī par kultūras citādību un vidi³³⁰, kas palīdz izkristalizēt ekofeminismam svarīgākās idejas.

Ir redzams, ka ekofeminisms ir blīvi strukturēts teorētisko skatījumu lauks, kurā ir ietvertas dažādas formas perspektīvas un zināšanas.

Ekofeminisma pētnieki norāda, ka “ekofeminisma uzskatu, nostādņu un teoriju pluralitāte ir viena no ekofeminisma spēcīgajām pusēm.”³³¹ Tiek uzsvērts, ka dažādu teorētisko nostādņu kopums norāda uz ekofeminisma liberālo aspektu. Viens no ekofeminisma pētnieku darbos esošajiem kopsaucējiem ir neatlaidīga teoriju kopuma izstrāde. Ekofeminisma teorētiskais instrumentārijs ir izstrādāts daudz pilnīgāk nekā ekokritikai, taču arī ekofeminisma nostādņu plurālisms norāda uz nepieciešamību pēc pilnīgākas teorijas izstrādes.

Salīdzinājumā ar ekokritiku, ekofeministi stingrāk strādā pie ekofeminisma teoriju izstrādes, lai atbalstītu un veidotu jaunas pasaules redzējumu, kurā dominētu dažādu sistēmu kopums, balstīts uz vienlīdzības un taisnīguma pamata. Lai gan ir redzams, ka ekofeministi

³²⁹ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford University Press, p. 243.

³³⁰ Bruckner, L., Munroe, J. (2016). *Ecological Approaches To Early Modern English Texts: A Field Guide To Reading And Teaching*. London: Routledge.

³³¹ Vakoč, D. (2017). *Ekofeminism in Dialogue*. Lanham: Lexington Books, p. 9.

vēlētos panākt vēl precīzāk un detalizētāk izstrādātu ekofeminisma teorētisko pamatu, ekofeminisma teorija tiek uzskatīta par spēcīgu, kā to arī norāda D. Vakočs.³³²

Ekokritiķi ir ne tikai pievērsušies ekonaratalogijas pētniecībai, bet arī ekofeminisma un vēstījuma teoriju apvienojumam. Ekofeministi jau kopš ekofeminisma rašanās bija sākuši pievērst uzmanību ētikas jautājumam, jo ekofeminisms ir saistīts ar tiekšanos uz savstarpēju sapratni, rūpēm un uzticību.³³³ Ņemot vērā to, ka ekofeminisms kā teorētiskā disciplīna ir jauna, ir saprotams, ka arī ekofeminisma ētika ir vēl tikai attīstības stadijā. Neskatoties uz vienotu vides filozofijas trūkumu, visās ekofeminisma formās ir vienāds redzējums par nepieciešamību pievērsties ētikai.³³⁴ Ir saprotams, ka par vides ētiku nevar atbilstoši diskutēt, neņemot vērā sociālās dominances jautājumu.

Ekofeminisms nozīmē pāreju no ētikas koncepcijas, kas ir galvenokārt saistīta ar tiesībām, noteikumiem vai iepriekš noteiktiem principiem par cilvēku pareizu un ētisku rīcības modeli uz ētikas koncepciju, kas balstās uz savstarpējo attiecību definēšanu. Šis savstarpējo attiecību modelis ir nozīmīgs ekofeminisma ētikas skatījumā, kas izpaužas kā pareizi veidotas attiecības, kas ir savstarpēji korelējošas starp feminīno un maskulīno pasauli un apkārtējo dabu.³³⁵

Ekofeminismā un vēstījuma ētikā ir būtisks jautājums par vēstījumu, kurā semantiski tiek atainotas sievietes, vīrieši un dabas attiecības, kuras ekofeministiskā analīzē tiek pētītas caur ekofeminisma epistemoloģisko vērtību prizmu, kurā dominē nehierarhisku attiecību būtiskums, kas balstās uz savstarpēju sapratni, un vienlīdzību, kur nepastāv iepriekš iedibinātās dihotomijas.

Ekofeminisms ir strukturāli daudzveidīgs. Tajā arī ir nozīmīga nozīmīga M. Bahtina dialogisma teorija, kas ir “pamats cilvēku un neatropocentriskās vides attiecību pētniecībai literārajos darbos.”³³⁶ P. Mērfijs ir norādījis, ka „ekofeminisms nodrošina nepieciešamo teorētisko pamatu, lai pievērstos M. Bahtina dialogismam”³³⁷, kā arī ir uzsvēris, ka ekofeminisma dialogisma attīstībai ir nepieciešama M. Bahtina ideju adaptēšana, norādot, ka feminisma praksē tās jau vairākus gadus izmanto. P. Mērfijs norāda, ka ar dialogismu dihotomisko dalījumu prāts/emocijas, cilvēce/daba, sieviete/vīrietis ir iespējams pārvērst par

³³² Turpat.

³³³ Estévez-Saá, M., Lorenzo-Modia, M. J. (2018). The Ethics And Aesthetics Of Eco-Caring: Contemporary Debates On Ecofeminism. *Women's Studies*, 47(2).

³³⁴ Gaard, G. (2018). *Ecofeminism*. In *Companion to Environmental Studies*. London: Routledge, p. 286-290.

³³⁵ Shiva, V. (2014). *Ecofeminism*. London: Bloomsbury Publishing.

³³⁶ Adams, C. (2014). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth*. London: Bloomsbury, p. 14.

³³⁷ Murphy, P. (2020). *Literature, Writing, And The Natural World*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

savstarpēji papildinošiem komponentiem, kur abām pusēm vienlīdzīgi ir piešķirta balsis. Ekokritiķis ir uzsvēris, ka literāro darbu dialogiski ekofeministiskā analīzē ir iespējams ieraudzīt dabu kā neatkarīgi esošu tēlu starp citiem tēliem “ar savu balsi.”³³⁸ Ekofeminisma dialogismā ir jāprot saskatīt dabas un sieviešu tēlus, kuri bieži vien ir apvienoti vienotāveselumā: dabā kā sievietē un sievietē kā dabā. Ekofeminisma dialogismā ir iespējams pētīt dabas un sievietes balsis varu, kā arī skatīt, vai pastāv arī citu balsu centri. Līdz ar to dialogisms pievērš uzmanību paradigmu maiņas nepieciešamībai, lai novērstu patriarhālās domāšanas dominanci, kas bieži vien veido pamatu dabas un sieviešu apspiešanai.³³⁹

M. Bahtina dialogisms ir ekoloģisks; ar tā palīdzību ir iespējams mainīt tādas dualitātes kā daba/kultūra, vīrietis/sieviete un cilvēki/citas dzīvas būtnes. S. Morisone atbalsta dialogisma nozīmi ekofeminismā un P. Mērfija vēlmi nepieļaut antropocentrisma dominēšanu, tā vietā saskatīt cilvēka un dabas attiecības kā horizontālas, nevis hierarhiskas vai vertikālas, un uzsver, ka „dialogisms nozīmē rizomātisku mijiedarbības tīklu un savstarpēju atbildību.”³⁴⁰

Ekofeminismam (tāpat kā ekokritikai) ir rizomātiska daba, arī dialogiskā ekofeminismā ir iespējams saskatīt rizomātisku konstrukciju³⁴¹, kur mijiedarbības tīklojumā ir apvienotas tēlu un dabas balsis.

Filozofe un dzīvniektiesību aizstāve L. Kemerere arī ir pievēršusi uzmanību M. Bahtina dialogismam un interpretē dialogisma ekofeminismu kā izpratni par dabu caur dialogu ar to.³⁴² L. Kemerere norāda, ka jau 70. gados vācu filozofs Makss Šēlers (*Max Scheler*)³⁴³ ir arī apgalvojis, ka ir nepieciešams iemācīties dabas „universālo valodu”, kas dotu iespēju veidot dialogu ar dabu un citām dzīvām būtnēm. L. Kemerere³⁴⁴ arī uzsver, ka ekofeminisms ir balstīts uz dialogisku komunikāciju ar dabu un citām dzīvām būtnēm, un praksi “saklausīt” balsis literārajā tekstā, kuras iepriekš neesam mācējuši sadzirdēt.

Ir jāpiebilst, ka L. Kemerere 2016. gadā ir viesojusies Rīgā ar lekciju par ekofeminisma teoriju, kas ir saistīta ar dzīvnieku aizstāvību un citām sociālā taisnīguma kustības pamatnostādņēm, runājot par nepieciešamību veidot plašāku skatījuma uz dzīvnieku

³³⁸ Turpat.

³³⁹ Gifford, T. (2014). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.

³⁴⁰ Murphy, P. (2020). *Literature, Writing, And The Natural World*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

³⁴¹ Moore, N. (2015). *The Changing Nature Of Eco/Feminism: Telling Stories From Clayoquot Sound*. ubc Press, p. 206.

³⁴² Kemmerer, L. (2014). *The Ecofeminism, Women, Environment*. *Academia edu*, pp. 1-8.

³⁴³ Kelly, E. (2013). *Max Scheler*. In *The Routledge Companion to Phenomenology*, London: Routledge.

³⁴⁴ Kemmerer, L. (2014). *The Ecofeminism, Women, Environment*. *Academia edu*, pp. 1-8.

aizstāvību, kas iezīmē vienotību ar tām sociālā taisnīguma kustībām, kas iestājas pret rasismu, seksismu un citām diskriminācijas un apspiešanas formām.

Ekofeminismā ir svarīgi saklausīt un īpaši akcentēt „marginalizētās balsis” literārajos darbos caur M. Bahtina ieviestās heteroglosijas³⁴⁵ prizmu. S. Opermane³⁴⁶ norāda, ka heteroglosija vides kritikā palīdz akcentēt to, kas ir tīši izlaists, aizmirsts un apspiests. Ekofeminismā caur heteroglosiju ir iespējams akcentēt dabas diskursu³⁴⁷, kas var kalpot kā lielisks instruments, lai sadzirdētu sieviešu tēlu un dabas elementu balsis, kuras iepriekš ir bijušas marginalizētas un atšķiras no vēstītāju un vīriešu tēlu balsīm.

Ekofeminisma pētnieki marginalizētos sieviešu tēlus un dabas konstruktus asimilē ar Frīdriha Hēgeļa (*Friedrich Hegel*) ieviesto terminu ‘citādaiss’³⁴⁸, kurus ir nepieciešams atbrīvot no marginalizētās pozīcijas. Terminu ‘citādaiss’ savos pētījumos ir izmantojis arī E. Saids³⁴⁹, lai pievērstu uzmanību marginalizētiem cilvēkiem un to asimilācijai kultūrā.

Simona de Bovuāra bija pirmā feministe, kura F. Hēgeļa ieviesto terminu ‘citādaiss’ pielāgoja feminismā, lai akcentētu sievietes kā minoritāti vai vismazāk atzīto sociālo grupu patriarhālajā kultūras vidē.³⁵⁰ Arī ekofeminismā ir ienācis termins ‘citādaiss’, kas norāda uz sievietes un dabas marginalizāciju patriarhālā pasaulē.

P. Mērfijs norāda, ka dialogisms izceļ ekofeminismā svarīgo savstarpējās saistības jautājumu.³⁵¹ Tas ir dialogs, kas eksistē enerģijas un informācijas apmaiņas līmenī, un ir pielīdzināms savstarpējam bagātināšanās procesam, kas jau bija pieminēts saistībā ar ekokritikas un vēstījuma teoriju apvienojumu. Savstarpējās saistības atzīšana pieprasa ‘citādā’ un ‘citādības’ konstruktus apsvēršanu, kas iepriekš bija vairāk nozīmīgi psihoanalītiskā.

Termina ‘vēlvienība’ kontekstā ir saprotams, ka sievietes tēlu un dabu nevajadzētu saskatīt kā citādus atšķirībā no vīriešu dzimtes tēla, absolūti nošķiramus un dažādus, bet kā turpinājumu ar savu noteiktu atšķirību, kas zināmā mērā tos vairs neatstāj marginalizētā pozīcijā.³⁵² Ekofeminismā šo terminu var attiecināt gan uz sievieti, gan dabu, ja abas tiek uztvertas kā ‘citādie’, apklusināti, atsvešinājušies subjekti patriarhālā kultūras vidē, par kuriem nav pienākums uzņemties atbildību. Ja daba tiek uztverta kā daļa no cilvēces, tad tā

³⁴⁵ Zbinden, K. (2017). *Bakhtin between East and West: Cross-cultural transmission*. London: Routledge.

³⁴⁶ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

³⁴⁷ Vakoč, D. (2017). *Ekofeminism in Dialogue*. Lanham: Lexington Books, p. 64.

³⁴⁸ Rohmer, S. (2018). Limit, Judgement and Otherness in Hegel. *Eidos: Revista de Filosofía de la Universidad Del Norte*, p. 28.

³⁴⁹ Said, E. W. (2016). Orientalism. In *Social Theory Re-Wired*. London: Routledge, pp. 402-410.

³⁵⁰ de Beauvoir, S. (2015). *The Second Sex*. London: Vintage Books, p. 43.

³⁵¹ Murphy, P. (2020). *Literature, Writing, And The Natural World*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

³⁵² Parham, J. (2017) *The Environmental Tradition in English Literature*, London: Routledge, p. 25.

būtu jāaizsargā.³⁵³ To pašu var attiecināt ekofeminismā uz dabas un sievietes saikni, ja tā tiek skatīta kā ‘vēl viens’, tad var pieņemt, ka abas veido daļu no cilvēces un cilvēkiem ir jāuzņemas atbildība par to aizsardzību. Tas nozīmē, ka dabu, sievietes un vīriešus ir jāuzskata par savstarpēji saistītiem, kas ir pretstatā patriarhālās pasaules tradicionālajam skatījumam uz dabu un sievieti kā ‘citādiem’.

Dabas atainojumu ir jāskata no ‘vēlvienības’ perspektīvas³⁵⁴, kas nozīmē, ka dabai ir jāpiešķir nozīmīga loma pasaulē – nav pieļaujama hierarhiskas struktūras pastāvēšana, kurā sievietes un dabas atrastos otršķirīgā pozīcijā. Balstoties uz ‘vēlvienības’ un ‘citādības’ būtību, K. Makārtija romānu ekofeministiskajā analīzē uzmanība tiks pievērsta tieši dabas un sieviešu marginalizācijas atainojumam, kā arī tiks analizēts, kā pastāvošo hierarhiju būtu iespējams novērst, tāpat ir nepieciešams izvērtēt ētiskās dimensijas jautājumu, kas ir saistīts ar šāda veida hierarhijas pastāvēšanu. Ekofeminismā, tāpat kā ekokritikā, ir akcentēts ētikas perspektīvas nozīmīgums, „dialogisms ļauj akcentēt cilvēka un dabas dialoga un „atbildības ētikas” nozīmīgumu.”³⁵⁵

Arī ekokritiķis P. Mērfijs ekofeminisma dialogisma kontekstā ir minējis, ka dialogisms ir paņēmiens, lai ar tās palīdzību pētniecībā pievērstos atbildības un attieksmes jautājumam pret vidi³⁵⁶. P. Mērfijs postulē nepieciešamību pēc aktīvas atbildības no lasītāja vai skatītāja jebkurā mākslas nozarē par to, kā mākslas darbs tiek uztverts un interpretēts. Šajā kontekstā ekokritiķis P. Mērfijs norāda līdzību ar ekofeminismu, kurā svarīgu lomu ieņem atbildības uzņemšanās. Šo perspektīvu piesaka arī Dž. Fīlans grāmatā “Naratalogijas rokasgrāmata” (Book of Narratology)³⁵⁷, kurā vēstījuma ētika ir cieši saistīta ar atbildības jautājumu gan no lasītāja, gan no autora puses, tāpat arī svarīgu lomu ieņem skats uz tēlu, naratoru, naratoru, implicītā lasītāja un implicītā autora atbildību literārā darbā. G. Garārds 2015. gada 23. jūnijā Literatūras un vides pētījumu asociācijas konferences diskusiju panelī ir aicinājis ne tikai ekokritiķus, bet arī ekofeministus pievērst nozīmi un diskutēt par Dž. Fīlana vēstījuma ētikas konceptu gan ekokritikas un naratalogijas kontekstā, gan arī saistībā ar ekofeminismu un naratalogiju.³⁵⁸ Līdz ar to var secināt, ka arī ekofeminisma un naratalogijas kontekstā, tāpat kā ekokritikā, ir svarīga vēstījuma ētika. Arī Jākobs Lote (*Jakob Lothe*)³⁵⁹ ir norādījis, ka

³⁵³ Turpat.

³⁵⁴ Gifford, T. (2021). *DH Lawrence, Ecofeminism and Nature*. London: Taylor & Francis.

³⁵⁵ Murphy, P. (2013). *Transversal Ecocritical Praxis*. Lanham: Lexington Books, p.9.

³⁵⁶ Turpat, p.9.

³⁵⁷ Phelan, J. (2014). *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University, p. 2.

³⁵⁸ *Notes from Underground*. (2015). *The Depths of Environmental Arts, Culture and Justice*. ASLE.

³⁵⁹ Lothe, J. (2013). *Narrative Ethics*. Netherlands: Rodopi.

vēstījuma un ētikas šķautnes un to mijiedarbības ir tik dažādas, ka ir vērts pievērsties ekofeminisma un vēstījuma ētikas apvienotai izpētei.

P.Mērfijs ekofeminisma dialogisma kontekstā ir minējis, ka dialogisms ļauj “pievērsties atbildības un attieksmes jautājumam pret vidi.”³⁶⁰ P. Mērfijs uzsver, ka ir nozīmīga arī “lasītāja aktīva līdzdalība ētisku problēmu interpretācijā literārajā darbā”³⁶¹, kas nozīmē, ka lasītājam ir jāspēj izprast un interpretēt ētiskā jautājuma dimensija, kā arī jāizprot nepieciešamība uzņemties atbildību par pastāvošo situāciju pasaulē, kurā ir sasāpējis nevienlīdzības un marginalizācijas jautājums, kas ir saistīts ar sieviešu un dabas pastāvēšanu perifērijā. Šo perspektīvu ir apskatījis arī Dž. Fīlans, norādot, ka “vēstījuma ētika ir cieši saistīta ar atbildības jautājumu gan no lasītāja, gan no autora puses, tāpat arī būtisks ir skatījums uz tēlu, vēstītāju, implicītā lasītāja un implicītā autora atbildību literārajā darbā.”³⁶²

Ekofeminisms (tāpat kā ekokritika) ir saistīts arī ar jauno materiālismu.³⁶³ Jaunais materiālisms ir samērā jauna teorētiskā paradigma, kas pēta mūsu ķermeņu mijiedarbību ar citiem organismiem dabā un materiālajā pasaulē. Jaunajā materiālismā ir proponēta nepieciešamība “mainīt dabas ontoloģiskos konceptus, lai radikāli pārdomātu dabas konstrukcijas būtību un tās mijiedarbību ar cilvēkiem.”³⁶⁴

Jaunais materiālisms ir skatāms kā ‘materiālisma pagrieziens’ uz materiālo realitāti; tas ir teorētiskais lauks, kas iziet ārpus pasaules antropocentriskā redzējuma. Līdz ar to jaunais materiālisms ir “jauna metafizika”, kas vēlas pārrakstīt domāšanu, proti, konstruēt laterālu domāšanu (aut. piezīme: latīņu valodā ‘lateralis’ – sānu, sānisks, respektīvi, ārpus ierastajiem šabloniem), kur pasaule un tajā mītošā cilvēce tiek uztverta kā vienots kopums.

Ekofeminismu un jauno materiālismu apvienojot, ir izveidots “auglīgs” projekts, jo ekofeminisms var piedāvāt vispārīgu ieskatu jaunajā materiālismā, kas ir saistīts ar apspiešanas sistēmu un ietekmi, kādu tā rada uz cilvēkiem un dabisko pasauli. Turklāt ir arī atzīts, ka “visievērojamākie un komplicētākie ekofeminisma pētījumi šodien tiek veikti teorētiskajā laukā, kas ir saukts par “materiālo pagriezienu”, un tas ir kļuvis par nozīmīgu tematu arī ekokritikā.”³⁶⁵ No jaunā materiālisma paradigmas un ekofeminisma teorijas

³⁶⁰ Murphy, P. (2013). *Transversal Ecocritical Praxis*. Lanham: Lexington Books, p.9.

³⁶¹ Bakhtin, M. (2010). *Art and Answerability*. Texas; University of Texas Press.

³⁶² Phelan, J. (2014). *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University, p. 2.

³⁶³ Iovino, S., Oppermann, S. (2012). Theorizing Material Ecocriticism: A Diptych. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 19(3), p. 448-475.

³⁶⁴ Casselot, M. (2016). Ecofeminist Echoes in New Materialism. *PhaenEx* 11(1), p. 75.

³⁶⁵ Zapf, H. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH, p. 152.

perspektīvas literāro darbu analizē var iziet ārpus dabiskās pasaules redzējuma un pievērst uzmanību matērijas dinamikai.

Politisko un ētisko ekofeminisma stipro pusi var papildināt ar jaunā materiālisma ontoloģisko skatījumu, kas skaidri iezīmē saikni starp korporalitāti (matēriju, ķermeniskumu) un vidi, nefokusējot uzmanību tikai uz saikni starp dzimti un dabu. Ir iespējams novērtēt līdzības starp šiem zinātnes apakšlaukiem (ekofeminismu un jauno materiālismu), nereducējot to vitalitāti.

Viens no kopējiem ekofeminisma un jaunā materiālisma mērķiem ir duālisma nolieguma atbalstīšana.³⁶⁶ Ekofeminisms (tāpat kā jaunais materiālisms) ir ieinteresēts likvidēt jebkāda veida duālistus, lai veidotu jaunu izpratni par dabas un cilvēces vienotību. Jaunā materiālisma atbalstītāji (tāpat kā ekofeministi) saskata “duālisma nolieguma kā vienu no svarīgākajām sava pētījuma lauka šķautnēm.”³⁶⁷ Abu zinātņu filozofijas pamatā ir postmodernismam raksturīgās atšķirības vai imanences uzsvēršana, kas “noārda” vai “šķērso” duālisma robežas.

Ekofeminismā, tāpat kā jaunajā materiālismā, būtiska ir korporalitāte (ķermeniskums) un transkorporalitāte (ārpus ķermeniskuma robežas), jo šie koncepti ir saistīti ar ētiku un politiku, kas ir nozīmīgi ekofeminismam.³⁶⁸ Steisijas Alaimo (Stacy Alaimo) ieviestais termins “transkorporalitāte teoretizē par ķermeņa vienotību ar materiāliem un diskursīviem procesiem.”³⁶⁹ Tas nozīmē, ka cilvēki ir daļa no vides, kas ir tāda pati substance kā cilvēki. Šī substance var dziedināt, taču var arī būt toksiska un bīstama.

Vēl viena nozīmīga saikne starp ekofeminismu un jauno materiālismu ir tās attiecīgie politiskie mērķi un ētiskie apsvērumi. Gan ekofeminisms, gan jaunais materiālisms ir ieinteresēti ētisku attiecību veidošanā un uzturēšanā. “Viena no vienojošām saiknēm starp ekofeminismu un jauno materiālismu ir starpdisciplināritāte, jo abi zinātnes lauki ietver sevī dažādas akadēmiskās disciplīnas un paradigmas.”³⁷⁰

Jaunais materiālisms ir saistošs domas modelis ekofeminismā, jo “tas iestājas pret dabas, kultūras, cilvēka ķermeņa, dzimuma un dzimtes, matērijas un diskursa atdalījumu.”³⁷¹ Aktanti, aktivitāte, mijiedarbība – tie ir galvenie atslēgvārdi, kurus jaunā materiālisma pētniekus interesē. Jaunā materiālisma pētnieki ir paspēruši soli uz priekšu salīdzinājumā ar ekokritikas un ekofeminisma pētniekiem, viņi analizē matērijas un

³⁶⁶ Casselot, M. (2016). Ecofeminist Echoes in New Materialism. *PhaenEx* 11(1), p. 74.

³⁶⁷ Casselot, M. (2016). Ecofeminist Echoes in New Materialism. *PhaenEx* 11(1), p. 75.

³⁶⁸ Zapf, H. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter, p. 219.

³⁶⁹ Turpat, p. 154.

³⁷⁰ Casselot, M. (2016). Ecofeminist Echoes in New Materialism. *PhaenEx* 11(1), p. 75.

³⁷¹ Zapf, H. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter, p. 214.

materiālisma kapacitāti un efektivitāti, tāpat arī pievērš uzmanību ētikas un politikas dimensijai globālās sasilšanas, dabas resursu kapacitātes samazināšanās un citu ekoloģisku problēmu laikmetā.

Jaunajā materiālismā matērija ir organiska, gan neorganisku vitālu un dzīvu (ēdamlietas, dabas produkti, vētras – enerģijas un matērijas izvirdumi utt.). Jaunā materiālisma pētniekiem dabas un kultūras separācija neeksistē, tā vietā uzmanība tiek pievērsta ontoloģijai un zināšanām, sociālajai konstrukcijai un dabas kultūrai (D. Haravejas ieviests termins – ‘natureculture’) un S. Alaimo un S. Iovino ieviestajam terminam ‘transkorporalitātei’ (ķermeniskumam).³⁷² S. Opermane šo terminu asimilē ar Ž. Delēza un F. Gvatari ieviesto ontoloģisko rāmējumu³⁷³, kas apzīmē substances elementu un plūsmu savienojumu. Tāpat S. Opermane³⁷⁴ norāda, ka transkorporalitāte ir kontakta zona starp cilvēka ķermeniskumu un apkārtējo vidi.

Vēstījuma ētikas dimensija literārā ekofeminisma rāmējumā palīdz apsvērt dabas un sieviešu vienlīdzības nozīmīgumu un cilvēku rīcības atbilstību ētikas vērtībām hierarhiskas, dominējošas varas pastāvēšanas situācijā, kurā patriarhālās varas manifestācija ir nostādījusi sievietes un dabu ‘citādības’ kategorijā. Arī feminisma ētikā ir līdzīgs skatījums uz sieviešu un citu marginalizētu grupu pozīciju sabiedrībā. Tajā ir uzsvērts, ka jau vēsturiski sievietes ir centušās pašas pieņemt ētiskus lēmumus un kritiski skatījušās uz tradicionālās ētikas normām, jo šāda ētika sievietēm un citām marginalizētu cilvēku grupām lika nepaļauties uz savu morālo vērtību sistēmu, bet gan uz citu noteiktiem morāliem uzskatiem.

Tāpat feminisma ētika savā būtībā vēlas pārskatīt, pārformulēt tradicionālo ētiku, kurā sievietes ētiskā pieredze nav pietiekami novērtēta. Šo konceptuālo feminisma ētikas modeli ir aizguvis arī ekofeminisms.

Ekofeminisma perspektīva ir ieviesusi jaunas dimensijas vides filozofijas diskusijās, kas attiecas uz vēstījumu un ētiku. Visbūtiskākais tajā ir vēstījuma loma un ētikas konteksts.³⁷⁵ Tāpat ekofeminismā liela nozīme ir rūpju, attiecību, ētikas, konteksta un vēstījuma lomai, šie visi aspekti ir savstarpēji saistīti.

G. Garārd³⁷⁶ uzsver vēstījuma ētikas nozīmi ne tikai ekokritikas, bet arī ekofeminisma kontekstā, kas nozīmē, ka Dž. Fīlans izstrādātā shēma ir noderīga arī ekofeministiskā literāro darbu analīzē ir tāpat būtiski iepriekš minētie četri aspekti: „(1) stāstītā ētika– nozīmīgs ir

³⁷² Turpat, p. 216.

³⁷³ Gaard, G. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge, p. 7.

³⁷⁴ Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

³⁷⁵ Hourdequin, M. (2015). *Environmental Ethics: From Theory to Practice*. London: Bloomsbury Publishing, p. 98.

³⁷⁶ Garrard, G. (2016). *Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain*. Academia.edu.

vēstījuma saturs; (2) stāstījuma ētika – nozīmīga ir vēstījuma forma; (3) rakstītā ētika (the ethics of writing) – literārā darba autora attieksme; un (4) lasītā/uztveres ētika – nozīmīga ir lasītāju attieksme.”³⁷⁷ Šajā gadījumā arī svarīga loma ir tēlu attieksmes un rīcības ētiskajai dimensijai esošajā sociālajā un kultūras vidē, „tēlu attiecībām vienam ar otru, vēstītāja attiecībām ar tēliem, implicītā autora attiecībām ar implicīto lasītāju, vēstītāja attiecībām ar implicīto vai reālo lasītāju, lasītāju attiecībām ar visām iepriekš pieminētajām trijām pozīcijām.”³⁷⁸

Ekofeminisms un vēstījuma ētika ļauj izvērtēt ētisko normu un rīcības dimensiju, kurā ir nozīmīgs jautājums par to, kā autoram, vēstītājam, tēlam un lasītājam būtu ētiski pareizi jādomā un jārīkojas. Ir saprotams, ka atšķirībā no ekokritikas un vēstījuma ētikas apvienojuma, ekofeminisma gadījumā nozīmīga loma ir aspektiem, kas ir saistīti ar sieviešu tēlu un dabas marginalizāciju un pozīciju perifērijā.

Izanalizējot ekokritikas un ekofeminisma teorētiskos un metodoloģiskos aspektus, jāsecina, ka ekokritikas un ekofeminisma teorijas ir attīstības horizontā, bet ir nepieciešams domāt par transdisciplināritātes aspektu. Ļoti novērtējama ir jaunā materiālisma, dialogisma un naratoloģijas ienākšana abās zinātnēs, kas ļaus iegūt plašāku pētniecisko skatījumu.

³⁷⁷ Turpat.

³⁷⁸ Turpat.

3. EKORATOLOĢIJA KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNOS: VĒSTĪJUMA ANALĪZE

Trešajā nodaļā ir veikta K. Makārtija romānu vēstījuma ekonaratoloģiska analīze, pievēršot uzmanību ekokritikai būtiskiem jautājumiem, kas ir saistīti ar dabas un tēlu savstarpējo saikni. K. Makārtiju romānu ekonaratoloģiska analīze ļauj daudzpusīgāk paraudzīties uz vēstījumu no ekokritikas un naratoloģijas perspektīvas un izpētīt ekokritikai nozīmīgo teksta simbolisko un metaforisko slāni. Romānu žanru analīzes ietvaros ir pētītas divas tēmas, kas ir raksturīgas katra konkrētā romāna žanram, pievēršot uzmanību šo tēmu saskarei ar ekokritikai būtiskiem jautājumiem. Kā jau tika minēts, daudzi ekokritiķi, tostarp G. Garārdss³⁷⁹, A. Brake³⁸⁰, R. Keridžs³⁸¹, ir norādījuši, ka ekokritiskai analīzei ir nepieciešams plašs, dažādu žanru literāro darbu klāsts, kas daudz labāk ļautu izcelt ekokritikai būtiskus jautājumus, tāpēc šī promocijas darba ietvaros ir analizēti triju dažādu žanru darbi – dienvīdu gotikas, dienvīdvesterna un postapokaliptiskā žanra romāni. Vienlaikus būtiska loma ir arī atvēlēta vēstījuma analīzei, pievēršot uzmanību tādiem ekokritikai un naratoloģijai būtiskiem aspektiem kā fokusēšanai, skatpunktam un dialogismam, kas atklāj jaunas ekokritikai nozīmīgas šķautnes. Katra žanra analīzei ir izvēlētas divas ar noteikto žanru saistītas tēmas – dienvīdu gotiskā žanra tēmas ir groteskā atmosfēra un tēlu garīgs pagrimums, dienvīdvesterna tēmas – tēlu brieduma iestāšanās un tēlu atvadišanās no pagātnes, savukārt postapokaliptiskā romāna žanra analīzei izvēlētas tēmas ir klimata izmaiņas un dzīvības zudums uz Zemes.

Šī darba turpinājumā ir veikta izvēlēto K. Makārtija romānu ekonaratoloģiska vēstījumu analīze, tāpat arī ir analizēts dienvīdu gotikas žanrs, kā arī divas ar to saistītās tēmas, kas daudz ko pasaka par tā laika Amerikas dienvīdu reģiona būtību – grotesko vardarbību, tēlu morālo pagrimumu un izmisuma atmosfēru, ko lielā mērā radīja 20. gadsimta sākumā pastāvošā politiskā un ekonomiskā situācija, kas ir saistīta ar industrializācijas ienākšanu Amerikas dienvīdu reģionā, ietekmējot apkārtējo vidi un sociālo sfēru. Otra tēma ir saistīta ar abos dienvīdu gotiskā žanra romānos attēloto tēlu garīgo pagrimumu, kas izpaužas arī izmaiņās attiecībās ar apkārtējo dabu un dzīvniekiem..

K. Makārtija pirmie četri romāni – „Dārznieks”, „Tumsā”, „Dieva bērns”, „Satrijs” – arī pieder pie dienvīdu gotikas žanra, taču, kā norāda Metjū Pots (*Matthew Potts*), rakstnieks

³⁷⁹ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook Of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

³⁸⁰ Bracke, A. (2013). *The Contemporary English Novel and its Challenges to Ecocriticism*.

³⁸¹ Kerridge, R. (2013). *Ecocritical Approaches To Literary Form And Genre: Urgency, Depth, Provisionality, Temporality*.

ir apvēršis dienvidu gotikas tradīciju, kas pati par sevi ir apvēršusi Eiropas gotikas tradīciju.³⁸² Jāpiebilst, ka K. Makārtija darbos kopumā ir raksturīga konvencionālo žanru robežu pārkāpšana.

K. Makārtija literāros darbus, tostarp arī dienvidu gotikas žanra romānus, caurvij daudzslāņaina intertekstualitāte. Jāatzīst, ka vislielāko ietekmi uz rakstnieka dienvidu gotikas žanra darbiem ir atstājis Viljams Folkners (*William Faulkner*). Tā ir noteikti saskatāma ar gotikas žanra un Džeimsa Džoisa (*James Joyce*) ieviestās literārās tehnikas – apziņas plūsmas izvēli, taču viennozīmīgi svarīgāko fokuspunktu var likt uz dienvidu gotikas žanra elementu funkciju abu rakstnieku romānos. Lai arī K. Makārtija romāni „Dārznieks” un „Dieva bērns” iezīmē līdzību ar modernisma rakstnieka V. Folknera romāniem, tajā ienāk postmodernismam raksturīgais „pastišs” – žanru un stilu sajaukums, tradicionālais dienvidu gotikas literārais stils “izšķīst” žanra hibrīdu elementu lokā. Vērojams arī gotikas žanra apvērsums, saglabājot dažus tradicionālajam žanram raksturīgos elementus.

K. Makārtija romānos aprakstītais Tenesī štata nabadzīgais Noksvilas apvidus 20. gadsimta pirmajā pusē parāda, kā visos rakstnieka romānos funkcionē dienvidu gotiskā žanra elementi: estētisks uzsvars ir likts uz vizuālo atainojumu, pievēršot uzmanību tēla garīgo un morālo vērtību nozīmīgumam, kas slēpjas aiz fiziskās vides valstības.³⁸³ K. Makārtijs (tāpat kā daudzi citi gotikas žanra rakstnieki) ir izmantojis gotikas žanriskās formas, lai aprakstītu „[savu] skatījumu uz eksistences bailēm modernisma vēstures apstākļos.”³⁸⁴ K. Makārtija dienvidu gotikas žanra romāni ne tikai vēsta par šo vēlajam modernitātes laikam raksturīgo piespiedu modernizāciju un urbanizāciju, bet arī par Amerikas dienvidu reģiona evolūciju kopumā, vietu, kas atrodas pozīcijā starp pagātņi ar tai raksturīgo pirmsindustrializācijas pastorāla nostalgiju.

Tāpat kā citos amerikāņu dienvidu gotikas žanra literārajos darbos, arī šajos romānos ir apvienots šausmu piesātināts un alegoriski estētisks stils ar ieskatu vēsturiski iesakņojušās sociālās problēmās, kas skar urbanizācijas un industrializācijas sasāpējušos jautājumus. Groteska³⁸⁵ ir viens no svarīgākajiem gotiskās estētiskas elementiem, kas bieži tiek izmantota, lai attainotu pasaules ļaunumu, transformējot ierastos objektus pārpasaulīgās, transcendālās un dēmoniskās matērijās, lai atklātu mistisko dzīves pusi. Apalaču kalnu reģiona romānos ‘dienvidu groteskas’ elementi bieži vien ir atainoti fiziskas deformācijas

³⁸² Potts, M. (2015). *Cormac McCarthy and the Signs of Sacrament: Literature, Theology, and the Moral of Stories*. London: Bloomsbury Publishing, p. 34.

³⁸³ Frye, S. (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 41.

³⁸⁴ Turpat.

³⁸⁵ O'Sullivan, K. M. (2013). *The Encyclopedia of the Gothic*. Reference Reviews, p. 418.

formā. Groteska funkcionē kā vizuāls katalizators, kas lasītājiem palīdz ieraudzīt nepatīkamās un iracionālās pasaules reālījas.

K. Makārtija romānos “Dārznieks” un “Dieva bērns” groteska ienāk caur deformāciju, sabrukumu un fiziski nepievilcīgiem skatiem, un visaugstākās pakāpes ļaunuma atainojumu caur absurdi pārspīlētiem, deformētiem vai fiziski netīkamiem skatiem, kas norāda, ka “ļaunums pastāv nevis opozīcijā labajam, bet gan kā neizbēgama dzīves realitāte, kā fiziskās pasaules panīkums un cilvēces garīgā degradācija.”³⁸⁶

Atšķirībā no citu amerikāņu autoru dienvīdu gotiskā žanra darbiem, kā uzsver Ē. Hāge³⁸⁷, K. Makārtija darbos nav gan izcelta rasisma ideoloģija, tā pastāv tikai perifērijā, kā tas ir visizteiktāk redzams romānā “Dārznieks”, bet ierastās dienvīdu gotikas žanra romāniem raksturīgās tradicionālās sieviešu un vīriešu attiecību tēmas vietā ir izceltas nekrofilas un grēcīgas incesta sieviešu–vīriešu savstarpējās attiecības, kā tas ir vislabāk redzams romānā “Dieva bērns”.

Lai izprastu ekokritikai būtiskus jautājumus, kas ir saistāmi ar romāniem “Dārznieks” un “Dieva bērns”, ļoti būtiski ir izprast romānos atainoto sociāli ekonomisko situāciju, kas bija radījusi nelabvēlīgu ietekmi uz Amerikas apkārtējo vidi un dabu, ienākot industrializācijai.

K. Makārtija dienvīdu gotikas žanra romānos „Dārznieks” un „Dieva bērns” ir redzams Amerikas politisko un saimniecisko darbību nelabvēlīgais rezultāts. Tajos ir vēstīts par Apalaču kalnu reģiona vidi, kultūru un sabiedrību, kurā kopš 20. gadsimta sākuma industriālisms bija radījis postošas sekas apkārtējai videi, ko pieredzēja arī zemes īpašnieki, kuriem netaisnīgās nodokļu sistēmas dēļ bija jāatsakās no sava īpašuma. Atainotais vides krīzes jautājums ir nozīmīgs ekokritikā, jo ir svarīgi pievērst uzmanību apkārtējās vides apdraudējumam saistībā ar modernizācijas procesiem.

K. Makārtija romāna „Dārznieks” darbība norisinās laika posmā starp Pirmo un Otro pasaules karu, daļēji fikcionālās un daļēji faktuālās telpiskajās reprezentācijās: fikcionālā telpā Tenisijas štatā – Sarkanajā Atzarā, savvaļas kalnu reģionā, un Noksvilā, kas atrodas netālu no pilsētas Vesetas, kur K. Makārtijs bija bērnībā dzīvojis ar ģimeni (kā dažādos avotos liecina biogrāfiska informācija par rakstnieka K. Makārtija dzīves gājumu).³⁸⁸ Sižeta darbība aptver gandrīz desmit gadu posmu no 1930. līdz 1940. gadam (K. Makārtijam 1940. gadā palika 7 gadi), kad notika vēsturiskā masveida migrācija toreizējās nelabvēlīgās

³⁸⁶ Greenwood, W. (2009). *Reading Cormac McCarthy*. California: ABC-CLIO, p. 18.

³⁸⁷ Hage, E. (2010). *Cormac McCarthy: A Literary Companion*. North Carolina: McFarland, p. 138.

³⁸⁸ Rikard, G. (2013). *Authority and the Mountaineer in Cormac McCarthy's Appalachia*. North Carolina: McFarland, p.7.

ekonomiskās un politiskās situācijas dēļ. Geibs Rikards (*Gabe Rikard*)³⁸⁹ norāda, ka Noksvilas apkārtnes apgabalā bija vērojama lauksaimniecības lejupslīde, īpaši pēc 1920. gada un Pirmā pasaules kara laikā.

Romānā “Dārznieks” aptvertais darbības laika nogrieznis ir krietni pēc laika perioda, kad norisinājās vēsturiskā brīvzemnieku jeb jomeņu masu migrācija saistībā ar tā laika nelabvēlīgo ekonomiskā un politiskā scenārija attīstību. Ekonomiskā krīze skāra rūpniecību, tirdzniecību un lauksaimniecību, pieauga bezdarbs, un veidojās pārprodukcija, kas pārsniedza realizācijas iespējas ne tikai Tenesī štatā, bet arī daudzās citās pasaules valstīs. Romānā iezīmējās pēcindustrializācijas laika līnija, kad Tenesī Ielejas pārvaldes³⁹⁰ pārņemtās saimniecības tika pamestas nevērīgās un neapdomīgās valsts pārvaldes dēļ – tās bija izpostītas un kļuva nevienam nevajadzīgas. Iepriekš tīrā un sakoptā vide bija lielā mērā cietusi, un cilvēka veselīga eksistence tajā vairs nebija iespējama. Romāna nosaukums “Dārznieks” varētu būt alegoriski pielīdzināms zudušajam Ēdenes dārzam.³⁹¹ Šo abu romānu vienojošais vēsturiskais aspekts ir arī Lielās Depresijas laiks, kad daudziem Amerikas iedzīvotājiem bija zudušas cerības par labāku nākotni, kas bija saistīts arī apkārtējās vides degradāciju.

Par Amerikas Dienvidu reģionā pastāvošo vides un dabas krīzi pagājušajā gadsimta 30. gados, kas ir atainota K. Makārtija romānos “Dārznieks” un “Dieva bērns”, diskutē D.Lūse³⁹², norādot, ka vislielākā vides krīzes problēma bija saistīta ar tajā laikā pastāvošo masveida koku izciršanu, bija bojāta liela daļa kastaņkoku, izplatījās to slimības, kas apdraudēja lielu daļu citu koku. Tāpat arī starptautiskās tirdzniecības un peļņas veicināšanai iznīkšanas riskam bija paļautas daudzas meža dzīvnieku sugas, tostarp ūdeles, ondratas un pantēras.

Romāns “Dārznieks” vēsta par kādu pusaudžu vecuma puisi Džonu Vesliju, kurš nejauši iepazīstas ar alkoholisko dzērienu nelikumīgu tirgotāju Marionu Slaideru, nenojaušot, ka Slaiders ir viņa tēva Keneta Ratnera slepkava, kuru viņš savstarpējas cīņas laikā savas aizsardzības nolūkā ir nogalinājis. Starp Vesliju un Marionu Slaideru izveidojas cieša, draudzīga saikne. Romānā ir atainota arī vecākās paaudzes dārznieka Ounbija dzīve, kurš nekad nav atzinis Tenesī Ielejas pārvaldes neekonomisko lauksaimniecības pārvaldības

³⁸⁹ Turpat, p. 114.

³⁹⁰ Luce, D C. (2009). *Reading the World: Cormac McCarthy's Tennessee Period*. Univ of South Carolina Press, p. 3.

³⁹¹ Ellis, J. (2013). *No Place For Home: Spatial Constraint And Character Flight In The Novels Of Cormac Mccarthy*. London: Routledge, p.115.

³⁹² Luce, D. C. (2009). *Reading the World: Cormac McCarthy's Tennessee Period*. University of South Carolina Press.

sistēmu un protestē pret to. Šīs nesaimnieciskās agrārās pārvaldības dēļ daudzas lauksaimniecības zemes bija ievērojami cietušas no neapdomīgas herbicīdu un pesticīdu izmantošanas, tāpat arī valdības pārvaldības sistēma daudziem lauksaimniekiem liedza strādāt savā zemē augsto zemes nodokļu dēļ. Valsts pārvaldes pārņemtie zemes gabali drīz vien bija izpostīti un atstāti novārtā. Arī Ounbija dārzs, kuru savā īpašumā bija pārņēmusi Tenesī Ielejas pārvalde, bija piedzīvojis neatgriezeniskas degradācijas sekas. Dārzā atstātā pesticīdu tvertne simboliski atgādināja par valdības pieļautajām kļūmēm, jo, kā zināms, pesticīdi negatīvi ietekmē lauksaimniecības zemes veselību. Romānā ir vēstīts arī par šerifu Veidu, kurš piedalās izmeklēšanā par Ounbija protestiem pret valdību un Mariona Slaidera noziedzīgajām darbībām. Tā kā Ounbijs nespēj pieņemt valdības pāridarījumu, valdība viņu vajā, viņš tiek arestēts un ievietots aprūpes namā, savukārt Slaiders nonāk apcietinājumā par alkoholisko dzērienu neatļautu tirgošanu. Jaunajam puisim Džonam Veslijam, kurš bija iepazinis gan Marionu Slaideru, gan arī dārznieku Ounbiju, ir jāveido sava dzīve, jāmacās no pieredzētā, iespējams, lai veidotu daudz veselīgāku un labāku pasauli.

Romāna „Dārznieks” vēstījuma struktūra ir daudzdimensionāla, varētu teikt, ka tā veido Žila Delēza (*Gilles Deleuze*) un Fēliksa Gvatari (*Félix Gvatari*) ieviestā koncepta – „rizomas” jeb tīklveida labirinta struktūru. Esošais vēstījums ir ne tikai daudzdimensionāls, bet sastāv no pārtrauktiem vēstījuma līnijas posmiem – vēstījumu par Vesliju, atsevišķu vēstījumu par Kenetu Ratneru un trešajā romāna daļā vēstījumu par šerifu Veidu. Tātad vēstījums ir fragmentārs, balstīts gan uz jauna puīša Džona Veslija atmiņu retrospekcijām, gan uz vecāka gadu gājuma dārznieka Ounbija dzīves līnijas un viņa iekšējo emocionālā sajūtu spektra reprezentāciju, kā arī uz Džona Veslija dzīves padomdevēja Mariona Slaidera vēstījumiem. Jāatzīst, ka būtībā vēstījums ved ne tikai pa labirinta līkločiem, bet tam ir gredzenveida kompozīcija.

K. Makārtija romāna “Dārznieks” vēstījums ir “vairāk stroboskopisks, nekā brīvi plūstošs” un “sastāv no neparedzamiem, pārtrauktiem, epizodiskiem vēstījuma līnijas posmiem”³⁹³, kas nozīmē, ka vēstījums ir nelineārs un fragmentārs, balstīts gan uz Džona Veslija atmiņu retrospekcijām, gan uz dārznieka Ounbija vēstījumu, viņa internālām retrospekcijām un Keneta Ratnera un Mariona Slaidera vēstījumiem. Džona Veslija vēstījuma balss identitāte ne vienmēr ir precīzi nosakāma, tā rada ambigvitāti³⁹⁴, pa laikam

³⁹³ Worthington, L. (2012). *Cormac McCarthy and the Ghost of Huck Finn*. North Carolina: McFarland, p. 37.

³⁹⁴ Sk. termina skaidrojumu glosārijā

ir vērojams ambigvatīvs vizinošā trešās personas vēstītāja³⁹⁵ balss pārklājums ar Džona Veslija vēstījumu.

Vēstījums iesākas ar sižetisku līniju par strādnieku atrastu, gobā iesaugušu dzelzs žoga stiepli kapsētā, savukārt nobeigumā ir vēstīts par Vesliju ceļa sākumu uz Rietumiem jaunas, labākas pasaules meklējumos cauri kapsētas žogam pēc savas mātes kapavietas apmeklējuma, kas neuzjundī īpašas, sentimentālas atmiņas un ilgas: “Viņš izlīda cauri kapsētas dzelzs žogā esošajai spraugai, kurā bija jau atskretējuši dzelzs stieples gabali. Viņš bija gatavs doties tālāk ceļā uz rietumiem. Lietus maigi smidzināja un zemi pārklāja saules pielietis sārtums, tā zvīloja kā liesmās.”³⁹⁶

Šeit iezīmējās vēstījuma cikliskums, kas ir pielīdzināms dabas cikliskumam, nebeidzams sākuma un beigu loks.

Lai izprastu visa vēstījuma gaitu, ir nepieciešams izklāstīt notikumu secību. Tātad vēstījumā gaitā lasītāji tiek vadīti pa vēstījuma lokiem, atpakaļ uz sākumā pieminēto kapsētu. Šeit būtībā iezīmējās simboliska tēla nonākšana jaunas dzīves sākuma vietā, kas iezīmē gan fizisku nāvi, gan arī garīgu atdzimšanu. Lasītājam tiek dota iespēja veidot savu izpratni par vēstījumu, kā arī gūt būtiskas atziņas par ekoloģiski tīras vides nozīmīgumu un tās saikni ar cilvēku.

Vizinošais vēstītājs visa vēstījuma gaitā paliek nemainīgi anonīms, taču viņa zināšanas salīdzinājumā ar tēliem un lasītājiem ir daudz pilnīgākas. Var piekrist apgalvojumam, ka “romānā ir jūtama vēstītāja balss, un šo vēstījumu var dēvēt par caurspīdīgu”³⁹⁷, kas nozīmē to, ka ir skaidri izteikta vēstītāja balss, pārlicinoši un secīgi izklāstot vēstījuma notikumus. Vēstījumā nav vērojama metalepse, proti, ekstradiēģētā vēstītāja ienākšana vēstījuma pasaulē, par kuru tas ir iepriekš stāstījis.

Vēstījuma sākumā vizinošais vēstītājs ekstradiēģēzes līmenī³⁹⁸ neitrāli uzlūko savu vēstījuma pasauli, ‘neienākot’ dieģētiskajā vēstījuma līmenī. Ārpus tekstuālajā pasaulē esošie lasītāji vēstījuma sākumā uzzina par kādiem trim strādniekiem, kuri industrializētās un materializētās pasaules iekārtas vadīti, kapsētā nesaudzīgi izzāģē kokus un nejauši atklāj, ka viena no dzelzs žoga stieplēm ir cieši iesaugusi tikko nozāģētā gobā. Vizinošā vēstītāja

³⁹⁵ Skatīt termina skaidrojumu Jāņa Ozoliņa (2020.) promocijas darbā “Stāstījuma struktūra, stāstītāja un stāstījuma līmeņi Andras Neiburgas prozā., 70.lpp. promocijas darbs pieejams šeit:https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/52955/298-78865-Ozolins_Janis_jo11034.pdf?sequence=1&isAllowed=y (aplūkots: 12.09.2023)

³⁹⁶ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 270.

³⁹⁷ Ellis, J. (2013). *No Place for Home: Spatial Constraint and Character Flight in the Novels of Cormac McCarthy*. London: Routledge, p. 40.

³⁹⁸ Skatīt termina skaidrojumu Jāņa Ozoliņa (2020.) promocijas darbā “Stāstījuma struktūra, stāstītāja un stāstījuma līmeņi Andras Neiburgas prozā. 77.lpp.

uzmanība ir pievērsta fokusētajam³⁹⁹ objektam – gobai, kas ir bojāta: “Viņi kādu laiku zāgēja koku un tad viens no vīriem ieteicās – Pagaidiet. Viņi apstājās un izņēma zāga asmeni no koka un ieskatījās iezāgētajā vietā. – Paskatieties, viscaur gobā ieaugusi? – Jā, viens no vīriem atbildēja. Viņš satvēra savīto dzelzs žoga stiepli un mēģināja to pakustināt. Tas neizdevās. – Ieaugusi viscaur gobā, – teica vīrs. Mēs vairs nevaram šo koku nozāgēt. Sasodītais zāģis!”⁴⁰⁰

Vēstītājs objektīvi izklāsta triju strādnieku sarunu, taču nekomentē to. Šajā mikrotelpā, par kuru implicītajiem lasītājiem vizuālais vēstītājs ļauj aizmirst līdz vēstījuma beigām, ir simboliski atainota reālā, plašu patēriņu atbalstošā pasaule, kura industrializācijas procesā ir sākusi zaudēt savu dabisko, estētisko veidolu. Simboliskā teksta slānī tas atspoguļo patiesību par industriālās pasaules aprēķina skatījumu uz dabas pasauli, kura ir kļuvusi traucējoša ceļā uz attīstītāku materiālisma pasauli.

Vizuālais vēstītājs, atrodoties privilēģētā pozīcijā virs tēliem un implicītajiem lasītājiem, ļauj ielūkoties telpiskajā reprezentācijā, kurā nedominē dialogs starp dabu un cilvēku, bet gan vizuālais vēstītājs iesaistās netiešā dialogā starp sevi un implicīto lasītāju. Lasītājiem, pozicionējot sevi vēstījuma laiktelpā, ir iespēja izprast dabas degradācijas svarīgo nozīmi, kuras vainīgā puse ir pati civilizācija, kas ir atbildīga par industrializācijas ienākšanu pasaulē un dabā. Šajā gadījumā vizuālais vēstītājs ir visu notikumu liecinieks, kas implicītajam lasītājam ļauj saskatīt svarīgas vēstījuma detaļas.

Simboliskā teksta lasījumā atklājās ideja par koku kā sakrālu vērtību vai “dabas dvēseli”, kas ir bojāta, nonākot saskarē ar industrializācijas procesā radītu nedzīvu materiālu, un tādējādi dodot iespēju implicītajiem lasītājiem iedziļināties pastāvošajā ekoloģiskās pasaules būtībā un uzdot sev ētiskas dimensijas jautājumu – ko cilvēce līdz šim ir darījusi, lai mazinātu ekosistēmas bojāeju.

Vēstījuma turpinājumā implicītais lasītājs uzzina par nelegālo alkoholisko dzērienu tirgotāja Mariona Slaidera satikšanos ar Kenetu Ratneru, kurš, kā izrādās, ir jaunā zēna Džona Veslija bioloģiskais tēvs. Vēlāk vēstījumā būs noprotams, ka šie trīs tēli ir nepastarpināti saistīti viens ar otru, ko paši vēl nezina, bet vizuālais vēstītājs šajā gadījumā nostādīs implicītos lasītājus privilēģētā pozīcijā, informējot par viņu savstarpējo saistību.

³⁹⁹ Skatīt termina skaidrojumu Jāņa Ozoliņa (2020.) promocijas darbā “Stāstījuma struktūra, stāstītāja un stāstījuma līmeņi Andras Neiburgas prozā. 68.lpp.

⁴⁰⁰ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 5. (šeit un turpmāk šī darba autore veikts K. Makārtija romānu citātu tulkojums, izņemot romānu “Ceļš”, kurš 2007. gadā tika izdots latviešu valodā)

Vēstījumā ir fokusēta Mariona Slaidera atbrīvošanās no Keneta Ratnera mirstīgajām atliekām, tā ir aprakstīta kā grūts, bet uzvaras pilns gājiens, taču viszinošais vēstītājs par to stāsta tikpat neitrāli, cik vēsa un aukstasinīga ir paša Slaidera rīcība. Mazliet ironiskā veidā vēstītājs vērs lasītāja uzmanību uz Slaidera automašīnu, kurā pēc cīņas tiek ievietotas Keneta Ratnera mirstīgās atliekas, tā ir pielīdzināta meža zvēru barotavai, taču to varam skatīt, kā simbolisku finanšu instrumenta atainojumu labākas dzīves panākšanai – nelegālā alkohola pārvadāšanai, kas ir peļņas avots iztikai: “[Slaidera] fords naktī cauri koku siluetiem un zariem izskatījās kā masīva zvēru barotne.[..] Pārējo ceļa daļu Slaiders saviem spēkiem neapstājoties upuri vilka līdz pesticīdu tvertnei, taču nespēks uzvarēja un viņš apgūlās zālē bez elpas. Tad lēnām piecēlās kājās, trīs soļi paejot, histēriski kliezot, iemeta savu upuri bedrē.”⁴⁰¹

Simboliskā teksta interpretācijā atklājās ironisks skatījums uz plaša patēriņa būtību, kas reizē ir arī nozīmīgs brīdinošs vēstījums par cilvēces spēju pārkāpt ētiskuma un morāles principus. Tāpat atbrīvošanās no Keneta Ratnera mirstīgajām atliekām, kuras tiek iemestas Ounbija dārzā esošajā pesticīdu tvertnē, simboliski ir interpretējama kā cilvēces iespējamā nāve, dzīvības beigas, sastopoties ar vides piesārņojumu, jeb precīzāk, cilvēkam nebūs citas iespējas, kā tikai organiski, ķermeniski saskarties ar vides bojāeju, kas iezīmēs arī pašas cilvēces neatgriezenisku bojāeju. Vēstījums ne tikai ataino cilvēces morāles eroziju, bet gan “izceļ to, kā nepareizi organizēta valsts pārvaldes sistēma un sociālā sfēra liek attīsties dažādām ļaunuma formām, kas ietekmē itin visu, gan cilvēkus, gan vides ekoloģisko līdzsvaru.”⁴⁰²

Pesticīdu tvertni, kura vēstījumā ir bieži pieminēta, alegoriski var pielīdzināt pasīvam varas instrumentam, kuram ir lemts kalpot par “cilvēku apspiestās apziņas transformējošu aspektu izpratnei par cilvēces milzīgo ietekmi uz dabisko pasauli.”⁴⁰³ Vēstījumā tā lasītājiem tiek ļauts izprast videi un apkārtni nodarīto kaitējumu, kas bija ilgstošs – vairāku gadu garumā, un, domājams, ka šīs sekas ir vēl šobrīd jūtamas: “Nekas vairs nebija palicis pāri. Viss bija zudis un beidzies; neviens vairs nesēroja par atlikušo. Pieliecoties tuvāk pesticīda tvertnei, varēja pamanīt nelielu gaismas staru, kas atstaroja uz bālās betona sienas sūnu un sēnīšu gabalus, kas izskatījās līdzīgi zemes gabaliem kādā senatnīgā atlantā.”⁴⁰⁴ Pati pesticīda tvertne ir simboliski pielīdzināma industrijas un mašīnērijas stagnējošajai darbībai,

⁴⁰¹ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 8.

⁴⁰² Frye, S. (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. CUP, p. 43.

⁴⁰³ Siobhan C. (2016). The Terror and the Terroir: The Ecological Uncanny in New Weird Exploration Narratives. *Paradoxa*, p. 67.

⁴⁰⁴ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 5.

kas nenoliedzami bija jūtama zemes īpašniekiem un strādniekiem, kuri vairs nebija savas dzīves noteicēji, bet gan politiski vēsturiskā laikmeta upuri: “Dažas pēdas tālāk bija betona tvertne un pirms Ounbijs bija to sasniedzis, viņš sajuta smaku, tā bija rūgtena, kā sarūdzis piens. Viņš uzkāpa uz ieplaisājušās betona malas un ieskatījās ūdenī, virspusē redzama zaļgana sūnu kārtā, stūrī zari. Smaku varēja sajust vēl spēcīgāk, taču vairs nebija nekā palicis pāri no tā, kas tur bija agrāk.”⁴⁰⁵

Vēstījumā uzmanība ir ne tikai pievērsta Ounbija dārzam, bet nepareizas agrārās pārvaldības ietekme ir redzama daudzu pamesto lauksaimniecības zemju un dārzu atainojumā, kur zemes piesārņojums un ķīmikāliju ietekme ir vēl joprojām jūtama. Vēstījumā viszinošais vēstītājs šo pāridarījumu zemei ir salīdzinājis ar “briesmīgu mēri”⁴⁰⁶, kas izceļ patiesību par to, ka Amerikas dienvidu reģiona zemes veselība ir cietusi. H.Blūma vārdiem sakot, “cilvēki un daba ir kļuvuši par līdziniekiem, “par daļām no vienas un tās pašas kontinuitātes,” kas ir saprotami, jo zemes veselība ietekmē arī cilvēces labsajūtu. Vēstītājs ar lielu precizitāti, meistarību un tiešumu apraksta “modernizācijas radītos vides un psiholoģiskos ievainojumus.”⁴⁰⁷

Vēstījumā ir fokusēts modernizācijas un industrializācijas ģenerētie kaitējumi videi, kas vislabāk bija pamānāmi dārzniekam Arturam Oubijam. Vides atainojums ir kā panorāmisks pārskats pār konkrētā ģeogrāfiskā lokusa vēsturi un attīstību. Šajā gadījumā simboliskā teksta slāņa interpretācijā ir redzams, ka vēstījums ir centrēts uz disharmoniju dabā, ko ir radījis straujais pārmaiņu pilnais modernizācijas laikmets. Kā uzsver Kristofers Volšs (*Christopher Walsh*), vēstījums ir par vides krīzi Amerikas dienvidu reģionā un to, kas notiek, kad modernitāte pārvērš šo mītisko arkādijas telpu par novecojušu un nevienam vairs nenozīmīgu vietu, kur “ūdens urdz tumšās šokolādes krāsas putās un plūst uz priekšu ar sīcošiem burbuļiem, nesot sev līdzī mazus zarus, koka mizas un gruvešus.”⁴⁰⁸

Šis vides atainojums simboliski atspoguļo tās bojāeju, kura neuzvaramā cīņā nespēj stāties pretī modernizācijas radītajam haosam un iznīcībai.

Raugoties no ekokritikas un naratoloģijas vienota skatpunkta, ir nozīmīgi pievērst uzmanību M. Bahtina dialogisma koncepcijai, šajā gadījumā, pirmkārt, M. Bahtina izstrādātajiem ceļa un sliekšņa jeb krīzes hronotopiem – laika un telpas konfigurāciju attēlojumam. T. Millers norāda, ka „lai arī hronotops nav ekoloģiska kategorija, tam ir strukturāla un tematiska līdzība ar ekokritikas pieeju literārā teksta analīzē. Strukturāli abas

⁴⁰⁵ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 15.

⁴⁰⁶ Turpat, p. 8.

⁴⁰⁷ Turpat, p. 94.

⁴⁰⁸ Turpat, p. 103.

pieejas sakņojas M. Bahtina dialogisma koncepcijā.”⁴⁰⁹ M. Bahtins ir definējis hronotopu vai literārā valodā ‘laiktelpu’ kā „temporālo un telpisko attiecību saistību, kas ir mākslinieciski izteikta literatūrā.”⁴¹⁰

Ceļa un satikšanās hronotops laiktelpas matricā, kurā ir akcentētas dabas un cilvēka savstarpējās attiecības, ir redzams visszinošā vēstītāja vēstījumā par dārznieku Ounbiju, kurā viņa psiholoģisko traumu, ko ir inducējusi industrializācija, mimētiski imitē apkārtesošā vide. Metaforiskā un simboliskā teksta slānī atainotā dabas ainava lasītājam ļauj būt klātesošam tekstā un apjaust industrializācijas ģenerēto Ounbija psiholoģisko traumu.

Ounbija traumatiskā pieredzes kvinsistence atspoguļojas ik vienā viņa dzīves solī, kas ir redzama vēstījumā gaitā. Implicītais lasītājs ārpus vēstījuma kā objektīvs novērotājs seko līdzī tēla ceļam. Dārznieka ceļš uz degradējošās industrializācijas rezultātā novārtā atstāto dārzu mimētiski atspoguļo apkārt esošo dabu: „Kājas kā sapītas nesa viņu uz priekšu caur tumsas savērtām ēnām, viņš jutās it kā būtu attālinājies no sava ķermeņa un svešs sev, dzeltenīgi zaļganā zāle zem viņa kājām švīkstēja un saliecās, izceļot virspusē satricinātās velēnas, kas bija kā stikla šķembas, kuras, uztverot mēness gaismu, atkal strauji pazuda tumsā.”⁴¹¹

Tēla subjektivizācija vai attālināšanās no veselīgas pašidentifikācijas izceļ viņa traumatisma pieredzes augstāko pakāpi, ko ir ierosinājusi ekoloģiskās vides degradācijas apjausma. “Satrūdējošie koka gabali krita uz takas kā papīra strēmeles, un mēness kā sarkanīga peļķe, ievīstīta velēnās, tūlīgi svārstīdamies no vienas puses uz otru, kā apaļa buma virzījās uz priekšu.”⁴¹²

Daba caur asinssarkanu mēness reprezentāciju un švīkstošu zāli ar velēnām kā asām stikla šķembām simboliskā un metaforiskā līmenī vēsta par tās bojāeju: Ounbijs ir daļa no šīs laiktelpas konstrukcijas, kas nozīmē, ka esošajā ceļa hronotopā viņa gājumam ir piešķirta simboliska nozīme – industrializācijas inducēta posttrauma, kuras pamatā valda skumjas un atsvešināšanās no savas subjektīvās būtības. Tēla subjektīvajā pieredzē ir zudusi saikne ar dabu, visapkārt valda degradējošs haoss un panīkums, šo teksta fragmenta modulāciju var skatīt arī caur M. Bahtina⁴¹³ prizmu, kas izgaismo krīzes momentu, Ounbija bailes un

⁴⁰⁹ Müller, T. (2010). Notes Toward an Ecological Conception of Bakhtin's Chronotope. *Ecozon. European Journal of Literature, Culture and Environment* 1(1), p. 98.

⁴¹⁰ Bemong, N. (2010). *Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope: Reflections, Applications, Perspectives*. Academia Press.

⁴¹¹ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 50.

⁴¹² Turpat, p.50.

⁴¹³ Renfrew, A. (2017). *Towards A New Material Aesthetics: Bakhtin, Genre And The Fates Of Literary Theory*. London: Routledge, p.137.

nedrošību, sastopoties ar dabu, kura ir zaudējusi savu kādreizējo estētisko skaistumu. Tiek izcelts fakts, ka subjekts tēls ir cieši saistīts ar pasauli un to ietekmē sociālā un fiziskā vide.

Redzams savstarpējs dabas dialogs ar Ounbiju. Vēstītājs caur simbolu un metaforu prizmu imitācijā ataino tēla emocionāli svešādo sajūtu, esot nakts tumsā dabā un pieredzot apkārtējās vides bojāeju. Saskatāms šķietams dabas un cilvēces duālisms, taču ir saprotams, ka starp dabu un cilvēku pastāv vienojoša saikne, un nav redzama šo pasaules eksistējošo daļu hierarhiska struktūra. Mimētiskā līmenī apkārtējās dabas reprezentācijā ir atspoguļota tēla subjektīvo emociju pieredze. Vērojama dabas un tēla dialogiska mijiedarbība, arī ceļa un krīzes hronotopi ir acīmredzamā dialogiskā vienotībā. Pastāvošā krīze dabā un tēlā ir dialogā ar ceļu dabā; kas var būt labvēlīgs tikai tad, ja tajā nepastāv krīze fiziskā dabas un garīgā cilvēces degradācijas formā.

Raugoties no ekonaratalogijas pieejas perspektīvas, lasītājam ir iespēja “ienākt” esošā vēstījuma laiktelpā, pārdomāt tēla subjektīvi emocionālo sajūtu krīzes momentu un labāk izprast sociovēsturiskā laika perioda traģismu un nelabvēlīgo ietekmi uz apkārtējo vidi un tās disonansi ar cilvēci. Šajā teksta fragmentā ir iespējams runāt par potenciālu lasītāju situacionālu empātiju pret Ounbiju un industriālās varas kritiku, taču katram lasītājam noteikti tiek dota sava sprieduma izvēle par esošo situāciju. Nenoliedzami, šeit ir iespējams pievērst uzmanību ekokritikas un vēstījuma ētikas perspektīvai, kas proponē būtiskus jautājumus – kā būtu ētiski pareizi jādzīvo šajā pasaulē, kāpēc esošie socio-politiskie faktori tik lielā mērā ir ietekmējuši atainoto apkārtējo vidi Sarkanajā Atzarā un kāda ir pašu lasītāju pienākumu ētika attiecībā pret apkārt esošo dabas pasauli. Vizinošais vēstītājs ekstradieģzes vēstījuma līmenī implicīti uzdod šos jautājumus lasītājiem.

Vēstījumā fokusētā Ounbija atkāpšanās neskartajā dabas teritorijā pēc vairākkārtējas varas iestāžu vajāšanas izceļ ekokritikai tik nozīmīgo skatījumu – simboliski šī savvaļas vide ir aprakstīta kā „ķērpju vairogā ieskauts mīksts, zaļš velveta paklājs”⁴¹⁴, kas iezīmē kompensējošu mieru pirms tam pastāvošajām bailēm no valsts institūciju represijas. Tā atgādina amerikāņu rakstnieka un transcendēlista H. D. Toro “atkāpšanos” savvaļā, kas tika dokumentēta žurnālā. Šo Ounbija fizisko un arī garīgo vides un telpas maiņu var ekokritiski dēvēt par tā saucamo “vides migrāciju”⁴¹⁵, kas nozīmē, ka tēlam bija nepieciešama lokācijas maiņa ne tikai varas institūciju ietekmē, bet arī degradētās vides dēļ. Tās ētiski nepievilcīgais veidols pastiprināja vecā vīra nostalgiju pēc tīras vides, rosinot ilgstošas traumas seku radītu sēru introspekciju.

⁴¹⁴ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p.118.

⁴¹⁵ James, E. (2015). *The Storyworld Accord*. University of Nebraska Press, p. 244.

Šeit būtu arī nozīmīgi pievērst uzmanību migrācijas vides raksturojumam tekstā, kurš tiek dēvēts par “Orkānu”. Kā zināms, orkāns ir viesuļvētra, kas nebūt nav mierīga dabas parādība, taču tās centrā ir zems atmosfēras spiediens, kas veido spirāles formu, un tiek dēvēta par vētras aci vai spirāli. Tas simboliski norāda uz dabas cikliskumu, laika bezgalīgumu, drošu patvērumu. Šāds raksturojums sakrīt ar diskursīvo neskartās dabas atainojumu, kur nav izjaukts dabas ritmiskums bezgalīgā laika plūdumā. Tāpat uz šo simbolisko atainojumu var paraudzīties kā uz izaugsmes un cirkulāras attīstības formu, kas kalpo par pretmetu nedrošajai videi ārpus šī savvaļas reģiona.

Vēstījuma beigās lasītājs būtībā nonāk vēstījuma sākumpunktā – strādnieki ir pametuši kapsētu pēc neveiksmīgas cīņas ar gobas zāģēšanu, bet Veslijs pirms došanās uz rietumiem, stāv pie mātes kapa. Veslijs ir sasniedzis brieduma gadus, ir pagājuši daudzi notikumi, taču vizuālais vēstītājs atklāj patiesību par attiecībām, kādas Veslijam ir bijušas ar māti – tajās ir tikai attālas atmiņas: “Viņš pieliecās un maigi piesita kapakmenim, iespējams, kas ļautu viņam uzjundīt kādas atmiņas par māti, kādu vienotību kapakmenī rakstīto vārdu, vietu, taču galvā radās tikai halucionējošas atmiņas, kaut kādas sejas, šķietami vēl atminamas. Kapakmens uzjundīja mazāk izjūtu, kā kapsētu ieskauto koku smarža vai nostāvināta vīna garša.”⁴¹⁶

Vēstījumā nav jaušama Veslija nožēla par mātes nāvi, kura izvēlējās dzīvot Santantonio pilsētā, nevis kļūt par atbalstu savam dēlam dzimtajās lauku mājās, kas izskaidro apzinātu Veslija brieduma iestāšanos. Ir zudušas sāpīgās atmiņas par māti, ir notikusi atsvešināšanās, kas nākusi reizē ar izpratni par nepieciešamību veidot savu dzīvi, kas ir cerību pilna par labāku nākotni.

No dialogiskās ekokritikas pozīcijas caur M. Bahtina dialogisma konstrukta prizmu, ceļa un sliekšņa hronotopiem, var skatīt arī vēstījuma līniju par jaunā puīša Veslija došanos prom no Sarkanā Atzara uz rietumiem jauna dzīves ceļa meklējumos pēc Slaidera apcietinājuma un dārznieka Ounbija nonākšanas aprūpes namā. Vizuālais vēstītājs fokusē Veslija ceļu pēc mātes kapa apciemošanas sārtaļā saulrietā cauri kapsētas žogam tālāk uz puisim vēl neizzinātajiem Amerikas rietumiem, kas, iespējams, sola labākas dzīves iespējas: „Saulē bija izlauzusies cauri pēdējai mākoņu gubai un uz brīdi žāvēja asinīm pilošos kokus, iekrāsoja akmeņus ar maigu pieskārienu, šķita, ka viss gaiss būtu kļuvis vīna sārts. [...] Viņi ir zuduši. Aizbēguši, nolemti nāvei vai izsūtījumā, zuduši uz visiem laikiem. Vīrs zemes

⁴¹⁶ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 5.

saule joprojām karsē, bet vējš loka kokus un zāles. Nav vairs pāri palikušas šo cilvēku atmiņu pēdas.”⁴¹⁷

Gandrīz apokaliptiskā vīzijā atainotie asinīm pilošie koki, lietus smidzināšana, koku un zāles locīšanās vējā veido dialogiski vienotu dabas balsi. Tā simboliski it kā caur vienotu ķermeni ar uzplēstām, asiņojošām brūcēm vēsta par jaunas ēras sākšanos, kurā „dabas pazinējiem” vairs nav vietas. Ir sācies dabas degradācijas laiks industrializācijas un komifikācijas uzvaras vārdā. Šeit ir vērojama ambigvitāte ārējās un iekšējās fokusēšanas instancē. Iespējams, ka visszinošais vēstītājs objektīvi caur metaforu prizmu fokusē notiekošo apkārtesošajā dabā, taču nav noliedzama arī Džona Veslija iekšējā fokusēšana. Tēls ir atstāts vienatnē, un skatpunkts ir nodots vienīgi jaunajam puisim Veslijam, kurš atmiņu retrospekcijā domā par dārznieka Ounbija un citu vecās paaudzes dabas mīļotāju zudušo dzīves laiku – viņi ir bijuši nolemti nāvei un aizgājuši mūžībā. Puiša atmiņu retrospekciju simboliski var salīdzināt ar karsējošo sauli, asinīm pilošajiem kokiem un rāmi smidzinošo lietu. Šeit ir iespējams saskatīt divus fokusējošos centrus – vēstītājs–fokusētājs, iespējams, atklāj savu redzējumu, kas sakrīt ar Džona Veslija apziņu, vai arī ir redzami tikai Veslija domu pavedieni iekšējā fokusējumā. Ir vērojama tā dēvētais “kontrapersonāls vēstījums”⁴¹⁸, kas nozīmē antimimētisku vēstījuma stilu, kurā ir samērā sarežģīti noteikt naratoru nekonsistentās vēstītāja balss dēļ.

Džona Veslija ceļam uz rietumiem ir metafiziski un fiziski simboliska nozīme, tas ir tēla domāšanas procesa atainojums, intensīvs iekšējais sevis meklējums un fizisks ceļš uz labāku dzīvi citā lokusā. Uzmanības lokā atkal nokļūst M. Bahtina izstrādātie ceļa un sliekšņa hronotopi. Ceļa hronotops norāda uz diviem laiktelpas līmeņiem, ne tikai uz Veslija fizisko telpas un laika koordinātu, bet arī metafizisku emocionālo pārdzīvojumu un pašatklāsmju ceļu apkārtējā dabas pasaulē. Sliekšņa hronotops izceļ robežsimbolu – slēgto telpu – Sarkano Atzaru un Tenesī pilsētu Noksvilu industrializācijas laikmetā, kuru Veslijam ir jāpamet gan fiziski, gan garīgi, lai būtu iespējams apgūt jaunu pieredzi, iepazīt citu vidi un iemācīties sadzīvot ar industrializācijas laikmeta uzvelto smago slogu.

Romāna „Dārznieks” nobeigumā pastāv cerība, ka dārznieka Ounbija un Mariona Slaidera aizbildniecībā uzaugušais zēns Džons Veslijs, kas pārstāv jaunāko paaudzi, dodoties jaunās dzīves meklējumos ceļā uz rietumiem, „kur lietus joprojām maigi smidzināja un uzlecošās saules gaismu stari spēlējās kā heraldiski uguns liesmas vimpeli, izbārstījuši

⁴¹⁷ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 139.

⁴¹⁸ James, E. (2015). *The Storyworld Accord*. University of Nebraska Press, p. 240.

savas ēnas iepriekš dziļi tumsā ieslīdējušā zemē”⁴¹⁹, bija paguvis uzkrāt dārznieka nodotās zināšanas par dabu un ieklausīties nostāstos par mierpilno dzīvi neskartās dabas apgabalā, ka Veslija lietūs un saules staru pielietais ceļš uz rietumiem simbolizē tehnoloģisko progresu, kas virzās uz rietumu modernitāti, upurējot svarīgus dabas resursus un atstājot aiz sevis postījumus, tomēr pastāv arī cerība, ka tas ir simbolisks jaunas ēras sākuma atainojums, kurā jaunā paaudze ieguldīs savas pūles dabas resursu atjaunošanā.

Savukārt romāna “Dieva bērns” darbības vieta ir Tenesī robežās esošais Apalaču kalnu reģiona Sevīras apgabals. Daudzi ekokritiķi ir pievērsušies vēstījumu pētniecībai par cilvēku dzīvi Apalaču kalnu reģionā, kurā kopš 20. gadsimta sākumā esošais industriālisms bija ienesis postošas vēsmas apkārtējai videi, un netaisnīgā zemes nodokļu sistēma daudziem zemes īpašniekiem lika atteikties no sava īpašuma par labu valdībai. Bieži vien vēstījumos par Apalaču kalnu reģionu ir sniegts ieskats vēsturiskajā laikā pirms divdesmitā gadsimta, kad reģiona teritorija bija industriālisma un nesaudzīgās politikas un ekonomikas neskarta. Agrākais Apalaču kalnu reģiona dzīves apraksts ir gandrīz kļuvis par mītu ar skaistajiem, neskartajiem mežiem, dzidrajiem, foreļu pilnajiem strautiem, mazajām, ienesīgajām kalnu fermām un to īpašniekiem, kuriem vēl nebija atņemtās tiesības saimniekot savā zemē pirms nesaudzīgās nodokļu sistēmas ieviešanas.

Amerikas Savienoto Valstu Apalaču reģionam ir sarežģīta ekonomisko un sociālo izaicinājumu vēsture, un nodokļu politikai ir bijusi nozīmīga loma šīs vēstures veidošanā. Reģiona ekonomika lielā mērā balstījās uz resursu ieguvī, tostarp ogļu ieguvī un kokmateriālu ieguvī, un šīm nozarēm tika piemēroti augsti nodokļi, situācija pasliktinājās tieši lauksaimniecībā, it īpaši vietējiem zemniekiem, kuri bija spiesti pamest savas saimniecības augsto zemes nodokļu dēļ.⁴²⁰ K. Makārtija romāns vēsta par šiem vēsturiskajiem notikumiem.

H. Blūms⁴²¹ savā darbā par K. Makārtija dzīvi un literārajiem darbiem ir atzinis, ka romāns „Dieva bērns” spilgti iezīmē atsauci uz Vjetnamas kara notikumiem, kaut arī romānā nav redzama tieša reference uz tiem. Romāna darbības lokuss ir Tenesī robežās esošais Sevīras apgabals. Jāatzīst, ka romānam patiesībā ir vairākas references. Atainotie notikumi kalpo ne tikai kā atsauce uz septiņdesmito gadu Vjetnamas karadarbību, bet arī kā prototipisks stāstījums par faktuālas personas – Tenesī štatā mītošā Džeimsa Blevinsa noziedzīgajām darbībām, kas ir prototips romāna protagonistam Balārdam, kurš tieši tāpat

⁴¹⁹ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 246.

⁴²⁰ skatīt. Ziliak, J. P. (Ed.). (2012). *Appalachian Legacy: Economic Opportunity After The War On Poverty*. Brookings Institution Press.

⁴²¹ Bloom, H. (2014). *Cormac McCarthy*. Infobase Publishing, p. 67.

pieudzīvoja savas pilsētas iedzīvotāju organizētu linča tiesu⁴²², līdz ar to Džeimsa Belvina noziedzīgās darbības kalpo kā romāna galvenā tēla Balārda modus operandi (darbības veids).

Turklāt K. Makārtijs ir arī atainojis Sevīras apgabala iedzīvotāju dzīvi un apvērsto sociālo un politisko kontekstu Lielās Depresijas laikā. Tas norāda, ka vēstījums par Balārdu ir multivalents, tajā tēlota amerikāņu sabiedrības un arī visas pasaules sociālā un ideoloģiskā spriedze dažādos laika periodos.

Gābe Rikards (*Gabe Rikard*)⁴²³ ir norādījis, ka Balārda izlikšana no dzimtās mājas sasaucas ar 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma vēsturisko Apalaču industrializācijas kontekstu. Arī Džons Kants (*John Cant*), atsaucoties uz romāna „Dieva bērns” darbības vidi un tā vēsturisko kontekstu, raksta, ka, „fermu zaudēšana nenomaksātu nodokļu dēļ bija ierasta Lielās Depresijas laikā Amerikā.”⁴²⁴

Visu šo vēstījumu var dēvēt par Frederika Džeimsona (*Frederic Jameson*) minēto virsstāstījumu⁴²⁵, kurš ir kā liels vēsturisks teksts, kas jaunā interpretācijā ļauj skatīt vēstures notikumus Sevīras apgabalā Lielās Depresijas laikā.

Romāns ir sadalīts trijās daļās. Vienu vēstījuma daļu veido vizuālā vēstītāja vēstījums no autoriālas pozīcijas par Balārda dzīves lokiem no agresīva stāvokļa līdz augstākai vājprāta robežai. Otru daļu veido septiņu lokālo vēstītāju anarhronoloģiski sakārtoti, nelieli autobiogrāfiski vēstījumi par Balārda zēna gadiem, bet trešo vēstījuma daļu veido vecā vīra Veida stāstījums, kas pozicionē Balārda tēla dzīvi no vēsturiskās un mitoloģiskās perspektīvas.

Vēstījumā ir vērojama izcila standarta amerikāņu akcenta nomainas saspēle uz Apalaču dialektu, ko bieži dēvē arī par Dienvidu kalnu reģiona dialektu, jo, kā izrādās, K. Makārtijs pats jaunības laiku bija pavadījis Tenesī štata⁴²⁶, un tās lokālais dialekts viņam bija īpaši tuvs un labi zināms. K. Makārtijs ir privileģējis interesanti strukturēta vēstījuma radīšanu, tāpat arī romānā „Dieva bērns” atspoguļojas rakstnieka unikālais talants.

Būtiski ir arī pievērst uzmanību protagonistas Balārda vārda etimoloģijai, kas ataino ciešo rezonansi ar vārdu ‘balāde’, kas savukārt nepastarpināti iezīmē lokālo vēstītāju vēstījumu par Balārdu kā tautas kultūras mantojumu. Dž. Kants norāda: “[vēstījums par

⁴²² Luce, D. (2009). *Reading the World: Cormac McCarthy's Tennessee Period*. Univ of South Carolina Press, p 142.

⁴²³ Rikard, G. (2013). *Authority and the Mountaineer in Cormac McCarthy's Appalachia*. McFarland, p. 22.

⁴²⁴ Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism*. London: Routledge, p. 95.

⁴²⁵ Gravil, R. (2017). *Master Narratives: Tellers and Telling in the English Novel*. London: Routledge, p.152.

⁴²⁶ Greenwood, W. (2009). *Reading Cormac McCarthy*. ABC-CLIO.

Balārdu] ir atainots balādes formā, tautas pasakā, kuras tumšais un ļaunais atbilst gotiskai, anti-pastorālai Apalaču tautas dziesmu atmosfērai.”⁴²⁷ Dž.Kanta apgalvojums apstiprina kultūras mantojuma prevalento nozīmi vēstījumā. Tātad daļu vēstījumu veido Sevīras apgabala iedzīvotāju folkloras tradicionālais stāstījums, kas ir daļa no kolektīvās amerikāņu vēstures, un iezīmē šī vēstījuma daļēju faktualitāti.

Vēstījuma sākumā gan nav norādīts, ka Balārds ir slepkava un nekrofilis, līdz ar to implicītais lasītājs diez vai iebilstu pret protagonistu nodēvēšanu par “Dieva bērnu, tieši tādu pašu kā jūs”⁴²⁸, taču implicītā lasītāja skatījums, domājams, mainās, uzzinot arvien vairāk par Balārda cietsirdīgi paveiktajiem darbiem. Tomēr pats vēstījums par Balārda dzīvi liek implicītajam lasītājam romāna beigās pieņemt Balārdu kā cilvēku, kurš ir atšķirīgs no citiem tikai tāpēc, ka tā laika esošās ekonomiskās situācijas un sociālā spiediena rezultātā viņš bija zaudējis savu veselo saprātu.

Vēstījums iesākas ar svētku sajūtu pārņemtu ūtrupī, kurā tiek izpārdota Balārda dzimtā māja nenomaksātu zemes nodokļu dēļ. “Ūtrupes izolītāja balss atbalsojās un izgaiss tālāk esošajā prieku korē. Daudzbalsības ilūzija, spoku koris starp vecām drupām.”⁴²⁹ Šāda alegoriska, apslāpētu balsu daudzveidība, konverģence atspoguļo to, kā utopiski pārvaldītā ekonomiskā, politiskā vara spēj ietekmēt kopienas iespēju izteikties; varas instancei ir monolītas, monopoliskas balsstiesības, bet kopiena vien spēj atbalsot šo centrālās varas balsi bez iespējas rosinoši izteikties. Raugoties no Dž.Fīlana otrās ekokritiski ētiska teksta lasījuma pozīcijas – “stāstījuma ētikas”, ir redzams, ka uz ūtrupī sanākusī kopiena ir pielīdzināta “spoku korim ar daudz balsības ilūziju”⁴³⁰, kas iezīmē sociālās grupas transformāciju valdībai pakļautā pozīcijā, kas ir noteiktu ir rosinājis ētiska respekta zudumu pret savas identitāti un personību.

Bez karnevalizācijas izpētes ir svarīgi pievērst uzmanību vēstījuma sākumā ievērotajai vuajerisma perspektīvai, kas kalpo tikai kā nemanāma prelūdija Balārda ārprāta robežas atainošanai. Balārds sākumā ir tikai vērotājs savai mājas izpārdošanai ūtrupē: “Stāvēt durvīs, viņš mirkšķināja acis. Aiz viņa karājās virve. Viņa žoklis bija savilkts, it kā viņš kaut ko košļātu, taču viņš nekošļāja. Acis bija puspievērtas, jo tajās spīdēja saule, taču, ja jūs tuvāk paraudzītos, plānie, vēnainie plakstiņi atklātu kustīgās acis, kas vēroja.”⁴³¹

⁴²⁷ Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism*. London: Routledge, p. 90.

⁴²⁸ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.9.

⁴²⁹ Turpat, p.10.

⁴³⁰ Turpat, p.4.

⁴³¹ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.2.

Viszinošais vēstītājs līdz galam tomēr vēstījuma sākumā neatklāj vuārisma un ārprāta ciešo saikni, neļaujot lasītājam saredzēt Balārda deviāciju no garīgās veselības normas. Taču vēlāk vēstījumā vuajerisma perspektīva kļūst arvien spilgtāk saredzama, kad implicītie lasītāji var sekot līdzī Balārda upuru, dabas zīmju, ainavu vērošanai.

Balārda verbāli agresīvais dialogs ar Sevīras apgabala sanākušajiem iedzīvotājiem un šerifu kalpo kā simbolisks dominējošās varas realizēšanas līdzekļa atainojums. Vēstījumā, kurā ir atainota utopiskam karnevālam līdzīga ūtrupe, ir ievīta M. Bahtina ieviestā karnevalizācijas tēma⁴³², kam par pamatu kalpoja Fransuā Rablē (*François Rabelais*) un Dona Migela de Servantesa Saavedras (*Don Miguel de Cervantes Saavedra*) darbi, kuros liela nozīme bija piešķirta parodijai, ironijai, pašironijai un izlikšanās spēlei: “Uz ūtrupī pāri pār pakalnu, kas atmirdzēja saulē, viņi devās kā uz karnevālu, muzikanti sasēduši sēdekļos skaņoja savus mūzikas instrumentus. Vecākais no vīriem smīnēja un žestikulēja vijolniekam, kurš uzsāka spēlēt vijoli.”⁴³³

Valda absurds noskaņojums – pārtapšanas dzīres, kas ved uz neaizsargātas personības iznīcību. Spilgti redzama polifonija, patības trūkums – akla pakļaušanās sociālās iekārtas slogam: “Aiz Balārda stāvošie uz ūtrupī sanākušie muzikanti izskatījās kā porcelāna figūriņas nākušas no kādas vecas lauku šautuves.”⁴³⁴

Vēstījuma beigās Balārds pats kļūst par karnevāla figūru – “perversijas inkarnāciju”⁴³⁵, kuras atainojumam par prelūdiju kalpo vēstījuma sākumā uz Balārda mājas ūtrupī ieradušies muzikanti, kas izskatījās kā porcelāna figūras.

Ekokritika aicina pievērst uzmanību ikvienam antropocentrās varas apspiestajam, aktīvi domāt par varas dominances nepieļaušanu. Ārpus diegēzē esošais vēstītājs aicina lasītājus empātiski uztvert tā laika pastāvošās politiskās iekārtas ideoloģiju, kura proponē reģionālās kopienas stagnāciju. Laiktelpas aspektam arī ir būtiska loma, tiek vērsta uzmanība kopienas balsu korim, kurš atskan vecās drupās, un ir pielīdzināms ilūziju pilniem maldiem, kas simboliski signalizē cilvēces nespēju atteikties no būšanas pakļautībā. “Starp priedēm izsolītāja balss atbalsojās un noklusa. Vairāku balsu ilūzija, spoku koris vecās drupās.”⁴³⁶

Iespējams, arī šajā teksta instancē ir iespējams paraudzīties ārpus tā sauktā „naivā lasītāja” skatījuma, lai ieraudzītu teksta polisemantiskumu. Skatot šo vēstījuma sākumu caur

⁴³² Renfrew, A. (2017). *Towards A New Material Aesthetics: Bakhtin, Genre And The Fates Of Literary Theory*. London: Routledge, p. 137.

⁴³³ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.2.

⁴³⁴ Turpat, p.3.

⁴³⁵ Frye, S. (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁴³⁶ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.4.

M. Bahtina karnevalizācijas tēmas prizmu, ir izcelts ironisks skatījums uz sociālajiem un politiskajiem procesiem, kas atklāj netaisnīgumu un nevienlīdzību, Sevīras apgabala absurdo tā laika sociālo un politisko modeli. Šī ironija palīdz atklāt cilvēka situāciju netaisnīgu likumu sabiedrībā, atklājot absurdo varas un pakļaušanas psiholoģijas mehānismu, un tā noteicošo lomu sabiedrības un arī indivīda dzīvē. Karnevalizācija kalpo kā pastāvošās politiskās elites un varas deontoloģijas instruments, kas izgaismo kopienas totālu pakļaušanos pastāvošās varas ietekmei. Šajā gadījumā karnevalizācija kalpo kā pastāvošās politiskās elites un varas deontoloģijas atainošanas paņēmiens, kas izgaismo kopienas totālu pakļaušanos pastāvošās varas ietekmei. Ekokritikā ir būtiski izcelt un aktīvi diskutēt par šādu varas dominanci.

Lielais Zaļais kalns (faktuāla lokācija un objekts Tenesī štatā), kas ir pieminēts romānā, ir viens no piemēriem industriālizācijas negatīvajai ietekmei uz Apalaču kalnu reģionu, kur civilizācija jau bija atstājusi savu nospiedumu, piesārņojot to. Apvedceļš pie Lielā Zaļā kalna un meži simboliski un metaforiski līdzinās askētiski nepievilcīgam strupceļam, kur Balārds groteskā, ārprāta vadītā brīvsolī, arvien dziļākā subjektivitātes pagrimumā meklēja patvērumu sava ego apmierināšanai: “(..) kā apmaldījies un nemīlēts primāts slīdēja pa mālaino un akmeņaino zemi, kas bija piemētāta ar samīcītām skārda bundžām un papīriem.”⁴³⁷ Šāda animālistiska būtne simboliski iezīmē sociuma kā tāda iespējamu pagrimumu, un šādos apstākļos nekādā ziņā nevarētu pastāvēt ne tikai mierīga sociālā kārtība, bet arī veselīga apkārtējā vide, kas ir būtiska ekokritikā un ekofeminismā.

K.Makārtija romānā „Dieva bērns” ir vērojama arī vēstījuma ētikas un ekokritikas aspektu koeksistence. Lai arī implicītie lasītāji noteikti kolektīvi iestātos par šī sociāli izraidītā, “dehumanizējošā” Balārda nonāvēšanu, vēstījuma beigās Balārda agresija pārvēršas par sērojošu introspekciju, kas implicītajos lasītājus rosina just līdzīgi Balārda skaudrajam liktenim. Vizinošais vēstītājs iedrošina implicītos lasītājus saskatīt Balārda identitātes robežās mūsu pašu būtības aspektus – bailes no vientulības un cilvēces draudīgo varaskāres un bagātības pārpilnas dzīves neremdināmo apetīti.

Kad Balārda fiziskā un mentālā degradācija ir sasniegusi augstāko intensitātes punktu, vizinošais vēstītājs nodēvē viņu par „sasodīto lietu, kas ir zaudējusi savu izturību”⁴³⁸, tomēr uz reprezentētās politiskās un ekonomiskās situācijas fona vizinošais vēstītājs vēlas, lai implicītie lasītāji izprastu, ka Balārda dzīves stāsts alegoriski reprezentē industrializācijas degradējošo spēku pastāvošajā sociālajā vidē un dabā, kas liek arī lasītājiem aizdomāties par savu dzīves eksistenciālo formu un būtību.

⁴³⁷ Turpat, p.17.

⁴³⁸ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p. 89.

Balārda pakāpeniskā subjektivitātes sairšana personīgās identitātes robežās metaforiski līdzinās Apalaču kalnu reģiona teritorijas graduālai bojāejai. Šāda stāvokļa makroskopisks ierosinātājs ir dominantā kultūras un politikas sistēma. Ekokritika un ekofeminisms proponē aktīvu šādas netaisnas varas dominances un sociālas stratifikācijas noliegumu, kas savukārt neierosinātu marginalizācijā esošu būtņu degradāciju. Apalaču kalna reģionam un pastāvošā laika upurim Balārdam tieši un arī transcendentāli ir nepieciešama jauna diversitāte, lai atveseļotos un atgūtos no netaisnīgās sociālās apspiešanas: „Ejot augšup pa kalnu uz mežu cauri zilganai krēslai starp lielajiem akmens krāvumiem un milzīgajiem kritušajiem kokiem, viņš brīnījās par šo nekārtību. Mežā visapkārt haoss, koki nocirsti. Ir vajadzīgas jaunas takas. Ja būtu lemts, Balārds ieviestu daudz lielāku kārtību mežā un cilvēku dvēselēs.”⁴³⁹ Šis redzējums ir būtisks ekokritikā, proti, ir nepieciešams izveidot jaunu strukturālo modeli, jaunu sistēmu, kā padarīt vidi ilgtspējīgu.

Lai arī daudzi lasītāji varētu šo vēstījumu interpretēt aizspriedumu kategorijā kā dominantu vēstījuma modu par ārprātīga cilvēka dzīvi, kurš zināmā psiholoģiskas degradācijas pakāpē ir nodevies nekrofilijai un jaunu sieviešu slepkavošanai, esošo stāstījumu ir būtiski redzēt kā Balārda sen lolotu, bet nepiepildītu sapni būt harmonijā ar dabu un cilvēci, ko prāta aptumsums viņam bija liedzis. Raugoties no sociālā taisnīguma pozīcijas, kas balstās uz sociālo politiku, un ir būtiska ekokritikai, Balārdu varam skatīt kā pastāvošās kultūras un politikas upuri.

Šīs problēmas ir aktuālas arī šobrīd ekokritikā, jo daudzās pasaules valstīs joprojām nav izstrādāta atbilstoša politiskā sistēma, kas balstītos uz sociālo taisnīgumu. Nepareizas sociālā taisnīguma politikas dēļ arī vide Amerikas dienvidos, kas bija pirms daudziem gadiem neskarta un brīva, kļuva iekalta valdības privātīpašnieciskajās važās, un pagājušais laiks simboliski nu kļuvis vien par mītisku stāstu ar reiz zudušām skaistām jūrām un mežiem: „Reiz meži nevienam nepiederēja. Balārds pagāja garām nocirstai tulpju papelei kalnu piekājē, kuras saknes bija aptvērušas milzīga izmēra akmens plāksnes, kurās bija iekalts stāsts par zudušām jūrām ar senatnīgiem gliemežvākiem un iegravētiem zivju tēliem.”⁴⁴⁰

Domājams, šeit varēti absolūti piekrist ekokritiķa Endrjū Kellera Estes (*Andrew Keller Estes*) vārdiem: „lai arī dabu var reducēt caur Deridā kultūras formācijas dekonstrukciju, tas neanulē dabiskās vides un citu dzīvo būtņu tiesības [...]”⁴⁴¹ Šie petroglifiem (ieskrāpējumi uz klinšu virsmas) līdzīgie nospiedumi uz akmens plāksnēm

⁴³⁹ Turpat, p.78.

⁴⁴⁰ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.74.

⁴⁴¹ Estes, A. K. (2013). *Cormac McCarthy and the Writing of American Spaces*. Rodopi, p. 39.

norāda, ka iepriekšējais dabas skaistums ir zudis, palikušas tikai atmiņas par to, taču daba ir neatsverama pasaules daļa un antropocentrāi varai nav tiesību tai kaitēt un atņemt tās estētisko skaistumu.

Ne tikai sociālā un kultūras pasaule bija ietekmēta Apalaču kalnu reģionā, bet arī dabiskā vide. Balārds piedzīvo arī iekšēju ieslodzījuma sajūtu vidē, kura nav ekoloģizētu centienu pārvaldīta, bet gan antropocentrās varas ierobežota. Tumsas ieskautā vide iezīmē fizisku dzīves telpu – lineāras ass nomada–klejotāja telpu, un vertikālas ass telpu labirintā, kurā tiek koordinēta slimas dvēseles dzīve – nereāla, ārprāta rosināta absurdu ilūziju telpa. Sevīras apgabala sabiedrības marganilizētā attieksme pret Balārdu izspiež viņu no fiziskās, normālās, sociālās sabiedrības telpas, kas liek viņam veidot pašam savu pasauli – ārprāta rosinātu absurdu ilūziju telpu ar upuriem, ar kuriem veido viņa paša iedomātas, „romantiskas” attiecības, kas sasniedz seksuālas deviācijas sliekšni un ved Balārdu vēl tālāk ārprāta pasaulē.

Vēstījumā ir redzams, ka apkārtesošā vide ir pieņēmusi antropomorfu veidolu, “lielās klinšu sienas ar rievotajām sejām un caurumotajiem dobumiem veidoja it kā milzīgu amfiteātri ap Balārdu.”⁴⁴²

Klinšu sienas “ar rievotām sejām” simboliskā lasījumā ir iespējams skatīt kā cilvēces pārņemtās raizes par materiālo pasauli, kas ir radikāls pretsmērķis mierpilnības izjūtai, ko spēj sniegt vienīgi tīra un veselīga dabiskā pasaule.

Balārdam esošā sociāli politiskā sistēma ietekmēja ne tikai veselo spriestspēju, bet arī sapņu formāciju. Apziņas nekontrolētos pagātnes pieredzes fragmentos izpaudās atkārtoti pārdzīvojumi par zudušo laiku, kas bija pavadīts kopā ar tēvu, šīs atmiņas nomainīja bailes par nākotni, par eksistenci laikā, kas ir pārmaiņu pilns un nenoteikts. Iekšējā fokusējumā lasītājam ir iespēja saskatīt Balārda eksistenciālās bailes par savu patību, arī pagātni, kas veidoja viņa apziņu un zemapziņu: “(..)[sapnī] katra lapa, kas noglāstīja viņa seju, vairoja viņa bēdas un bailes. Lapas, kas skāra viņa seju, vairs nekad tā nepieskaries.”⁴⁴³

Tēla garīgais ķermenis atrodas pastāvīgā saiknē ar fizisko ķermeni. Tas nozīmē: ja tiek ietekmēts fiziskais ķermenis, cieš gan apziņa, gan zemapziņa.

Ir nozīmīgi paraudzīties uz šo problēmsituāciju, jo viens no šādu seku izraisītājiem var noteikti būt apkārtējās vides degradācija un no tās izrietošās sekas. Šī perspektīva ir ļoti būtiska gan ekokritikā, gan arī ekofeminismā. Saskare ar koka lapu un pagātnes atmiņas asociatīvā sapņu redzējumā simboliski iezīmē pagātnes, tagadnes un nākotnes laika

⁴⁴² McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.77.

⁴⁴³ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London; Vintage International, p.162.

plūdumu, kas izceļ patiesību par to, ka ir iespējams pieredzēt dabiskās pasaules tuvumu jebkurā laiktelpā – gan iztēlē, sapņu asociatīvā līmenī, gan arī reālā ikdienas dzīves gājumā. Daba ir visuresoša jebkurā laiktelpā. Vīzinošais vēstītājs iedrošina lasītājus saskatīt Balārda identitātes robežās mūsu pašu esošajā laikā savas bailes, vientulību, izolāciju no pasaules.

Balārda savrupās mājas iezīmēja šo perifēriju metafiziskā līmenī. Balārda nonākšanu līdz klaiņotāja statusam bija ģenerējis pats sociālās, politiskās darbības centrs, kas bija licis nokļūt marginalizētā stāvoklī ne tikai cilvēkiem, bet arī apkārtējai dabai. Vēstījumā ir izcelta ne tikai sociāli marginālās zonas fiziskā perspektīvā, bet psiholoģiskā skatījumā – arī Balārda marginālā uzvedība, izvirtība un ļaunums, kas pieder perifērajai zonai.

Kā vienīgo glābšanās un pašsaglabāšanās iespēju no šāda veida politiskās varas apspiešanas vīzinošais vēstītājs Balārdam piedāvā bēgšanas, slēpšanās un izolēšanās ceļu, kas Balārdu noved līdz marginālai telpai – garīgās aprūpes namam. Vēstījumā ir akcentētas sociāli marginālas zonas fiziskā perspektīvā, kurās Balārds meklē patvērumu. Balārds nekalpo kā viena indivīda, bet visas sabiedrības atspoguļojums, kas globālā aspektā iezīmē visas cilvēces esamību divdesmitajā un, domājams, divdesmit pirmajā gadsimtā, tās spēju doties līdz tālākajam amoralitātes punktam, kurā saprāta un vājpaprāta robeža kļūst arvien vairāk izplūdusi. Balārdam tiek dota iespēja nonākt sociāli slēgtā telpā, viņš atgriežas Sevīras apgabala iedzīvotāju sabiedrībā, taču ir pakļauts kontrolei un ārstniecībai.

Turpmāk tiks apskatīta dienvidvesterna žanra būtība, kā arī ir veikta K. Makārtija dienvidvesterna žanra romāna “Skaistie zirgi” ekonaratoloģiska analīze, uzmanība ir pievērsta vēstījuma struktūrai, atainotajai dabas elementu un tēlu balsu dinamikai, tāpat vienlīdz svarīga loma vēstījumā ir fokusēšanai un vēstījuma perspektīvai dabas elementu un tēlu savstarpējo attiecību atainojumā.

Dienvidvesterna žanra literatūra ietilpst dienvidrietumu literatūras apakšgrupā, lai arī daudzi literatūras kritiķi pielīdzina dienvidrietumu literatūru dienvidvesterna žanra literatūrai. Daudzi literatūras kritiķi, tostarp E. Hāge, Nikolass Monks (Nicholas Monk)⁴⁴⁴ ir raksturojuši K. Makārtija romānu “Skaistie zirgi” kā vesterna žanra darbu, īpaši ņemot vērā ģeogrāfisko lokāciju, tomēr tas atšķiras gan no vesterna, gan dienvidvesterna žanra romāna ar savdabīgo skatījumu uz Amerikas dienvidrietumu zemi. Lai gan romānā ir jaušami arī dienvidu gotiskā žanra elementi – estētiskā valoda, alegorijas pieskāriens un vardarbība, K. Makārtijs ir radījis savu dienvidvesterna žanra romānu, kas atšķiras no vesterna žanra un dienvidu gotiskā žanra romāniem.

⁴⁴⁴ Monk, N. (2012). *Intertextual And Interdisciplinary Approaches To Cormac Mccarthy: Borders And Crossings*. London: Routledge.

K. Makārtija romānā “Skaistie zirgi” ir pievērsta īpaša uzmanība robežai, kas atdala Teksasu no Meksikas. Šo robežu var dēvēt par plūstošu, atsaucoties uz T. Linča teikto, ka robeža ir kustīgs process, nevis vieta⁴⁴⁵, kas nozīmē, ka tā ir konstantā pārmaiņu procesā. Tā ir neskaidra un ambivalenta vieta, kas atrodas pastāvīgu pārmaiņu ietekmē, un tajā mijiedarbojas dažādu tautu, kultūru, arī politikas un ekonomikas saskares punkti. Teksasas un Meksikas robežu var skatīt kā plūstošu arī tiešā nozīmē, proti, abus bioreģionus atdala upe Riogrande (angļu: Rio Grande), tā veido daļu no abu valstu robežas. T. Linčs norāda, ka Riograndes bioreģions ir unikāls..[...] neviens cits Amerikas reģions tik bagātīgā veidā neapvieno ekoloģisko un kultūras diversitāti.⁴⁴⁶ Tāpat T. Linčs norāda, ka vārds ‘bioreģions’ ir sinonīms vārdam dzīvesvieta: nevis pagaidu vieta, bet gan vide, kur ir iespējams veidot dzīvi un mācīties tajā izdzīvot.

Bioreģionam, tostarp Amerikas dienvidrietumu pusei, ir raksturīgs savs dialekts, kultūra, tradīcijas, kas ir jā saglabā, tāpat, kā ir jā rūpējas par to, lai veselīga lauksaimniecības pārvaldība nezaudētu savu nozīmi tajā.

Četrpadsmitajā gadsimtā Amerikas dienvidrietumu reģionu apdzīvoja eiropieši, taču četrsimt gadu vēlāk – mauri, spānieši un pueblu ciltis. Šī zeme, kas veido robežlīniju, ir simbiotiska un ekoloģiski ilgtspējīga, kas būtībā ir ekokritiķu un ekofeministu sapnis – redzēt tīru un veselīgu vidi. Šajā dabiskajā vidē ir liela dažādība savvaļas augu, tāpat arī bagātīga dzīvnieku pasaule: Amerikas pusē – jaguāri, oceloti, papagaiļi un kolibri, savukārt Meksikas pusē – vilki un lāči. No taksonomijas rakursa raugoties, tur mīt ļoti liela sugu daudzveidība. Robežlīniju var skatīt divējādi – kā vidi ar bagātīgu augu valsti, taču tā ir arī vide, kur pastāv morālo un sociālo robežu pārkāpšanas kultūra un ārpus likuma teritorija, gatava nežēlīgai kaujai.

T. Linčs aicina estētiski pārvērtēt dienvidrietumu reģiona nozīmi pasaules rakursā, cik tas ir nozīmīgs, kā arī – cik būtiski ir saglabāt tajā tīru vidi, tāpat arī aicina empātiski novērtēt tajā esošos tuksnešu apgabalus, kas arī ir dabas skaistums un bagātība. Atsaucoties uz Duglasa Kanfīlda (*Douglas Canfield*) traktējumu par robežjoslas būtības uztveri, ir jāpiekrīt apgalvojumam, ka to var uztvert kā eksistenciālu tukšumu, kurā tēlu apziņa saskaras ar tukšumu, ar Visumu bez būtības, bez īpašas nozīmes, brīvu no suverēnā saprāta. Šis pārdzīvojums iezīmē traģisku noskaņu un tās līdzī nesošu sāpi.”⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Lynch, T. (2016). Always Becoming Bioregional: An Identity for the Anthropocene. *Caliban. French Journal of English Studies*, (55), pp. 103.-112.

⁴⁴⁶ Turpat, pp. 103-112.

⁴⁴⁷ Canfield, J. D. (2014). *Mavericks on the Border: The Early Southwest in Historical Fiction and Film*. University Press of Kentucky, p. 102.

Robežas šķērsošanu uz citu valsti, nāciju var skatīt kā personas psiholoģisko krīzi, liekot saprast, cik šīs personas šķietami fiksētā identitāte patiesībā ir mainīga, un liekot viņiem sajusties bezpalīdzīgiem eksistenciālajā tukšumā. Līdz ar šo skatījumu ir iespējams palūkoties uz tēliem caur kserofobisku formulējumu, kas ir pretmets kserofilijai, proti, tēliem, sastopoties ar tuksneša plašumu un apzinoties, ka ir nonākuši aci pret aci ar Dievu, dabu un eksistenciālo tukšumu, nākas zaudēt daļu no savas identitātes.

K. Makārtija romānā robeža ir izmantota kā metafora nihilisma un optimisma sajaukumam, ļaunajam un labajam, ilūzijai un realitātei, un citiem tamlīdzīgiem kontrastiem. Tātad ir izcelta dialektiskā tēlu cīņa starp cerību un izmisumu, uzvarām un zaudējumiem, atbildību un vienaldzību, dzīvību un nāvi, mājvietu un svešatni, saprātu un iztēli, kārtību un haosu, ierobežojumu un brīvību, dabu un kultūru, dažādu pretstatu kopumu, kas nekad nepastāv absolūtā atšķirtībā. Nenoliedzami, romānā ir izcelta dabiskā vide, tās vērtība un nozīme, kā arī kultūra, tās dažādība, kas ir viena no būtiskākajām ekokritikas un ekofeminisma teorētiskajām paradigmām.

Jāpiekrīt T. Linča⁴⁴⁸ apgalvojumam, ka antropocentriskā dialektika par attiecībām starp cilvēci un apkārtējo vidi var būt veids, kā domāt un diskutēt par bioreģionu saglabāšanu. Piebilstot, ka šis skatījums ir neatdalāms no ētikas pozīcijas, kur nozīmīgu lomu ieņem cilvēces uzvedība un tās attieksme pret apkārtējo dabu.

Dienvidrietumu literatūra ir medijs, caur kuru ir iespējams diskutēt par dienvidrietumu reģiona nozīmi, un, caur ekokritikas prizmu raugoties, uzsvērt nepieciešamību transformēt izpratni par bioreģiona floras un faunas saglabāšanas nozīmīgumu un cilvēces savstarpējo attiecību aspektu ar apkārtējo vidi un dabu. Tas nozīmē, ka literatūrai ir aktīvs raksturs, kas izceļ arī ekokritikai svarīgas idejas. Ar tās palīdzību ir iespējams runāt par tīras un neskartas vides saglabāšanu bioreģionos (arī Amerikas dienvidrietumos) un citās pasaules daļās.

Kas attiecas uz dienvidvesterna žanru, jāatzīst, ka vairāk nekā gadsimtu jau pastāv dienvidrietumu žanriskā telpa.”⁴⁴⁹ Pirmo dienvidvesterna žanra romānu “Prieka meklētāji” (The Delight Makers) 1890. gadā sarakstīja šveiciešu rakstnieks Ādolfs Bandeljērs (*Adolf Bandelier*), vēstot par divu klanu savstarpējām sadursmēm un cīņām Jaunmeksikas reģionā.

Lielākā daļa dienvidrietumu literatūras spilgti ataino Amerikas dienvidrietumu ģeogrāfisko un sociālās kultūras vidi. Apkārtējās vides atainojums dienvidrietumu literatūrā ir viens no galvenajiem elementiem, tāpat tajā bieži vien ir divu vai vairāku valodu

⁴⁴⁸ Lynch, T. (2016). Always Becoming Bioregional: An Identity for the Anthropocene. *Caliban. French Journal of English Studies*, (55), pp. 103.-112.

⁴⁴⁹ Ridgely, J. V. (2014). *Nineteenth-Century Southern Literature*. University Press of Kentucky.

sajaukums, piemēram, spāņu, navahu vai citu valodu. Šī pārslēgšanās no vienas valodas uz otru tiek dēvēta par kodu pārmaiņu, un tā parasti kalpo par galveno tēlu “autentiskās identitātes” konstrukciju dienvidrietumu literatūrā.

Dienvidrietumu literatūrā galvenokārt pastāv divas galvenās tēmas: “1) tas, kā mēs pieredzam un izturamies pret dabu, ir atkarīgs no mūsu kolektīvās apziņas; 2) vēlme pēc izmaiņām ir mūsu pašu rokās: lai saudzētu zemi, ir jāmaina attieksme pret Amerikas dienvidrietumu dabisko pasauli.”⁴⁵⁰ Tas lielā mērā ir saistīts ar Amerikas dienvidrietumos prevalējošo industrializāciju, sociālajām un ekonomiskajām pārmaiņām un arī kultūras homogenizāciju. Šobrīd Amerikas rietumi un dienvidrietumi tiek uzskatīti par “multikulturālu, transnacionālu, daudzvalsīgu saskares zonu – paradigmatisku postmoderno telpu – kur zeme pati par sevi ir kļuvusi par spēcīgas ideoloģijas apzīmētāju.”⁴⁵¹

Lai saprastu, kas ir dienvidrietumu literatūra, būtiski ir izprast, kas ir dienvidrietumu reģions. Šī jēdziena vēsturiskā izcelsme un dažādi izpratnes veidi, ko tā ietver, ir būtiski diskursam par dienvidrietumu literatūru.

Pēc būtības dienvidrietumus var definēt kā reģionu, kas ietver dienvidu Apalaču kalnu grēdu un plašo, vēsturisko teritoriju uz dienvidiem un rietumiem no tās, aptverot vairākus ASV štatus, piemēram, Teksasu, Arizonu, Oklahomu, Kolorādo un citus. Tomēr izpratne par dienvidrietumu būtību var atšķirties, ja tiek ņemti vērā to vēsturiskie, sociālie, politiskie un kultūras aspekti. Terminam ‘dienvidrietumi’ ir galvenokārt ģeogrāfiska nozīme, taču nav vienprātības par tā konkrēto definīciju gan no ģeogrāfiskā, gan no kultūras skatupunkta.

Amerikas dienvidrietumi tiek uzskatīti par īpašu reģionu, kas var tikt pielīdzināts dažādām metaforām, piemēram, paradīzei, soda izciešanas kolonijai, robežai, minerālu paradīzei, auglīgai zemei, sausai zonai, pamestam tuksnesim, neaptveramas bioloģiskās daudzveidības reģionam, estētiskam priekam, brutālai un neglītai telpai, velna lielceļam, visam un nekam.”⁴⁵²

Dienvidrietumu reģionā ietilpst Arizona, Kolorādo un Jaunmeksika, kas iezīmē robežu ar Kolorado plato, Rio Grandes ieleju un apkārt esošo tuksneša zemes apgabalu (Lielā Baseina tuksnesis, Sonoras un Kolorādo tuksnesis).⁴⁵³ “Ģeogrāfiski, kulturāli un politiski, dienvidrietumi ir vides apgabals, kurā prevalē trīs galvenās kultūras – iedzimtie amerikāņi, spāņi un angloamerikāņi, kuri dzīvo mijietekmē un ir pastāvīgā konfliktā vairāk nekā pieci

⁴⁵⁰ Wrede, T. (2014). *Myth and Environment in Recent Southwestern Literature: Healing Narratives*. Lexington Books, p. 12.

⁴⁵¹ Turpat, p. 18.

⁴⁵² Robles, Fr. (2013). *The 20th Century Geopoetics of the American Southwest*. NeMLA Annual Conference, p.2.

⁴⁵³ Lowery, L. (2016). *Native Peoples of the Southwest*, Lerner Publications, p. 7.

simti gadu, tā ir lokācija, kas atrodas abpus Amerikas un Meksikas robežas.”⁴⁵⁴ Amerikas dienvidrietumu literārās kultūras vēsture un reģions turpina kalpot par literatūras ģenerācijas centru.

Lielākā daļa dienvidrietumu literatūras konstruē savu redzējumu par dienvidrietumiem, un vēl joprojām turpina veidot priekšstatu par šo reģionu – par plašajiem tuksnešu apgabaliem, plakankalniem, dziļajiem kanjoniem un mūsdienīgo urbanizāciju. Tradicionālo kultūru, folkloras mijiedarbība, kas ir saglabājusies gadu gaitā, savstarpējā bagātināšanās, kam par pamatu kalpo dažādo lokāciju diversitāte, ir padarījusi Amerikas dienvidrietumu literatūru īpašu.”⁴⁵⁵ Amerikāņu rakstnieki Leslija Marmona Silko (*Leslie Marmon Silko*)⁴⁵⁶, Barbara Kingsolvera (*Barbara Kingsolver*)⁴⁵⁷, Sandra Cisneros (*Sandra Cisneros*)⁴⁵⁸ un citi rakstnieki ir sarakstījuši ievērojami daudz literāro darbu, kas vēsta par mūsdienu dienvidrietumu ģeogrāfisko lokāciju un identitātes politiku, arī rakstnieks K. Makārtijs tiek pieminēts kā “viens no nozīmīgākajiem dienvidrietumu literatūras autoriem.”⁴⁵⁹

K. Makārtija romāns “Skaistie zirgi” ir kategorizēts kā dienvidu vesterna žanra literārais darbs⁴⁶⁰, it īpaši no ģeogrāfiskā vides apgabala pozīcijas, taču, kaut arī romānā ir jaušama dienvidu gotiskā žanra pieskaņa ar juteklisko, estētisko valodu, dialekta eifoniju, alegorijas pieskārienu un mūžam esošo vardarbības perspektīvu, K. Makārtijs ir radījis sava stila dienvidvesterna žanra romānu, kas atšķiras no vesterna žanra un dienvidu gotiskā žanra romāniem.

Ekokritikai nozīmīgs teksta simboliskais slānis ir jau pamanāms vēstījuma sākumā – ikonisks industrializācijas laika simbols, kas iezīmē inovāciju un izmaiņas apkārtesošajā mazās Teksasas pilsētas Sanantonio vidē. Strauji tuvojošais vilciens, kuru Džons Greidijs fokusē, līdzinās grēcīgam iebrucējam apkārtesošajā rāmajā Sanantonio pilsētas vidē, kas izgaismo modernizācijas un industrializācijas būtību, kas satricina Rietumu pasauli: “Tas [vilciens], saules staru ieskauts, sēkdams un rēkdams tuvojās kā nekaunīgs satelīts.”⁴⁶¹

⁴⁵⁴ Tyson, C. N. (2015). *The Red River In Southwestern History*. University of Oklahoma Press, p. 66.-88.

⁴⁵⁵ Spurgeon, S. (2012). *Western American Literature*. London: Continuum.

⁴⁵⁶ Regier, A. M. (2012). Leslie Marmon Silko: Mapping Radical Histories and Futures. *American Indians and Popular Culture*, 12, p.19.-38.

⁴⁵⁷ Wagner-Martin, L. (2013). *Barbara Kingsolver*. Infobase Learning.

⁴⁵⁸ Cisneros, S. (2013). *Woman Hollering Creek: And Other Stories*. Vinta.

⁴⁵⁹ Witschi, N. (2011). *A Companion to the Literature and Culture of the American West*. Vol. 133. John Wiley & Sons, p. 35.

⁴⁶⁰ Monk, N. (2012). *Intertextual And Interdisciplinary Approaches To Cormac McCarthy: Borders And Crossings* (Vol. 6). London: Routledge, P. 40.

⁴⁶¹ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 5.

Simboliskā teksta slānī vilciens atspoguļo mītu par Rietumu pasaules zudušo arkādijas ideālu, izgaismojot Greidija ilgas pēc pagātnes pirms agrārās nodokļu reformas.

Vilciens, kas skaļi un pārdroši “ielaužas” apkārtējā vidē, kurā iepriekš valdīja miers, simboliski ienes industrializācijas atblāzmu, kurai ir nepieciešams ātrums un komforts, taču takā pašā laikā tas noliedz tīras dabas skaistumu. No materiālās ekokritikas ontoloģiskās perspektīvas raugoties, ir redzams, ka dabas matērija veido savstarpēju saikni ar materiālo pasauli. Lasītājiem ārpus teksta pasaulē ir iespējams būt par novērotājiem, savukārt vilciens kļūst par novērojamo objektu, kuru varētu pielīdzināt materiālajai pasaulei, kas ir atdalīti viens no otra, taču tajā pašā laikā tos vieno patiesība par cilvēces un materiālās pasaules vienotību.

Šī ideja sasaucas ar S. Opermanes⁴⁶² norādi par dabas, cilvēces un materiālās pasaules robežu caurlaidību. Šīs robežas transformācija ir ne tikai fiziska, bet arī psiholoģiska, ko iekšējā un ārējā fokusējumā vēstījuma gaitā ir iespējams novērot. Lai gan Greidijs fokusē strauji tuvojošos objektu, ieņemot kopā ar lasītājiem klusa novērotāja pozīciju, ir jāatceras, ka cilvēce ir aktīvi iesaistīta pasaules globālajos procesos, kas arī ietekmē apkārtējo vidi, kurā pastāvīgi notiek izmaiņas. Fokusētais objekts ir izgaismots spilgtas dualitātes rāmējumā, proti, no vienas puses, tas ir žilbinošs, tomēr, no otras puses, tas ietver sevī bažas par straujo industrializācijas progresu. Tikai cilvēce ir atbildīga par izmaiņām apkārtējā vidē, kuras ir izraisījusi industrializācija. Mirdzošā saule, kas “apskauj” vilcienu, simboliski ir skatāma kā saikne starp dabu un matēriju, kas ir visuresoša un vienmēr pastāvoša. Var teikt, ka lasītāji ārpus teksta pasaulē ir pasīvā vērotāju pozīcijā starp fokusētāju un fokusēto objektu, skatot intratekstuālo pasauli no tēla pozīcijas. Lasītājiem ir iespēja būt tekstuāli hierarhiski virs vēstītāja un tēla, objektīvi izvērtējot atainoto situāciju vēstījumā.

Pārmaiņas Greidija dzīvē veicināja ne tikai industrializācijas ienākšana dienvidu reģionā, bet arī dienvidu reģiona pārvaldes uzliktais liels zemes nodokļu slogs. Pēc vectēva nāves Greidijs vairs nespēj finansiāli pārvaldīt zemes īpašumu, puīša māte izvēlās aktrises karjeru, savukārt ar tēvu, kā vēstītājs lasītājiem vēsta, Greidijam nav izveidojusies cieša saikne. Jaunajam puisim ir liegta iespēja turpināt savu darbu vectēva fermā, arī puīša tēvs, no kura viņš dzīves laikā bija atsvešinājies, atzina, ka cilvēces prāts ir vienīgi vērsts uz pasaulīgām lietām, cilvēce ir mainījusies. “Cilvēki vairs nejūtas droši. Mēs esam kā Komanču nācija divus simtus gadus atpakaļ. Mēs nezinām, kas šeit uzradīsies pēc laika. Mēs pat nezinām, kāda būs viņu ādas krāsa.”⁴⁶³

⁴⁶² Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.

⁴⁶³ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 22.

Viszinošais vēstītājs neitrāli atstāsta tēva un dēlu sarunu, taču implicītajiem lasītājiem pašiem ļauj iztēloties, kāda varētu būt Greidija turpmākā nākotne. Ekonaratalogiski raugoties uz šo vēstījumu, ir saprotams, ka tā idejiskais modelējums cieši sasaucas ar ekokritikai būtisko jautājumu par cilvēces un materiālās pasaules savstarpējo vienotību, kas bieži vien var cilvēcē rosināt mulsumu un neziņu par nākotni, jo, tehnoloģiskajam progresam attīstoties, nenoliedzami tiek zaudēta daļa no katra indivīda patības.

Viszinošais vēstītājs implicītajiem lasītājiem ārējā fokusējumā ļauj “ieskatīties” Greidija vectēva bērēs, kurās, kā vēstīts, „mācītāja vārdi tika aiznesti vējiem līdzi.”⁴⁶⁴

Mācītāja vārdi vairs nav būtiski laikā, kad jautājums par materiālo pasauli ir pārņēmis iedzīvotāju kopienas apziņu. Interesanti ir tas, ka arī šajā vēstījumā, tāpat kā romāna “Dārznieks” vēstījumā, ir fokusēta kapsēta, kas tieši vai netieši simbolizē vēstījumā laiktelpā esošā tēla vecā dzīves cikla beigas un jaunas dzīves sākumu. Jāatzīst, ka tēla “pārdzimšana” jaunajā dzīvē nenākas viegla, vēstītājs un lasītāji būs liecinieki tam, ka laiks un vide ienes jaunas korekcijas dzīvē caur smagiem, brīžiem pat nepārvaramiem pārdzīvojumiem.

Viszinošais vēstītājs lasītājiem atklāj, ka Greidijs kopā ar Roulinsu ir nolēmuši doties uz Meksiku, cerot, ka šis ceļojuma galamērķis solīs viņiem jaunu, labāku dzīves pieredzi. Vēstījums par šo fizisko un garīgo abu tēlu ceļojumu nenoliedzami izgaismo pāreju uz jaunu zināšanu un pieredzes apgūšanas loku, arī lasītāji ir gatavi uzzināt vairāk par to, ko noteiktajā vēsturiskajā pārmaiņu laikā solīja jauna dzīves uzsākšana Meksikā.

Vēstījumā ir redzams, ka apkārtējās vides un dabas dotie brīdinošie signāli ceļojuma laikā tēliem paliek nepamanīti, jo triumfē maldīgas ilūzijas par jauno Apsolīto Zemi kā paradīzi. “-Vai arī Tu domā, kā tā zeme būs kā paradīze? Greidijs bija noņēmis cepuri, ļaujot vējam atveldzēt sakarsušo galvu. Nevar zināt, kas būs tajā zemē, kamēr neesam tajā nonākuši. – Bet tas taču tiesa, ka tā būs paradīzei līdzīga, vai ne? Greidijs pamāja. Tāpēc jau mēs dodamies uz turieni.”⁴⁶⁵

Šis abu tēlu ceļojums simboliski līdzinās Svētā Grāla meklējumiem, taču arī jāatzīst, ka vēstījumā iezīmējās dienvīdvesterna žanram neraksturīgā varoņu romantizēšana, līdz ar to ir jāpiekrīt, ka šis tēlu ceļojums ir pielīdzināms “postmodernam dzīves meklējumam.”⁴⁶⁶ Darbā vērojams apvērsts dienvīdvesterna žanra elementu atainojums, žanram raksturīgais tēlu pragmatisms un stoicisms ir nomainīts pret tēla primitīvi naivu dzīves skatījumu.

⁴⁶⁴ Turpat, p. 6.

⁴⁶⁵ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 37.

⁴⁶⁶ Spurgeon, S. (2011). *Cormac McCarthy: All the Pretty Horses, No Country for Old Men, The Road*. A&C Black, p. 17.

Ekstradiēģēzē esošais vēstītājs pārņem tēlu skatupunktu, jeb, precīzāk sakot, iekšējā fokusējumā ieiet tēlu domu lokā, pārņemot viņu pasaules redzējumu. Vēstījums lasītājiem ļauj saprast, ka cilvēcei ir dota iespēja izvēlēties savu dzīves sapni, taču tam ir jābūt saskaņotam ar pastāvošo pasaules iekārtu. No vēstījuma ētikas pozīcijas raugoties, lasītāji, savā ziņā atrodoties ārpus teksta pasaulē, tiek pamācīti redzēt šo pasauli pareizā perspektīvā.

Šeit ir būtisks arī vēl kāds cits vēstītāja uzsvērums par pastāvošo pasaules kārtību, par kuru caur Greidija domu iekšējo fokusējumu lasītāji uzzina: “Kas ir pastāvīgs vēsturē, tā ir alkatība un muļķība, un kāre pēc asinīm, un to pat Dievs, kurš zina visu, ko var vien zināt, šķiet, nav spējīgs mainīt.”⁴⁶⁷

Iespējams, ka šo vēstītāja iekšējā fokusējumā atspoguļoto domu varam skatīt kā visa virsstāstījuma kvintesenci, tā ietver ekokritikai tik nozīmīgo ideju par nepieciešamību mainīt cilvēces skatījumu uz pasauli lielā mērogā, mācoties jau no pieļautajām kļūdām vēsturē, lai gan tas varētu nebūt viegli.

Vēstījuma noslēgumā ir fokusēts Greidija vientulīgais ceļš cauri tuksnesim no Meksikas reģiona atpakaļ uz savu dzimto zemi bez drauga Roulinsa, kuru viņš ir zaudējis. “Saule karsēja viņa seju, un un liegs vējš pūta pār vakarīgo zemi, mazākie tuksneša putni čivinot laidelējās apkārt. Jātņieka un zirga ēnas kustējās tandēmā kā vienotas būtnes atspulgs. Abi pazuda tālienē, lai satiktu rītdienas zemi.”⁴⁶⁸

Vēstījumā atainotā saule kalpo kā simbols jaunā puīša brieduma sasniegšanai, bet briedums ir iestājies līdz ar sapratni par to, ka pastāvošā pasaule ir ļauna, kas sola vienīgi zaudējumus un neticību labajam. Vēstītājs ārpus teksta pasaulē ļauj lasītājiem saprast, ka tēls ir piedzīvojis transcendenci jaunā pašidentifikācijā, atklājis arī to, ka robežvalsts ir slēgts vides apgabals ar savu aristokrātisko kultūru, šķiru un dzimumu lomu.

Romānā “Dieva bērns” dienvesterna žanram raksturīgā tēma tēlu atvadīšanās no pagātnes izgaismo svarīgus aspektus gan tēlu garīgā izaugsmē, gan arī simboliskā jaunas vides apgūšanā. Varētu teikt, ka romāns “Dieva bērns” varētu būt arī kategorizēts kā izaugsmes romāns, kas koncentrējas uz galvenā varoņa psiholoģisko un morālo pieaugšanu no jaunības gadiem līdz briedumam.

Pēc vairāku dienu ceļojuma Greidija un Roulinsa nonākšana pie Devils Upes Teksasas dienvidrietumos, kas atradās pārdesmit kilometrus no Amerikas un Meksikas dabiskās robežas – upes Riograndes, kura veido daļu no abām valstīm, simboliski iezīmē pārmaiņas abu jauniešu dzīvēs: ģimenes pamešanu, ierastās vides nomaiņu, kas mijiedarbībā ar

⁴⁶⁷ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 183.

⁴⁶⁸ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 229.

apkārtējo pasauli, sniedz jaunu pieredzi. “Viņi sasniedza Devils upi priekšpusdienā, nomazgāja zirgus un nolēma atpūsties vītolu audzes paēnī un izpētīt karti. Tā bija kādas naftas kompānijas ceļu karte, kuru Roulins bija paņēmis kādā no kafējnīcām. Kartē bija redzamas upes un pilsētas Amerikas daļā, taču tālāk viss bija balts.”⁴⁶⁹

Simboliskā teksta slāņa interpretācijā ir redzams, ka jaunā zeme Meksika tēliem ir kā “balta”, neapgūta un neizzināta vieta. Abu zemju robeža atdala senās Komanču nācijas zemi no Meksikas iedzīvotāju svelmainās zemes ar savām tradīcijām un likumiem. Simboliski kartē neiezīmētā Meksikas valsts un tās robeža ataino tēlu nezināšanu par jauno valsti, taču gatavību atvadīties no pagātnes un izpētīt jauno valsti. “Upes augštecē no lietavām bija izveidojušās nelielas bedrītes, kurās divi gārņi bija atraduši patvērumu. Pēkšņi viens no gārņiem pacēlās gaisā un aizlidoja, bet otrs palika. Pēc stundas Greidijs un Roulins šķērsoja Pekosa upi, laižot zirgus pa priekšu. Upes ūdens bija dzidrs un tīrs, nedaudz sāļš.”⁴⁷⁰

Ekokritiski raugoties uz simbolisko teksta slāni, pie Pekosa upes atainotie gārņi ir interpretējami kā abi tēli – Greidijs un Roulins, no kuriem vienam diemžēl būs lemts aiziet no dzīves. Tas iezīmē patiesību par to, ka pagātne un nākotne laika matricā nav statiskas vienības, tās vienmēr būs pārmaiņu lokā. Abu tēlu došanās uz jaunu zemi iezīmē atvadīšanos no pagātnes arī garīgā ziņā, jo viss ierastais tiks nomainīts pret jaunu vidi un pieredzi, diemžēl arī sāpīgu atvadu pilnu.

Greidija un Roulinsa atvadīšanās no pagātnes iezīmēja mulsumu un neziņu. Lēnām tēli sāka atskārst, ka Apsolītā Zeme neizskatās līdzīga Amerikas dienvidu videi, kas bija viņiem iepriekš ierasta. “Viens no vīriem, ko sastapām teica, ka Sierra Del Carmen pusē ir daži lieli rančo. Kādi trīssimt kilometri no šejienes. – Cik tālu tas ir? – Simts sešdesmit vai simts septiņdesmit kilometri. – Vai viņš domāja, ka esam likuma pārkāpēji? – Nezinu, bet būtu labi, ja tā padomātu. – Viņš stāstīja par to zemi, ko piemin dziesmā “Lielais skaistais kalns”. Teica, ka tur esot daudz ezeru. upju, visapkārt zaļš. – Es nevaru neko tādu iztēloties, skatoties uz to, ko esam jau redzējuši. Vai tu vari?”⁴⁷¹

Greidijs skata Meksikas vidieni no sava pieredzes redzespunkta, kas liecina par tēlu nespēju izprast patiesību par vides un kultūras citādību svešā zemē, kurā diemžēl vairs nepastāv ierastie vides orientieri, paradumi un likumi.

Ekokritikā ir būtiski paraudzīties uz kultūras citādību no vienlīdzības perspektīvas, kur netiek izšķirta dažādība, citas varas dominance. Šis ekokritikai būtiskais jautājums ir

⁴⁶⁹ Turpat, p. 29.

⁴⁷⁰ Turpat, p. 29.

⁴⁷¹ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 45.

tieši vai netieši izcelts caur tēlu dialogu, taču ir noprotams, ka šī perspektīva izgaismo ekokritikai būtisko dualitātes, kategorizācijas jautājumu. Domājams, ka šajā gadījumā būtu jāpiemin šī darba teorētiskajā daļā apspriesto D. Bārnhila konceptu ‘vēlvienība’⁴⁷², kas noliedz kategorizāciju, bet pieļauj vienlīdzīgu dažādību.

Greidija ieskatīšanās bagātā rančo īpašnieka meitā Aleksandrā izvērtās par strīdus ābolu starp tēvu un jauno puisi, kas noveda līdz grēkā krišanai, nežēlastībai, nodevībai. Rančo īpašnieka Dona Hektora neapmierinātība ar Greidija attiecībām ar Aleksandru izraisa nesaskaņas ar meitenes tēvu un jaunā puīša netaisnīgu ieslodzījumu, spīdzināšanu un vardarbību. Dienu pēc ieslodzījuma Saltillo cietumā “viņi bija asinīm noklāti un pārguruši, Roulinsa deguns bija laužts un pietūcis”⁴⁷³, bet trešās dienas beigās “viņi bija puskaili, Džona Greidija acis bija aizsietas ar granti piepildītu zeķi, apakšējie divi zobi bija izsisti, un kreisā acs bija aizpampusi.”⁴⁷⁴

Greidijs uzzina patiesību par meksikāņu brutalitāti, netaisnīgu dominanci, šķiru dalījumu un kultūras diversitāti, kas ir biedējoša, neprognozēta. “Ko viņi iegūst no savas pieņemtās senās kultūras, kā vien totalitāru hierarhiju - autokrātisku ģimenes pārvaldību, tas būtu vislabākajā gadījumā, bet sliktākajā - brutālu spēku, nevis likumu.”⁴⁷⁵ Realitāte izrādās atšķirīga no iztēlotās pasaules.

Džonu Greidiju ir pārņēmusi atšķirtības izjūta, viņš atrodas it kā starp realitāti un mītu. Meksikas vēsturi un kultūru, atskārstot, ka “pasaule ir diezgan nežēlīga, lai kā arī nebūtu, ir jāizvēlas starp sapni un realitāti. Pasaule atrodas visam pa vidu, starp mūsu vēlmēm un to, kas pasauli sagaida.”⁴⁷⁶

Šī doma ir būtiska ekokritikai, paužot, ka cilvēkiem ir dota iespēja piepildīt savus sapņus un vēlmes, taču tām ir jābūt saskaņā ar dabas likumiem, lai nepiedzīvotu vilšanos un destrūkciju.

Lasītāji, atrodoties ārpus teksta pasaulē, tiek pamācīti redzēt šo pasauli pareizā perspektīvā. Tiek likts būtisks uzsvars uz frāzi – ‘kas pasauli sagaida’, tas nozīmē, ka bieži vien realitāte ievērojami atšķiras no iztēlotās pasaules. Pasaulē pastāv vardarbība, ļaunums, iznīcība, kas būtībā mūsdienās ir daļa cilvēces radītās tehnoloģiskās mašīnērijas, kura kaitē apkārtējai videi.

⁴⁷² Promocijas darba autores termina tulkojums. Avotu skatīt šeit: Barnhill, D. L., & Gottlieb, R. S. (Eds.). (2010). *Deep Ecology And World Religions: New Essays On Sacred Ground*. State University of New York Press.

⁴⁷³ Turpat, p. 142.

⁴⁷⁴ Turpat, p. 143.

⁴⁷⁵ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 184.

⁴⁷⁶ Turpat, p. 183.

Šeit ir būtisks arī Greidija sacītais par pastāvošo pasaules kārtību: “Kas ir pastāvīgs vēsturē, tā ir alkātība un muļķība, un kāre pēc asinīm, un to pat Dievs, kurš zina visu, ko var vien zināt, šķiet, nav spējīgs mainīt.”⁴⁷⁷

Greidija nespēja tikt galā ar pasaules brutalitātes realitāti, Aleksandras noraidījums ir atspoguļots viņa attiecībās ar dabisko pasauli. Aukstasinīga stirnas nogalināšana un ļaušana tai nomirt mežā liecina par Greidija atsvešināšanos no dabas pasaules: “Viņš izvēlējās vismazāko stirnu un nošāva to. Kad viņš pienāca stirnai klāt, viņa gulēja zālē. Viņš pieliecās ar bisi tuvāk tai un uzlika roku uz tās kakla...viņa skatījās uz viņu, viņas acis bija siltas un mitras, tajās nebija baiļu, un viņa nomira, [...] pēkšņi viņš sajūtās vientuļš, tik vientuļš kā nekad, varbūt vienīgi bērībā un tik attāls no šīs pasaules, kaut arī viņš to joprojām mīlēja.”⁴⁷⁸

Šajā citātā atspoguļota daļa no Greidija emociju gammas, tāpat šis atainojums ir būtisks ekokritikai, jo tajā akcentēts, ka cilvēks spēj un ir gatavs bez zināma iemesla nogalināt dzīvnieku. Tiek parādīta brutalitāte un nespēja salāgot savu iekšējo pasauli ar ārējo pasauli.

Diemžēl sociālo šķiru nevienlīdzība liedza Greidijam būt kopā ar Aleksandru, jo meitenes tēva hierarhiskā dominances pozīcija bija diametrālā pretstatā šīs savienības veiksmīgai pastāvēšanai. Lai mazinātu šo afektīvi piesātināto, iekšējo jūtu pārdzīvojumu, jaunais puisis guva sirdsmieru dabas tuvumā: “Viņš gulēja zālē, klausoties, kā zirgi mīlojas ar zāli, un vēja lēnajā brāzmā – tukšumā, vēroja zvaigznes, kuras rindojās debesjumā un lēnām mira tumšajā pamalē, viņa sirds bija pamirusi sāpju agonijā.”⁴⁷⁹

Džona Greidija sirdssāpes transversāli atspoguļojās dabā, arī zvaigznes, tāpat kā puīša sirds, pamira, piedzīvojot tumšākās stundas: “Viņš iztēlojās visas pasaules sāpes kā kādu bezformīgu, parazitisku būtni, kas meklē cilvēku dvēseļu siltumu, kur iemācot, un viņš nezināja, kurš bija vainīgs. Bija zināms vien tas, ka tam nebija sava prāta un viņš nezināja robežu šo dvēseļu iekarošanai, un tieši tas viņu biedēja.”⁴⁸⁰

Parazitiskās būtnes ekokritiski simboliskā teksta interpretācijā ir redzams kā cilvēces ļaunums, kas rezonē sāpes par nespēju būt piederīgam citai kultūrai un sociālajai šķirai. Sociālo šķiru stratifikācija ir viens no būtiskiem jautājumiem, kuriem ekokritiķi un ekofeministi pievēršas gan diskursīvi, gan arī aktīvisma praksē.

⁴⁷⁷ Turpat, p. 183.

⁴⁷⁸ Turpat, p. 214.

⁴⁷⁹ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 126.

⁴⁸⁰ Turpat, p. 130.

Divas dienas vēlāk Greidijs un Roulinss atkal atgriezās pie Anteojos kalnu nogāzes, kur bija pavadījuši laiku sarunās ar veco vīru Luisu. Dabā pie kalna nogāzes abi puīši varēja pārrunāt pagājušo dienu notikumus un baudīt dabas skaistumu. Tomēr vakarā, kad abi bija nolēmuši iekurt ugunskuru un izdzert krūzi kafijas, pēkšņi trīs pelēcīgi suņi cits pēc cita izlēca gaismā un sāka riņķot ap ugunskuru kā “blāvi un izkāmējuši radījumi, kuru pelēcīgais kažoks neapslēpa ribas, un viņu sarkanās acis mirdzēja uguns liesmās.”⁴⁸¹

Blāvie, izkāmējušie radījumi darbojas kā metafora, ikoniska zīme sagaidāmajam jauno puīšu arestam. Suņu spulgojošās, uguns sarkanās acis simboliskā tekstā slānī ir lasāms kā brīdinājums par to, ka ieslodzījumā būs jāsastopas ar drastiskiem likumiem, kā arī apsarga un ieslodzīto spēka pielietojumu. Jaunie puīši vēl nebija piedzīvojuši cilvēku neiecietību, jo bija iedomājušies, ka jaunā zeme, kurā viņi ieradīsies, būs vieta, kas nesīs laimi.

Kad Džons Greidijs apsargu pavadībā turpināja ceļu, bija jau vakars, daba signalizēja par sagaidāmo tumsas un bēdu periodu, kurā Džonam Greidijam būs jāpiedzīvo sāpes un sakāve: “Saule ripoja pa garo zāli un seklajiem grāvjiem, kur zeme iegrimā tumsas kabatās. Mazie putnēni, meklējot barību, laidās augšup un prom, bet vanagi nedzīvo koku zaros gaidīja, kad tie trauksies garām”⁴⁸²

Simboliskā teksta slānī vanags, kurš nedzīvajā koka zarā gaidīja mazos putniņus traucamies viņam garām, ataino nepieredzējušo Džonu Greidiju, kuram būs jānonāk netaisnīgās tiesas izpildītāju rokās, kuri gaida, lai varētu realizēt piespriesto sodu. Džonam Greidijam dzīves mācība liks iepazīt cilvēka pārveidoto pasauli, cilvēka radīto vidi; dziļākā nozīmē pastāvošās sabiedrības un cilvēces attieksmju un uzvedības modeļu sistēmu, kas ir pretstatā mieram, ko var sniegt daba.

Apkārtesošā daba atspoguļoja jaunieša emocionālo sajūtu gammu, kurā slēpās ideālisms, cildenas jūtas, reizē arī sāpes un bezcerība, kas diemžēl pārspēja visu labo, kas mita puisī. Džonam Greidijam šis bija pārdomu laiks par to, kāda būtu iespējama turpmākā dzīve ar Aleksandru, taču dziļi sirdī jaunais puisis noskārta, ka nav iespējama laimīga turpmāka kopā būšana, ja meitenes tēvs iebilst pret to. “Ugunskurs bija izdedzis līdz oglēm, Greidijs gulēja un skatījās uz zvaigznēm melnīgsnējā joslā, kas virs galvas laidās pāri tumšajam debesjumam, viņš nolika abpus sāniem rokas un piespieda tās pie zemes, šajā tumšajā, degošajā kupolā viņš lēnām mira pasaulei.”⁴⁸³

⁴⁸¹ Turpat, p. 117.

⁴⁸² Turpat, p. 139.

⁴⁸³ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 196.

Greidijs, piespiežoties zemei, esot tuvāk dabai, sniedza mierinājumu, taču sāpes par gaidāmo šķiršanos bija pielīdzināmas viņa lēnai nāvei. Šī metaforiskā nāves reference iezīmē simbiotisko vides un cilvēka saikni, kas ekokritiskā retorikā ir skatāma kā dzīvību nodrošinoša vai nāvi nesoša kategorija, atkarībā no abu pušu korelatīvās mijiedarbības, kas var būt kaitējoša vai dziedinoša.

Savukārt romānā “Ceļš” vēstījumā lasītāju uzmanība ir pievērsta postapokalispes tēmas aprakstam par kādu neizskaidrojamas izcelsmes dabas katastrofu, kura neatgriezeniski pārvērš dabas telpu par nedzīvu elementu, kas līdz ar to ir nopietns vēstnesis iespējamai dzīvības izzušanai uz Zemes.

Vēstījumu caurvij degradētas vides retorika, kurā ievīts stāsts par zudušo dabas estētisko skaistumu. Vēstījuma sākumā vizuālais vēstītājs lasītāju iepazīstina ar dramatisko ainu vidē, kādā tēvam un dēlam ir jāpavada savas dienas pēc notikušās dabas katastrofas „Kad viņš pamodās mežā tumšajā un aukstajā naktī, viņš pastiepās un ar roku pieskārs blakus guļošajam bērnam. Katra nakts šķita tumšāka, un vienu aiz otras nomainīja aizvien pelēcīgākas dienas.”⁴⁸⁴ Par laika ritējumu vēsta dienas un nakts nomainīšana: “[...] naktis tumšākas par tumsu, ik diena pelēcīgāka par iepriekšējo. It kā auksta glaukoma piezagusies un noēnojusi pasauli.”⁴⁸⁵ Šī gausā un pelēcīgo dienu nomainīšana ir palikusi tēvam un dēlam kā vienīgais orientieris laikā. Simboliski “glaukoma” var skatīt kā abu tēlu nespēju redzēt tālāku nākotni, kā arī neziņu par to, kas ir šīs katastrofas izraisītājs. Iespējams, ka simboliski tas varētu būt visas cilvēces aklums, kas liedz saskatīt vides degradācijas nopietnību laikā, kad visapkārt ir tik daudz izmaiņu, kas postmodernam laikmetam ir raksturīgi – vispusīgums un nevēlēšanās iedziļināties būtiskos jautājumos.

Esošo vēstījumu var iedalīt divos vēstījuma līmeņos – ceļa vēstījumā, kurā ir aprakstīts tēva un dēla fiziskais ceļš virzībā uz dienvidu piekrasti, un garīgajā ceļa vēstījuma līmenī, kurā norisinās tēva un dēla iekšējais konflikts un atbilžu meklēšana uz garīga rakstura jautājumiem par sevis un apkārtējās vides beznosacījuma pieņemšanu tās esošajā kondīcijā.

Darbā atspoguļota tēlu cīņa ar sirdsapziņu, godaprātu un vēlmi izprast savas eksistenciālo jēgu: “Viņš zināja vienīgi, ka viņa attaisnošana ir bērns. Ja viņš nav Dieva vārds, Dievs nekad nav runājis.”⁴⁸⁶ Vēstījumā ienāk reliģiska rakstura tēma, un būtība šī tēma fragmentāri ir jaušama visā vēstījuma garumā, kas norāda uz to, ka šis vēstījums ir piemērots arī ekokritiski ētiskai analīzei, kurā būtiska ir tēlu ētiskā un morālā nostāja laikā,

⁴⁸⁴ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 9.lpp

⁴⁸⁵ Makārtijs, K. (2008) *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 7.lpp.

⁴⁸⁶ Turpat, 9.lpp

kad apkārtējā vide ir piedzīvojusi degradāciju. Vēstītājs fokusē tēva sarunu ar Dievu, iespējams, ka tā ir arī paša vēstītāja saruna ar augstāko spēku, lasītājiem liekot noprast, cik svarīgi ir ētiska un garīga rakstura jautājumi dabas degradācijas laikā. "Vai tu tur esi. Vai beidzot redzēšu. Vai tev ir kakls, aiz kā tevi nožņaugt? Vai tev ir sirds?"⁴⁸⁷

Var piekrist tam, ka "postapokalipses trops ir viena no komplicētākajām un spēcīgākajām metaforām visā vēsturē, kas ietekmē cilvēka uzvedību,"⁴⁸⁸ tātad būtībā tā liek ētiski domāt, apsvērt postapokalipses realitātes būtību. Tāpat nenoliedzams ir tas, ka "apokalipse uzjundī domas par mūsu ticību, tiek izšķirts tas, kas ir labais un sliktais, kurš ir ticīgais un neticīgais, un, protams, visbūtiskāk liek domāt par vidi un kapitālisma iekārtu."⁴⁸⁹

Viszinošais vēstītājs lasītājiem arī pakāpeniski pastāsta par dēla, tēva un viņa sievas pagātni, līdz ar to vēstījums ir fragmentārs, tas sastāv it kā no mozaīkas daļiņām – vēstījumu līnijām par pagātni un tagadni, kuras, saliekot kopā, veidojas dramatiskā stāsta kopaina. Būtībā vēstītājs seko tēva un dēla gaitām ceļā uz dienvidiem ik soli, gan virzoties pa sagruvušajām pilsētiņām, lielākām ostas pilsētām, mežiem un laukiem, ļaujot rast priekšstatu par to, ka nevienā no vietām nav patvēruma postapokalīstiskā vidē. Ekokritiskā skatījumā ir ļoti nozīme tam, kā postapokalīstiskā vide ir atainota.

Vēstījuma turpinājumā lasītāji uzzina vairāk par vides krīzi, kas ir piemeklējusi Amerikas ziemeļu daļu. Viszinošais vēstītājs ļauj lasītājiem izvērtēt situāciju postapokalīstiskajā vidē.

Postapokalipses tēma pati par sevi ir ļoti būtiska ekokritikā, jo aicina aktīvi domāt par vides aizsardzību tieši šobrīd, nevis tikai nenoteiktas nākotnes perspektīvā. Neapšaubāmi, ekokritika ir un būs saistīta ar vienmēr iespējamās apokalipses un postapokalipses parādības padziļinātu, strukturētu izpēti, jo pēdējos gados vides aktīvistus, un, bez šaubām, arī ekokritiķus un ekofeministus, arvien biežāk satrauc jautājums par apkārtējās vides iespējamo bojāeju, ja netiks pievērsta pienācīga uzmanība tīras vides saglabāšanas un ilgtspējas jautājumam.

G. Garārd⁴⁹⁰, kurš arī ir pievērsies šīs tēmas pētniecībai, ir norādījis, ka ekokritikā par svarīgu faktoru kalpo jautājums, cik lielā mērā postapokalipses diskurss ir saistīts ar realitātes atainojumu, kas pēc būtības ir nozīmīgs problēmjautājums, jo tieši sastapšanās ar realitāti kā pretmetu fikcionālai reprezentācijai mūsdienās visvairāk liek domāt par vides

⁴⁸⁷ Turpat, 14.lpp.

⁴⁸⁸ Murphy, A. (2012). *Apocalyptic Desire and Urban Imagination*. University of Southern California, p.121.

⁴⁸⁹ Gross, M., Gilles, M. (2012). *The Last Myth: What the Rise of Apocalyptic Thinking Tells Us about America*. Prometheus Books.

⁴⁹⁰ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.

veselības būtiskumu un pieprasa kolektīvu sabiedrības integrāciju vai arī aktīvistiska rakstura lasītāju intereses rosināšanu veikt izmaiņas pastāvošajā vides apstākļu kondīcijā. Vēstījumā ir īpaši akcentēta postapokaliptiskā vide kā personifikācija, kas ir viens no ambivalentajiem spēkiem mijiedarbībā ar tehnoloģijas un kultūras pasauli kā konceptuāli un arī materiāli neatdalāmas vienības vienotā ekosistēmā. Postapokalipses scenārija un vides degradācijas fikcionālā reprezentācija lielā mērā ir identificējama kā iespējama faktuāla realitāte.

Redzams, ka šajā vēstījumā termins 'vide' iegūst jaunu nozīmi, kas atšķiras no citiem vidi aprakstošiem vēstījumiem, kuros daba ir redzama kā harmoniska un nemainīga sistēma. To varētu skatīt kā degradētu biosfēru augstākajā pakāpē. "Upes otrā krastā ceļš veda cauri pilnīgi melnai degšņai. Vīrs ceļa plīvoja pelni, vējā smalki dīkdamas, no melniem elektrības stabiem stiepās aklu vadu noslīgušās rokas."⁴⁹¹ Šāda degradētas vides retorika caurvij visu vēstījumu. Vēstītājs, patvēries ārpus teksta pasaulē, caur tēlu dialogu lasītājiem atklāj to, cik lielā mērā Amerikas vidiene ir cietusi. Interesanti ir tas, ka līdz vēstījumā beigām lasītājiem tā arī netiek atklāts, kas ir šīs dabas katastrofas ierosinātājs. Ir zināms vien tas, ka visa dzīvā radība ir mirusi, Amerikas dienvidu reģionā ir palikuši vien daži izdzīvojušie, ir vērojamas zemestrīces un visapkārt degoši koki. "– Tēti, kas tas ir? Tas tuvojās un kļuva skaļāks Viss drebēja. Tad tas pagāja viņiem garām, kā pazemes vilciens, aizslīdēja naktī un bija prom. – Kas tas bija, tēti? Zemestrīce. Nu tā ir prom."⁴⁹² Arī vēstījumā romānā "Dārznieks" ir pieminēta zemes tricīnāšana, kas līdzinās zemestrīcei. Iespējams, ka zemestrīce ir kā metafora pasauli pārņemtajai materiālisma būtībai, kas ienes tajā nepastāvīgumu un cīņas.

Vēstījumā ietverts arī jautājums par piederību savai zemei, cik daudz cilvēki savā zemē jūtās kā svešie un cik daudz citas valsts iedzīvotāji spēj pieņemt citu zemi, kā arī tas, kā svešzemnieki tiek pieņemti citviet. "Tajos pirmajos gados ceļus apdzīvoja bēgļi, kas tinās savu drānu liķautos. Paslēpušies aiz maskām un aizsargbrillēm, noskranduši sēdēja ceļmalā kā neveiksmīgi aviatori."⁴⁹³ Šeit parādītais aspekts ir būtisks arī ekokritikai, jo skar cilvēka atrašanos noteiktā vidē, apspēlējot to, kā šī vide tiek ietekmēta un vai cilvēks ir atradis savu vietu, kur justies labi un sadzīvot arī ar apkārtējiem.

Nenoliedzami, vēstījumā ir izgaismota arī patiesība par to, ka degradētā vidē mainās cilvēka ētiskie orientieri, daudz kas ir zaudēts, un parādās jautājums par to, kāda nozīme ir materialitātei un materiālajai vērtībai kā tādai. "Katru ticību zaudējušas cilvēku čaulas, kas

⁴⁹¹ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 12. lpp.

⁴⁹² Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 31.lpp.

⁴⁹³ Turpat, 31.lpp.

velkas pa uzbērumiem kā pārceļotāji drudža zemē. Beidzot atklājies visa trauslums. Seni un svarīgi strīdi izzuduši nekurienē, naktī. Ar pēdējo eksemplāru aiziet bojā visa ģints.”⁴⁹⁴

Vēstījumā ir redzams, ka tēliem – tēvam un dēlam – ir pazuduši jebkādi laika un vietas orientieri. “Par mēnešiem viņam bija maza jausma. Lai šķērsotu kalnus, ēdamā pietiks. Galvenais ir sasniegt piekrasti, bet naktīs pamodies viņš zināja, ka tas viss ir tukšas runas, bez satura.”⁴⁹⁵ Tas nozīmē to, ka ir jāiemācās atrast sava vieta degradētā vidē, ir jāiemācās pieņemt to, vienlaikus apzinoties, ka ir būtiski jau laikus mēģināties atrast orientierus vidē, kas ved uz vides uzlabošanu, nevis uz degradāciju. Šeit jāpiekrīt teiktajam, ka “jo lielāka ir apokolipse, ar kuru cilvēkam ir jāstāpās, jo lielākām izmaiņām ir jānotiek cilvēcē, lai tā pielāgotos dabai.”⁴⁹⁶

Vēstītājs iekšējā fokusējumā lasītājiem ļauj noprast to, ka degradētā vides atmosfērā zūd atmiņas, laiktelpa ir pēkšņi ir zaudējusi savu ierasto formu, tā nav sinhrona, izmainīta, vien paliek šodienas izdzīvošanas būtiskums. “Reizēm bērns iztaujāja tēvu par pasauli, kas viņam pat nebija atmiņas. Viņš saspringti domāja, kā atbildēt. Pagātnes nav. Bet viņš pārstāja izgudrot, jo arī izgudrotas lietas nebija īstas. Bērnam ir pašam sava fantāzija. Kā viss būs dienvidos.”⁴⁹⁷ Tas nozīmē to, ka degradētā vidē mainās izpratne par laiku un telpu, “šādu pārmaiņu laikā notiek sistemātiskas izmaiņas laika un telpas konceptos.”⁴⁹⁸

Viszinošais vēstītājs tēvu un dēlu nodēvē par sapieriem, kuri “pa vienam kvartālam dodas uz priekšu nezināmajā”, šī metafora, domājams, iezīmē postapokaliptiskās vides risku, kas rodas cēloņa un sekas ķēdē, jo vide iezīmē ne tikai nepieciešamību nodrošināt sevi ar iztiku, bet arī intuitīvi sajūst, kurā brīdī draud briesmas, jo iespējami dažu izdzīvojošo un izsalkušo cilvēku uzbrukumi. Postapokaliptiskā vide nozīmē izdzīvošanu arī fiziskā cīņas ziņā. “Turies blakus. Zēns klausīja. Viņi virzījās pa ielām kā sapieri. Pa vienam kvartālam. Gaisā viegls deguša koka dūmu smārds.”⁴⁹⁹

Iespējams, ka tieši eksistenciālā neziņa postapokaliptiskajā vidē ir visdraudīgākā, par to liek noprast arī viszinošais vēstītājs, kurš ārējā fokusējumā lasītājiem par to ziņo, tajā pašā laikā norādot, ka vienīgais izglābšanās ceļš šādā vidē ir miers, apkārtējās vides pieņemšana, ļaušana pašam un videi būt ar sevi. “Naktī viņš pamodās un nekustēdamies klausījās. Pēkšņi nespēja atcerēties, kur atrodas. Šī doma lika pasmaidīt.”⁵⁰⁰

⁴⁹⁴ Turpat, 31.lpp.

⁴⁹⁵ Turpat, 27. lpp.

⁴⁹⁶ Turpat, 32.lpp.

⁴⁹⁷ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 55.lpp.

⁴⁹⁸ McMichael, R. (2013). *New Orleans, Nature and the Apocalyptic Trope. Reconstructing New Orleans*. Verso Press.

⁴⁹⁹ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Izdevniecība AGB, 81.lpp.

⁵⁰⁰ Turpat, 83.lpp.

Interesanti ir tas, ka vēstījumā kā viens no laiktelpas orientieriem ir karte, kas galvenajiem varoņiem it kā sniedz drošība sajūtu un cerību, ka varbūt tieši tā būs pareizā virziena rādītāja ceļā uz dienvidiem. Ekokritiski un metaforiski uz šo karti var raudzīties kā uz estētiski vizuālu un metafizisku drošības garantu. “Mijkrēslī viņi sēdēja krustcelēs, viņš izklāja uz ceļa kartes lapiņas un tās pētīja. Pielika pirkstu. Mēs esam te. Šajā vietā. Zēns neskatījās. Viņš būrās pa sarkano un melno ceļa mežģi, turēdams pirkstu pie krustojuma, kur viņiem bija jābūt. It kā redzot viņus sīciņus tur čurnam.”⁵⁰¹

Šeit nāk atmiņā E. Džeimsas uzsvēruma par to, ka šobrīd dzīvojam Antropocēna laikmetā, kas raksturo laiku, kad cilvēka neapdomīgā darbība ir ietekmējusi ekosistēmu. Lai arī vizinošais vēstītājs ataino tēvu un dēlu kā “mazus” uz lielās kartes, ir jāsaprot, ka patiesībā cilvēkam un tā darbībai ir liela loma plašajā pasaules vidē.

Internālajā fokusējumā vizinošais vēstītājs lasītājiem atklāj tēva sapņus, kuros vīzijās nāk “neredzētas radības”. Metaforiski šīs radības ir pielīdzināmas nezināmajiem nākotnes brīžiem, kas atgādina to, ka cīņa par izdzīvošanu vēl nav galā, taču ir gaidāms kas nepatīkams. “Sapnī viņu bija apciemojušas vēl nekad neredzētas radības. Klusējošas. Viņš pagriezās un palūkojās uz zēnu. Varbūt pirmo reizi viņš saprata, ka zēnam viņš pats ir atnācējs no svešatnes.”⁵⁰² Šeit iezīmējās arī tēva garīga nošķiruma izjūta no sava dēla, taču, iespējams, ka tas varētu kalpot kā priekšvēstnesis tam, ka nākotnē dēlam būs jāatvadās no tēva. Postapokaliptiskajā vidē dzīvības un nāves sliexsnis tiek daudz biežāk pārkāpts, nekā sakārtotā, drošā vidē.

Tālāk darbā vizinošais vēstītājs atzīst, ka tēva nāve vairs nav tālu, un diez vai pastāvēs iespēja izdzīvot. Šī tēva nāves apjausma, iespējams, lasītājam liek padomāt par to, ko degradētā vidē nozīmē cilvēka dzīvība, vai tai ir kāda nozīmē, un arī par to, kāda ir cilvēka eksistences jēga. “Turpat viņi palika pa nakti, un, kad viņš apgūlās, viņš zināja, ka tālāk iet vairs nespēs, šī ir tā vieta, kur viņš mirs.”⁵⁰³

Vēstījums iezīmē traģismu, un tajā pašā laikā sniedz izpratni par dzīvības un nāves robežas caurlaidību. Vizinošais vēstītājs lasītājiem šo dzīvības un nāves robežu ataino kā “punktu bez iespējas atgriezties”. “Nezināmu radību pēdas atmirušā dzeltenzemē. Saltajā ejā viņi bija sasnieguši punktu, no kura vairs nav atgriešanās, punktu, kura mērs jau kopš sākumiem bija vien gaisma, ko viņi nesa sev līdzī. Viņš gulēja cieši blakus tēvam un turēja viņu apskautu, bet no rīta viņš pamodās, un tēvs bija auksts un stīvs.”⁵⁰⁴

⁵⁰¹ Turpat, 87.lpp.

⁵⁰² Turpat, 153.lpp.

⁵⁰³ Turpat, 272.lpp.

⁵⁰⁴ Turpat, 276.lpp.

Šī nāves apjausma liek zēnam apņemties nekad neaizmirst tēvu, taču mazajam zēnam pašam viszinošais vēstītājs piedāvā glābšanās iespēju, cerību uz izdzīvošanu un nākotni – zēns sastop kādu sievieti, kura ir gatava uzņemties rūpes par viņu: “Kad sieviete viņu ieraudzīja, tā aplika rokas viņam apkārt un cieši apkampa. Ak, viņa teica, es ļoti priecājos tevi redzēt. Dažreiz tā runāja ar viņu par Dievu. Dieva elpa, sieviete sacīja, ir tava tēva elpa, bet tā iet no viena cilvēka pie otra cauri laikiem.”⁵⁰⁵ Ekokritiskā un simboliskā skatījumā šī bērnam piedāvātā izdzīvošanas iespēja ir pielīdzināta tik nozīmīgajam jautājumam par vides ilgtspēju, kas nozīmē noteiktas rūpes par apkārtējo vidi ilgā laika periodā, un, līdz ar to arī tiek nodrošināta veselīga dzīve un turpmāka iespēja pastāvēt cilvēcei šajā pasaulē. Tātad pēc būtības tekstā bērns tiek personificēts kā visa cilvēce, taču sieviete – simboliski piedāvātā iespēja cilvēcei izdzīvot, ja tiks ievēroti ilgtspējīgas vides saglabāšanas nosacījumi.

Vēstījuma beigās ir ievīta liela un apjomīga daļa metaforu un simbolu, katra no tām vēsta par savu nozīmi, taču kopskatā ir nojaušams, ka viszinošais vēstītājs grib atgādināt lasītājiem par to, ka pagātne, tagadne un nākotne pastāv vienotībā visā pasaules un arī apkārtējā vides matricā, itin viss ir cieši saistīts: “Reiz bija foreles kalnu strautos. Varēja redzēt, kā tās stāv dzintarainajā straumē un ūdenī maigi vēdinās spuru baltās malas. Rokā paņemtas, tās smaržoja pēc sūnām. Gludas, muskuļainas un sprindzīgas. To muguras rotāja līkloču raksti, pasaules karti tās tapšanā. Kartes un labirinti. To lietu attēli, kas nav atgūstamas. Vairs nav labojamas.”⁵⁰⁶

Vēstījumā ir ievīts stāsts par pagātņi, un ir zināms, ka šādi vides apraksti bija iespējami tikai laikā, kas bija izplatīta dabas rakstība, taču tagad lielākā daļa vēstījumu vēsta par vides katastrofām. Šāds pretmets spilgti iezīmē to, ka cilvēce jau ir daudz zaudējusi, taču pastāv “kartes un labirinti”, kurus atšifrējot, būs iespējams atgūt vismaz daļu no zaudētā. Tātad jāiemācās izprast vides ilgtspējas būtība visā pasaulē, lai panāktu vienotu vides atjaunošanu.

Romānā “Ceļš” viena no būtiskākajām tēmām ir dzīvības beigas uz Zemes, kas sevī ietver postapokaliptiskās realitātes atainojumu, kam savukārt ir liela nozīme ekokritikā saistībā ar vides krīzi.⁵⁰⁷ Šeit atkal jau var runāt par pieminēto antropocēna laikmetu, kas “uzspiež” cilvēcei domāt par apkārtējo vidi, jo tā ir piedzīvojusi degradāciju, un jāatzīst vien ir, ka šobrīd visa pasaule ir uz dzīvības pastāvēšanas beigu riska sliedzīnā, lai arī varbūt tas skan traģiski. Šāda traģisma apvīta retorika ir redzama romānā “Ceļš”, kas lasītājiem liek aizdomāties par cilvēka pastāvēšanas jēgu un būtību uz Zemes. Drīz vien varētu būt, ka

⁵⁰⁵ Turpat, 281.lpp.

⁵⁰⁶ Turpat, 282.lpp.

⁵⁰⁷ Gormley, M. J. (2021). *The End of the Anthropocene: Ecocriticism, the Universal Ecosystem, and the Astropocene*. Lanham: Rowman & Littlefield.

kārtu, un šai krāsai cauri varēja redzēt blāvu vairs neesošu preču slavinājumu palimpsestu.”⁵¹⁴

Postapokalipse ir atainota kā kaut kas neizbēgams, kā “kaut kas ārpus cilvēces kontroles.”⁵¹⁵ Tieši šādi var paraudzīties uz ainu, kas ir redzama romānā “Ceļš”. Tāpat ir jāpiekrīt tam, ka postapokalipses žanra romānos atainotā postapokalipse vienmēr un visos laikos paliks kaut kas ārpus cilvēces sapratnes. Arī romānā “Ceļš” ir jaušama metafiziska un fikcionāla realitātes izmaiņa, kas būtībā lasītājam šķiet neizprotama, it īpaši kas skar vēstures un laikmeta temporalitāti.

Jāpiekrīt teiktajam, ka “ēku drupas neliek domāt par pagātni, bet par nākotni”⁵¹⁶, kas iezīmē patiesību par to, ka postapokaliptiskā vidē mainās skatījums uz laiku un vietu. Ir aizmirsta pirms apokalipses laika paradigmātiskie laika un vietas uztveres parametri, un, domājams, arī ētiskie orientieri. Tas nozīmē arī to, ka mainās “vēsturiskā laika konvencionalitāte, atklājot vēsturiskās neitralitātes nenoteiktību.”⁵¹⁷

Romānā “Ceļš” būtiska nozīme ir arī postapokaliptiskā žanra tēmai – klimata pārmaiņas, lai arī ir jāatzīst, ka rakstnieks nav tieši norādījis, kāda veida dabas katastrofa ir piemeklējusi Amerikas dienvidu daļu. Šī tēma ir būtiska arī ekokritikā, liekot domāt par nepieciešamību domāt par ilgtspējīgu vidi, kaut arī ir jāatzīst, ka pēdējos gados nozīmīgi ir kļuvuši arī klimata krīzes skeptiķu izteikumi par to, ka vides degradācijai pasaules politiskajā kontekstā nav nemaz tik būtiska loma.⁵¹⁸

Domājams, ka romāns “Ceļš” ir kā instruējošs vēstījums tiem, kuri ir oponenti vides krīzes būtiskumam. Romānā ir redzamas dramatiskas izmaiņas klimatā, gaiss ir kļuvis piesārņots, kas iezīmē traumatisku pieredzi šajā vidē esošajiem, un atgādina par to, ka vides bojāeja vienmēr būs saistīta ar ietekmi uz cilvēka veselību.

Var teikt, ka romāns “Ceļš” ir kā “alternatīvs komunikācijas veids par vides krīzes jautājumiem un riskiem, nodrošinot vērtīgu ieskatu šādas krīzes aspektos.”⁵¹⁹ “Dažiem bija

⁵¹⁴ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 127. lpp.

⁵¹⁵ Haag, I., Karin M. (2019). *Perspectives on Ecocriticism: Local Beginnings, Global Echoes*. Cambridge Scholars Publishing, p. 261.

⁵¹⁶ Hay, J. (2017). *Postapocalyptic Fantasies in Antebellum American Literature*. Cambridge University Press, p. 226.

⁵¹⁷ De Cristofaro, D. (2019). *The Contemporary Post-Apocalyptic Novel: Critical Temporalities and the End Times*. London: Bloomsbury Publishing, p. 75.

⁵¹⁸ Bladow, K., & Ladino, J. (2018). Toward An Affective Ecocriticism. *Affective Ecocriticism: Emotion, Embodiment, Environment*, pp. 1-22.

⁵¹⁹ Sommer, B. (2015). *Cultural Dynamics Of Climate Change And The Environment In Northern America*. Brill, p.334.

gāzmaskas. Viens bakterioloģiskajā aizsargtērpā. Nosmurgātā un netīrā. Vilkās uz priekšu ar vālēm uz priekšu, ar cauruļu gabaliem. Klepodami.”⁵²⁰

Būtiska nozīmē tajā ir arī ētikas perspektīvai, kas hipotētiski un ētiski ļauj paskatīties uz klimata izmaiņu jautājumu – par vēlēšanos tālāk eksistēt vidē, kuru ir skārušas cilvēkam nepanesamas izmaiņas.

Romānā ir redzama tēlu iekšēja cīņa starp vēlmi dzīvot un, iespējams, “aprēķināt” nāves izvēles priekšrocību. “Viņš ietina zēnu savā jakā un segā, un sēdēja turēdams viņu, šūpodamies uz priekšu un atpakaļ. Revolverī atlikusi viena vienīga patrona. Šo patiesību tu neatzīsi. Tu to neatzīsti.”⁵²¹

Lai gan romānā neiezīmējās sliktākais scenārijs, kurā tēvs izvēlas labprātīgi atvadīties no dzīves kā dēlēna māte, tomēr šī nāves un dzīves izvēles perspektīva noteikti ir būtiska klimata pārmaiņu jautājumā, jo pārmaiņas vidē var arī ietekmēt cilvēka atteikšanos dzīvot izmainītā vidē. Šāds ētiskas kategorijas skatījums uz romānā atainoto vidi un izmaiņām vidē noteikti nozīmē to, ka “šobrīd tas ir visveiksmīgākais veids, kā domāt par vēl neizpētītajiem ceļiem antropocēnā literatūrā.”⁵²²

Promocijas darba trešajā nodaļā tika veikta K. Makārtija romānu vēstījuma ekonaratoloģiska analīze, atklājot jaunas dimensijas saistībā ar ekokritikai būtisko dabas un tēlu savstarpējo mijiedarbību. Izmantojot ekonaratoloģijas pieeju, tika rūpīgi pētīts teksta simboliskais un metaforiskais slānis, kas ļāva paraudzīties uz K. Makārtija romānu vēstījumiem no jauna skatpunkta.

⁵²⁰ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 62.lpp.

⁵²¹ Turpat, 68.lpp.

⁵²² Zapf, H. (2016). *Handbook Of Ecocriticism And Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, p.311.

4. KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNU EKOKRITISKA ANALĪZE: TĒLU UN VIDES ATTIECĪBU IZPĒTE

Ceturtajā nodaļā ir veikta ekokritiska K. Makārtija romānu analīze, izmantojot ekokritikas pieeju. Šī darba teorētiskajā daļā jau bija minēts, ka ekokritiskā analīzē ir nozīmīgi pievērst uzmanību dualitātēm daba/cilvēks un daba/kultūra, lai izpētītu ekokritikai būtiskus jautājumus, kuri skar dabas, cilvēku un kultūras kopsakarības, kas veido ekokritikas pamatu, uz ko balstās arī tās aktīva prakse. Negribētu piekrist apgalvojumam, ka “šo dualitāšu nošķiruma atcelšana nenozīmētu sabiedrības sadzīvošanu ar dabu, bet gan tas kļūtu par satraucošu paradoksu”⁵²³, kas pārlietu negatīvi ietekmētu viena otru. Šīs nodaļas ietvaros tiks pētīta tieši šīs dualitātes atainojums romānos, pievērsot uzmanību jautājumam, kā autors reprezentē šo attiecību veidošanos, vai tām būtu jābūt nesaraujami ciešām, vai tomēr vienai no pusēm būtu jāatrodas ontoloģiski augstākā pozīcijā.

Romānā “Dārznieks” ir iespējams skatīt dabas un tēlu savstarpējo attiecību perspektīvu, pievērsot uzmanību jau minētajām dualitātēm daba/cilvēks un daba/kultūra. Apkārtējā vide ir atainota kā ar nesadzijušām rētām pārklāts, nepievilcīgs lokuss. Atklājas tā laika drastiski utopiskā vīzijā paredzētā un sasteidzinātā modernizācijas procesa un masveida industrializācijas nelabvēlīgā ietekme uz lauksaimniecības attīstību, kur zemes piesārņojums un ķīmikāliju efekts, visticamāk, vēl joprojām ir jūtams: “No ielejas nāk karsta vēja plūsma kā sasmakusi elpa, tā atgādina rūgtenu piensulas augu smaržu un pūstošas veģetācijas smaku. Gar ceļu esošie sarkanie māla kluči pārklāti ar nokaltušiem sausseržiem, putekļainiem vīķiem. Visi zaļumi apvītuši un sausi. Sadrupušie māli bezgalīgā mikrokataklizmā un kaļķakmeņi laukā līdzinās delfīnu baram, kas ir izslējuši savas muguras pretim ellīgajām debesīm.”⁵²⁴

Tā laika vēsturiskajā situācijā politisko un ekonomisku faktoru ietekmē apkārtējā vide bija ievērojami cietusi. Romānā detalizēti ir atainota apkārtējās vides degradācijas pakāpe. Šāds skatījums ir būtisks ekokritikā, kur ir svarīgi pievērst uzmanību dabiskās vides degradācijas apdraudējumam saistībā ar modernizācijas inducētajiem industrializācijas procesiem.

Savukārt, ja skatām šo tekstu semantiski, tad pieminētais vārds ‘mikrokataklizma’ kalpo par signalizējošu indikatoru vides degradācijas līmenim, kas ir pielīdzināms

⁵²³ Berghalter, H. (2021). *The Cambridge Companion to the Anthropocene*, Cambridge: Cambridge University Press. p. 11.

⁵²⁴ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 8.

neatgriezeniskai destrukcijai. Šāda vides aprakstoša leksēma ir ļoti spēcīga tiešā un pārnestā nozīmē, tā darbojas kā instruējošs rezonators tehnoloģiskā progresā negatīvajai ietekmei uz apkārtējo dabu noteiktā vēsturiskajā periodā. Ekokritikā ir būtiski pievērst uzmanību tam, kā tieši vides krīze vai arī vides degradācija ir aprakstīta, kā tā tiek interpretēta literatūrā caur valodu un kultūras reprezentāciju.

Romānā „Dārznieks” atainotā vide lielākoties atspoguļo sociāli ekonomiskās pārvaldības sistēmas trauslumu, dinamikas zudumu un stagnāciju. Dārznieka Ounbija sargātais dārzs iezīmē tā laika mašinizētās lielražošanas nodarīto kaitējumu lauksaimniecības kultūrai: “Dārzā viņš bija atradis dažus persikus, lai gan dārzs bija jau izpostīts divdesmit gadus atpakaļ, laikā kad koka zaros augļi bija tik daudz, ka tie brakšķēja kā attāla pērkonā dārdi. Vecais vīrs tos laikus atcerējās, jo viņš mīlēja dabas dāvāto negaisu.”⁵²⁵

Tekstā atainotie laiktelpas parametri parāda tā laika situatīvo kultūras un politikas sfēru, un laiku, kas iezīmē pēcindustriālās degradācijas periodu ar tam imanento dabiskās pasaules degradāciju, ekonomiskās un politiskās varas absurdu dominanci, kas proponē nozīmīgu ekoloģisko faktoru nonivelēšanu. Raugoties no ekokritikas perspektīvas, ekoloģiski nozīmīgu aspektu konsekventa neievērošana veicina biosfēras vai arī ekosfēras degradāciju, kas ir atspoguļots šajā tekstā. Degradētās vides atainojumu romānā var asociēt ar K. Makārtija apokaliptisko romānu „Ceļš”, kurā dabas un dzīvības destrukcija ir atainota traģisma apvītā stāstījumā, taču tajā tiek skartas arī eshatalogijas un posthumānisma tēmas, kas nav imanentas gotiskā žanra romānos, tostarp dienvīdu gotiskā žanra romānos.

Sabojātā augsne ar pesticīdu atliekvielām, sarkanīgie māla ceļi un visa apkārtējā vide romānā izvirzās priekšplānā, kalpojot nevis par fonu tēlu darbībai, bet gan kļūstot par galveno virzītājspēku – vai pat par galveno tēlu, kas ir nozīmīgi ekokritikā. Šis idejiskais rāmējums jau tika apskatīts promocijas darba teorētiskajā daļā, kurā tika uzsvērts Lorensa Blūela (2009) skatījums par vides reprezentāciju kā galvenā tēla nozīmi tekstā. Destrukcijai pakļautā vide, kas no ekokritikas skatpunkta ir uztverama kā izgaismots ekoloģiskās krīzes stūrakmens, atspoguļo dabiskās vides destabilizāciju, kas var kalpot par pamatu cilvēces emocionālā un fiziskā stāvokļa degradācijai. Arī šajā tekstā ir spilgti redzama destrukcijai pakļautā zeme, kas ir zaudējusi savu agrāk esošo spozmi: “Dārza celiņš rīta klusumā un saulstaru apspīdēts vijās gar ābelēm, kas meta ēnas uz to; koki bija saliekušies un satrūdējuši, arī nezāles vairs neauga kā iepriekš, tālāk uz priekšu ēnu pielietā zāle izskatījās kā plāni mati.

⁵²⁵ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 31.

Taka veda uz pesticīda tvertni, kas reiz bija paredzēta insekticīdu sajaukšanai.”⁵²⁶ Modernizācijas procesu vitālā nepieciešamība kā labklājības atslēga vidējai paaudzei ir likusi aizmirst par tīras apkārtējās vides būtiskumu. Vistiešāk ir akcentēta vecās paaudzes dabas pārzinātāja un dārznieka Ounbija ciešā saikne ar apkārtējo dabu, tā ir izgaismota emocionālu pārdzīvojumu formā par tās neatgriezenisku bojāeju. Ounbijs romānā tiek tēlots kā organiska un neatņemama dabas sastāvdaļa: „Sačokurojies persiku koka zaru paplatinājumā, vecais vīrs vēroja rīta sauli, kas apžilbināja pamesto metāla [pesticīdu] tvertni kalna galā, kas stāvēja, kā liela sudraba ikona un masīva, pārdoša grēciniece.”⁵²⁷

Šeit ir vērojama tēla korelējošā saikne ar dabu. Tāpat šo simbolisko tēla un dabas saikni iespējams skatīt no ekokritikas instruējoša rāmējuma pozīcijas. Šāds korelatīvs dabas un cilvēka simbolisks atainojums ir viens no pasaules uzbūves stūrakmeņiem, proti, šādai vienotībai būtu jāpastāv starp cilvēci un apkārtējo dabu, kur ir novērsta jebkāda veida duālisma kategorija vai citāda veida hierarhiskas sistēma.

Skatoties analītiski uz groteskā atmosfēras tēmu kā vienu no gotiskā žanra tēmām un grotesku kā centrālo elementu romānā “Dārznieks”, ir jāpievērš uzmanība tieši tēlu sajūtām, ko rada apkārtesošā vide un atmosfēra. Šī perspektīva izceļ ekokritikai tik nozīmīgās tēlu attiecības ar apkārtējo vidi un dabu, ļaujot rast atbildes uz videi nozīmīgiem jautājumiem.

Artura Ounbija emocionālie pārdzīvojumi par dabas degradāciju atspoguļojas subjektīvā sapņu redzējumā pagātnes notikumu simboliskā un mītiskā retrospekcijā, kas iezīmē dienviņu gotiskajam žanram raksturīgo grotesko atmosfēru.

Sapņos redzētie zobenzobu kaķi simboliskā teksta slāņa modulācijā atspoguļo Ounbija iekšējās bailes, nemieru par eksistenci laikā, kad dabas pasaule piedzīvo transformāciju tās negatīvā aspektā: „Zobenzobu kaķi vajāja veco vīru sapņos, un viņa naktsmiers bija zudis. Viņš baidījās, ka tie naktī atnāks atņemt viņa vārgo dzīvību.”⁵²⁸

Šīs eksistenciālās bailes vai cilvēka esamības problemātiska uztvere ir ekokritikas pamatā. Ekokritika proponē nepieciešamību skatīt pasauli no jauna rakursa, no ilgtspējīgas dabas pasaules modeļa redzējuma bez bailēm par tās pastāvēšanu, no kā ir atkarīga arī cilvēka dzīve un izdzīvošanas iespēja. Šis groteskā atmosfēras atainojums atspoguļo tēla dzīves nolemtību, iekšējo apziņas un zemapziņas konfliktu. “Vides krīze ietver arī iztēles krīzi”⁵²⁹, kas šajā ziņā ir saistāms arī ar romāna “Dārznieks” vēstījumu, kurā tēli piedzīvo

⁵²⁶ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 31.

⁵²⁷ Turpat, p. 29.

⁵²⁸ Turpat, p. 35.

⁵²⁹ Bowman, J. (2018). *Imagination and Environmental Political Thought*. Lanham: Lexington Books, p. 26.

emocionālu pārdzīvojumu sapņu un iztēles formā, reflektējot gan par vides bojāeju, gan arī par paša tēla saspringto emocionālo stāvokli, kas ir savstarpējā mijiedarbībā. Šie Ounbija sapņi iezīmē grotesku īstenības deformāciju, kas nozīmē, ka tos nevar dēvēt par dzīves realitātei atbilstošiem, taču, vērtējot šo sapņu inicēto grotesko atmosfēru, var secināt, ka tēla psiholoģisko stāvokli, tāpat arī apziņu un zemapziņu ir ietekmējusi apkārtējā vide, kas simboliskā dzīvnieku tēlu veidolā signalizē par esošās dzīves situācijas nepieņemšanu, tajā skaitā arī bailēm par apkārtējo vidi un attiecībām ar to.

Leģenda par zobenzobu kaķiem ir nodota no paaudzes paaudzē, šie ar dažādām leģendām apvītie dzīvnieki eksistē augstākā hierarhijā, nekā daudzi citi dzīvnieki.⁵³⁰ Lai arī zobenzobu kaķi eksistē vien leģendās un ļaužu nostāstos, un ir kalpojuši par baiļu izraisītājiem sapņos, tie ir kā atgādinājums par laiku, kad daba bija tīra un pilna ar dažādu sugu dzīvniekiem, kuri tagad ir izmiruši cilvēku nesaudzīgās attieksmes dēļ. Arī šeit ekokritiskā teksta lasījumā ir nepieciešama apslēptā un atklājamā ekokritiski simboliskā teksta slāņa interpretācija. Zobenzobu kaķi pēc nostāstiem daļēji līdzinās mežonīgām panterām un tās, kā plosīt kāri nezvēri parasti ir klaiņojuši pa Apalaču kalnu vidieni. Skatot ekokritiskā lasījumā simboliskā teksta slānī atainotās folkloristikā tēla un cilvēka savstarpējās attiecības, tās atklājas kā vienota nozīmju tīklojuma daļa, rizoma, kas ir savstarpēji ciešā saistībā. Caur šī simbola interpretācijas būtību izgaismojas atziņa, ka cilvēkam nav iespējams aizbēgt no dabas, tā ir visuresoša, tāpēc cilvēkiem ir, un būs jāpieņem to visās izpausmēs, analogi savai attieksmei pret to. Ekokritikā ir būtiski runāt par cilvēka emocionālo traumu, kas tiek piedzīvota, pieredzot dabas degradāciju, un šis ekokritikai būtiskais aspekts ir ļoti labi redzams šajā tekstā. Teksta simboliskā slāņa skatījumā amerikāņu folkloras tēls – zobenzobu kaķis – pārstāv visus dabā esošos un izmirušos dzīvniekus. Tā ir daļa no bagātīgā amerikāņu folkloras mantojuma, kas folklorā kalpo kā nāves un zemes gara iemiesojums.

Dž. Kants⁵³¹ ir norādījis, ka K. Makārtijs Apalaču kalnu reģiona Tensijas austrumu un Noksvilas urbānās vides atainojumā ir iestrādājis savu perspektīvu, kas atšķiras no citiem amerikāņu dienvidu gotikas žanra rakstnieku darbiem, lai parādītu savu unikālo Sevīras apgabala mežu, kalnu un upes pieteku redzējumu, neizvēloties pievērsties rasu segregācijai pakļautajam Misisipi štatam, demoralizētajam, pusgraudnieku apdzīvotajam Džordžijas štatam vai izsmalcinātajai ostas pilsētai Ņūorleānai divdesmitajā gadsimtā.⁵³² Šim

⁵³⁰ Smith, M. (2013). *Legends, Lore & True Tales of the Chattahoochee*. Arcadia Publishing, p. 104.

⁵³¹ Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism*. London: Routledge.

⁵³² Turpat, p. 251.

pieņēmumam var piekrist, jo Kormaka Makārtija darbam ir raksturīgs īpašs elektisms, gan aprakstītā Amerikas dienvidu lokusa, gan izvēlēto tēmu ziņā. Dž. Kants⁵³³ atainotās fiziskās dzīves reālijas un industrializētās pasaules nodarītos postījumus zemei un dabai daļēji gan salīdzina ar amerikāņu-angļu dzejnieka Tomasa Stērnasa Eliota (*Thomas Stearns Eliot*) modernitātes tēlojumu poēmā „Nīkā zeme” (*Waste Land*)⁵³⁴. Vietas aprakstam dienvidu gotikas žanrā ir liela nozīme, „tas ir kā lēca, caur kuru vēstījumā var pētīt atainoto pārestību un vardarbību kā gotikas dziņu”, kur Eidoras Veltijas (*Eudora Welty*) vārdiem sakot, grēku nožēlas gadījumā, „tiek sadziedētas sāpes, novērsta vardarbība, aizpildīts briesmīgais vakuums, ko ir radījuši cilvēki.”⁵³⁵ Videi nodarītais kaitējums romānā ir redzams ik brīdī, spektrāli un simboliski raugoties arī uz pagātnes mantojumā atstāto tīro vidi kā snaudošus senčus, kuri imitē mieru: “Kokaudzē vīnogulāji zēla ar cinisku auglību, bet mežā starp papardēm bija lepni izslējušās indīgās sēnes, tālāk ar sūnām pārklāti krituši koki – viss izskatījās nedaudz pirmatnējs. Turpat tālāk oglekļa purvs, kur slēpās senie saurieši tēlotā miegā.”⁵³⁶

Kristofers Volšs (*Christopher Walsh*) norāda, ka gotikas literatūrai konvencionāli ir raksturīgas klaustrofobisku baiļu, šausmu un izolācijas biedējošo izjūtu piesātinātas telpas. Tās ir imanentas arī Kormaka Makārtija gotikas žanra romānos kā vides telpas, taču konvencionālie gotikas žanra šausmu apzīmētāji kā pilis, katedrāles, kazemāti rakstnieka darbos tiek nomainīti pret mežiem, purviem, kas ir parādās arī citu dienvidu gotikas rakstnieku darbos, taču, kā K. Volšs uzsver, K. Makārtija literārajos darbos prevalē arī „virkne rēgainu atkritumu spektra.”⁵³⁷

Groteska atmosfēra ir vērojama arī jaunā puīša Veslija drauga un padomdevēja Mariona Slaidera ceļā, patveroties no institucionālās varas gūsta. Simboliskā teksta slānī var uztvert dabas dotos brīdinošos signālus Slaideram par likumu neievērošanu. Viens no šādiem vēstījošiem signāliem ir vērojams reizē, kad Marions Slaiders cenšas izbēgt no aresta. Šajā bēgšanas jeb atkāpšanās ceļā ir vērojama groteska atmosfēra, piesātināta ar bailēm, nedrošību un draudīgiem dabas dotiem signāliem par sekām, ko radīs grēcīgā un nepareizā dzīve kā nelegālā alkohola kontrabandas darbonim: ”Viņu ieskāva zibens zibšņi, negaisa

⁵³³ Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism*. London: Routledge, 2013, p.

⁵³⁴ Citos avotos latviskais nosaukums tulkots arī kā “Izpostītā zeme”, “Tukšā zeme”, “Neauglīgā zeme”, kā norādīts interneta žurnālā “Satori”, Haralds Matuļa rakstā “Lekcija par T. S. Eliota „Alfrēda profroka mīlas dziesmu” un „Neauglīgo zemi””

⁵³⁵ Seed, D. (2010). *A Companion to Twentieth-Century US Fiction*. Lanham; John Wiley & Sons, p. 91.

⁵³⁶ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 42.

⁵³⁷ Walsh, C. (2009). *In the Wake of the Sun: Navigating the Southern Works of Cormac McCarthy*. Newfound Press, p. 102.

dārdi, kas žilbināja draudīgā tuvuma ilūzijā un ēnas slīdēja no grāvja uz kokiem groteskās un savdabīgās formās. Miglas rēgi bēdīgi cēlās no ceļmalas un stiepās augšup virs pārsega, vējstikla vēja plosīto vītulu zaros.”⁵³⁸

Tekstā ir jaušama dienvīdņu gotikas žanra darbiem raksturīgā groteska, kas vizuāli iezīmē tuvojošās briesmas un apdraudējumu.

Pieci dabā svarīgi imanenti elementi – gaiss (vējš), koks, zeme, ūdens (migla) un uguns (zibens) – veido vienotu sasaisti. Ūdens kā dzīvības elements miglas formā (sīki ūdens pilieni piezemes gaisa slānī) pieskaras pārējiem četriem dabas elementiem, veidojot klusinātu un arī dzirdamu balsu polifoniju. Uguns – spēcīgs dabas elements, kas simbolizē dažāda veida gaismas avotus, tostarp arī zibens uzliesmojumu. Dabas elements zeme simbolizē drošību un stabilitāti. Savukārt koks simbolizē dzīvību, bet gaiss – starpniecisku saikni starp dvēseli un ķermeni, gan kā atsevišķas pieklusinātas un dzirdamas balsis, gan, apvienojoties vienotā dabas balsī, ‘uzrunā’ Slaidēru, vēstot par grēcīgas dzīves sekām. Esošos simbolus var skatīt kā atšifrējumu vispārcilvēciskās kategorijās, proti, tehnoloģiju laikmeta, kontrabandas, plašā patēriņa bīstamajās robežās pastāvošās attiecības ar dabas un cilvēku pasauli. Šajā tekstā simboliski ar dabas elementu atainojuma atklājas dabas visuresamība jeb omniprezenze, un patiesībā arī dabas ontoloģija, kas pārsniedz cilvēka zināšanas par to, kas nākotnē ir sagaidāms. Tā, piemēram, vēlāk Slaidērs tiek apcietināts par saviem noziedzīgajiem, nelegālajiem komerciālajiem darījumiem.

Šajā tekstā atklājas dienvīdņu gotiskajam žanram imanentā groteskā gaisotne, fokusēto objektu deformācija miglas rēgu, draudīgu ēnu un vēju plosītu koku veidolā, kas veido lielisku savienojumu ar ekokritikai svarīgo dabas elementu simbolisko pasauli. Ir redzams, ka dabas elementi ir antropomorfi, to kustība – ‘celšanās’, ‘stiepšanās’ līdzinās cilvēku ķermeņa kustībām, kas vēl izteiktāk palīdz akcentēt dabas korelāciju ar tēlu, kas lasītājiem kalpo kā atgādinājums par to, ka daba pastāv vienotā saiknē ar cilvēci.

Dienvīdņu gotiskās žanra literatūras raksturīgās iezīmes ietver tēla morālās degradācijas attēlojumu, kur simboliski ir atklāti tēla centieni izvairīties no dzīves realitātes. Vēstījumā ir fragmentāri stāstīts par Noksvilas pilsētas apkaimē pie priedes ar naglām piestiprinātu viesnīcu un dzertuvi ar nosaukumu „Laputs viesnīca”, kuru par mājvietu jau bija pieradis uzskatīt Marions Slaidērs. Šo leksisko apzīmējumu varam skatīt caur bioloģijas un simboliskas interpretācijas prizmu. Bioloģiski laputis (*Aphidoidea*)⁵³⁹ ir bīstami kultūraugu kaitēkļi, sīki kukaiņi, kas ir slimību izraisītāji un pārnēsā dažādus vīrusus. Simboliskā šī

⁵³⁸ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 43.

⁵³⁹ Dārzs un Drava. (1977). Rīga: LKP CK izdevniecība, 12.lpp.

bioloģiskā vārda nozīmes interpretācijā šie kaitēkļi ir pielīdzināmi urbānās vides sabiedrībai, viesnīcas, dzertuves apmeklētājiem, kuri ikdienas skurbumā vadīja savas pilsētnieku dzīves, piekopjot teju parazitisku, sev un citiem kaitniecisku dzīvesveidu: „Viņiem viesnīca bija kā dzīvs, vecs kuģis, ar kuras atmosfēru retais varēja lepoties [...] Šūpošanās un sīkās izmocītā koka raudas radīja pilnīgu ilūziju par kuģošanu [...]”⁵⁴⁰

Ņemot vērā šī darba teorētiskajā daļā pieminēto A. Svecas traktējumu, ka ekokritiskā teksta analīzē ir nepieciešams uzmanību pievērst teksta polisemantiskumam – metaforiskajam un simboliskajam slānim ārpus tā sauktā „naivā lasītāja” rāmja, ir iespējams paraudzīties uz šo tekstu no ieteiktās perspektīvas.

Pie koka piestiprinātā, kuģim līdzīgā viesnīca romānā simbolizē industrijas mašīnēriju kā mūžīgo dzinēju, kuru paši cilvēki viszinoši vada, nemanot, ka apkārtējā vide piedzīvo pakāpenisku bojāeju. Smago svaru turošais koks ir apkārtējās dabas reprezentācija, kurai katru dienu rodas jaunas rētas, bojājumi un sāpes no nodarītā cilvēces kaitējuma. Visi trīs ekokritikai svarīgie vides apgabali – degradētā lauksaimniecības vide, neskartais dabas apgabals un pilsēta kā invazīvās tehnoloģijas pārvērsta pasaules telpa iezīmē krasu atšķirību. Ir redzama arī šo elementu saskaņota starpspēle, tie pastāv plūstošu, marginālu robežlīniju pozīcijā, kuras ir iespējams jebkurā laikā šķērsot, izbēgt no industrializētās pasaules varas mierpilnā neskartā dabā, vai arī nonākt sociālās pasaules degradējošajā urbanizētajā vidē. Šie vides apgabali pastāv vienā horizontālā plaknē, tāpēc tā ir pašas cilvēces izvēle, kādā telpā ir nozīmīgi atrasties un dzīvot, lai būtu iespējama ilgtspējīga pastāvēšana. Arī šeit var pieminēt ekokritiķa S. Slovika apgalvojumu, ka “pasaule ir dinamiski ciešā saiknē ar jebkuru tās elementu”⁵⁴¹, ieskaitot arī vides un telpas aspektu.

Romānā “Dārznieks” ir vēstīts arī par pēkšņu ugunsgrēku viesnīcā, kad uguns liesmas pārņēma visu telpu, simboliski iezīmējot patiesību par garīgā un fiziskā pagrimumā vadītas dzīves beigām, kas atspoguļo industrializācijas un urbanizācijas laikmetu, tagadnes tvērumu pēcindustrializācijas laikā un turpmāko šī reģiona nākotni, un to, kas slēpjas aiz Amerikas Dienvidu materiālās pasaules: “Pēkšņi bija dzirdama skaļa, čīkstoša skaņa, it kā kāds izvilktu naglu, pēc tam detonējošs troksnis, kas nāca no lūstošajiem koka gabaliem. Tam sekoja klusums, kura laikā bāra viesi viens otru uzlūkoja neziņā. Daži cēlās kājās un sāka izmisīgi riņķot, neko nesakot. Acu pāri paraudzījās uz šaurajām durvīm, sākot bažīgi rēķināt, ne tik

⁵⁴⁰ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p.9.

⁵⁴¹ Blend, B. (2015). *Ecocriticism of the Global South*. Lanham: Lexington Books, p.20

daudz par vīru kopējo svaru, bet par sastrēgumu, ko varētu radīt mēģinājums izlauzties pa šaurajām bāra durvīm.”⁵⁴²

Romānā ir redzami fiziski nepievilcīgi skati, kas izgaismo neglaimojošo antropocentrās pasaules būtību, kurā tēli egocentriskā cīņā ar sevi un otru cenšas izbēgt no iedarbinātās industrializācijas struktūras bojāejas: “Valdīja vardarbīga atmosfēra. Nobijušies vīri, atgērbušies un satriekti, skaļi elsdami un svīzdami rimstošā panikā, pieaugot sašutumam un aizvainojumam viens pēc otra devās ārā no bāra pārklāti ar asinīm un mālu kā uzvarētie zobenu cīņā.”⁵⁴³

Simboliski ir redzama materiālās pasaules bojāēja, būtībā ir izcelts skatījums uz cilvēces eksistences bailēm modernisma vēstures apstākļos. Šos modernitātes apstākļus poļu/britu sociologs Zigmunds Baumans (*Zygmunt Bauman*) ir nodēvējis par “nepārtrauktu, plūstošu un kompulsīvu modernizāciju ar endēmisku racionalitāti un panoptiskām pārvaldības formām”⁵⁴⁴, kas skāra arī Amerikas dienvidu reģionu un kuras straujie attīstības tempi kaitēja apkārtējai iepriekš esošajai Amerikas tīrajai apkārtējai videi un lauksaimniekiem, kas bieži vien nespēja pārorientēties un pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Šis romāns tika analizēts otrā ekokritikas viļņa ietvarā, kas paredz dabas un cilvēka vienotības panākšanu un rūpēm par apkārtējās vides veselību.

Savukārt romānā “Dieva bērns” ir iespējams skatījums uz grotesko atmosfēru, kas izceļ dienvidu gotiskajam žanram nozīmīgu škaudni un ļauj arī izpētīt dabas/cilvēka un dabas/kultūras dualitātes.

Lai arī literatūrkritiķi norāda, ka romānu “Dieva bērns” varētu uzskatīt par elēģiju tiem, kas ir dzīves nesaprasti, vai arī, ka romānā ir melanolisks tonis, kas Balārda tēlu padara cilvēcīgāku⁵⁴⁵, ir jāatzīst, ka groteskā atmosfēra izceļ tieši Balārda ļaunumu, agresiju un empātijas trūkumu. Varētu gan teikt, ka romānā ir jaušama ļaunā un labā robežu izplūšana, iezīmējas monstrozā tēla dihotomiskais rakurss, proti, agresijas izpausmes bieži vien nomaina neziņa, bailes no apkārtējās vides, kurā tēls ir “iesprostots.” Romānā ir redzama tēla cīņa gan ar sevi, gan ar apkārtējo vidi, kas, šķiet, vēl vairāk pastiprina degradāciju, jo katra ļaunuma izpausme, cīņa atgādina par ciešanām.

Groteskā atmosfēra romānā “Dieva bērns” atklājas pakāpeniski, vietas, kurās Balārds mēģina patverties pēc savas dzimtās mājas zaudēšanas, papildina tēla nožēlojamo situāciju,

⁵⁴² McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 51.

⁵⁴³ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p. 51.

⁵⁴⁴ Bauman, Z. (2013). *Conversations with Zygmunt Bauman*. Lanham: John Wiley & Sons, p. 135.

⁵⁴⁵ Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism*. London:

izceļot patiesību par to, ka apkārtējā vide ietekmē jebkura cilvēka pastāvēšanu. Romānā iezīmējas Balārda bailes, agresija, kuru nomaina neziņa. Balārda cīņa ar apkārtējo vidi tiek tverta simboliski, tā izgaismo ikviena cilvēka bailes par savu eksistenci: “Mednieki mājas iekšpusē bija noplēsuši daļu dēļu malkai, virs loga pārsedzes karājās melnā čūska. Balārds piecēlās un iedzēsa gaismu. Pastiepa roku līdz čūskas gaišzilajam pavēderim un dūsmās pagrūda to nost no loga. Tā pašāvās uz priekšu, nokrita uz zemes un aizlīda uz priekšu pa dēļu grīdu kā tintes tērce un pazuda aiz durvīm.”⁵⁴⁶

Simboliski čūska iezīmē ne tikai vidi, kas ir apkārtesoša, bet arī atgādina dzīvības un varas spēku, kā arī to, ka fiziskā telpa vienmēr nozīmēs robežu atvērtību, tā nav statiska, tā allaž būs pakļauta ārējai ietekmei.

Balārda atsvešināšanās no dabas mimētiski atspoguļojās arī vidē, kurā viņš meklē ne tikai fizisku, bet arī garīgu patvērumu. Groteska atmosfēra iezīmējās arī fiziskā cīņā ar dzīvniekiem, kuri kā plostītāri nezvēri gatavi viņam uzbrukt. “Viņš dzirdēja gaudojam lapsusuņus, tās bija agoniskas gaudas, kas nāca no ielejas. Pēc laika soprāna gaudas jau bija dzirdamas tuvāk, un krūmiem brakšķot, suņi ieskrēja mājas pagalmā.”⁵⁴⁷

Suņu gaudošana metaforiski liecina par dabas spēku un Balārda konfliktu, lasītājiem ļaujot noprast, ka laikā, kad Balārds ir apmaldījies savas pašidentifikācijas meklējumos, ārējā vide nav nedzīva, tā signalizē briesmu tuvumu. Lasītāju gaidīta ir arī Balārda cīņa ar šiem draudīgajiem dzīvniekiem, metaforiski tā izceļ patiesību par tēla nespēju iederēties apkārtējā vidē, tā viņam ir kļuvusi traucējoša un nepieņemama. “Balārds ar basu kāju iespēra vienam no suņiem. Suns sāpēs iekaucās un uz vienas kājas aizlēca tālāk, kamēr otrs suns niknumā piesteidzās Balārdam klāt un viņš satvēra viņu aiz pakalķājas. Suns žēlabaini iegaudojās. Balārds ar dūri tam sāka sist tik spēcīgi, ka sitieni tukšajā istabā atbalsojās kā bungu rīboņa starp izmisīgajiem vaidiem.”⁵⁴⁸

Šāda groteska vardarbība, cīņa iezīmē dienviņu gotiskajam žanram raksturīgo ļaunuma esamību, kur sociāli distancējies tēls ir zaudējis spēju komunicēt ne tikai ar cilvēkiem, bet arī pati daba signalizē, ka meklētā harmonizējošā mājvieta nebūs atrodamā, ja netiks atrasta vienotība un saskaņa ar apkārtējo dabu.

Zīmīgi, ka katrā no analizējamajiem K. Makārtija romāniem, it īpaši gotiskā žanra romāniem, ir izcelts tēla un dzīvnieku attiecību rakurss negatīvā aspektā, proti, tēls, protestējot pret savu iekšējo negatīvo emociju gammu, ko izraisa sociālās vides

⁵⁴⁶ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.56.

⁵⁴⁷ Turpat, p.78.

⁵⁴⁸ Turpat, p.84.

nepieņemšana, ir gatavs nogalināt, kas iezīmē patiesību par visas cilvēces vēlmi pieskaņoties šīs pasaules reālījai, nevis veikt izmaiņas sevī un vidē ap sevi. “Nonācis pie upes, Balārds pacēla bisi un izšāva. Mājlopi, kuri veldzējās sarkanīgi dubļainajā upes ūdenī izskatījās sabijušies. Viens no tiem sāka skriet gar krastmalu un tā galva bija savādi sašķiebusies. Krastā tas paslīdēja un tad atkal piecēlās. Balārds to vēroja ar sakostiem zobiem.”⁵⁴⁹

Šī Balārda agresīvā darbība iezīmē kauzalitātes un seku aspektu, kas izceļ patiesību par neizbēgamu savstarpēju mijiedarbību starp cilvēku un dzīvnieku, un, nenoliedzami, negatīva attieksme pret dzīvnieku pasauli atspoguļosies izjauktā līdzsvarā starp cilvēku un dabu.

Grotesku atmosfēru iezīmē arī viens no Sevīras apgabala iedzīvotāju stāstiem par \ Balārdu, kas līdzīgi atspoguļo problemātisku attiecību perspektīvu starp dzīvniekiem un cilvēkiem. “Reiz Balārds ar virvi bija piesējis govi pie Heltona traktora un vilka to pa zemi, cik jaudāja. Govs galva bija krietni sadragāta, un tad viņš turpat uz lauka to nogalināja. Pajautājiēt Flويدam, ja neticat.”⁵⁵⁰

Iespējams, ka šis ir rezonējošs piemērs tam, ka lokālo vēstītāju stāstījumi par Balārda dzīvi izskaidro viņa agresijas būtību, kas iezīmē ne tikai ļaunuma izcelsmi saistībā ar dzimtās mājas pārdošanu, bet tas sakņojas jau iepriekš, ko ir veicinājuši arī tēva un mātes sarežģītie sociālās dzīves apstākļi industrializācijas laikā, kas neizbēgami ietekmēja Balārda apziņu. Balārda fiziskā un garīgā stāvokļa pasliktināšanās veicinātājs lielā mērā bija arī dienvidu reģiona iedzīvotāju kopienas attieksme pret viņu kā sociāli atstumto, kas rosināja viņa turpmāku garīgu degradāciju. Tas ir spilgti redzams kopienas iknedēļas sanāksšanas reizē baznīcā: “Dievkalpojuma laikā Balārds skaļi šņaukājas, bet neviens tam nepievērsa uzmanību, jo, kā redzams, pats Dievs nepalīdzēja un bija novērsies no viņa.”⁵⁵¹

Ar nelielu ironijas un, iespējams, arī patiesības devu ir izgaismotas Balārda attiecības ar apkārtējiem, kas noteikti arī iezīmē traģiskumu, vēlreiz atgādinot par to, ka cilvēks var pastāvēt tikai veselīgās savstarpējās attiecībās ar citiem, kā arī ar vidi, kurā tas atrodas. Šī perspektīva ir ļoti nozīmīga ekokritikā, jo tā proponē savstarpējas mijiedarbību vienam ar otru un apkārtējo vidi, turklāt būtiska ir arī cilvēka sociālā dzīve, kas nozīmē to, ka jebkuram cilvēkam ir jābūt sociāli integrētam un aizsargātam.

Grotesku atmosfēru romānā “Dieva bērns” iezīmē gan iekšējā, gan ārējā vide, kurā atrodas un darbojas Balārds. Dienvidu reģiona Sevīras apgabalā celtās mājas līdzinājās

⁵⁴⁹ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.95.

⁵⁵⁰ Turpat, p.89

⁵⁵¹ Turpat, p.99.

pavirši uzbūvētām būdelēm, “kas izskatījās kā lieli no aizcietējuma cietoši zvēri, taču tajā pat laikā kaut kas gaistošs un nejaušības pilns tajās bija.”⁵⁵²

Šāds alegorisks māju salīdzinājums ar dzīvniekiem nav nejaušs, tas izceļ patiesību par dienvidu reģiona iedzīvotāju kopienas sociāli pazemināto stāvokli, semantiski estētiskā veidā dramatisējot situāciju un izceļot ētisku dabas jautājumu par cilvēces eksistenciālo nozīmi laikā, kad būtiska ir izdzīvošana, nevis dzīvošana. Tas paspilgtina patiesību par to, ka Amerikas dienvidu reģions nebija cerību zeme, bet gan sociāli nepievilcīga vides telpa, kas iezīmēja grotesku atmosfēru.

Romānā “Dieva bērns” ir vērojama ne tikai groteska atmosfēra, bet arī garīgs tēlu pagrimums, ko ir rosinājusi sociālās dzīves atmosfēra, kuru savukārt ir ietekmējusi Dienvidu reģiona pārvaldes sistēma. Viens no spilgtiem piemēriem šīs problēmas izgaismošanai ir ne tikai Balārda bet arī viņa kaimiņu dzīve. Meklējot sev piemērotu apmešanās vietu pēc savas dzimtās mājas zaudēšanas, viņš pa laikam arī apciemoja sev tuvākā apkārtnē dzīvojošos, taču jāatzīst, ka šis apmeklējums parasti bija savu interešu vai ziņkārības vadīts. Par savu apmeklējumu mērķi Balārds bija izraudzījies arī kādu ģimeni. Tēvs strādāja par atkritumu savācēju un viņam bija jā rūpējas par deviņām meitām. “Viņas kļuva grūtas viena pēc otras. Tēvs viņas sita. Sieva blāva un blāva. Tajā vasarā piedzima vēl trīs bērni. Māja, arī istabas un treileris bija pilns ar bērniem. Viņi gulēja katrs kur pagādās. Viena no meitām atveda mājās tā saukto vīru, bet viņš pāris dienas uz kavējās un pēc tam vairs nebija nekad redzēts. Drīz vien divpadsmit gadīgā meita kļuva grūta.”⁵⁵³

Šāds sociālās dzīves atainojums kalpo par pierādījumu tam, ka Dienvidu reģiona iedzīvotāju sociālā dzīve bija piedzīvojusi ievērojamu gan fizisku, gan arī garīgu pagrimumu. Šeit Balārds bija vien kā novērotājs, sociālās dzīves atainojuma protokolētājs, kas daļēji arī iezīmē versiju par to, ka Balārdu lasītājiem būtu jāuzlūko ar empātiju, ko arī patiesībā ekokritika paredz, proti, katrs indivīds ir aizsargājams un nav dalāms noteiktās sociālās kategorijās. Jāatzīst, ka rakstnieks ir nedaudz ironizējis par šīs sociālās dzīves tēmu, lasītājiem ļaujot gan ironiski, gan arī ar nožēlu uztvert šo situāciju. Katrai meitai dotie vārdi bija ar ievērojamu ironijas piedevu, kas iezīmē ne tikai sociālās dzīve traģismu, bet arī to, ka katra cilvēka atbildība ir izvēlēties garīgi pareizu dzīvi. “Atkritumu vācējs savas deviņas meitas nosauca vārdos, kādus izvēlējās medicīnas enciklopēdijā, kuru bija atradis atkritumos. Viņu vārdi bija Uretra. Trūce. Smadzenītes. Tagad šīs neveiklās pēcnācējas

⁵⁵² McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.103.

⁵⁵³ Turpat, p.107.

dienām sēdēja krēslos, raugoties platām acīm, kamēr tika skubinātas palīdzēt mājas darbos. Bet viņas tikai slinki sēdēja un plikšķināja acis.”⁵⁵⁴

Šeit iezīmējās dienvīdu gotiskajam žanram tik raksturīgā tēma par tēlu garīgu degradāciju. Tas kalpo par piemēru tam, ka sociālo dzīvi nosaka arī paša cilvēka izvēle būt atbildīgam ne tikai pret sev apkārtējiem, bet arī pret dzīvi kopumā.

Groteskā atmosfēra romānā “Dieva bērns” atklājas pakāpeniski. Vietas, kurās Balārds mēģina patverties pēc savas dzimtās mājas zaudēšanas, paspilgtina tēla nožēlojamo situāciju, izceļot domu par to, ka apkārtējā vide ietekmē jebkura cilvēka pastāvēšanu. Romānā iezīmējās Balārda bailes, agresija, kuru nomaina neziņa. Balārda cīņa ar apkārtējo vidi ir redzama simboliski, tā izgaismo ikviena cilvēka bailes par eksistenci: “Mednieki mājas iekšpusē bija noplēsuši daļu dēļu malkai, virs loga pārsedes karājās melnā čūska. Balārds piecēlās un iedzēsa gaismu. Pastiepa roku līdz čūskas gaišzilajam pavēderim un dūsmās pagrūda to nost no loga. Tā pašāvās uz priekšu, nokrita uz zemes un aizlīda uz priekšu pa dēļu grīdu kā tintes tērce un pazuda aiz durvīm.”⁵⁵⁵

Simboliski čūska iezīmē ne tikai apkārtesošo vidi, bet arī atgādina dzīvības, varas spēku, un to, ka fiziska telpa vienmēr nozīmēs robežu atvērtību, tā nav statiska, tā būs pakļauta ārējai ietekmei.

Balārda atsvešināšanās no apkārtējās dabas mimētiski atspoguļojās arī vidē, kurā viņš meklē ne tikai fizisku, bet arī garīgu patvērumu. Groteska atmosfēra arī iezīmējās fiziskā cīņā ar dzīvniekiem, kuri kā plostītāri nezvēri bija gatavi viņam uzbrukt. “Viņš dzirdēja gaudojam lapsusuņus, tās bija agoniskas gaudas, kas nāca no ielejas. Pēc laika soprāna gaudas jau bija dzirdamas tuvāk, un krūmiem brakšķot, suņi ieskrēja mājas pagalmā.”⁵⁵⁶

Suņu gaudošana un Balārda reakcija metaforiski ataino tēla nespēju iederēties apkārtējā vidē, tā viņam ir kļuvusi traucējoša un nepieņemama. “Balārds ar basu kāju iespēra vienam no suņiem. Suns sāpēs iekaucās un uz vienas kājas aizlēca tālāk, kamēr otrs suns niknumā piesteidzās Balārdam klāt un viņš satvēra viņu aiz pakalķājas. Suns žēlabaini iegaudojās. Balārds ar dūri tam sāka sist tik spēcīgi, ka sitieni tukšajā istabā atbalsojās kā bungu rīboņa starp izmisīgajiem vaidiem.”⁵⁵⁷

Šāda groteska vardarbība, cīņa iezīmē dienvīdu gotiskajam žanram raksturīgo ļaunuma esamību, kur sociāli distancējies tēls ir zaudējis spēju komunicēt ne tikai ar cilvēkiem, bet

⁵⁵⁴ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.106.

⁵⁵⁵ Turpat, p.106.

⁵⁵⁶ Turpat, p.108.

⁵⁵⁷ Turpat, p.69.

arī pati daba signalizē, ka meklētā harmonizējošā mājvieta nebūs atrodamā, ja netiks atrasta vienotība un saskaņa ar apkārtējo dabu.

Zīmīgi, ka katrā no analizējamiem K. Makārtija romāniem, it īpaši gotiskā žanra romāniem, ir izcelts tēla un dzīvnieku attiecību rakurs negatīvā aspektā, proti, tēls, protestējot pret savu iekšējo negatīvo emociju gammu, ko izraisa sociālās vides nepieņemšana, ir gatavs nogalināt tos, kas par viņu vājāki. Tas norāda uz tiecību pieskaņoties šīs pasaules reālijām, nevis veikt izmaiņas sevī un vidē ap sevi. “Nonācis pie upes, Balārds pacēla bisi un izšāva. Mājlopi, kuri veldzējās sarkanīgi dubļainajā upes ūdenī, izskatījās sabijušies. Viens no tiem sāka skriet gar krastmalu, un tā galva bija savādi sašķiebusies. Krastā tas paslīdēja un tad atkal piecēlās. Balārds to vēroju ar sakostiem zobiem.”⁵⁵⁸

Šī Balārda agresīvā darbībā iezīmē kauzalitātes un seku aspektu, kas izceļ patiesību par neizbēgamu savstarpēju mijiedarbību starp cilvēku un dzīvnieku, un, nenoliedzami, negatīva attieksme pret dzīvnieku pasauli atspoguļosies izjauktā līdzsvarā starp cilvēku un dabu.

Šis ir rezonējošs piemērs tam, ka lokālo vēstītāju stāstījumi par Balārda dzīvi izskaidro viņa agresijas būtību, kas iezīmē ne tikai ļaunuma izcelsmi saistībā ar dzimtās mājas pārdošanu, bet tas sakņojas jau iepriekš, ko ir veicinājuši arī tēva un mātes sarežģītie sociālās dzīves apstākļi industrializācijas laikā, kas neizbēgami ietekmēja Balārda apziņu. Balārda fiziskā un garīgā stāvokļa pasliktināšanās veicinātājs lielā mērā bija arī dienvidu reģiona iedzīvotāju kopienas attieksme pret viņu kā sociāli atstumto, kas rosināja viņa turpmāku garīgu degradāciju. Tas ir spilgti redzams kopienas iknedēļas sanāksšanas reizē baznīcā: “Dievkalpojuma laikā Balārds skaļi šņaukājās, bet neviens tam nepievērsa uzmanību, jo, kā redzams, pats Dievs nepalīdzēja un bija novērsies no viņa.”⁵⁵⁹

Ar nelielu ironijas un, iespējams, arī patiesības devu ir izgaismotas Balārda attiecības ar apkārtējiem, kas iezīmē traģiskumu un atgādina par to, ka cilvēks var pastāvēt tikai veselīgā savstarpējā attieksmē ar citiem un vidi, kurā atrodas. Šī perspektīva ir ļoti nozīmīga ekokritikā, jo tā proponē savstarpējas mijiedarbību vienam ar otru un apkārtējo vidi turklāt būtiska ir arī cilvēka sociālā dzīve, kas nozīmē to, ka jebkuram cilvēkam ir jābūt sociāli integrētam un aizsargātam.

Nenoliedzami, Balārda tēls vispilgtāk izgaismo dienvidu reģiona kopienas garīgo un sociālo dzīvi, un, protams, arī paša spēju doties līdz amoralitātes augstākajam punktam. Nenoliedzami, lasītāji arī varētu aizstāvēt dažas no Balārda ļaunajām darbībām, pamatojot

⁵⁵⁸ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.67.

⁵⁵⁹ Turpat, p.51.

tās ar dienvidu reģiona iedzīvotāju kopienas noraidošo attieksmi pret viņu. Par vienu šādiem piemēriem var minēt Balārda ciemošanos pie kāda no viņam zināmiem netālu dzīvojošiem cilvēkiem. Balārda nākas sastapties ar nievājošu attieksmi, nodēvējot viņu “par trakāko lietu pasaulē.”⁵⁶⁰

Balārda attieksme lasītājiem bija nojaušama, aizvainojums un agresija bija guvuši virsroku. “Balārds parāva vaļā krāsns durvis un gaisā pašāvās karstas uguns liesmas, degošajai uguns liesmai viņš piemeta klāt papīrus. Drīz vien puse istabas jau bija liesmās. Balārds pacēla mirušo sievieti, viņa bija pārklāta ar asinīm. Ar acīm viņš meklēja savu bisi. Tā stāvēja pie dīvāna. Viņš to satvēra un mežonīgās dūsmās raudzījās apkārt. Pēdējo, ko viņš dūmu pārņemtajā istabā redzēja, bija plānprātīgais bērns, kurš sēdēja un vēroja viņu, neizjūtot bailes par apkārtesošajām liesmām.”⁵⁶¹

Balārda dzīves atainojums palīdz atklāt sociālo vidi un savstarpējās attiecības Tenesī štatā 20. gadsimtā. Tas vēlreiz apstiprina, ka caur Balārda morālo degradāciju, tiek izgaismota arī visas Dienvidu reģiona kopienas sociālās dzīves aina. Šis romāns tika analizēts saskaņā ar otrā ekokritikas viļņa skatījumu, kas paredz nepieciešamību pārskatīt dabas un cilvēka savstarpējās attiecības vidē, cietušā no industrializācijas ietekmes.

Savukārt dienvidvesterna romānā “Skaistie zirgi” analītiski var izpētīt tēlu un dabas savstarpējās attiecības, kā arī dabas un kultūras savstarpējo saikni.

Dabas zīmes Džona Greidija un Roulinsa ceļā norādīja uz to, ka sapnis par spožu nākotni nebūs veiksmīgs, ka tuvojas nelaime, kas simboliski atspoguļojās dabā kā priekšvēstneši jau īsi pirms jauniešu ierašanās Meksikas reģiona liktenīgi izvēlētajā rančo. Ceļojuma gaitā dabas postošie, draudīgie spēki, zemes rīboņa negaisa laikā ir vieda zīme gaidāmajām neveiksmēm, kuras pušiem būs jāpiedzīvo Meksikas rančo: „Viņi sēdēja sakrustojuši zem sevis kājas, rušīnot padzisušo ugunskuru pie veca žoga, pārkonam dārdot, rībēja zeme. Spārniem švirkstot, putni laidās lejup no satumsušā debesjuma gar plakankalna malu, lai tālāk dotos uz ziemeļiem, pamalē zibens izskatījās kā liesmojoša mandragora”.⁵⁶²

Nakteņu dzimtas auga mandragoras saknes atgādina cilvēka ķermeņa formu, tāpēc aprakstītā liesmojošā mandragora ir metafora cilvēka ķermenim, kas tiks pakļauts iznīcībai, ja neievēros dabas likumus, sociālās normas un nesaudzēs dabu. Jaunieši vēl neapzinājās, kāds liktenis viņus sagaida, atstājot tēva mājas, kurās vairs netika turpināti aizsāktie darbi. Mazo putnu balsis debesīs un uz zemes, kuri lūdza pēc palīdzības, paliek jauno pušu

⁵⁶⁰ Turpat, p.12.

⁵⁶¹ Turpat, p.64.

⁵⁶² McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 108.

neievērotas: „Daži mazie putnēni vēl bija dzīvi un pakrituši sāpēs, tie pacēla galvas un kļiedza, taču jātnieki turpināja ceļu, tos nemaz nepamanot.”⁵⁶³

Dabas dotajām zīmēm ir nozīmīga loma jauniešu likteņa paredzējumā, tās norāda uz dabas neredzamo, omniprezento saikni ar cilvēku dzīvi. Šeit spilgti izceļas dienvidrietumu literatūrā prevalējošās divas galvenās tēmas, proti, tas, kā cilvēki pieredz un izturas pret dabu, ir atkarīgs no viņu kolektīvās apziņas, un vēlme pēc izmaiņām ir pašu cilvēku rokās.

Sākumā mērotais ceļš ir viegls un saskanīgs ar apkārtējo dabu, taču, attālinoties no dzimtajām mājām, Greidijš un Roulinss piedzīvo psiholoģiskas krīzes un pārmaiņu laiku, kas atainojās arī abu attiecībās ar dabu – uzmanība par apkārtējo vidi sāk samazināties, jo viņu domas ir pārņēmušas cerības par jaunas un labākas materiālās pasaules iekarošanu. Apkārtesošo pakritušo putnu sāpes vairs netiek ievērotas, neveidojas dialogiskas attiecības ar dabu, kas iezīmē intereses pieaugumu par vēl neiepazīto veiksmei zemi. Šī epizodiskā aina vēl jo vairāk pastiprina un apliecina patiesību, ka cilvēku un dabas attiecības ir trauslas, un tās lielā mērā ietekmē ārējie faktori, kas mudina pievērsties labākas dzīves meklējumiem, nevis domām par apkārtesošo dabu un rūpēm par to. Ir redzams, ka neveidojas ekoloģisks cilvēku dialogs ar dabu, apkārtējās dabas balss netiek sadzirdēta, kas norāda uz krīzi izaugsmē un izpratnē par materiālo un dabas vērtību pareizu hierarhiskas struktūras veidošanu.

Dabas atainojumam tekstā ir ontoloģiska prioritāte, tā nav apklusinātā pozīcijā, taču neveidojas konsolidētas attiecības starp cilvēku un dabu. Caur fragmentāciju ir redzama tēlu ontoloģiska atsvešināšanās no dabas pasaules, kas izgaismo krīzi tēlu un dabas attiecībās. Daba nav piedzīvojusi bojāeju, taču ir redzams, ka apkārtējā vide ir nonākusi “citādā” pozīcijā, tā ir sublimēta, jo virsroku gūst tēlu pašu prioritārā pozīcija. Jaunieši ievēro dabas dotās zīmes tikai pa laikam. Arī zīmīgā ērgļa riņķošana virs jauniešu galvām un dzīvnieka balss naksnīgajā laikā kalpo par brīdinājumu būt piesardzīgiem, taču dotās zīmes netiek mēģināts izprast: “Viņi jāja pa veldzējošo rietumu ielejas zilgano paēni. Mūžzaļie kalna pīlādži auga klinšu pakājēs. Dateļplūmes, eikalīpti. Vanags pacēlās gaisā virs viņu galvām un riņķoja kā apmāts...[.] kad satumsa, viņi apmetās pie klintsradzes un tajā naktī viņi dzirdēja to, ko nebija iepriekš nekad dzirdējuši, trīs spalgi kāda dzīvnieka kaucieni no dienvidrietumu puses un pēc tam iestājās klusums.”⁵⁶⁴

Cilvēkam ir jāiemācās saprast dabas dotās zīmes, ar kuru starpniecību veidojas dialogs starp dabu un cilvēku. Ērglis daudzu tautu mitoloģijā ir simbols augstākajai cilvēka

⁵⁶³ Turpat, p.59.

⁵⁶⁴ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 49.

apziņai un garīgumam, dvēselei ⁵⁶⁵, kas norāda uz to, ka ērgļa nemierīgā riņķošana simboliskā teksta slānī ir skatāma kā brīdinājums par sagaidāmajiem puīšu sāpīgajiem, emocionālajiem dvēseles pārdzīvojumiem un garīgajām atklāsmēm jaunajā, viņiem vēl neatklātajā zemē. Augstākais saprāts cilvēkam ļauj aptvert daudz ko vairāk par tīri egoistisko un materiālo pasauli, tas ļauj kļūt emocionāli atvērtam, labsirdīgam un iejūtīgam, arī pret apkārtējo dabu. Jauniešiem šīs garīgās atklāsmes ir tikai vēl jāapgūst un jāizprot mijiedarbības princips starp dabu un cilvēci.

Viens no raksturīgiem un emblemātiskiem simboliem romānā ir saule, tā ir omniprezenta zīme, kas aktualizē tēla emocionālo pārdzīvojumu esamību (gan pozitīvu, gan negatīvu) vai arī šis simbols ir projicēts uz nākotnē paredzamajiem tēlu emocionālajiem pārdzīvojumiem. Džons Greidijs un Roulins, turpinot savu ceļojumu, ievēro ka “saule rietumos bija iekrāsojusies asinsārta starp zemajiem ķīļveida mākoņiem un tālumā blāvajās debesīs stiepās Kordiljeru rinda.”⁵⁶⁶

Asinsārtā saule tekstā ir kā priekšvēstnesis traģiskai saskarei ar vēl neiepazīto lokusu, tā kultūru un likumiem, kur nav iedomāta egalitāra cilvēku līdzaspastāvēšana. Tāpat arī nākošajā ceļojuma dienā puīšu uzmanību piesaista ganību lauks, kuru ir ieskāvusi tumši violeta dūmaka, un ūdensputni, kuri virzās “uz ziemeļiem saulrieta pielietajās sarkanīgajās mākoņu galerijās kā zivju bari liesmojošā jūrā.”⁵⁶⁷

Simboliskā teksta slānī ūdensputni, kas atgādina zivju baru liesmojošā jūrā, indikatīvi reprezentē Meksikas reģiona sociālo vidi, tajā esošās likuma normas, brīžiem iracionālos sociokultūras aspektus, ar kuriem jaunajiem puīšiem būs lemts iepazīties.

Greidijam un Roulinsam, nonākot Meksikā un uzsākot darbu kādā no Meksikas rančo, rodas arvien lielāka atskārsme par to, ka Meksika nav sapņotā cerību zeme, bet gan valsts ar saviem likumiem un nosacījumiem. Diemžēl Greidijam nākas atvadīties no iepazītās rančo saimnieka meitas Aleksandras, jo viņas ģimene stingri iestājās pret sociāli nevienlīdzīgām attiecībām. Pēc atvadīšanās no Aleksandras jaunais puisis gūst sirdsmieru dabas tuvumā, tāpēc nakti pavadīja ārpus pilsētas: viņš gulēja klausoties kā zirgi mielojas ar zāli un vēroja zvaigznes, kuras rindojās debesjumā un lēnām mira tumšajā pamalē, viņa sirds bija pamirusi sāpju agonijā.”⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Gaskell, G. (2016). *A Dictionary of the Sacred Language of All Scriptures and Myths (Routledge Revivals)*. London: Routledge, p. 340.

⁵⁶⁶ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 49.

⁵⁶⁷ Turpat, p. 75.

⁵⁶⁸ Turpat, p. 126.

Greidija sāpes atspoguļojās dabā, arī zvaigznes tāpat kā puīša sirds pamirst, piedzīvojot tumšākās stundas: “Viņš iztēlojās visas pasaules sāpes kā kādu bezformīgu parazītisku būtni, kas meklē cilvēku dvēseļu siltumu, kur iemānot un viņš zināja, kurš bija vainīgs pie tā apmeklējuma. Bija zināms vien tas, ka tam nebija sava prāta un viņš nezināja robežu šo dvēseļu iekarošanai un tieši tas viņu biedēja, ka nepastāvēja tam robežu.”⁵⁶⁹

Ļaunums cilvēku sirdīs ir salīdzināts ar dabā sastopamajiem parazītkukaiņiem, kas ir nepieciešami dabas ķēdē, taču bieži vien cilvēkam ir jāzina, kā ar to sadzīvot, tāpat kā ar ļaunumu, neiecietību un naidu, kas mīt cilvēku sirdīs, un ar kuru ir jāprot tikt galā.

Zirgu apmācība rančo abiem jauniešiem atklāj jaunu pieredzes horizontu; katra diena ir kā noderīga dzīves mācības stunda, kultūras un esošo tradīciju ietvars, kura robežās norisinās jauniešu dzīves un pastāvēšanas jēgas meklējumi, kā arī centieni rast savstarpēji labas attiecības ar apkārtējo dabu. Vecais, viedais vīrs Luiss, kurš piedalījies kaujās Zakatekasā un San Pedro, pastāsta abiem zirgu puīšiem par savu izpratni saistībā ar cilvēka attieksmi, vērtību, nozīmju, un uzvedības modeli, uz kura balstās attiecības ar citiem cilvēkiem, apkārtējo dabu un dzīvniekiem, īpaši pievēršot uzmanību zirgiem, proti „zirgu dvēseles atspoguļo cilvēku dvēseles daudz vairāk, nekā cilvēki paši to apzinās”⁵⁷⁰ un “ja cilvēks spēj izprast viena zirga dvēseli, tad tas varēs saprast visus zirgus [...] starp cilvēkiem nekad nav bijusi tik liela saikne kā starp zirgiem un doma, ka cilvēkus var viegli izprast iespējams ir tikai ilūzija.”⁵⁷¹

Zirgi simbolizē dabas svētumu, dabas vienotību un dabisko gudrību, tie ir prieka un uzvaras simbols. Cilvēka garīgo īpašību kopums, kaut arī ir saistīts ar dabu, ir vienlaikus pretstatā un vienotībā ar zirgu iedabu, savukārt cilvēkiem ir nepieciešams absorbēt dabas gudrības atspoguļojumu, kas mīt zirgos.

Cilvēce ir attālinājusies no dabas, un tai ir jāatrod ceļš atpakaļ pie tās, lai gan ir zināms, ka šis ceļš nebūs viegls, jo industrializācija to ir ļoti lielā mērā ietekmējusi. Dabas un dzīvnieku pasaulei ir dziļas saknes vēsturē, un abām piemīt milzīgs izdzīvošanas spēks. “Zirga dvēsele nekad nezudīs, jo uz zemes nav nekā, kas to aizstātu, ir bezjēdzīgi domāt, ka zirgi izzudīs no šīs pasaules, jo Dievs neko tādu nekad nepieļautu.”⁵⁷² Greidijs, vēl esot ceļā uz sevis un apkārtējās dabas izzināšanu, dziļi apziņā izprot dabas milzīgo spēku; arī sapņos puisim ir dota iespēja būt vienotībā ar dabu, kas kalpo par iedvesmu ikdienas darbā. Greidijs sapņos atgriežas bērnības laikā savā ģimenes mājā Sanantonio, kur viņš var būt vienots ar

⁵⁶⁹ Turpat, p. 131.

⁵⁷⁰ McCarthy, Cormac. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 89.

⁵⁷¹ Turpat, p. 89.

⁵⁷² Turpat, p. 89.

dabu: “Viņš jāja zirga mugurā pa plakankalniem, pakavu diponai atbalsojoties zemē un zirga astei un krēpēm plīvojot gaisā; nekas cits šajā pasaulē tik ļoti neuzmundrināja, tā bija kā mūzika viņa ausīm [...] viņi bija saskaņā viens ar otru, tāpat kā pati daba ir saskaņā ar sevi, ko nevar aprakstīt, bet tikai godāt.”⁵⁷³

Daba ir jāgodā, tā ir fiziski saredzama un sajūtama, kā arī tai piemīt spēks dziedēt, par ko vairums cilvēku ir piemirsuši. Tas nozīmē, ka daba neatrodas Citādā kategorijā, bet gan ir papildinoša daļa cilvēku pasaulei.

Vēl kāds cits Greidija sapnis simboliski atklāj zirgu dvēseļu izturību salīdzinājumā ar grēcīgo darbību un domu saindētajām cilvēku dvēselēm, tas liek saprast, ka cilvēkiem ir jācenšas būt vienotībā ar dabu, nedrīkst no tās attālināties: “Savā sapnī viņš redzēja, ka kārtība zirgu sirdīs bija daudz noturīgāka, jo tā bija ierakstīta vietā, kur lietus to nespēja izdzēst.”⁵⁷⁴

Vienotība ar dabu nav panākama ar bezrūpīgu attieksmi pret to, bet gan attieksmē pret dabu ir jāprevalē mīlestībai, tai ir jābūt dziļi cilvēku sirdīs, tāpat, kā tā ir dzīvniekiem. Džons Greidijs arvien vairāk iemīl zirgu būtību, atrodoties Meksikas rančo, jaunais puisis iemācās atrast kopīgu valodu ar zirgiem un uzzina, kā intuitīvi saprast viņu dabu.: “Zirgs smaržoja kā savvaļas dzīvnieki. Greidijs turēja zirga galvu pie savām krūtīm, viņš varēja sajūst zirga kāju augšstilbos ritam asinis, varēja pamanīt zirga bailes[...] viņš nepārstāja runāt ar zirgu lēnā, mierīgā balsī, glaudot un paskaidrojot, ko gatavojas darīt, lai viņš nebītos.”⁵⁷⁵

Ne tikai intuīcija palīdz puisim veidot attiecības ar dabu un tās reprezentantiem zirgiem, bet arī sapņi arvien biežāk atgādina, ka cilvēkam ir nepieciešams veidot pēc iespējas labākas attiecības ar dabu. Zirgi labprāt cilvēkam būtu uzticīgi visu mūžu, tikai cilvēkam ir jāprot tas novērtēt, tieši šāds vieds skatījums puisim kalpo kā padoms sapnī: “Kad Greidijs laidās miegā, viņš domāja par zirgiem un plašajiem laukiem. Savvaļā esošie zirgi nekad nav redzējuši cilvēku un nezina neko par viņa dzīvi, tomēr zirgs cilvēka sirdī labprāt paliktu uz mūžiem.”⁵⁷⁶ Romānā “Skaistie zirgi” ir atainota dabas omniprezence, lai veidotu ciešākas attiecības ar dabu, cilvēkam ir jābūt vienotībā ar to, kas saskan ar ekokritikas otrā vilņa skatījumu uz dabas un cilvēka vienotības nepieciešamību

Ekokritika nenoliedzami ir saistīta arī ar apokaliptiskas un postapokaliptiskas nākotnes vides diskursu, kurā svarīga loma ir jautājumam par vides degradāciju, kas apdraud vides ilgtspēju. G. Garārds ir norādījis, ka “ekokritikā ir nozīmīgs jautājums par to, cik lielā

⁵⁷³ Turpat, p. 126.

⁵⁷⁴ Turpat, p. 212.

⁵⁷⁵ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 84.

⁵⁷⁶ Turpat, p. 94.

mērā apokaliptiskā diskursā ir reālisma elementi, personāži un notikumi, kuri atbilst īstenībai.”⁵⁷⁷

K. Makārtija romānā “Ceļš” ir būtisks jautājums par cilvēku rīcību ekoloģiskās pasaules bojāejas gadījumā. Neantropocentriskās vides atainojumam romānā ir nozīmīga loma, kas kalpo kā brīdinājums par nepieciešamību domāt par apkārtējās vides saglabāšanu, kas ir svarīgi visu dzīvības formu pastāvēšanai uz Zemes.

Romānā tēli nonāk konfrontācijā ar apkārtējo vidi, tēlu raksturi, uzvedība tiek pakļauta pārbaudei vidē, kurā dzīvības formas ir pārstājušas eksistēt, vēstītājs bezkaislīgi ataino tēlu darbības un refleksijas. Dabu un tēlu raksturojošās metaforas palīdz izcelt tēla un neantropocentriskās pasaules attiecības un asociatīvi atklāj nodarīto postījumu apkārtējai videi. Lai arī apkārtējā vide ir inerta, tā kalpo kā aktīva substance, tēls, pēc kura lasītājs var izprast dabas katastrofas postošo spēku, kas skar apkārtējos dzīvus organismus un cilvēkus.

Romāna sižetiskā dimensijas metaforiskajā teksta slānī ir atklāta apkārtējās vides bojāeja – tā ir raksturota kā auksta glaukoma, kas ir pārņēmusi visu pasauli. Vēstītājs ārējā fokusējumā atklāj romāna darbības vietu, kas figurē kā tumšs mežs, kurā “it kā auksta glaukoma piezagusies un noēnojusi pasauli”⁵⁷⁸, kurā tēvs un dēls ir nonākuši vienā no ceļa posmiem uz rietumu piekrasti drošāka patvēruma meklējumos. Metafora kā leksisks impulss signalizē par cilvēces aklumu un apmulsumu, kas valda pasaulē, kurā nav spējuši aizsargāt dabas pasauli, kas ir nozīmīga visu formu dzīvības pastāvēšanā.

Glaukoma simboliskā teksta lasījumā ir traktējama kā cilvēces aklums, kas neļauj redzēt vides problemātiskumu, jo materiālās labklājības un savu interešu izcelšana apzināti ir izvirzīta priekšplānā. Glaukoma kļūst ne tikai par medicīnisku terminu, bet ir simptomātiska nepareiza cilvēka dzīves redzējuma deskripcija. Vēstījuma pavediens metaforiski kalpo kā signāls lasītājiem par garīgu tumsību degradētajā vidē, kas ir “tukša, klusa un bezdievīga.”⁵⁷⁹ Lasītājiem ir ļauts iztēlēt iedomāties, kādā vidē viņi vēlētos dzīvot, vai tādā, kas ir droša, zaļa un sakopta, vai dzīvot tumsā, glaukomas pārņemtā pasaulē un bailēs par nākotni. Tiek aicināts pārvērtēt attieksmi pret apkārtējo vidi ikdienas aizņemtajā dzīves ritumā, vienoti izvērtēt esošo un potenciāli negatīvo ietekmi uz savu dzīvību un apkārtējo dabas pasauli.

Šajā romānā spilgti iezīmējas ekokritikai svarīgais postulējums, ka cilvēks ir atkarīgs no dabas. Antropocentriskais pasaules modelis, kas postmodernajai sabiedrībai dažbrīd šķiet

⁵⁷⁷ Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford: Oxford University Press, p. 372.

⁵⁷⁸ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 7.lpp.

⁵⁷⁹ Turpat, 4.lpp.

pieņemams, patiesībā ir ievērojami relatīvs. Cilvēks ir tikai maza daļiņa no lielās dabas telpas, romānā ir izcelts patiesais cilvēces trauslums, saskaroties ar dabas stihijas ietekmi: „Aukstums un klusums. Aizgājēju pasaules pelni, ko tukšumā šurp un turp nēsā spīvie un nepastāvīgie vēji. Atpūš un izkaisa, un pūš atkal tālāk. [...] Kaut mana sirds būtu akmens.”⁵⁸⁰ Daba ir kļuvusi vienaldzīga pret cilvēci, jo vairs nav iespējams atgūt to, kas ir neatgriezeniski zaudēts. Apkārtējā vides telpa ir atainota, kā nomācoša un nedzīva, kurā tēvam un dēlam ir zuduši jebkāda veida orientieri: „Pēcpusdienas žļurga uz ceļa bija izkususi, un vakarā tas bija sauss. Viņi neapstājās. Cik jūdžu noiets? Desmit, divpadsmit. Agrāk viņi pa ceļam mētāja riņķus, četras dzelzpreču veikalā atrastas lielas metāla starplikas, bet tās bija pazudušas tāpat kā viss pārējais.”⁵⁸¹ Postapokaliptisko vidi romānā līdz ar to var vērot no pagātnes skatpunkta, zinot, ka viss dabas postītais reiz būs vēsturē ierakstīts, un nekas dabā vairs nebūs tāds, kā bijis agrāk. Ir izdzēstas iepriekš eksistējošās robežu dimensijas starp dzīvo un nedzīvo, dabu un kultūru, sevi un otru, antropocentru un biocentru telpu. No ekokritikas perspektīvas ir redzams, ka dabai piemīt liels spēks, un cilvēkam ir jājūt bijība pret to. Tikai esot harmonijā ar katru dabas elementu, ir iespējama jēgpilna cilvēces pastāvēšana pasaulē.

Romānā “Ceļš” pakāpeniski atklājas patiesība par to, ka biosfēras procesi pastāvīgi pārveido visa veida matēriju un ir saprotams, ka nav iespējama ilgtermiņa stabilitāte vidē, kura ir degradēta. ”Zeme bija sadēdējusi, tukša. Izskalojumos krustu šķērsu mirušu radījumu kauli. Anonīmu dražu kaudzes [...] viss vienāds, bez ēnām, sejas.”⁵⁸² Skatot šo tekstu caur Steisijas Alaimo (Stacy Alaimo)⁵⁸³ ieviesto transkorporalitātes koncepta prizmu, ir redzams, ka bioloģisko organismu ķermeņi, esot saskarē ar degradēto vides matēriju, top līdzīgi tai, tie ir izdēdējuši, miruši un nedzīvi, tāpat arī apkārtējā daba ir zaudējusi savu iepriekšējo izskatu, kļuvusi kā mirušie organismi. Tas atklāj to, ka dabas un dzīvo organismu mijiedarbību, abu robežu caurlaidīgumu.

Lai šodien netiktu pieļauta šāda veida dabas katastrofas traģēdija, ir jāizprot vides realitāte, savietojot dabas un kultūras, materiālās un garīgās pasaules elementus vienotā izpratnes rāmējumā, skatot visu pasauli vienotā attēlā, kurā ikvienam elementam ir jābūt nodrošinātai ilgtspējīgai pastāvēšanai, jo viss ir savstarpēji saistīts. Metaforiskā teksta slānī ir redzams, ka zeme ir kļuvusi salta, mirusi, tāpat kā uz tās esošie cilvēki – gan dabas elementi, gan cilvēku ķermeņi ir savstarpēji saistīti. “Ārā laukos ceļa gājēji saguma, krita,

⁵⁸⁰ Turpat, 15. lpp.

⁵⁸¹ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: Izdevniecība AGB, 77. lpp.

⁵⁸² Turpat, 175. lpp.

⁵⁸³ Alaimo, S. (2018). Trans-corporeality. *Posthuman glossary*, p. 435-438.

nomira, bet saltā šķidrautā ietītā zeme joprojām virzījās garām saulei un atpakaļ tikpat mežonīga un nemanīta kā jebkura bezvārda pasaulmāsa tumšajā tālajā.”⁵⁸⁴ Semantiski tas kalpo kā attēls materiālajai pasaulei, kura ir degradēta un cietusi, tāpat arī teksts kļūst par dzīvu materiālu, liecinieku un didaktisku instrumentu.

Apkārtesošā daba ir atainota kā nedzīvs materiāls, dekorācija, kuru nav iespējams atdzīvināt. Gan pats teksts, gan tekstā atainotā daba iegūst materialitātes formu, taču tajā nav vairs jausmas no dzīvības, arī pats teksts ir sauss un instruējošs: “Ilgā pelēkā mijkrēsli viņi gāja pāri upei un apstājās, un pāri betona balustrādei skatījās uz lēno, nedzīvo ūdeņu plūdumu. Lejtecē uz sodrēju šķidrauta nodegušas pilsētas aprises kā melna papīra dekorācija.”⁵⁸⁵ Upe un nedzīvais ūdeņu plūdums ir matērija, kura zaudējusi savu dzīvību, vēstītājs bez emocijām vēsta par degradēto vidi, padarot tekstu arī par matēriju, kuru lasītājs absorbē, taču tajā trūkst vitalitātes un jebkāda cerība par dabas iespējamu atjaunošanu.

Šo tekstu skatot no ekokritikas un ētikas perspektīvas, jāizceļ sociāli ekoloģiskās ilgtspējas nozīmi un cilvēku atbildības nepieciešamību attieksmē pret apkārtējo vidi. Lasītāji tiek aicināti lasīt pasauli kā tekstu un tekstu saskatīt kā pasauli, lai izprastu, ka nepastāv robežas ārpus pasaules, dabas un iekšpus pasaules, jo cilvēce ir neatņemama pasaules un dabas daļa. Materiālā pasaule ir atainota saskarē ar dabisko pasauli, iezīmējot materialitātes ienākšanu dabā, kas arī nozīmē, ka materialitātes vienotība ir tieši skārusi dabisko pasauli un tās elementus: “Grāvji bija pelēkas izkusušas stikla sārņu kuldās, un jūdzēm ilgi ceļa malās rūsainās šķeterēs gulēja kaili elektrības vadi.”⁵⁸⁶ Materiālā ekokritikas interpretācijā ir redzams, ka iepriekš dzīvā daba ir asimilēta ar industriālo pasauli, vairs nepastāv atšķirība starp abām pasaulēm, tās ir kļuvušas par vienlīdzīgām matērijām, kas liecina, ka daba ir zaudējusi savu unikalitāti un iepriekš pastāvošo tīrību.

Lasītāji var saskatīt visu pasauli kā vietu, kura ir nepārtrauktā pārmaiņu plūdumā, saskarē, hibridizācijā, kas rada postošas sekas. Tekstā ir ieausta ekoloģiski būtiskā ideja par tīras vides un veselīgas cilvēces nozīmi un potenciālo risku zaudēt abas vērtības, ja biocentriskai pasaulei netiks pievērsta pietiekoša uzmanība un rūpes. Kad tēvs un dēls šķērso akmeņaino, sauso, putekļu un drupu pārklāto mežaines klajumu, sniga sniegš, zēns palūkojās debesīs, “lejup laidās viena vienīga pelēka pārsļa. Viņš notvēra to sauja un skatījās, kā tā izkūst, kristietības pēdējā hostija.”⁵⁸⁷ Mazais bērns neprotestē pret apkārt esošo degradēto zemi, viņš uztver to savādāk nekā tēvs, krītošā sniegpārsļa zēnam ir kā dāvana, jo viņa šķīstā

⁵⁸⁴ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 143.lpp.

⁵⁸⁵ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 156.lpp.

⁵⁸⁶ Turpat, 189. lpp.

⁵⁸⁷ Turpat, 19. lpp.

sirds sajūt cerību aukstajā, traģēdijas pārņemtajā pasaulē. Sniegpārsla simbolizē cerību, dievišķo skaistumu, kuru var pieredzēt, ja ir privilēģēta ētiska dzīve un tīras vides uzturēšana ilgtspējīgā perspektīvā. Sniegpārsla kā kinētisks dabas elements nonāk saskarē ar mazā bērna ķermeni. Veidojas vienots veselums, kas teksta simboliskā slānī reprezentē dabas vienotību ar cilvēku, līdzvērtīgi to varam saskatīt kā pozitīvas nākotnes prognozes, ja būs iemācīta cilvēces un dabas sadarbība, kas ir simptomātisks ekokritikas pamata aspekts. Zēns turpina iedrošināt savu tēvu būt labestīgam un saglabāt ticību. “Nav iespējams nerunāt par mazā zēna asociāciju ar Kristu. Tēva un dēla attiecības kalpo kā cilvēces kultūras vērtību emblēma.”⁵⁸⁸

Romānā zudušās pasaules redzējums ir metaforiskā teksta slānī mimētiski pielīdzināts pēdām pelnos, kuras aizpūš vējš un tās nekad vairs nebūs pamanāmas: “Pelnos nav pēdu. Nekas nav kustināts. [...] Pelnos pēdas nepaliek. Tās aizpūš vējš.”⁵⁸⁹ Degradētā vidē materiālās pasaules varas matrica iznīkst līdz ar dabiskās pasaules bojāeju. Romānā ir izcelts materialitātes aspekts, tas vairs nespēj reflektēt par kultūras slāni, ir kļuvis bezjēdzīgs apkārtējās dabiskās pasaules bojāejas laikā. Var vērot mainītu ierasto dabiskās pasaules struktūru. Daba ir kļuvusi par pasīvu matēriju, iztukšojusies, bez putnu balsīm, arī priekšmetu, lietu pasaule ir zaudējusi savu būtību, viss ir kļuvis inerts, svešs un netīkams: “Aukstums un lietainums necik neatšķīrās no jūras ainavām ziemeļu pasaulē. Nebija ne kaiju, ne ķīvīšu. Gar krastu mētājas un bangās valstās apogļojušies, bezjēdzīgi priekšmeti.”⁵⁹⁰ Putns kā polisemantiskas nozīmes teksta strukturālais simbola elements iezīmē trauslo robežu starp dzīvību un nāvi, iezīmējās dabiskās pasaules bojāejas traģisms.

Šo ceļa vēstījumu par tēvu un dēlēnu var lasīt, izmantojot materiālās ekokritikas paradigmu, pētot, kā literārais teksts mijiedarbojas ar materiālo pasauli, un kā vides dimensija kā stāstījuma matērija atklāj vēstījuma slāņus, kas atspoguļo vides problēmas saistībā ar ekoloģisku katastrofu. Materiālā ekokritika palīdz saskatīt vēstījuma mozaīkas atsevišķās daļas vienotā veselumā - pasaulē vai lielākā ekoloģijas realitātē. Vēstījums atklāj ne tikai videi radītos riskus, bet arī ekoloģiskos riskus materiālā realitātē kā piesārņotu ekosistēmu, kurā savstarpēji mijiedarbojas dzīvie organismi, cilvēki, dabas elementi un kas liek pārkonfigurēt cilvēku atbildības modeli, ietverot apziņu, ka tikai ilgtspējīgā vidē ir iespējama droša pastāvēšana. Materiālās ekokritikas rāmējumā šo ceļa vēstījumu var skatīt

⁵⁸⁸ Watkins, S. (2020). *Contemporary Women's Post-Apocalyptic Fiction*. Springer Nature, p. 8.

⁵⁸⁹ Makā

⁵⁸⁹ Watkins, S. (2020). *Contemporary Women's Post-Apocalyptic Fiction*. Springer Nature, p. 8.

rtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 208.lpp.

⁵⁹⁰ Turpat, 216.lpp.

šķērsgrīzumā, transkorporāli (pārķermeniski, pārmateriāli), plašāk par ķermenisko, ķermeņa robežām, izceļot ekoloģijas un cilvēka attiecību dinamiku, dabas, sabiedrības, vides politikas un kultūras vienotību.

Šeit ir iespējams runāt par materiālās ekokritikas ontoloģijas perspektīvu, kas izceļ transkorporalitātes šķautni par materiālās pasaules plūstošo, vienojošo saikni, ķermeņu-objektu robežu caurlaidību un jebkuras matērijas vienojošo, dinamisko saikni. Tāpat ir iespējams atbildēt uz ekokritiķes S. Iovino jautājumu par to, kā “tiek definēts ķermeniskums hibridizēto robežu transkorporālā horizontā.”⁵⁹¹ Šajā aspektā nepastāv striktas ķermeniskas robežas starp tēlu un dabu, kas pierāda cilvēka un dabas vienotību.

Romānā “Ceļš” viena no tvertajām tēmām ir dzīvības beigas uz Zemes, postapokaliptiskās realitātes atainojums, kam savukārt ir liela nozīme ekokritikā. Šeit atkal jau var atsaukties uz antropocēna laikmetu, kas savā ziņā “uzspiež” cilvēcei domāt par apkārtējo vidi, jo tā ir piedzīvojusi degradāciju, un jāatzīst vien ir, ka šobrīd visa pasaule stāv uz sliekšņa, kas iezīmē dzīves pastāvēšanas beigas uz Zemes. Šāda traģisma apvīta retorika ir redzama romānā “Ceļš”, kas lasītājiem liek aizdomāties par eksistences būtību uz Zemes. Drīz vien varētu būt, ka cilvēce teiks tieši tādus pašus vārdus, kā ir vēstīts romānā: “Neviens negrib šeit būt un negrib vairs nebūt.”⁵⁹²

Šeit var piekrist tam, ka, lai “apokaliptisku momentu varētu dēvēt par īstu, romānā ir jāparāda, kas tieši ir beidzies [destruktīvi].”⁵⁹³ K. Makārtija postapokaliptiskā žanra romānā tas ir ļoti labi parādīts, ietekmēta tiek gan apkārtējā zeme, gan gaiss, visvairāk ir cietusi pati cilvēce, kas iezīmē visas Zemes destruktiju. “Ilgi pirms piekrastes no viņu krājumiem maz kas bija palicis pāri. Zeme jau pirms gadu gadiem bija izģērēta un izlaupīta, mājās un ceļmalu ēkās viņi neatrada neko.”⁵⁹⁴ Ir saprotams, ka dzīve uz Zemes pēc apokalipses nebeidzas, lai sāktos jauna dzīve, vai kāds atklātu ko neizzinātu, jo pats termins “apokalipse” no grieķu valodas gan nozīmē – “atklāt”. Romāns pierāda, ka postapokalipses laikmets iezīmē vienīgi degradāciju.

Romānā ir atainota vide, kādu simulatīvā un fikcionālā redzējumā ir iespējams iztēloties. Būtisks ir arī saules atainojums, kurai nenoliedzami no vidiskuma perspektīvas ir nozīmīga loma visas ekosistēmas pastāvēšanā. Metaforiski tā iezīmē stagnāciju, postapokaliptiskās vides autentiskumu. Tā izceļ patiesību par cilvēces vēstures dekadenci,

⁵⁹¹ Iovino, S. (2012). Theorizing Material Ecocriticism: A diptych." *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* (19) 3, p. 449.

⁵⁹² Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 167.lpp.

⁵⁹³ Hicks, H. (2016). *The Post-Apocalyptic Novel in the Twenty-First Century: Modernity Beyond Salvage*. Springer, p. 5.

⁵⁹⁴ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 175.lpp.

par to, cik daudz cilvēce ir zaudējusi. “Uzreiz aiz pārejas augstu kalnos viņš palika stāvam un lūkojās pāri lielajai aizai uz dienvidiem, kur zeme, cik tālu vien sniedza skatiens, bija izdegusi, pelnu sērēs slējās nomelnējušas klintis, pelnu vāli cēlās un žvīgoja pa tukšaini uz līdznuma pusi. Aiz melnuma savu ceļu ripoja blāva saule.”⁵⁹⁵ Temporālā konotācijā saules atainojumu varam skatīt kā “laika beigās”, visā pastāvošā nāvi uz Zemes. Lai gan ir jāatzīmē tas, ka “postapokaliptiskā žanra darbs var ne tikai brīdināt, ļaut atskatīties pagātnē, likt sērot bet arī veidot jaunas idejas un iespējas cilvēces izdzīvošanai.”⁵⁹⁶

Postapokalipses laikmets, kā tas ir arī redzams romānā “Ceļš”, parāda to, ka tiek zaudēts arī tas, kas iepriekš bijis nozīmīgs patērētāju sabiedrībai. Būtībā atainotā pilsētvide romānā liecina par postmodernā laika beigām, kurš savukārt bija pieprasījis vēsturisko formu pārveidi un inovāciju. “Viņi gāja cauri pilsētām, kuru reklāmas dēļi bija aprakstīti ar brīdinājumiem netuvoties. Lai tos uzšņāptu, reklāmas bija aiztrieptas ar plānu baltas krāsas kārtu, un šai krāsai cauri varēja redzēt blāvu vairs neesošu preču slavinājumu palimpsestu.”⁵⁹⁷ Postapokalipse ir atainota kā kaut kas neizbēgams, kā “kaut kas ārpus cilvēces kontroles.”⁵⁹⁸ Tieši šādi var paraudzīties uz ainu, kas ir redzama romānā “Ceļš”. Tāpat ir jāpiekrīt tam, ka postapokalipses žanra romānos atainotā postapokalipse vienmēr paliks kaut kas ārpus cilvēces sapratnes, arī romānā “Ceļš” ir jaušama metafiziska un fikcionāla realitātes izmaiņa, kas būtībā lasītājam šķiet neizprotama, it īpaši kas skar vēstures un laikmeta temporalitāti. Ir jāpiekrīt teiktajam, ka “ēku drupas neliek domāt par pagātni, bet par nākotni”⁵⁹⁹, kas iezīmē patiesību par to, ka postapokaliptiskā vidē mainās skatījums uz laiku un vietu, ir aizmirsta pirms apokalipses laika paradigmatiskie laika un vietas uztveres parametri, un, domājams, arī ētiskie orientieri. Tas nozīmē arī to, ka mainās “vēsturiskā laika konvencionalitāte, atklājot vēsturiskās neitralitātes nenoteiktību.”⁶⁰⁰

Romāns “Ceļš” ir nozīmīgs arī ar postapokaliptiskā žanra ietvaros risināto klimata pārmaiņu tēmu, lai arī ir jāatzīst, ka rakstnieks nav tieši norādījis, kāda veida dabas katastrofa ir piemeklējusi Amerikas dienvidu daļu. Šī tēma ir būtiska arī ekokritikā, tā ir viena no propentiem, kas liek domāt par nepieciešamību domāt par ilgtspējīgu vidi, kaut arī

⁵⁹⁵ Turpat, 8.lpp.

⁵⁹⁶ Watkins, S. (2020). *Contemporary Women's Post-Apocalyptic Fiction*. Springer Nature, 2020, p. 11.

⁵⁹⁷ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 127. lpp.

⁵⁹⁸ Haag, I. (2019). *Perspectives on Ecocriticism: Local Beginnings, Global Echoes*. Cambridge Scholars Publishing, p. 261.

⁵⁹⁹ Hay, J (2017). *Postapocalyptic Fantasies in Antebellum American Literature*. Cambridge University Press, p. 226.

⁶⁰⁰ De Cristofaro, D. (2019). *The Contemporary Post-Apocalyptic Novel: Critical Temporalities and the End Times*. Bloomsbury Publishing, p. 75.

jāatzīst, ka pēdējos gados sadzirdami kļuvuši arī klimata krīzes skeptiķu izteikumi par to, ka vides degradācijai pasaules politiskajā kontekstā nav nemaz tik būtiska loma.

Domājams, ka romāns “Ceļš” tieši kalpo kā pamācošs vēstījums tiem, kuri ir oponenti vides krīzes būtiskumam. Romānā ir redzamas dramatiskās izmaiņas klimatā, gaiss ir kļuvis piesārņots, kas iezīmē cilvēkiem traumatisku pieredzi, un vēlreiz kalpo kā atgādinājums par to, ka vides bojāeja vienmēr būs saistīta ar ietekmi uz cilvēku veselību. “Dažiem bija gāzmaskas. Viens bakterioloģiskajā aizsargtērpā. Nosmurgātā un netīrā. Vilkās uz priekšu ar vālēm uz priekšu, ar cauruļu gabaliem. Klepodami.”⁶⁰¹

Var teikt, ka romāns “Ceļš” ir kā “alternatīvs komunikācijas veids par vides krīzes jautājumiem un riskiem, nodrošinot vērtīgu ieskatu šādas krīzes aspektos.”⁶⁰² Nozīmīga šeit ir arī ētikas perspektīva, kas hipotētiski un ētiski ļauj paskatīties uz klimata izmaiņu jautājumu – par spēju eksistēt vidē, kuru ir skārušas cilvēkam nepanesamas izmaiņas. Romānā ir redzama tēlu iekšēja cīņa starp vēlmi dzīvot un, iespējams, “apreķināt” nāves izvēles priekšrocību. “Viņš ietina zēnu savā jakā un segā, un sēdēja turēdamas viņu, šūpodamies uz priekšu un atpakaļ. Revolverī atlikusi viena vienīga patrona. Šo patiesību tu neatzīsi. Tu to neatzīsi.”⁶⁰³ Lai gan romānā neiezīmējas sliktākais scenārijs, kurā tēvs izvēlas labprātīgi atvadīties no dzīves līdzīgi dēlēna mātei, tomēr šī nāves un dzīves izvēles perspektīva noteikti ir aktuāla klimata pārmaiņu jautājumā, jo ir zināms, ka pārmaiņas vidē var arī ietekmēt cilvēka atteikšanos dzīvot izmainītā vidē. Šāds ētiskas kategorijas skatījums uz romānā atainoto vidi un izmaiņām vidē noteikti izceļ patiesību par to, ka “šobrīd tas ir visveiksmīgākais veids, kā domāt par vēl neizpētītajiem ceļiem antropocēnā literatūrā.”⁶⁰⁴ Romānā “Ceļš” postapokaliptiskās pasaules atainojums akcentē ekokritikā būtisko atziņu par vides un cilvēka vienotību, degradētā vide ietekmē cilvēka veselību un iespēju turpmāk pastāvēt. Šis romāns tika analizēts trešā ekokritikas vilņa ietvarā, kurā uzmanība tiek pievērsta degradētai videi, kuru ir ietekmējusi dabas katastrofa.

Ceturtajā nodaļā tika veikta ekokritiska K. Makārtija romānu analīze, izmantojot ekokritikas pieeju. Tika pievērsta uzmanība dualitātēm daba/cilvēks un daba/kultūra, lai izpētītu ekokritikai būtiskus jautājumus saistībā ar dabas, cilvēku un kultūras mijiedarbību. Romānu autors šo dualitātīšu atainojumos uzsvērti izceļ prioritātes ontoloģijas jautājumu,

⁶⁰¹ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 62.lpp.

⁶⁰² Sommer, B. (2015). *Cultural Dynamics of Climate Change and the Environment in Northern America*. Brill, p.334.

⁶⁰³ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 68.lpp.

⁶⁰⁴ Zapf, H. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, p.311.

taču ir jūtama netieša norāde uz to, ka dabai, cilvēkam un kultūrai ir jābūt nesaraujami vienotiem.

5. SIEVIEŠU TĒLU UN VIDES MIJIEDARBĪBA: EKOFEMINISTISKA KORMAKA MAKĀRTIJA ROMĀNU ANALĪZE

Piektajā nodaļā ir veikta izvēlēto K. Makārtija romānu ekofeministiska analīze, kas ļauj saskatīt sieviešu un vīriešu attiecību problemātiku, kā arī iezīmē vides degradācijas ietekmi uz cilvēci.

Romāna ‘Dārznieks’ darbība notiek starpkaru periodā Sarkanā Atzara ciematā Tenesī štatā. Tas aktualizē problēmas, kas ir saistītas ar sieviešu apspiešanu un dabas bojāeju laikā, kad būtiska industrializācija, nevis rūpes par tīru apkārtējo vidi. Sākotnēji aplūkosim vīriešu un sieviešu lomas un attiecības, pētot katra vīrieša tēla attieksmi pret sievieti, kas kopskatā iezīmē atbildes uz ekofeminismam svarīgiem jautājumiem. Katrs no vīriešu dzimuma tēliem tiek raksturots savā sievietes vai vīrieša attiecību pieredzē. Romānā lielākoties šo attiecību perspektīva ir izgaismota, marginālam tēlam, kas atrodas pasīva novērotāja pozīcijā, izņemot jauno puisi Džonu Vesliju, kurš pārvar savas iekšējās bailes no pretējā dzimuma.

Romānā uzmanība ir fokusēta uz problemātisko saikni starp sievieti un vīrieti, kur ienāk bailes un nedrošība. Ir redzama dārznieka Ounbija iekšējā cīņa, bailes no sieviešu dzimuma viņam kļūstot vecākam, taču jaunībā sieviešu/vīriešu dzimuma dualitātes problēmjautājums netika piedzīvots. To ir iespējams skatīt viņa attieksmē pret agrā jaunībā sastaptu melnādainu sievieti, kurai viņš spēja pilnībā uzticēties: ‘Puikas gados viņš dzīvoja Tukalīči, kur mita arī melnādaina sieviete, kura bija verdzene. Viņa bija ieradusies šeit, jo kā teica, šo vietu neapdzīvo melnādainie un arī daudzas zīmes kalpoja tam par pamatu. Parasti viņa nēsāja ap kaklu ziemziedu virteni. Reiz viņš bija pamanījis sievieti uz ceļa, viņam nemaz nebija bail no viņas, viņš ļāva uzpilināt sev uz mēles daudzlapju eļļu. Viņa skandināja kādu dziesmu, lai viņš varētu redzēt vīzijas.’⁶⁰⁵ No ekofeminisma perspektīvas raugoties, ir redzams, ka abu starpā pastāv saskaņa.

Raugoties no kultūras ekofeminisma pozīcijas, ir saprotams, ka sievietei piemīt cieša, holistiska saikne ar dabu, tā spēj dziedēt un palīdz izprast, garīgi saredzēt šīs pasaules esamību. Tomēr romānā ir izgaismota Ounbija nespēja pieņemt sieviešu un vīrieša transkorporalitātes aspektu vēlākos gados posttraumatisma dzīves periodā. Jaušamas varoņa iekšējās bailes no sieviešu/vīriešu attiecībām, esot pat marginālā novērotāja pozīcijā: ‘Kādu nakti viņš pagāja garām divu cilvēku ēnām, kuru kailie augumi neprātīgi cīnījās zālē augoša mēness spīdumā. Viņš turpināja doties tālāk nepamanīts. Kad Ounbijs nokļuva uz ceļa, viņš

⁶⁰⁵ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p.120

metās skriet, pazolēm skaļi atsitoties pret asfaltu, līdz kurpes sāka berzt kājas. [...] Nonākot līdz ceļa sazarojumam, kur ceļmalā auga tulpkoks, viņš piekļāvās koka stumbram, sajūtoties kā ļaunais, kurš nokļuvis uz šīs zemes.”⁶⁰⁶

Šādu iekšēju baiļu pamatā pastāv gadu laikā iegūtās psiholoģiskās traumas emocionālā regresija, līdz ar ko nav iespējams uztvert arī sieviešu un vīriešu pasauli vienoti.

Ounbijs nespēj pieņemt savas iekšējās bailes gan no pastāvošās sociāli ekonomiskās situācijas, gan arī no sieviešu un vīrieša dzimuma veselīgas savstarpēju attiecību saiknes. Ounbijam bieži vien naktī dzirdamās dzīvnieku balsis rada iekšējas bailes, domājams, ka par šo baiļu pamatu kalpo vispārēja nespēja pieņemt ne tikai izmaiņas dabā, bet arī izmaiņas attiecībās starp sevi un sieviešu dzimumu: “Tad no tumsas atskanēja vārgs, drebošs kauciens kalna ieplakā. Viņš mēdza piezagties pie loga un lūkoties uz attālajiem kalniem, uz priežu siluetu virs Forkrīkas, kas izskatījās kā milzīga gotiska paskata katedrāle.”⁶⁰⁷

Šeit ir vērojama arī dienvīdu gotiskā žanra vertikāle, kas diskursīvi palīdz izcelt ekofeminismam nozīmīgo rakursa līniju. Redzams, ka tēls ir nonācis iekšējas cīņas varā, ir apspiestas veselīgi pozitīvas emocijas, kas neļauj pieņemt dabu tās jebkurā pozīcijā, kā arī pieņemt savstarpējās vienotības aspektu sieviešu un vīriešu attiecībās.

Arī cits tēls – Marions Slaiders romānā kļūst par sieviešu un vīriešu dzimuma attiecību pasīvu novērotāju, kas ļauj savukārt izkristalizēt ekofeminismam svarīgu patiesību. Slaiders, esot novērotāja pozīcijā, var vērot sievietes un vīrieša attiecību modelējumu: “Tad viņš pagriezās pa kreisi un devās uz tirgus laukumu. Stūrī kāds vīrietis nesakarīgi kļiedza un vicināja noskrandušu Bībeli. Viņam blakus stāvēja sieviete piesprādzējusies ar akordeonu, mēma un pacietīga kā zirgs. Viņš šķērsoja ielu aiz ielokā stāvošajiem skatītājiem. Vīrietis pārstāja kliegt, sieviete sāka spēlēt, un abi dziedāja, aizsmakusī un spalģā balss apvienojās vienotā saldsērīgā skaņā.”⁶⁰⁸

Simboliskā teksta slāņa skatījumā un ekofeministiskā lasījumā ir redzama sievietes hierarhiski pazeminātā pozīcija, klusēšana, un pacietība kalpo kā apzīmējums kontrastējošajai sievietes un vīrieša pozīcijai. Šādu perspektīvu neatbalsta ekofeminisms, taču tas proponē vienotas balss panākšanu starp vīrieti un sievieti.

Lai panāktu šādu attiecību modelējumu, ir jāņem vērā trīs komponentu savstarpējas saskanības perspektīva, proti, sievietei, vīrietim un dabai ir jābūt vienotā saskaņā, kurā nepastāv apspiestība. Džona Veslija attiecību rakurss ar sievieti ir izgaismots citā

⁶⁰⁶ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p.125.

⁶⁰⁷ Turpat, p.132.

⁶⁰⁸ Turpat, p.142.

perspektīvā, kurā ir saskanīgas attiecības. Veslijs spēj pārvarēt iekšējo baiļu sajūtu attiecībās ar jaunu meiteni Tiptonu, kuru sastop pie ezera.

Tekstā pastāv arī simboliskais slānis, kas atklāj jaunā puīša garīgu transcendenci attiecībās ar meiteni. Pazūdot bailēm jaunais puisis piedzīvo vēl neapjaustu savstarpējo attiecību rakursu. Iespējams, ka simboliskā teksta lasījumā ir iespējams arī paraudzīties uz jaunās meitenes un puīša piedzīvoto pirmo ķermenisko savienību: “Dēle, viņš teica. Tev ir dēle uz kājas. Viņa paskatījās lejup un ieraudzīja brūnu dēli, piesūkušos zem ceļgala, lejup pa kāju tecēja sārta asins tērce. [...] Viņš satvēra dēli, un centās paskatīties uz augšu, bet neieskatīties viņas acīs, viņš trīcēja un jutās kā apreibis, noņēmis dēli no meitenes kājas, pameta to tālāk krastmalā. Un pēkšņi viņa bailes bija pārgājušas.”⁶⁰⁹

Raugoties no ekofeminisma perspektīvas (simboliskā teksta slāņa lasījumā), dēles reprezentācija ir skatāma kā saspringuma un atklātu emociju barjera starp sievieti un vīriņu dzimumu, un, pārvarot iekšējās bailes, iespējams baudīt harmoniskas savstarpējās attiecības, kas ir ļoti būtisks aspekts ekofeminismā.

Ekofeminismam aktuāli jautājumi ir apskatīti romānā “Dieva bērns”, kas izcels šim pētījumam būtiskas atziņas par sievieti un dabas savstarpējām attiecībām to mijiedarbībā. Balārda pašidentifikācijas krīze un valsts varas radītais apspiestais sociālais stāvoklis, kas vairoja tēla garīgo degradāciju, atspoguļojās viņa nekrofilajās attiecībās ar mirušām sievietēm. Šo attiecību perspektīvu ir iespējams vērot no ekofeminisma un ētikas pozīcijas, kas noliedz ārpus ētikas normas esošas attiecības starp vīriņu un sievieti dzimumu. Šāda veida reprezentētās attiecības izgaismo sievieti dzimuma ‘priekšmetiskojumu’, kas norāda uz predispozīciju sievieti dzimuma apspiešanai: “Kad viņš pārnāca mājās ar mirušo meiteni, bija jau teju rīts. Viņš viņu bija nesis mežā uz pleca kādu jūdzi, bet tad padevās un abi iekrita lapu pudurī. Balārds klusi elpoja auksto gaisu, tad piecēlās un atkal uzsāka ceļu. Izbrienot garo zāli, ienāca pa šaurajām mājas durvīm, nesot viņu uz pleca.”⁶¹⁰

Raugoties uz ekofeminisma un ētikas rakursa, ir saprotams, ka šāds sievietes – vīriņa attiecību modelējums ir ne tikai pastāvošs ārpus ētikas normām, bet arī ir izgaismots fakts par iespējamu sievieti dzimuma nonākšanu varas apspiestā pozīcijā, kuru nedrīkstētu pieļaut.

Tāpat romānā ir izcelta vīriņa ētiski nepieņemama rīcība, kas vēl izteiktāk rosina lasītājus apsvērt ētisku normu ievērošanas nepieciešamību, kurā nepastāvētu maskulīnās varas hierarhiski privilēģēta pozīcija. Šo varas hierarhiju varam gan tieši, gan simboliski

⁶⁰⁹ McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International, p.155.

⁶¹⁰ Turpat, p.122.

skatīt caur vīrieša tēla absurdo rīcību: “Viņš noguldīja meiteni uz matrača un apsedza to. Izgāja ārā ar cirvi, tad atgriezies pie meitenes, novilka tai drēbes, uzmanīgi un cieši izpētot viņas ķermeni, it kā vēlētos redzēt, no kā viņa veidota. Tad izgāja ārā un raudzījās uz viņas kailo ķermeni pa logu. Ienācis mājās, viņš noģērbās uz apgūlās viņai blakus.”⁶¹¹

Ekofeminisms noliedz divu dzimumu attiecības, kurās nepastāv veselīga vienotība. Šo nostāju varam skatīt šī teksta simboliskā lasījumā. Savā absurdi veidotajā attiecību modelī Balārds mēģināja realizēt savas pašidentifikācijas trūkumu, kas ietvēra absurdas rūpes par mirušu sievieti: “Ienākot mājā, kur gulēja meitene, viņš rokās nesa paštaisītas trepes, viņš tās piestatīja pie mazas, četrkantīgas lūkas griestos, uzkāpa pa trepēm un ieskatījās bēniņos. Notīrīja ļodzīgos bēniņu grīdas dēļus un nokāpa lejā.”⁶¹²

Šo degradējošo attiecību slēpšana simboliskā skatījumā izceļ ekofeminismam būtisku trajektoriju, proti, ir atzīstamas tikai vienlīdzīgi veidotas attiecības starp sievieti un vīrieti, kurās pastāv mijiedarbība un savstarpēja izpratne. Nav iespējamās attiecības, kurās ir atzīts hierarhisks duālisms. Ir pārkāptas sievietes ķermeniskuma robežas, kas iezīmē sieviešu un vīriešu ķermenisko attiecību robežu caurlaidību. Šāda veida vienotība ir atainota kā ētiski nepieņemama.

Tāpat raugoties no ekofeminisma un materialitātes ontoloģiskās perspektīvas, teorētiski un praktiski vīriešu un sieviešu dzimumam būtu jāpastāv vienotā saiknē, bez apspiešanas. Šāds nepareizs attiecību modelējums ir izgaismots nedaudz ironiskā, tikpat arī traģiskā rakursā: “Meitene lēnām kāpa lejā pa trepēm, līdz sasniedza grīdu, un tad apstājās. Viņa stāvēja pavērsusies pret trepēm un balstījās uz tām. Viņa stāvēja uz pirkstgaliem, lai nenoslīgtu uz leju. Balārds atsēja viņai ap gurniem piesieto virvi. Tad viņš ievilkā viņu otrā istabā un noguldīja uz pavarda. Viņš satvēra viņas roku, centās to pacelt, bet viss ķermenis kokaini paliecās. Sasodīts, sasalusī, viņš teica un piemeta krāsni vairāk malkas.”⁶¹³

Šeit iezīmējās pretmets ekofeminisma būtiskajai ontoloģijai, kas paredz vienotu apkārtējās dabas un abu dzimumu pastāvēšanu pasaulē. Šajā simboliskā un ekofeministiskā teksta lasījumā ir redzams, ka sievietes tēla atainojums atspoguļo ekofeminismam nozīmīgo jautājumu par patriarhālās varas dominanci un “sieviešu pastāvēšanu apspiestības dominances ideoloģijā, pašuzpurēšanos.”⁶¹⁴

Balārds nespēj pieņemt sociāli ekonomisko situāciju, kas veicina viņa atsvešināšanos no apkārtējās vides, un nespēju veidot veselīgas attiecības ar sievieti. Tekstā iezīmējās

⁶¹¹ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.131.

⁶¹² Turpat, p.143.

⁶¹³ Turpat, p.149.

⁶¹⁴ Shiva, V. (2014). *Ecofeminism*. London: Zed Books, p. 141.

sievietes pakļaušana, 'priekšmetiskošana': "Pēc pusnakts meitenes stīvums jau bija pārgājis un viņu varēja saģērbt. Viņa kaila gulēja uz matrača, kailās krūtis izskatījās kā vaskoti ziedi. Balārds sāka viņu ģērbt jaunajās drēbēs. Tad apsēdināja un ķemmēja matus. Ar lūpukrāsu iekrāsoja meitenes lūpas. Mēģināja to iekārtot dažādās pozās, tad devās laukā meiteni vērot pa logu. Ienākot mājās, viņš apsēdās, piekļāva sev klāt meiteni, ar rokām glāstīdams viņas ķermeni zem jaunajām drēbēm."⁶¹⁵

Šī diskursīvais sievietes tēla ķermeniskuma atainojums iezīmē to, ka sievietes ķermenis var kļūt pakļauts patriarhālās varas ietekmei.

Balārdam ir dota 'atdzimšanas' iespēja, kas rosinātu esošās situācijas pieņemšanu, tas ir atainots simboliskā teksta slānī. Situācijas radikāla pieņemšana jebkurā tās līmenī ir viens no ceļiem uz garīgu sevis un apkārtējās vides pieņemšanu. Šāda retorika ekokritikā nozīmē to, ka jebkurai izvēlei veikt izmaiņas ir jābūt sevis un apkārtējās pasaules pieņemšanai. Šīs situācijas pieņemšana ir redzama teksta simboliskā lasījumā. Balārds pēc ilga slēpšanās laika no valsts institūcijas vajāšanas par veiktajām noziedzīgajām darbībām, parādījās no alai līdzīgas slēptuves „ar dzīvīgām, konvulsijās trīcošām sienām, kas bija pārklātas ar mikliem un asinsarkaniem māliem.”⁶¹⁶

Balārds simboliski bija atgriezies vietā, kas līdzinājās mātes dzemdei, un, kas solīja drīzu atdzimšanu, atgriešanos nevainībā. Daba pati par sevi bija devusi atgriešanās solījumu, ja Balārds padosies varas institūcijai, atzīstot, ka nav iespējama turpmāka pastāvēšana bez sevis, esošā laikmeta politisko pārmaiņu un apkārtējās vides degradācijas pieņemšanas.

Alas sienas burtiski viņu izstūma kā jaundzimušo, kas bija gatavs pieņemt savu likteni: „vēlīnā nakts stundā viņš beidzot parādījās virs zemes.”⁶¹⁷

Šo tekstu var skatīt no ekofeminisma perspektīvas. Dabas atainojumam ir antropomorfs veidols, zeme ir simboliski saistāma ar mātes klēpi, kas rada dzīvību. Balārds caur šādu simbolisku atdzimšanu iegūst jaunu dzīves skatījumu.

Romānam "Skaistie zirgi" ir ekofeministiski aktīvs raksturs. Tajā pievērsta uzmanība sievietes un dabas korelējošai saiknei, apkārtējā daba ir aprakstīta ar lielu precizitāti. Ekofeministiskā teksta lasījumā būtiska loma ir piešķirta dabas un laiktelpas dimensiju interpretēšanai. Literārā ekofeminisma pētījuma pieeja ļauj apskatīt sieviešu apspiešanas un dabas degradācijas vienoto problemātiku, ko izraisa patriarhālā spēka dominējošā ietekme. Raugoties no ekofeminisma pieejas perspektīvas, ir zināms, ka sieviešu gudrība par

⁶¹⁵ McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International, p.151.

⁶¹⁶ Turpat, p.167.

⁶¹⁷ Turpat, p.168.

nelokāmību un uzticamību mīt sievietēs jau kopš bērnības. Sievietēs mīt apziņa par nepieciešamību uzņemties atbildību, pretējā gadījumā cilvēks kā nederīgs zars tiek atmests, un vairs nepastāv iespēja to mainīt un padarīt dzīvei derīgu.

Romānā “Skaistie zirgi” ekofeminismā aktualizētās idejas ir saskatāmas Aleksandras krustmātes stāstījumā par savu dzīvi, uzsverot tik ļoti nozīmīgo un nepieciešamo atbildības sajūtu, cieņu ne tikai pret sievieti, tās ģimeni, bet arī noteikti attiecībā pret dabu: “Ja liktenis ir likums, tad liktenis ir pakļauts arī likumam? Kaut kādā dzīves posmā mēs nevaram izbēgt no atbildības. Tā mīt mūsu dabā. Citreiz es domāju, ka mēs esam kā miopiska monēta Viņa monētu kalšanas mašīnā, kur no plāts tiek izņemtas viena pēc vienas nederīgās monētas.”⁶¹⁸

No ekofeminisma ētikas pozīcijas raugoties, pasaulē ir svarīgas iepriekš noteiktas tiesības un noteikumi par pareizu cilvēka rīcības modeli, kas izpaužas kā pareizi veidotas attiecības, savstarpēji korelējošas starp sieviešu un vīriešu pasauli, kā arī apkārtējo vidi. Tieši šī atziņa ir spilgti redzama Aleksandras tantes izteikumā, kuru viņa kā sieviešu pasaules pārstāve uzsver. Šeit nav redzams hierarhisku attiecību uzsvērums, bet gan apvienots viena veseluma skatījums, kas ir izteikts no plurālisma pozīcijas – ne es, ne tu, bet mēs. Šajā aspektā ir saskatāma visas cilvēces integrācija, virzība uz ētisku pasaules redzējumu, kas uzsver norūpētību par cilvēkiem un visu pasauli. Šī sievietes gudrība attiecas arī uz dabas likumiem, ja tie netiek ievēroti, cilvēki noteikti cietīs, likumi pastāv, lai tos ievērotu, tostarp arī dabas likumi.

Cilvēce ir pārņemta ar plaša patēriņa “ideoloģiju”, kuras pamatā ir vēlme izcīnīt sev un savējiem lielāku daļu materiālo vērtību, kas savukārt izraisa karus un konfliktus. Aleksandras tantes stāstījumā šī ekofeminismam būtiskā problēma ir izcelta, sieviete apgalvo, ka patriarhālā vara ir vēsturiski vienmēr centusies gūt virsroku, tās darbības pamatā ir agresija un cīņa: “Saka, ka tiem, kas nezina vēsturi, ir lemts to atkārtot. Es nezinu, vai zināšana var mūs izglābt. Kas mūžīgi cauri vēsturei pastāv - ir alkātība un muļķība, un vēlme karot un to pat Dievs, kurš zina visu, šķiet, ir bezpalīdzīgs mainīt [..]. Tos, kurus dzīve neizmāca, to izdara nāve. Pasaule ir diezgan nežēlīga izvēlē starp sapni un realitāti, starp vēlmi un to, kas mūs sagaida.”⁶¹⁹

Cilvēcei ir jāiemācās pieņemt patiesību, ka tikai caur mierīgu līdzāspastāvēšanu ir iespējams saglabāt labas attiecības, nav pieļaujama hierarhiska dominance un patriarhālās varas rosināta agresija - karš, jo šis ceļš ved uz pasaules un apkārtējās dabas iznīcību.

⁶¹⁸ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 183

⁶¹⁹ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 183

Raugoties uz šo aspektu caur kultūras ekofeminisma prizmu, ir jāsaprot, ka cilvēces darbības sekām ir cirkulārs, nevis lineārs raksturs. Tas nozīmē, ka pasaulē vēl joprojām pastāv patriarhālās varas agresivitātes problemātika, tā nav atrisināta, taču ir jācer, ka caur ekofeminisma prizmu, ir iespējams pievērst pastiprinātu uzmanību šim jautājumam, arī ar šī romāna ekofeministisku analīzi. Šajā aspektā var izcelt jau pieminēto ekofeministes L.Kemereres⁶²⁰ izteikumu, ka ir būtiska maskulīnās un feminīnās pasaules, kā arī dabas homogenizācija, kurā nepastāv duālismi, kādas cilvēces daļas hierarhiska prioritāte.

Aleksandras tantes stāstījums apliecina, ka feminīnā un maskulīnā pasaule ir bijusi vienmēr cīņā par dominances pozīciju, taču pastāv iespēja izmainīt hierarhisko sievietes un vīrieša dalījumu pasaulē: “Man nebija, kas dod padomu. Iespējams, es nebūtu tāpat klausījusies. Es uzaugu vīriešu pasaulē. Es domāju, ka tā mani sagatavos dzīvei, bet tā tas nenotika. Es biju arī dumpiniece un ievēroju to arī citos. Tomēr es nevēlos nevienu no lietām mainīt. Vai iespējamās tās lietas, kuras centās mani salauzt. Varas, kuras mūs ierobežo, ar laiku mainās.”⁶²¹

Šeit ir redzama vīriešu un sieviešu pasaules kategorizēšana, kurā vīrieša racionālais prāts un spēks prevalē pār sieviešu pasauli, cenšas to “salauzt”, ietekmēt. Romānā ir redzama ekofeminismā būtiska problēma, kas ir saistīta ar varas ļaunprātīgu izmantošanu, politiskajā, ekonomiskajā un sociālajā līmenī, kuras pamatā valda sieviešu pasaules apspiešana.

No sociālā ekofeminisma perspektīvas raugoties, varam proponēt ekoloģiski nozīmīgu ideju, kuru salasām tekstā, proti, sociālā vide ietekmē sievietes dzīvi, bieži vien to padarot pakļautu ārējās vides un apstākļu faktoram. Ekofeminismā ir būtiski novērst duālistisko domāšanu un dominances loģiku. Tas nozīmē, ka ir jāpastāv vienlīdzīgām attiecībām, nevis Aleksandras tantes stāstījumā minētajam dalījumam opozicionārās vīriešu un sieviešu pasaulēs. Vīriešu un sieviešu pasaule būtu jāskata kā vienotu veselumu, kurā katram ir savi pienākumi, kur nevajadzētu dominēt vienai vai otrai pusei. Aleksandras tante Alfonsita atzīst, ka nekad nav bijusi sabiedrības dvēsele, taču norāda, ka Meksikas sabiedrībā dominē uz patriarhālās varas orientētas autoritāras struktūras, kas samazina sievietes varas potenci, līdz ar to nav iespējama tās suverenitāte un prerogatīva sociālajā un politiskajā sfērā: “Es neesmu sabiedrības dvēsele. Sabiedrība, kurā man nācās pavadīt savu dzīvi, lielākoties

⁶²⁰ Kemmerer, L. (2013). *Ecofeminism, Women, Environment, Animals*. p. 23, pp.66-73.

⁶²¹ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 185

bija sieviešu apspiešanas mašīnas. Sabiedrībai ir ļoti svarīga nozīme Meksikā, kur sievietēm nav balsstiesību.”⁶²²

Šo aspektu var skatīt no ekofeminisma pozīcijas, jo tas sevī ietver feminisma teorētiskās nostādnes un ekoloģijas zinātnes problēmjaudājumus. Ekofeministu vēlme ir izdzēst šo konstruktīvo dihotomiju un panākt vienlīdzību, jo patriarhālajam spēkam nevajadzētu būt prioritārā pozīcijā, to ir nepieciešams decentralizēt.

Atainotā sievietes un vīrieša dzimuma opozīcija ir svarīga paradigma ekofeminisma nostādņē attiecībā uz patriarhālām attiecībām, kurās ir uzsvērts, ka vīrišķais spēks ir vienmēr dominējošs un arī graužošs pret sieviešu dzimumu. Turklāt K. Makārtijs arī ataino uzsvērti ekofeminismā norādīto telpu sadalījumu patriarhālā sabiedrībā – sievietes nepārstāv publisko telpu, bet to vieta vienmēr ir ārpus tās. Šis iedalījums ir bijis simptomātisks jau pirmsindustriālisma laikmetā, bet ekofeminisma pārstāvji ir aizguvuši to, lai atspoguļotu nevienlīdzīgo dualitāšu dalījumu, kurā sieviete nepārstāv kultūras arēnu.

Alfonsita meitenei bija iemācījusi arī nozīmīgu dzīves mācību par to, ka ir jāprot pastāvēt par sevi. Viņa ar visiem spēkiem centās veidot meiteni tādu, kādu pati vēlējās viņu redzēt. Šeit jāpievērš uzmanību ekofeminismā svarīgam terminam ‘citādībai’, caur kura prizmu sieviešu tēli un daba tiek skatīti kā ‘citādie’, apklusinātie subjekti patriarhālajā kultūras vidē. Tāpat pievēršama uzmanība terminam ‘vēlvienība’, kas sasaucas ar ekofeminismā svarīgu ideju uztvert sievieti un dabu kā līdzvērtīgu daļu no cilvēces, kas ir vienota ar dabu. Pievēršot uzmanību šāda veida ekofeminisma perspektīvai, ir redzams, ka Alfonsita nevēlējās, lai jaunās paaudzes meitene zaudētu savu balsi sabiedrībā un būtu pilnvērtīga tās daļa, nevis būt ‘citādība’, bet gan ‘vēlvienība’, kas nav apklusināta un nav apklusināma, bet spēj paust savu sievietes nostāju sabiedrībā, ko bieži vien Alfonsita pati nav spējusi savā dzīvē.

Viens no cēloņiem, kas kalpoja par iemeslu jauno puīšu grēkā krišanai, vardarbībai un nodevībai Meksikas rančo, bija Greidija neatļautā draudzība ar rančo īpašnieka meitu Aleksandru par spīti viņas tēva stingrajiem iebildumiem. Tikšanās ar Aleksandru bija liktenīga un tai bija lemta neveiksmīga nākotne, taču ikkatrs brīdis, ko jauniešis pavadīja kopā ar meiteni, atsvēra visas sāpes: “Viņš nebija viņu vēl iepriekš skāris. Meitenes roka bija tik smalka, viduklis šmaugs; viņa palūkojās viņam tieši acīs, pasmaidīja, un ar vaigu pieglaudās pie pleca. Abi dejā virpuļoja lampu gaismas ieskauti. Trompetes skaņa šķīra un

⁶²² McCarthy, C.(1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 135.

atkal vienoja deļotājus. Naktstauriņi lidinājās ap papīra lampām, vanagi cēlās gaisā, pazibināja spārnus un atkal pazuda tumsā.”⁶²³

Mūzikas skaņa un cilvēku rosība neatstāja vienaldzīgus arī naktstauriņus un putnus. Naktstauriņu deļā virs pāra simboliski atklāj Greidija un Aleksandras savstarpējo pieķeršanos. Savukārt vanaga pacelšanās gaisā un pazušana tumsā norāda uz paredzamajām izmaiņām tēlu iekšējā un ārējā pasaulē, kurā ienāks tumsa un cerību zudums. Abu jauniešu savstarpējām attiecībām būs lemts momentāns brīdis, kas līdzinās vien straujai vanaga spārnu pazibināšanai. Vanaga un naktstauriņu deļā simboliski iezīmē kultūras dualitāti, sociālo un individuālo, proti, abu individuālās pieredzes un kultūras var saplūst vienotā pieredzē, taču sociālā kultūra parasti uzliek savu ierobeļojumu, kas ne vienmēr ļauj diviem cilvēkiem no dažādām vidēm, sociālajām šķirām būt vienotībā.

Džonam Greidijam nākas samaksāt par savu vieglprātīgo attieksmi pret jaunās meitenes ģimenē noteiktajiem stingrajiem likumiem un aizliegumu būt kopā, viņam bija jāpārdzīvo atraidījums un sirdssāpes. Meitenes tēvs, ņemot vērā savu sociāli un materiāli privilēģēto stāvokli Meksikas reģionā, spēja radīt ietekmi uz jaunā puisa tālāko dzīvi, aizliedzot kopdzīvi ar viņa meitu, turklāt Greidijam tika inkriminēta realitātē neesoša vaina, tāpēc zināmu laiku jaunajam puisim bija jāpavada ieslodzījumā.

Viena no pēdējām reizēm, kad Greidijam bija lemts redzēt Aleksandru pirms atgriešanās Meksikā, bija kāda lietaina diena: “Vējš pāri ganību laukiem un bālganajiem, ar niedrēm aizaugušajiem ezeriem atpūta pirmās lietūs lāses, veidojās īsta, vasarīga savvaļas ainava: īsti zirgi, īsta jātniece, īsta zeme un debesis un attāls sapnis.”⁶²⁴

No jaunā materiālisma un ekofeminisma perspektīvas raugoties, cilvēka ķermenis ir daļā no dabas un veidojas kā viens īsts veselums, un šī transkorporalitātes šķautne ir vērojama arī šeit. Daba nav statiska, tā saplūst ar cilvēku. Daba papildina cilvēku, ainava izceļ meitenes ķermeņa skaistumu, tā darbojas kā katalizators, kas iezīmē meitenes īstumu, neviltotību un trauslumu. Džonam Greidijam meitene bija attāls sapnis, tikpat krāšņs kā daba tās plaukumā.

Diemžēl sociālo šķiru nevienlīdzība liedza Greidijam būt kopā ar Aleksandru, jo meitenes tēva hierarhiskā dominances pozīcija bija diametrālā pretstatā šīs savienības veiksmīgai pastāvēšanai. Lai mazinātu šo afektīvi piesātināto, iekšējo jūtu pārdzīvojumu, jaunais puisis guva sirdsmieru dabas tuvumā: “Viņš gulēja zālē, klausoties, kā zirgi mielojas ar zāli, un

⁶²³ McCarthy, C.(1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 135.

⁶²⁴ Turpat, p. 151.

vēja lēnajā brāzmā - tukšumā, vēroja zvaigznes, kuras rindojās debesjumā un lēnām mira tumšajā pamalē, viņa sirds bija pamirusi sāpju agonijā.”⁶²⁵

Džona Greidija sirdssāpes rod atspoguļojumu dabā, arī zvaigznes, tāpat kā puīša sirds, pamirst, piedzīvojot tumšākās stundas: “Viņš iztēlojās visas pasaules sāpes kā kādu bezformīgu parazitisku būtni, kas meklē cilvēku dvēseļu siltumu, kur iemānot un viņš zināja, kurš bija vainīgs pie tā apmeklējuma. Bija zināms vien tas, ka tam nebija sava prāta un viņš nezināja robežu šo dvēseļu iekarošanai un tieši tas viņu biedēja, ka nepastāvēja tam robežu.”⁶²⁶

Parazītiskās būtnes ekokritiski simboliskā teksta interpretācijā ir redzams kā cilvēces ļaunums, kas rezonē sāpes par nespēju būt piederīgam citai kultūrai un sociālajai šķirai. Sociālo šķiru stratifikācija ir viens no jautājumiem, kuriem ekokritiķi un ekofeministi pievēršas gan diskursīvi, gan arī aktīvisma praksē.

Diemžēl, kā romānā redzams, Džona Greidija un Aleksandras savienībai bija sekas, kurās cietēji kļūst abi. Pēc tikšanās ar Aleksandru daba kalpoja par brīdinājumu paveiktajai grēcīgajai savienībai. Aleksandras tēvs neatbalstīja jaunieša vēlmi apprecēt savu meiteni, jo puisis neatbilda sociālajam statusam un nāca no citas zemes. Arī Aleksandras krustmāte iebilda pret šo savienību, taču neatteica izstāstīt savu dzīvesstāstu un redzējumu par to, kāda ir pasaules un dabas kārtība, pieredze, balstīta konkrētā attieksmju, pārliecību un uzvedības sistēmā, kas tiek nodota no paaudzes uz paaudzi: “Es ļoti vēlējos kļūt par noderīgu un vērtīgu cilvēku pasaulei un man bija jāuzzina, kā tas ir panākams, ja vien cilvēkā nepastāv dvēsele vai gars, kurš palīdz izturēt jebkuru nelaimi. [...] Pret rītu es zināju, ka man ir jāatklāj tas, ko es jau sen esmu zinājusi. Visa drosme mīt nelokāmībā, uzticamībā.”⁶²⁷

Tā bija sievietes gudrība, kura, neskatoties uz iespēju iegūt elitāru izglītību Eiropā, savu dzīvi izvēlējās pavadīt tuvāk dabai un ģimenei.

Savukārt romānā “Ceļš” reljefi iezīmēta sievietes veselības reprezentācija pirms postošas dabas katastrofas, kam būtu jākalpo par pamatu veselīgas ekoloģiskās sistēmas balstītam sieviešu pasaules modelim.

Vēstītājs iekšējā fokusējumā atklāj vīra sapni par sievu pirms dēla piedzimšanas vēl dabas katastrofas neskartā vidē, romānā sievietes tēls ir izgaismots analepsē, tas ir, vīrieša pagātnes atmiņu retrospekcijā: “Sapņos viņa nāca pie viņa no zaļa, lapota baldahīna. Redzami krūtskali, ribas krāsotas baltas. Tērpusies marles kleitā, tumšie mati saņemti augšup

⁶²⁵ McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International, p. 126.

⁶²⁶ Turpat, p. 130.

⁶²⁷ Turpat, p. 198.

ar ziloņkaula ķemmēm, perlamutra ķemmēm. Viņas smaids, viņas nodurtās acis. No rīta atkal sniga. Elektrības vados virs galvas rindojas sīkas pelēkas ledus pārles.”⁶²⁸ Zaļais, lapotais baldahīns metaforiskā teksta slānī ir skatāms kā apkārtesošā vide, kas agrāk bija vitalitātes pilna, tāpat kā sievietē ar emocionāli stabilu pašidentifikāciju pirms ekoloģiskās krīzes. Sīkās pelēkās ledus pārles tekstā savukārt kalpo kā kontrastējoša metafora, kas atspoguļo sievietes tēla sevis esības uztveres zudumu katastrofas sagrautajā vidē. Ekofeminismā, tāpat kā ekokritikā, nozīmīgs ir skatījums uz metaforisko teksta slāni, kas atklāj sievietes tēla un dabas attiecības ētiskā saskaņotības un diskursīvas konsolidācijas rāmējumā.

Apkārtesošā degradētā vide negatīvā aspektā ietekmē sievietes tēla veselību, iekšējā fokusējumā ir atainots vīrieša tēla iekšējs pārdzīvojums par empātijas zudumu, kur vairs nepastāv rūpes par slimo sievu kā kognitīva ētiska rīcība: “Sapnī viņa bija slima, un viņš viņu kopa. Sapnis stāstīja par uzupurēšanos, bet viņš domāja citādi. Viņš nerūpējās par viņu, un viņa mira viena kaut kur tumsā, un nav cita sapņa vai citas nomoda pasaules, nav cita stāsta, ko teikt.”⁶²⁹ Tāpat tēla iekšējā fokusējumā atspoguļojas atmiņas par sievietes nihilisma pilno eksistenciālo jautājumu, kas skar morālā spēka zudumu trauslajā antropocentriskajā pasaules modelī, kur valda atbildības zudums un bezcerība: „Drīz vien viņi mūs notvers un nogalinās.. un apēdīs mūs.. bet Tevi tas nesatrauc. Tu esi labprāt gatavs gaidīt, kamēr tas notiks. Taču es tā nevaru. Nevaru.”⁶³⁰

No ekofeminisma perspektīvas raugoties, ir saprotams, ka sievietes ķermenis ir tik vesels, cik vesela ir apkārtējā pasaule. Šāds teju hologrāfiska modeļa traktējums ir savienojams ar tekstā atainoto sievietes tēla ķermenisko veidolu, kuru ir korelatīvā veidā ietekmējusi apkārtējā vide. No sociālā ekofeminisma perspektīvas skatoties, ir iespējams proponēt ekoloģiski nozīmīgu ideju, proti, sociālā vide ietekmē sievietes dzīvi, bieži vien padarot to pakļautu ārējās vides un apstākļu faktoram. Sievietes ķermenis ir piedzīvojis regresu, to ir ietekmējusi degradētā vide. Ir redzama sievietes tēla transkorporāla (pārķermeniska) saplūšana ar matēriju. Tēla ķermenis izšķīst jeb absorbējas pasaulē, kura iznīkst. Nav redzams tiešs sievietes tēla nāves diskursīvs atainojums, taču simboliskā teksta slānī varam lasīt par tā bojāeju.

Varētu nosodīt sievietes izvēli labprātīgi pamest fizisko pasauli un atstāt jaundzimušo dēlu tikai tēva apgādībā, bet, šķiet, tieši caur sievietes nāvi romāna autors iezīmē dabas un

⁶²⁸ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 21. lpp.

⁶²⁹ Turpat, 35. lpp.

⁶³⁰ Turpat, 58. lpp.

sievietes nesaraujamās un korelējošās saites. Daba, apkārtējā vide romānā ir atainota kā daļēji jau mirusi, un arī sievietei ir jāmirst, lai vēl spilgtāk izgaismotu vides ekoloģijas problemātiku, par kuru ikvienam lasītājam būtu jāaizdomājas. Tīra vide ir izvēle, nevis uzspiestas attieksmes idejiskais modelējums. Raugoties no kultūras ekofeminisma perspektīvas, uzmanība ir pievērsta sievietes apspiešanas un dabas degradācijas vienotai problemātikai, kas paredz nepieciešamību novērst ontoloģisko dalījumu starp sievieti, vīrieti un dabu.

Nenoliedzami, ka nevienu ekoloģisko krīzi nav iespējams novērst, ja patriarhālā vara ir hierarhiski pārākā pozīcijā par sievieti un arī dabu. Tas nozīmē, ka ir nepieciešams domāt par postmodernismam raksturīgo diferenci, kas “noārda” duālisma robežas. Tomēr sievietes ekoloģiskā jutība ir jāņem vērā, ko arī proponē kultūras ekofeminisms. Sievietes veselība ir cieši saistīta ar dabā notiekošajiem procesiem, kas var ietekmēt dzīvības turpmāku pastāvēšanu pasaulē. Kultūras ekofeminisms neliekuļoti runā par sieviešu dzimuma jutīgumu, taču tas arī paredz nepieciešamo vienoto saikni starp vīriešu un sieviešu dzimumu, kurai nav hierarhiska struktūra.

Pēc ekofeminisma premisas pamatprincipa vadoties, sieviete, tāpat kā vīrietis, ir atkarīga no dabas, postapokaliptiskās vides ietekme uz dabu traģiski atsaucas uz sievietes veselību un tās turpmākās veselīgas eksistences iespējamību: “Allaž tik apdomīga, pat ļoti ērmīgām parādībām gandrīz nepārsteidzama. Būtne, kas attīstījies tāpēc, lai nevainojami sastaptu savu galu. Viņa sēdēja pie loga rītasvārkos, sveces gaismā ēda pusnakts vakariņas un skatījās, kā tālumā deg pilsētas.”⁶³¹ Šis teksta citāts izceļ ekoloģiskās apziņas patiesību, ka sievietes veselības un ekoloģiski tīras dabas uzturēšanas nenovērtēšana ir būtisks problēmjautājums, kas diemžēl var veidoties nepareizas pasaules uztveres gadījumā. Sievietes tēlam vairs neeksistē empātiska rakstura vides uztvere, valda konsekventa bezjūtība un gatavība padoties simptomātiskajai antropocentrās un biocentriskās pasaules sabrukumam, tiek bezjūtīgi vērota urbanizētās vides degradācija.

Ekofeminisms pievērš uzmanību simboliskam un metaforiskam patriarhālās varas un tehnoloģijas dominances diskursīvam atainojumam tekstā. Simboliskā teksta slānī “mirusī” biosfēra, kurā tēvs ar dēlu atrodas, atspoguļo cilvēku nesaudzīgas attieksmes ietekmi uz vidi. “Mirusī” lauki kalpo kā simbols retrospektīvajām, iekšējām atmiņām vīram par mirušo sievu, kuras atgādina par rūpju nepieciešamību, par kuru savā svarīgumā kā antropocentriskā modeļa iezīmes dimensijā bija aizmirsis: “Viņš iekūra uguni un aizgāja pudura malā, apstājās

⁶³¹ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: AGB, 60. lpp.

un skatījās uz ainavu. Miruši lauki. Tālumā šķūnis.”⁶³² Vides deskripcija atspoguļo pasaules nāvi, kas iezīmē rūpju kapacitātes ierobežojumu attiecībā uz apkārtējo dabu un vienam pret otru.

Romānā vērojama ekoloģiska savstarpēja atkarība starp dabu un tēlu, kas norāda uz nepieciešamību pārvērtēt jauna pasaules redzējuma formāciju: “Aiz kokiem ceļa līkums. Gara piebrauktuve ar mirušu zāli. Mirusi efeja pie akmens mūra, piekraste un žogs ceļa malā, miruši koki tālāk. Auksti un klusi. Ogļainā miglā tīti.”⁶³³ Ogļainā migla ir radusies piesārņotā gaisa rezultātā, kas ir atņēmis iespēju turpmāk dzīvot, jo tīrs gaiss ir viens no galvenajiem priekšnosacījumiem cilvēku veselīgai pastāvēšanai. Aukstums un klusums ir viens no zīmīgākajiem teksta simboliem, kas izgaismo gan vīrišķo, gan sievišķo nespēku, norādot uz būtisku patiesību, ka sievietēm un vīriešiem ir vienlīdzīgs potenciāls un iespēja pastāvēt nedominējošās un veselīgās attiecībās, ja tiek veltīta pienācīga uzmanība biosfēras veselībai.

Atmiņu un bezcerības koeksistence iezīmējas vīra iekšējā emociju spektrā, ko varam vērot teksta simboliskajā slānī. Atrodoties kādā no pamestajām mājām, vīra atrastā svece, kuru aizdegt vairs nav iespējams, simbolizē sievietes reiz dāvāto siltumu un rūpes, kas ir zudis: “Kādā atvilktnē viņš atrada sveci. Aizdegt nebūs iespējams. Viņš ielika to kabatā. Izgāja pelēkajā gaismā, palika stāvam un vienu īsu brīdi ieraudzīja pasaules absolūto patiesību. Bez testamenta nomirušās zemes aukstā, nepielūdzamā riņķošana. Nesaudzīga tumsa. Saules aklie suņi savā skrējienā. Melnais, žņerkstošais visuma vakuums. Un kaut kur divi trenkti zvēri trīc kā lapas savā paslēptuvē. Svešs laiks un sveša pasaule, un svešas acis, ar kurām to apraudāt.”⁶³⁴

Tāpat iekšējās domas par sievietes nāvi metaforiski pārklājas ar tekstā pieminēto bez testamenta mirušo zemi. Sievietes tēls ir asociēts ar māti zemi, kas kalpo par būtisku dzīvības un rūpju pamatu ikvienam šajā pasaulē. Savukārt simboliskā teksta rāmējumā citātā pieminētie saules aklie suņi, kas dodas savā skrējienā, simboliski ietver saules pastāvēšanu ierobežojumā un aklā tumsā, tāpat saule ir dzīvības, mūžīgas kustības un sievišķības simbols. Lasītāji tiek „pamodināti” un aicināti “atvērt” acis, ieraudzīt perspektīvu, kāda pasauli var skart, ja netiks pievērsta pietiekoša uzmanība dabas bojāejas un sieviešu veselības degradācijas vienotai problemātikai.

Skatoties no jaunā materiālisma un ekofeminisma apvienojuma perspektīvas, ir redzams, ka reprezentētā apkārtējā vide veido vienādi asimilējamu substanci ar cilvēku

⁶³² Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 89. lpp.

⁶³³ Turpat, 117. lpp.

⁶³⁴ Turpat, 130. lpp.

ķermeniskumu. Šī transkorporalitātes šķautne ir vērojama atainojumā, kur mirušu radījumu un cilvēku kauli ir savienājušies ar mirušo zemi un kļuvuši par vienu substanci, kas vēlreiz pierāda, ka cilvēka organisma substance ir ļoti cieši vienota ar apkārtējo vidi. Apkārtējās vides substance var dziedināt, nodrošināt veselīgu dzīvi sievietēm, taču tā var kļūt toksiska un bīstama, ja netiek ievēroti tīrai videi nepieciešamie apstākļi: “Zeme bija sadēdējusi, tukša. Izskalojumos krustu šķērsu mirušu radījumu kauli. Anonīmu dražu kaudzes. [...] Viss vienāds, bez ēnām, bez sejas. Ceļš veda lejup cauri nokaltušiem kokiem. Slišķņa, pār ūdeni guļ mirušas niedres.”⁶³⁵

Caur ekokritikas un ekofeminisma filozofijas prizmu ir svarīgi izprast jebkuras matērijas kapacitāti un iedarbību uz apkārtesošo substanci, it īpaši ētikas dimensijas aspektā, kas skar globālās sasilšanas, dabas resursu bojāejas un citu problemātiku, kas ir saistīta ar ekoloģiju. Tas nozīmē, ka cilvēka ķermenis esot saskarē ar apkārtējo vidi, tiek pakļauts bojātas ekosistēmas radītā riska draudiem, kas var izraisīt kontamināciju un nāvi, it īpaši būtiski tas ir attiecībā uz sievietes veselību, tostarp koncentrējot uzmanību uz tās reproduktīvo sistēmu.

Ekosistēmas bojāeja rada draudus arī nākamās paaudzes pastāvēšanai, turklāt vides degradācijas gadījumā gan sievietes, gan arī vīrieši zaudē savu identitāti, pārvēršoties par bezpersoniskām radībām, kas pakļautas bezjūtīgai iznīcībai. Arī jaunās dzīvības, kuras ir radījušas sievietes, ir vienlīdz lielā mērā pakļautas bojāejai: “Vai tēti, viņš teica. Viņš paskatījās vēlreiz. Tas, ko zēns bija ieraudzījis, bija apogļojies cilvēka mazulis, kas bez galvas, izķidāts, pamazām nomelnēja uz iesma. Viņš paņēma zēnu uz rokām un metās atpakaļ uz ceļu, kļaudams sev viņu klāt. Piedod, viņš čukstēja. Piedod man.”⁶³⁶ Nāves risks pastāv ne tikai jaunajām dzīvībām, kuras ir nākušas pasaulē, bet arī sievietēm, kuru reproduktīvā sistēma ir cietusi no ekoloģiskās katastrofas graužošajām sekām.

Romānā šī problemātika ir izcelta gan atainojot sievietes grūtās dzemdības, gan vērojot vīrieša un zēna sastapto sievieti, kuras gaidībās esošais ķermenis novārdzis un gaita kļuvusi gāzelīga: “Viņi gāja pa ceļu un nonāca lūdz tiltam. Trīs vīrieši un sieviete. Sieviete bija gāzelīga gaita, un, kad viņa pienāca tuvāk, varēja redzēt, ka viņa bija grūta. [...] Visi četri izskatījās neapprakstāmi nožēlojami. Viņu elpa mazliet kūpēja. Šķērsojuši tiltu, viņi turpināja iet pa ceļu, un cits pēc cita nozuda tumsas atplestajās rokās.”⁶³⁷ Metaforiskā teksta slānī

⁶³⁵ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 175.lpp.

⁶³⁶ Turpat, 195.lpp.

⁶³⁷ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 192.lpp.

tumsas atplestās rokas ir izprotamas kā nāves priekšvēstnesis šiem cilvēkiem, kuri zaudējuši agrāk esošo vitalitāti un veselību.

Ekofeminisma un jaunā materiālisma kontekstā īpaši izcelta problemātika, kas skar sievietes ķermeņi, tam nonākot saskarē ar apkārtējo vidi, kas ir pakļauta degradācijas riskam. Šī perspektīva romānā ir skaidri redzama, vadoties pēc S. Alaimo apgalvojuma par ķermeniskumu un tā attiecību ar apkārtējo vidi, redzams, ka tas savā materiālajā būtībā ir neatdalāms no dabas. Raugoties caur ekofeminisma teorētisko nostādņu prizmu no ētikas perspektīvas, ir saprotams, ka nepieciešams izprast ētikas dimensiju, kas ietver rūpju būtiskumu par apkārtējo vidi un sievietēm.

Ekofeminismā tiek uzsvērts, ka sievietes un dabas ķermeņi bieži vien tiek uztverti kā marginalizēti, vai kā 'citādie'. Romānā šī perspektīva ir redzama teksta simboliskajā slānī, kurā mirušie koki simbolizē visas apkārtējās dzīvības nāvi, savukārt koka lapa kā sievišķā spēka simbols, kuru tēvs saberž saujā, ļaujot tai izbirt starp pirkstiem, kalpo kā indikators mirušās sievas zaudētajai dzīvībai, asimilējot to ar apkārtesošo mirušo dabas pasauli: "Apkārtņē priežu vietā parādījās mūžzaļie ozoli un priedes. Magnolijas. Tikpat nedzīvas kā visi pārējie koki. Viņš [tēvs] pacēla vienu smago lapu, saujā saberza to pulverī un ļāva pulverim izbirt starp pirkstiem."⁶³⁸ Šajā aspektā uzmanību var pievērst ekofeminismā svarīgam terminam 'citādībai', caur kura prizmu sieviešu tēli un daba tiek skatīti tieši kā citādie, kā apklusinātie, dzīvību zaudējušie subjekti dominantajā kultūras vidē. Mirušie koki un caur simbola prizmu atainotā sievietes nāve izceļ 'citādības' problemātiku, kurā sieviete un daba ir skatāmas kā subjekti, kurus būtu nepieciešams uztvert kā līdzvērtīgu daļu no pasaules, kā 'vēlvienību', kuru nedrīkst atstāt bez uzmanības un rūpēm.

Balstoties uz 'vēlvienības' un 'citādības' konceptu dialogiskā ekofeminisma rāmējumā, ir redzams, ka ir būtiski pievērst uzmanību dabas un sieviešu marginalizācijas atainojumam un izprast nepieciešamību novērst pastāvošo hierarhisko struktūru. Šajā aspektā ir nozīmīgs arī ētiskās dimensijas jautājums, kas nozīmē, ka bez cilvēku ētiskas rīcības modeļa nav iespējams saglabāt tīru vidi, līdz ar to arī veselīgu sieviešu dzīvi. Zeme simbolizē auglību, veselību un skatāma vienotībā ar sievietes auglību. Šī perspektīva ir redzama romānā, kur reiz auglīgā zeme ir atainota bez dzīvības pazīmēm, tāpat kā dēlēna māte, kuras dzīvība bija zaudēta: "Cauri niedrēm viņš uzrāpās krastā, lai paskatītos uz ceļu. Tumšs, melns un nestaigāts tas šķērsoja klajo apvidu. Pelnus un putekļus no asfalta bija aizpūtuši vēji. Reiz auglīga zeme. Nekur nekādu dzīvības pazīmju. Šī nebija zeme, ko viņš

⁶³⁸ Turpat, 193.lpp.

pazīna. Kurš zināja nosaukt upes un pilsētas.”⁶³⁹ Ja daba un sievietes netiks uztvertas kā ‘vēlvienība’, par kurām ir pienākums uzņemt atbildību un aizsargāt, visa cilvēce būs pakļauta iznīcībai. Tas nozīmē, ka gan dabu, gan sievieti ir jāskatās kā daļu no pasaules, kurai ir svarīga loma.

Mirušo ķīvīšu kauli un putnu ribas veidoja milzīgas sāļas kapenes, kas vēl vairāk atgādināja dabas pasaules trauslumu degradācijas aspektā un arī sievietes nespēju izdzīvot degradētā vidē, kurā nebija vairs pilnvērtīgas eksistences izredzes: “Viņi gāja pa liedaga līko sirpi, turēdamies blāvākajās smiltīs aiz paisuma līnijas. Apstājās, drēbēm klusi plandoties. Stikla bojas, ko klāj pelēka garoza. Ķīvīšu kauli. Gar piekrasti, ciktāl sniedza skatiens, līdztekus paisuma robežai kā nāves izoklīna stiepās pinums no jūras zālēm un putnu ribām, tūkstošu tūkstošiem. Vienas milzīgas sāļas kapenes. Bez jēgas. Bez jēgas.”⁶⁴⁰ Raugoties no jaunā materiālisma un ekofeminisma perspektīvas, redzams, ka ir nozīmīgi radikāli pārdomāt dabas konstrukcijas būtību un tās mijiedarbību ar cilvēkiem. Dabiskā pasaule būs vienmēr mūžīgā korelācijā ar materiālās pasaules matēriju, un, lai izprastu šo ontoloģisko patiesību, ir jāveido jauns pasaules redzējuma modelis, kurā būtu cilvēku un apkārtējās vides vienotība.

Piektajā nodaļā tika veikta K. Makārtija romānu ekofeministiska analīze, pievēršot uzmanību ekofeminismam būtiskiem jautājumiem. Veicot romānu analīzi, tika atklāts tajos esošie ekofeminismam būtiskie problēmjaudājumi, kas uzsvēr sieviešu dzimuma būtiskumu, tā apspiešanu patriarhālā sabiedrībā. Pētījums atklāja, ka sievietes un apkārtējā vide ir cieši saistītas un mijiedarbojas. Ja daba ir zaudējusi savu veselību, arī sievietes veselību un labsajūtu tiek ietekmēta, arī sievietes reproduktīvā sistēma. Uzmanību tika arī pievērsta ekofeminismā svarīgam terminam ‘citādībai’, caur kura prizmu daba un sieviešu tēli ir uztverti kā ‘citādie’, apklusinātie patriarhālajā kultūrā.

⁶³⁹ Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB, 199.lpp.

⁶⁴⁰ Turpat, 218.lpp.

NOBEIGUMS

Ekokritika un ekofeminisms nav monolītas zinātnes, tām raksturīgs transdisciplināritātes aspekts. Ekokritikā ir ienākusi jaunā materiālisma teorija, tāpat ekokritika ir kļuvusi cieši saistīta ar naratoloģiju, veidojot īpašu atzaru – ekonaratoloģiju. Naratoloģija būtiska arī ekofeminismā, veidojot pilnīgi jaunas ekofeminisma pētniecības šķautnes. Nozīmīga ir arī ekokritikas un ekofeminisma saikne ar vēstījuma ētiku, kas iezīmē ētiskas dimensijas skatījumu romānu ekokritiskā un ekofeministiskā analizē.

K. Makārtija romāni kalpo par labu potenciālu ekokritiskai un ekofeministiskai analīzei, kā to pierādīja šis izstrādātais promocijas darbs. K. Makārtija romāni tika analizēti, balstoties uz otrā un trešā ekokritikas viļņu pamatnostādņēm, sniedzot jaunas atziņas par vides un tēlu savstarpējo saikni.

Romāna “Dārznieks” ekonaratoloģiskā analizē ļauj ieskatīties tēlu un dabas attiecību perspektīvā vēstījumā. Lasītājiem, pozicionējot sevi vēstījuma laiktelpā, ir iespēja izprast dabas degradācijas postošās sekas dienvidu Amerikas reģionā 20. gadsimta vidū. Vēstījumā detalizēti izsekots tā laika nepareizi organizētajai valsts pārvaldes sistēmai un sociālajai sfērai. Romānā atainotā pesticīda tvertne alegoriski pielīdzināta pasīvam varas instrumentam, kam ir ievērojama ietekme uz tēlu apziņu, tā simboliski arī liecina par nodarīto kaitējumu lauksaimniecības zemei un apkārtējai videi – cilvēks un daba ir kļuvuši ‘par līdziniekiem’, par daļām no vienas kontinuitātes, iezīmējot materiālajai ekokritikai būtisku perspektīvu.

Caur M. Bahtina savulaik proponēto dialogisma prizmu hronotopa laiktelpas matricā ekoloģizētajā diskursā ir izpētāma Ounbija traumatiskā pieredze. Kļūst redzama tēla attālināšanās no veselīgas pašidentifikācijas, izceļot traumatiskās pieredzes ietekmi. Tēla pašidentifikācijas krīzes ierosinātājs ir vides degradācija. Laiktelpas atainojumam ir simboliska nozīme – tā izceļ industrializācijas radīto tēla posttraumu, kuras pamatā valda atsvešināšanās no savas subjektīvās būtības. Ceļa un krīzes hronotopa prizmu izceļ patiesība par to, ka tēls ir cieši saistīts ar dabas pasauli un to lielā mērā ietekmē sociālā un fiziskā vide. Raugoties no ekonaratoloģijas perspektīvas, lasītājam ir iespēja ‘ienākt’ vēstījuma laiktelpā un mentāli modelēt pastāvošo tēlu emocionālo sajūtu gammu vides krīzē. Par šādas perspektīvas nozīmīgumu ir rakstījusi E. Džeimsa, izceļot tēlu pasaules un lasītāju mijiedarbības iespēju. Šāda ekonaratoloģiska perspektīva ļauj secināt to, ka lasītājam ir iespēja pieņemt savu lēmumu par esošo situāciju vēstījuma laiktelpā, domājams, pat ļaujot izjust situacionālu empātiju attiecībā pret Ounbiju. Vēstījuma ekonaratoloģiskā analizē ir pievērsta uzmanība ētikas perspektīvai, proponējot jautājumu par to, kā tēlam būtu ētiski

pareizi jādzīvo šajā pasaulē un kāda ir pašu lasītāju pienākumu ētika attiecībā pret apkārtējo vidi un sevi pašu. Šādus ētiskus jautājumus ekstradieģēzes vēstījuma līmenī uzdod vizuālais vēstītājs. Romānā “Dārznieks” tiek akcentēts ekokritikai nozīmīgais skatījums uz neskarto savvaļas vidi, kas simboliski ir aprakstīta kā “kompensējoša miera sniedzēja” Ounbijam, glābjoties no pastāvošās varas represijām saistībā ar viņa protestiem pret valsts pārvaldes iekārtu. Šāds vides atainojums simboliski līdzinās amerikāņu rakstnieka H.D.Toro dabas aprakstam, kas ir klasisks ekokritikas dabas rakstības darbs. Savukārt Džona Veslija ceļam uz rietumiem ir metafiziski un fiziski simboliska nozīme, jo ceļa hronotops norāda uz diviem laiktelpas līmeņiem – ne tikai fizisko laika un telpas ceļa koordinātu, bet arī metafizisku emocionālu pārdzīvojumu un pašatklāsmju ceļu pasaulē.

Ekokritiski raugoties uz romānu “Dārznieks” no dualitāšu daba/cilvēks un daba/kultūra pozīcijas, ir redzama Ounbija tēla un dabas ciešā saikne, kas ir viens no ekokritikas proponentiem. Tomēr romānā ir vērojama Ounbija atsvešināšanās no dabas sapņu redzējumā, kas iezīmē grotesku atmosfēru un līdz ar to arī duālu dabas un apkārtējās vides uztveri. Dienvidu gotiskajam žanram raksturīgā groteskā atmosfēra izceļ arī Slaidera nespēju pieņemt dabas norādītās zīmes, iezīmējot tēla fizisku un garīgu atšķirtību no vides un dabas. Romānā redzami dienvidu gotiskajam žanram raksturīgie deformētie un fiziski nepievilcīgie skati urbānajā vidē parāda antropocentrās pasaules būtību, tēlu egocentrisko cīņu pašiem ar sevi, cenšoties izbēgt no iedarbinātās industrializācijas struktūras. Tiek iezīmēta dabas/kultūras dualitātes destabilizācija ar antropocentriska modeļa perspektīvu, ko neatbalsta ekokritika.

Ekonaratoloģiskā K. Makārtija romāna “Dieva bērns” vēstījuma analizē ir vērojams simbolisks dominējošās varas realizēšanas līdzekļa atainojums ar ievītu karnevalizācijas tēmu, kur liela nozīme tiek piešķirta ironijai un izlikšanās spēlei. Atainotais absurda noskaņojums Balārda mājas ūtrupē simboliski vērtējams kā dzīves mēra laikā. Ekokritikā ir būtiski pievērst uzmanību jebkura cilvēka sociālajai dzīvei, kas izceļ katra indivīda brīvības un veselības svarīgumu. Ekokritika aicina pievērst uzmanību ikvienam antropocentrās varas apspiestajam, un ekokritiskā vēstījuma “Dieva bērns” analizē tiek izcelta tieši šī problemātika. Romāna “Dieva bērns” vēstījumā norādīts uz vides degradācijas būtību, tāpat kā romāna “Dārznieks” vēstījumā, kas ir izskaidrojams ar to, ka abos darbos ir vēstīts par vienu un to pašu vēsturisko un sociālo situāciju Amerikas dienvidu reģionā. Vēstījumā degradētā vide simboliski un metaforiski līdzinās askētiski nepievilcīgam strupceļam, kurā Balārds ir nonācis arvien dziļākā morālā un emocionālā pagrimumā. Šis tēla garīgais pagrimums simboliski ir pielīdzināms Apalaču kalnu reģiona teritorijas pakāpeniskai

bojāejai. Šī perspektīva iezīmē būtisku ekokritikas šķautni par vides un cilvēka vienojošo saikni. Tēls arī iezīmē sociuma kā tāda iespējamu pagrimumu degradētā vidē. No ekokritikas un vēstījuma ētikas perspektīvas raugoties ir saprotams, ka tēla garīgā stāvokļa makroskopisks ierosinātājs ir dominantā kultūras un politikas sistēma. Šī problēma ir aktuāla ekokritikā arī mūsdienās, jo daudzās valstīs joprojām nav izveidota atbilstoša politiskā sistēma, kas būtu balstīta uz sociālo taisnīgumu. Vēstījumā ir redzams, ka vide ir pieņēmusi antropomorfu veidolu, kas simboliskā un ekokritiskā lasījumā izceļ cilvēces norūpētību par materiālo pasauli, kas ir radikāls pretmets izjūtai, ko sniedz tīra un veselīga vide. Vēstījumā tāpat atklājas ekokritikai nozīmīga atziņa par to, ka cilvēka garīgais ķermenis atrodas pastāvīgā saiknē ar fizisko ķermeni, kas nozīmē to, ka, ja tiek ietekmēts fiziskais ķermenis, cieš arī apziņa un zemapziņa.

Ekokritiskā romāna “Dieva bērns” analīze izceļ Balārda atsvešināšanos no apkārtējās dabas, kas mimētiski atspoguļojas vidē. Groteskā atmosfēra un vardarbība izceļ dienvīdu gotiskajam žanram raksturīgo ļaunuma klātesamību. Balārda sociālā distancēšanās un vides nepieņemšana ataino antropocentrās pasaules modeli, kurā cilvēks ir hierarhiski augstāks par vidi, tomēr arī šeit iezīmējās duālistisks skatījums uz tēla attiecībām ar vidi, jo dabas bojāeja daļēji ir arī Balārda apziņas degradācijas inducētāja. Romānā ir jaušama labā un ļaunā robežu izplūšana, kas iezīmējas Balārda monstrozajā raksturā, kur agresijas izvirdumus nomaina mulsums un neziņa, bieži arī bailes no vides un apkārtnes, kurā tēls ir “iesprostots”. Šāda pati tēla iesprostojuma sajūta ir vērojama dārzniekam Ounbijam, kas liecina par vēsturisko un politisko situāciju, kura dienvīdu reģiona iedzīvotājiem lika piedzīvot noslēgtības un bezizejas sajūtu.

Romāna “Skaistie zirgi” ekonaratoloģiska analīze atklāj tēlu un dabas elementu savstarpējo attiecību dinamiku. Vēstījumā iezīmējās materiālās ekokritikas ontoloģiskā perspektīva, kas atspoguļo dabas matērijas savstarpējo saikni ar cilvēku materiālo pasauli. Atainotā vilciena straujā tuvošanās San Antonio mazajā pilsētiņā simboliski ir skatāma kā Rietumu pasaules arkādijas ideāla zudums.

Vēstījuma laiktelpā atainotajai kapsētai ir sava simboliska nozīme, tā norāda uz Greidija pārdzimšanu jaunā dzīvē un vecā cikla beigām. Pats vēstījums iezīmē ciklisku formu, jo kapsētas atainojums ir redzams vēstījuma sākumā un beigās. Šāds atainojums ir pielīdzināms dabas cikliskumam, kas būtībā ir viena no ekokritikai būtiskām idejām par to, ka daba ir nepārtraukta ciklveida sistēma. Džona Greidija un viņa ceļa biedra ceļojumam vēstījumā ir simboliska nozīme, tā līdzinās Svētā Grāla meklējumiem. Vēstījumā iezīmējās dienvīdu žanram neraksturīgā varoņu romantizēšana, taču tajā pat laikā to var dēvēt par

postmodernu dzīves meklējumu ceļu. Ir vērojams apvērsts dienvidu žanra elementu atainojums, tēlu pragmatisms tiek nomainīts pret primitīvi naivu skatījumu uz dzīvi. Raugoties no ekokritikas un vēstījuma ētikas perspektīvas, lasītāji ārpus teksta pasaulē tiek mācīti redzēt šo pasauli pareizā skatījumā. Vēstījumā tēls piedzīvo transcendenci citādā pašidentifikācijā, kas iezīmē jaunu izpratni par slēgtu vides apgabalu un citas zemes kultūru, šķiru un dzimumu lomu. Greidijs saskata Meksikas vidieni no savas pieredzes nogriežņa, kas iezīmē patiesību par vides un kultūras Citādību svešā zemē. Ekokritikā ir nozīmīgs skatījums uz kultūras ‘citādību’ no vienlīdzības perspektīvas, kurā nav izšķirta dažādība un citas varas dominance. Šajā gadījumā šo perspektīvu varētu asimilēt ar ‘vēlvienību’, kas paredz jebkādas kategorizācijas noliegumu, bet atbalsta vienlīdzīgu dažādību. Romānā ir arī redzama dienvidvesterna žanram raksturīgā tēma – tēla atvadīšanās no pagātnes, kas simboliski izceļ gan garīgu izaugsmi, gan arī jaunas vides apgūšanas pieredzi.

Ekokritiskā romāna “Skaistie zirgi” analīzē atklājas tēlu un dabas nekorolējošā saikne. Romānā atainotās dabas zīmes metaforiski ir interpretējamas kā brīdinājumi tēliem par gaidāmajām briesmām, norādot uz dabas saikni ar cilvēku dzīvi. Romānā izceļams ekokritikā būtisks proponējums par to, ka tas, kā cilvēki izturas pret dabu, ir atkarīgs no kolektīvās apziņas un vēlmes pēc izmaiņām savā un apkārtējā vidē. Starp dabu un romāna tēliem neveidojas ekoloģisks dialogs, netieši apliecinot radušos krīzi materiālo un dabas vērtību struktūras veidošanā.

Dabas atainojumam ir ontoloģiska prioritāte, tā nav apklusinātā pozīcijā, taču ir vērojama tēlu atsvešināšanās no dabiskās pasaules, ceļojuma laikā uz Meksiku virsroku gūst tēlu prioritārā pozīcija. Tomēr romānā iezīmējas Greidija spēja atkal būt vienotībā ar dabu. Zirgu apmācība Meksikas rančo kalpo par noderīgu dzīves stundu izpratnei par to, ka cilvēkam ir jāiemācās iepazīt dabas un dzīvnieku pasauli, kurā mīt pacietība un gudrība, tai piemīt spēja dziedēt. Tas nozīmē to, ka daba neatrodas Citādā kategorijā, bet gan ir vienota pasaules daļa. Cilvēcei ir jāatrod ceļš atpakaļ pie dabas, lai gan šis ceļš noteikti nebūs viegls.

Vēstījuma “Ceļš” ekonaratoloģiskā analīzē uzmanība tika pievērsta fokusēšanai un laiktelpai vēstījumā, kur nozīmīgs postapokalipses tēmas apraksts par neizskaidrojamu dabas katastrofu. Vēstījumā prevalē degradētas vides retorika un stāstījums par zudušo dabas estētisko skaistumu. Simboliski šī vides degradācija ir skatāma kā visas cilvēces “aklums”, kas nav ļāvis laicīgi saskatīt konkrētās zīmes par iespējamo dabas katastrofu jau iepriekš. Vispārīgums un nevēlēšanās iedziļināties videi būtiskos jautājumos ir viena no postmodernā laikmeta raksturībām. Vēstījumā ienāk arī reliģiska rakstura tēma, kas arī lasītājiem liek uzdot ētiska rakstura jautājumu par savas esamības nozīmi šajā pasaulē. Šo perspektīvu var

skatīt no ekokritikas un vēstījuma ētikas pozīcijas, pievēršot uzmanību cilvēku skatījumam uz videi būtiskiem ētiska rakstura jautājumiem.

Vēstījumu caurvij atziņa par to, ka apokalipses un postapokalipses laikmets rosina pārdomas par ticību, ētisku izšķiršanos starp labo un ļauno, kā arī par vides nozīmi cilvēka dzīvē, izceļot to kā nozīmīgu perspektīvu ekokritikā. Ekokritikai ir jāturpina postapokalipses tēmas padziļināta izpēte, kas ļauj arī pievērst uzmanību vides saglabāšanas un ilgtspējas jautājumam. Vēstījumā postapokaliptiskā vide ir akcentēta kā personifikācija, kā viens no ambivalentajiem spēkiem saiknē ar kultūras un tehnoloģiju pasauli. Vides termins vēstījumā iegūst jaunu nozīmi, tā ir skatāma kā augstākajā pakāpē degradēta biosfēra.

Vēstījumā ir ietverts ekokritikai būtisks jautājums arī par to, cik ļoti cilvēki jūtas piederīgi savai zemei un cik lielā mērā ienācēji ir spējīgi pieņemt citu vidi, un kā šie svešzemnieki tiek pieņemti. Šim vēstījumam ir mūsdienīgu problēmjaudājumu rakurss, kas ietver cilvēka piederības sajūtu zemei, un arī kādu vēstījumu tas nes citu zemei. Tas ietver arī ekokritikai svarīgu problemātiku, kas skar cilvēka atrašanos vidē un vides ietekmēšanu no cilvēkiem. Tāpat vēstījuma ekonaratoloģiskā analīzē atklājas, ka degradētā vides atmosfērā zūd atmiņas, laiktelpa zaudē savu ierasto formu, tā tiek izmainīta, tajā pastāv tikai šodienas izdzīvošanas būtiskums.

Eksistenciālā neziņa postapokaliptiskā vidē ir vislielākais apdraudējums. Šādā nedrošā vidē, kā vēstījumā atklāts, par visbūtiskāko kļūst nepieciešamība pēc miera. Mazais zēns vēstījumā tiek personificēts kā visa cilvēce, kurai ir dota iespēja domāt par videi būtiskiem jautājumiem, taču sievietē, kura izglābj mazo zēnu, simboliski ir skatāma kā iespējas nesēja cilvēcei izdzīvot, noticot, ka būs ievēroti ilgtspējīgas vides uzturēšanas principi. Vēstījumā atainotās kartes, kuras tēvs un dēls izmanto ceļā, vēsta šo pašu patiesību par to, ka cilvēcei ir jāprot atrast orientieri uz veselīgas vides saglabāšanu.

Ekokritiskā romāna "Ceļš" analīzē iezīmēts nozīmīgs jautājums par cilvēces rīcību ekoloģiskās pasaules bojāejas gadījumā. Neantropocentrā vide romānā kalpo kā brīdinājums par Zemes bojāeju arī reālā, ārpus teksta pasaulē. Romānā tēli nonāk asā konfrontācijā ar vidi. Romānā ir atklāts, ka biosfēras procesi pastāvīgi pārveido visa veida matēriju, tāpēc tādā vidē cilvēce nevar ilgstoši pastāvēt. Šo romānu var skatīt no transkorporealitātes perspektīvas, kas iezīmē patiesību par dabas un cilvēku mijiedarbību, abu robežu caurlaidīgumu. Gan pats teksts, gan tekstā atainotā daba iegūst materiālitātes formu, tie līdzinās nedzīvai dekorācijai. Postapokaliptiskās realitātes atainojums liek domāt par antropocēna laikmetu, kurā šobrīd esam, jo pasaule stāv uz sliedēm, kas iezīmē dzīvības

pastāvēšanas beigas uz Zemes. Romānā tiek attēlots, ka dzīvība uz Zemes ir beigusies, un var teikt, ka šo postapokaliptisko momentu var skatīt kā īstu, tas izceļ patiesību par cilvēces vēstures dekadenci un patiesību par to, ko cilvēce jau ir zaudējusi. Romānā ir arī būtiska loma postapokaliptiskā žanra tēmai – klimata pārmaiņas norāda uz nepieciešamību runāt un domāt par vides ilgtspēju reālā pasaulē. Romānā dramatiskās izmaiņas klimatā iezīmē tēlu traumatisko pieredzi un vēlreiz atgādina par šādas situācijas iespējamību ārpus mākslas teksta.

Promocijas darbā veiktajā ekofeministiskajā K. Makārtiju romānu analīzē ir iegūtas vairākas nozīmīgas atziņas. Romānā “Dārziņi” tiek izcelta atšķirīga vīrišķā tēla pieredze attiecībās ar sievieti. Lielākoties šī attiecību perspektīva ir izgaismota vīrieša tēlam esot novērotāja pozīcijā, izņemot Vesliju, kurš pārvar savas iekšējās bailes no pretējā dzimuma. Romānā fokusēta uzmanība uz problemātisko attiecību saikni starp vīrieti un sievieti, kur ienāk bailes un nedrošība. Ounbija nespēja pieņemt savas iekšējās bailes no veselīgām attiecībām ar sievieti ir pamatojamas ar instucionālās varas represiju ierosināto psiholoģisko traumu ilgu gadu gaitā.

Romānā tāpat ir izgaismota sieviešu hierarhiski pazeminātā pozīcija attiecībā pret vīrieti. Slaiders kā garāmejošs novērotājs lasītājiem ļauj pamanīt kontrastējošās vīrieša un sievietes attiecības, kurās sieviete ir pastāvīgi redzama hierarhiski pazeminātā pozīcijā. Sievietes klusēšana un pazemība izceļ kontrastējošo vīrieša uzvedību. Šādas attiecības ekofeminismā netiek atbalstītas, ekofeminisms proponē vienotas ‘balss’ panākšanu starp vīrieti un sievieti. Dona Veslija attiecību rakurs ar meiteni Tiptonu ir izgaismots citādā perspektīvā. Veslijs spēj pārvarēt iekšējo baiļu sajūtu no meitenes. Romānā simboliski atainota saspringuma un atklātu emociju barjeras nojaukšana, kas rada iespēju baudīt harmoniskas attiecības, kas ir svarīgs aspekts ekofeminismā.

Romānā “Dieva bērns” ir attēlota Balārda pašidentifikācijas krīze un valsts varas inducētā apspiestība, kas liedz veidot līdzsvarotas vīrieša attiecības ar sievieti. Sociālā atstumtība vairo vīrieša tēla degradāciju, kas atspoguļojas nekrofilās attiecībās ar mirušām sievietēm. Šīs attiecības var vērot no ekofeminisma un ētikas perspektīvas, kas nepieļauj ārpus ētikas normām esošas attiecības starp sievieti un vīrieti. Sieviešu dzimums romānā ir izgaismots ‘priekšmetotā’ kondīcijā, kas iezīmē sieviešu dzimuma apspiešanas predispozīciju.

Romānā ir izcelts vīrieša tēla ētiski nepieņemamas rīcības modelis attiecībā pret sievieti, kas iezīmē maskulīnās varas hierarhiski privilģēto pozīciju. Balārda absurdās rūpes par mirušām sievietēm norāda uz pašidentifikācijas krīzi. Romānā iezīmēts pretrunāts

ekofeminisma ontoloģijai, kas paredz ētiski pareizi veidotas un vienlīdzīgas attiecības. Romānā ir simboliski redzama Balārda ‘atdzimšanas’ iespēja, padodoties institucionālajai varai. Balārda atgriešanās simboliski atainota kā padošanās – iznākšana no paslēptuves, kas līdzinās mātes klēpim. Šāda “atdzimšana” simboliski ir skatāma kā tēla spēja pieņemt dzīves nosacījumus un atzīšana, ka nav iespējama turpmāka pastāvēšana bez politisko pārmaiņu un apkārtējās vides pieņemšanas.

Romānā “Skaistie zirgi” viena no nozīmīgākajām atziņām tverama Aleksandras krustmātes stāstījumā par sievietes spēju uzņemt atbildību, būt nelokāmai un uzticamai, kas arī norāda uz tik ļoti nozīmīgo atbildības sajūtu ne tikai pret ģimeni, bet arī dabu. Romānā ir izcelta ekofeminisma un ētikas perspektīva par pareizu cilvēka rīcības modeli, kas izpaužas pareizi veidotās attiecībās. Romānā ir izgaismota tēma arī par to, ka cilvēce ir pārņemta ar plaša patēriņa “ideoloģiju”, un tas, ka vēsturiski patriarhālā vara vienmēr ir centusies gūt virsroku, tās darbības pamatā kalpojot agresijai un cīņai. Ekofeminisms pieļauj līdzāspastāvēšanu, taču neatbalsta hierarhisku patriarhālās varas dominanci, kas rosina agresiju un karu, ietekmējot visu cilvēci un apkārtējo dabu. Pasaulē joprojām ir spēcīga patriarhālās varas dominance, un šo agresivitātes problemātiku ekofeminisms izceļ kā būtisku un risināmu jautājumu. Romānā ir arī izcelta sociālā ekofeminisma perspektīva, kas proponē ekoloģiski svarīgu ideju par to, ka sociālā vide ietekmē sievietes dzīvi, bieži vien viņu padarot pakļautu ārējās vides apstākļu faktoram. Ekofeminismā ir būtiski novērst šāda veida duālistisko domāšanu un vienas dominances loģiku.

Romānā “Ceļš” ir aktualizēta sievietes veselības problēma pēc postošas dabas katastrofas. Apkārtesošā degradētā vide negatīvi ietekmē sievietes veselību, pieaug nihilisma pilns skatījums uz turpmāku pastāvēšanu degradētā vidē. No ekofeminisma perspektīvas raugoties, ir saprotams, ka sievietes ķermenis ir tik vesels, cik vesela ir apkārtējā vide, tāpat arī sociālā dzīve ietekmē sievietes dzīvi, bieži padarot to pakļautu ārējo apstākļu ietekmei. Daba romānā ir atainota kā mirusi, un arī sievietei ir jāmirst, lai izgaismotu vides ekoloģijas problemātiku. Ir saprotams, ka jādoma par postmodernismam raksturīgo diferenci, kas noārda varas duālisma robežas un veicina dabas degradāciju, un arī ietekmē cilvēka veselību.

Ir jāpieņem sievietes ekoloģiskā jutība, ko proponē kultūras ekofeminisms, jo sievietes veselība cieši saistīta ar dabas procesiem, kas arī var ietekmēt dzīvības turpmāku pastāvēšanu. Romānā “Ceļš” ir redzams, cik lielā mērā postapokaliptiskā vide ietekmē sievietes veselību, sievietei ir zudusi empātiska vides un cilvēku uztvere, vērojama pretestība simptomātiskajai apokalipses ierosinātajai antropocentrās vides bojējai. Romānā simboliski

atāinota patriarhālās varas dominance, kas ir vainojama visas biosfēras bojāejā. Tāpat vērojama atziņa par ekoloģiski savstarpējo saikni starp vidi un cilvēci, kas norāda uz nepieciešamību pārvērtēt jauna pasaules modeļa redzējumu, kurā nepastāvētu hierarhiskas dominances vai vienas puses pārsvars cilvēks/vide dualitātē.

Promocijas darbā ir izstrādāti priekšlikumi turpmāku ekokritisku un ekofeminisku pētījumu veikšanai. Ir ieteicams pētījumos integrēt dažādas pieejas, kas ļaus iegūt plašāku skatījumu uz videi būtiskiem jautājumiem, būtiska ir arī ekosemiotikas, biopolitikas un citu zinātņu iekļaušana pētījumos, kā arī būtu jānodrošina aktīvāka komunikācija ekokritikai un ekofeminismam būtisku jautājumu risināšanai ne tikai Latvijā, bet arī ārzemēs.

SECINĀJUMI

1. Ekokritika un ekofeminisms ietver naratoloģiju, jauno materiālismu, dziļo ekoloģiju, vides zinātņi, feminismu, postkoloniālās studijas un vēl vairākas citas zinātņu nozares. Tās palīdz analizēt literatūrā un kultūrā aktualizēto vides problemātiku no dažādiem skatupunktiem. Ekokritika un ekofeminisms literatūras analizē veicina izpratni par videi būtiskiem jautājumiem un atklāj cilvēka un dabas saiknes nozīmi, kā arī rosina domāt par globālu vides aizsardzību un ilgtspējību. Promocijas darba pētījuma mērķis bija ekokritiski un ekofeministiski analizēt ievērojamā amerikāņu rakstnieka Kormaka Makārtija daiļradi ekonaratoloģijas saskarē ar ekokritiku un ekofeminismu. Analīzei tika izvēlēti četri izvēlētajai tematikai visnozīmīgākie romāni - "Ceļš", "Dārznieks", "Dieva bērns", "Skaistie zirgi".
2. Ekokritikas, ekofeminisma, ekonaratoloģijas teorijas sniedz iespēju Kormaka Makārtija romānu analizē plašāk aplūkot ekoloģiskos procesus, kā tie tiek attēloti literatūrā, palīdzot izprast literatūru kā kultūras fenomenu un daļu no lielāka ekosistēmas konteksta. K. Makārtija romāni "Dārznieks" un "Dieva bērns" izceļ 20. gadsimta vides krīzes problēmu, kas ir saistīta ar industrializācijas paplašināšanos Amerikas Dienvidu reģionā. Dienvidu vesterna romāns "Skaistie zirgi" izgaismo plūstošo robežu starp Meksikas un Amerikas vidi, izceļ kultūras un politikas dažādību, ļauj izprast atšķirīgu sociālpolitisko apstākļu ietekmi uz cilvēku un vidi. Postapokaliptiskais K.Makārtija romāns "Ceļš" izgaismo ekokritikai nozīmīgu jautājumu par iespējamu pasaules galu, kas izceļ problēmu par globālas dabas katastrofas iespējamību.
3. K. Makārtija ekonaratoloģiskā pieeja atklāj vēstītāja lomu plašākas vides krīzes nozīmes izprašanā. Korelācija starp vēstītāja lomu un dabas un tēlu attiecību fokusēšanu ir vērojama visos promocijas darbā analizētajos K. Makārtija romānos. Vēstītājs ir kā instruments, kas atklāj dabas un cilvēka savstarpējo mijiedarbību no augstākas, vizuālas perspektīvas, palīdzot aktualizēt vides krīzes nozīmi un cilvēka atbildību par to. Arī hronotops K. Makārtija romānos akcentē dabas un cilvēka savstarpējo attiecību problēmu, ļaujot labāk izprast sociāli vēsturiskā laika perioda traģismu un nelabvēlīgo ietekmi uz apkārtējo vidi. Vēstījuma ētika ekonaratoloģiskā analizē, it īpaši romānā "Ceļš", izceļ cilvēces morālo atbildību par tīras vides saglabāšanu pasaulē, kā arī rosina domāt par ētiskas rīcības nozīmi laikā, kad pasaule ir piedzīvojusi dabas degradāciju visaugstākajā pakāpē.

4. Romāns “Ceļš” aktualizē ekofeminismam nozīmīgu problēmu saistībā ar sieviešu dzimuma jutīgumu pret vides degradāciju, kad ir ietekmēts emocionālais stāvoklis, vērojama nespēja pieņemt degradētās vides reāliju. Romānā iezīmēta turpmākas dzīvības pastāvēšanas perspektīva, jo dabas katastrofa var ietekmēt arī sieviešu reprodukciju, un tikpat lielā mērā pastāv jautājums par visas cilvēces izdzīvošanas iespēju šādos vides apstākļos. Romāns “Skaistie zirgi” vistiešāk atgādina ekofeminismam būtisku patiesību par to, ka sievietei un vīrietim ir jābūt vienlīdzīgās attiecībās un ka nav pieļaujama sieviešu dzimuma pazemināšana patriarhālās varas dominances apstākļos.
5. Atainoto tēlu un dabas savstarpējo attiecību izpēte K. Makārtija romānos atklāj vides un dabas svarīgumu un aicina izprast to, ka cilvēka attiecības ar apkārtējo vidi ir savstarpēji saistītas un to, ka ir svarīga vides aizsardzība un tās ilgtspēja. Šo atainoto attiecību dziļākā ekokritiskā interpretācijā ir saskatāms aicinājums izturēties atbildīgi pret apkārtējo vidi, lai nezaudētu ilgos gadsimtos veidoto dabas un cilvēces līdzsvaru. Romānā “Skaistie zirgi” ir izcelta tēlu vienojošā saikne ar dzīvniekiem, kas izgaismo ekokritikai nozīmīgu jautājumu par dzīvnieku aizsardzību.
6. Simboliskais un metaforiskais teksta slānis visos analīzei izvēlētajos K. Makārtija romānos izceļ dabas un cilvēka vienotības un vienlaicīgi arī atšķirtības aspektu. Dabas un tēlu mijiedarbības atainojumu var interpretēt simboliskā un metaforiskā skatījumā, kas atklāj dziļāku nozīmi šīs vienotības interpretācijā, rosinot apzināties cilvēka un dabas savstarpējo atkarību. Netieši caur simbolu un metaforu prizmu lasītāji tiek aicināti domāt par nākotnes drūmo perspektīvu, ja netiks pievērsta pietiekoša uzmanība dabas bojāejas un sieviešu veselības degradācijas vienotai problēmai. Dabu raksturojošie simboltēli K. Makārtija romānos kā saule, mēness, gaiss, ūdens un dzīvnieki visizteiktāk izgaismo gan cilvēka un dabas vienotību, gan arī atšķirtību.
7. K. Makārtija romānu atšķirīgi fokusētās tēmas vieno ekokritikai un ekofeminismam nozīmīgie jautājumi, kas skar vides degradāciju, dzimumu lomu, vardarbību un ētiku. Dienvidu gotiskā žanra romānu “Dārznieks” un “Dieva bērns” tēmas saistībā ar grotesko atmosfēru un tēlu garīgo pagrimumu izgaismo patiesību par aplamiem sava laika politiskiem lēmumiem attiecībā uz vides saudzēšanu, kas ietekmē cilvēces fizisko un garīgo veselību. Kaut arī aplūkoti romāni tieši neizceļ rasisma tēmu, taču arī tā ir nozīmīga ekokritikā, paredzot ikviena cilvēka morālu un tiesisku aizsardzību. Dienvidvesterna romāns “Skaistie zirgi” vērtējams kā izaugsmes romāns, kas

koncentrējas uz galvenā varoņa psiholoģisko un morālo pieaugšanu. Savukārt postapokaliptiskā žanra romāna “Ceļš” tēma par klimata izmaiņām un dzīvības zudumu uz Zemes sniedz iespēju ieraudzīt cilvēces rīcības seku nozīmi attiecībās ar apkārtējo vidi. Šī tēma aicina aktīvi domāt par vides aizsardzību tieši šobrīd, nevis tikai nenoteiktas nākotnes perspektīvā, rosina veicināt vides aizsardzības prakses plašāku aktualizēšanu visā pasaulē.

8. Viens no vienojošajiem aspektiem, ko atklāj K. Makārtija romānu ekokritiska, ekofeministiska un ekonaratoloģiska analīze, ir nepieciešamība pārdomāt cilvēces un dabas attiecības. Romānos ir atspoguļota dabas un cilvēka mijiedarbība un tas, kā tā ir mainījies laika gaitā. Ir izgaismota dabas un cilvēka savstarpējā atkarība, kas liek pārdomāt cilvēku attieksmi pret dabu un turpināt aktīvas dabas aizsardzības prakses īstenošanu visā pasaulē.

PIELIKUMS

GLOSĀRIJS

Ambiguitāte – spēja būt atvērtam vairākām interpretācijām, bieži vien tāpēc, ka tiek izmantota valoda vai citi saziņas veidi, kas ir neprecīzi, neskaidri vai grūti saprotami.

Antropocentrisms – pārliecība, ka cilvēki ir vissvarīgākās un nozīmīgākās būtnes pasaulē un ka visas pārējās dzīvās būtnes, ekosistēmas un dabas resursi pastāv galvenokārt cilvēku labā. Antropocentrisks pasaules uzskats izvirza cilvēka intereses un vajadzības visu lēmumu pieņemšanu un vērtību centrā, bieži vien izslēdzot citas dzīvības formas.

Ārpustekstuāls – tāds, kas attiecas uz elementiem, kas pastāv ārpus paša teksta, bet ir saistīti ar tā interpretāciju.

Citādība – nozīmīgs jēdziens kultūras, identitātes un sociālo attiecību izpētē, palīdz atpazīt un novērtēt dažādību, kā arī apstrīdēt pieņēmumus un aizspriedumus, kas izriet no ierobežotas izpratnes par to, kas ir ‘normāls’ vai ‘pieņemams’. Vienlaikus ir svarīgi apzināties, ka citādību var izmantot arī, lai apzīmētu hierarhiju starp dažādām grupām.

Dihotomija – apzīmē teksta vienību sadalījumu divās pretējās kategorijās vai grupās. Šajā sadalījumā nav iespējams atrast starpniecību, tas ir, nav iespējams atrast "vidusceļu" starp divām kategorijām.

Dualitāte – apzīmē divu pretēju vai atšķirīgu elementu esamību vienlaicīgi. Tas nozīmē, ka eksistē divi pretēji un neatsverami elementi, kas ir savstarpēji atkarīgi un vienoti.

Ekofobija – Ekofobija attiecas uz bailēm vai nepatiku pret dabas pasauli vai vides problēmām. Tas ir termins, ko bieži lieto, lai aprakstītu kultūras vai psiholoģisku parādību, kurā cilvēki jūtas atšķirti no dabas un uztver to kā draudu, nevis kā dzīvības un iedvesmas avotu. Ekofobija var izpausties dažādos veidos, piemēram, apātija pret vides problēmām, izvairīšanās no aktivitātēm brīvā dabā vai pārliecība, ka cilvēka attīstība un progress ir svarīgāki par dabas resursu saglabāšanu. Tas bieži vien ir saistīts ar urbanizāciju, industrializāciju un tehnoloģiju, un patērētāju kultūras dominēšanu mūsdienu sabiedrībā.

Ekokritika – literatūras pētniecības nozare, kas pēta attiecības starp literatūru un vidi. Tā ir starpdisciplināra joma, kas apvieno literāro analīzi ar vides pētījumiem, apzinot veidus, kā literārie darbi atspoguļo un veido mūsu izpratni par dabu un cilvēka vietu tajā.

Ekstradieģētisks – termins, ko izmanto naratoloģijā, lai aprakstītu vēstījuma elementu, kas pastāv ārpus attēlotās vēstījuma pasaules vai stāstījuma līmeņa, piem., vēstītājs, kas atrodas ārpus vēstījuma pasaules var vēstīt par vēstījumā esošajiem notikumiem, varoņiem.

Fokusēšana – termins, ko izmanto literatūrzinātnē, lai apzīmētu perspektīvu, no kuras vēstījums tiek prezentēts vai pieredzēts. Tas ir saistīts ar skatpunkta jēdzienu, bet uzsver vēstījuma vai varoņu pozīciju saistībā ar vēstījuma notikumiem. Fokusēšana var būt iekšēja vai ārēja. Iekšējā fokusēšana attiecas uz varoņa perspektīvu vēstījuma pasaulē, savukārt ārējā fokusēšana attiecas uz ārējā vēstītāja perspektīvu. Noteikta elementa fokusēšana palīdz lasītājam vieglāk izprast vēstījumu.

Hierarhija – attiecas uz sistēmu vai struktūru, kurā cilvēki, grupas vai lietas tiek klasificētas vai sakārtotas atbilstoši to relatīvajai nozīmei, autoritātei vai statusam. Hierarhiskā sistēmā ir dažādi līmeņi - tiem, kas atrodas prioritārā statusā, ir lielāka ietekme, nekā tiem, kas atrodas zemākā varas pozīcijā.

Hronotops – krievu literatūras teorētiķa Mihaila Bahtina izstrādāts koncepts. Hronotops attiecas uz veidu, kādā laiks un telpa ir savstarpēji saistīti un attēloti literārajos tekstos. Hronotopā laiks un telpa nav atsevišķi vai neatkarīgi, bet vienmēr ir savstarpēji atkarīgi un savstarpēji saistīti. Tie nosaka kontekstu, kurā notiek notikumi, un nosaka veidu, kādā tiek attēloti varoņi un viņu darbības.

Implicītais (netiešais) lasītājs – attiecas uz hipotētisku lasītāju, kuru autors ir netieši paredzējis, kādam tam būtu hipotētiski jābūt. Netiešais lasītājs nav īsts lasītājs, bet gan paša teksta radīta konstrukcija, kuras pamatā ir tekstā ietvertie pieņēmumi un gaidas. Netiešais lasītājs atšķiras no faktiskā lasītāja, kurš lasa tekstu, un viņam var būt atšķirīga pieredze, cerības un teksta interpretācija.

Intradieģētisks – tāds, kas atrodas ārpus vēstījuma pasaules, sniedz dziļāku izpratni par vēstījuma pasauli, lasītājam piedāvā ieskatu literāro tēlu iekšējās domās un emocijās.

Naratoloģija – literatūras teorijas un kritikas joma, kas koncentrējas uz vēstījumu struktūru un veidu izpēti. Naratoloģija cenšas izprast vēstījuma pamatprincipus un noteikt kopīgos elementus, kas veido dažādus stāstījuma žanrus.

Neantropocentrs – pretēja nozīme priekšstatam, saskaņā ar kuru cilvēks ir centrālais vai svarīgākais Visuma elements.

Vides retorika – diskusijas, runa, kas ir vērsta uz vides problēmu risināšanu un vides aizsardzību, cenšoties pārliecināt pieņemt atbilstošus lēmumus par vides aizsardzības pasākumiem vai rīcību vides labā.

Skatpunkts – attiecas uz noteiktu perspektīvu, no kura vēstītājs vai varonis vēro un apsver notikumus vēstījumā, tam var būt būtiska ietekme uz to, kā vēstījums tiek uztverts un interpretēts.

Vēlvienība – (darba autores interpretēts termins no angļu valodas vārda “anotherness”) attiecas uz citādības jēdzienu, jo īpaši saistībā ar identitāti, kultūru un sabiedrību, taču ietver domu par to, ka citālais var nebūt diametrāli kaut kam pretējs, bet līdzvērtīgs kaut kam atšķirīgam, nekļūstot mazāk vērtīgs.

Vēstījuma ētika – uzsver vēstījuma nozīmi izpratnē par morālām vērtībām un ētisku rīcību.

Vēstījums – stāstījuma veids, kas ietver notikumu vai pieredzes virknes attēlojumu, kas tiek prezentēts noteiktā secībā, veidojot vienotu tēmu vai sižetu.

Vēstītājs – 1) kāds no literārā darba personāžiem, kas stāsta par kādu notikumu vai personāžu; 2) galvenais varonis, kas vēsta par savu personīgo dzīves pieredzi.

Viszinošais vēstītājs – apzīmē trešās personas vēstītāju, kurš pārzina visu, kas notiek vēstījumā. Tas var vēstīt par tēliem, notikumiem, sniedzot informāciju, kas lasītājam palīdz pilnībā izprast vēstījumu.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Avoti

1. Makārtijs, K. (2008). *Ceļš*. Rīga: izdevniecība AGB.
2. McCarthy, C. (1992). *All the Pretty Horses*. London: Vintage International.
3. McCarthy, C. (1993). *Child of God*. London: Vintage International.
4. McCarthy, C. (1993). *The Orchard Keeper*. London: Vintage International.

Izmantotā literatūra

1. Adamaite U., Ozoliņš J. (2019). Ezera: viņa nav skandaloza persona. *Diena*. (5).
2. Adams, C. (2014). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth*. London: Bloomsbury Publishing.
3. Adams, C., & Thompson, T. (2016). *Researching A Posthuman World*. London: Palgrave Macmillan.
4. Ahern, S. (2018). *Affect Theory and Literary Critical Practice: A Feel for the Text*. Palgrave Macmillan.
5. Aizkalne, S. (2021). Ekofeminisms un dzimumu līdztiesība klimata pārmaiņu kontekstā: pētījuma iespējas Latvijā. *Zinātniskie raksti*.
6. Alaimo, S. (2018). Trans-corporeality. *Posthuman glossary*.
7. Ashford, J. (2012). *Ecocritical Theology: Neo-pastoral Themes in American Fiction from 1960 to the Present*. McFarland.
8. Bailey, B., Viens, K. P., Wright, C. E. (2013). *Margaret Fuller and Her Circles*. UPNE.
9. Bakhtin, M. (2010). *Art and Answerability*. University of Texas Press.
10. Barnhill, D. L., & Gottlieb, R. S. (Eds.). (2010). *Deep Ecology And World Religions: New Essays On Sacred Ground*. State University of New York Press.
11. Bartosch, R. (2013). *EnvironMentality*. Rodopi.
12. Barua, P. (2016). *Literary Contributions Of Ecofeminism A Study Of Margaret Atwood And Vandana Shiva*. Gauhati University.
13. Bauman, Z. (2013). *Conversations with Zygmunt Bauman*. Lanham: John Wiley & Sons.
14. Bemong, N. (2010). *Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope: Reflections, Applications, Perspectives*. Academia Press.
15. Berghalter, H. (2021). *The Cambridge Companion to the Anthropocene*.
16. Berghaller, H. (2014). Mapping Common Ground: Ecocriticism, Environmental History, and the Environmental Humanities. *Environmental Humanities*, 5(1).
17. Bladow, K., & Ladino, J. (2018). Toward An Affective Ecocriticism. *Affective Ecocriticism: Emotion, Embodiment, Environment*.

18. Bladow, K., Ladino, J. (2018). *Toward an Affective Ecocriticism. Affective Ecocriticism: Emotion, Embodiment, Environment.*
19. Blend, B. (2015). *Ecocriticism of the Global South.* Lanham: Lexington Books.
20. Bloom, H. (2014). *Cormac McCarthy.* Infobase Publishing.
21. Bloom, H. (2014). *The Western Canon: The Books And School Of The Ages.* Houghton Mifflin Harcourt.
22. Bloom, H. (Ed.). (2014). *Cormac McCarthy.* Infobase Publishing.
23. Bloom, H., & des Fehlesens, E. T. (2014). Harold Bloom. *The Paris Review Interview, II.*
24. Boslaugh, S. (2016). Anthropocentrism. *Encyclopedia Britannica.*
25. Bowman, J. (2018). *Imagination and Environmental Political Thought.* Lanham: Lexington Books.
26. Bracke, A. (2013). *The New British Nature Writing: Forms, Themes and Ecocritical Approaches.* ASLE Conference. University of Sussex.
27. Bracke, A. (2013). *The New British Nature Writing: Forms, Themes and Ecocritical Approaches.*
28. Bracke, A. (2014). *The Contemporary English Novel.* In *The Oxford Handbook of Ecocriticism.*
29. Bracke, A. (2014). *The Contemporary English Novel.* In *The Oxford Handbook of Ecocriticism.*
30. Bracke, A. (2017). *Climate Crisis and the 21st-Century British Novel.* Bloomsbury Publishing.
31. Bracke, A. in Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism.* Oxford Handbooks.
32. Braddock, A. in John Davis. (2015). *A Companion to American Art.* John Wiley & Sons.
33. Bradshaw, J. (2013). *The Women's Liberation Movement: Europe and North America.* Elsevier.
34. Bruckner, L., Munroe, J. (2016). *Ecological Approaches To Early Modern English Texts: A Field Guide To Reading And Teaching.* Routledge.
35. Brush, L. D. (2015). Androcentrism. *The International Encyclopedia of Human Sexuality,* p.111.
36. Buell, L. (2009). *The Future of Environmental Criticism.* Lanham: John Wiley & Sons.
37. Buell, L. (2013). *Environmental Imagination at the Crossroads.* Washington: University of Washington.
38. Canfield, J. D. (2014). *Mavericks on the Border: The Early Southwest in Historical Fiction and Film.* University Press of Kentucky.
39. Cant, J. (2013). *Cormac McCarthy and the Myth of American Exceptionalism.* London: Routledge.
40. Carson, R. (2015). *Silent Spring.* In *Thinking About the Environment.* Routledge.
41. Casselot, M. (2016). Ecofeminist Echoes in New Materialism. *PhaenEx* 11(1).
42. Chiuminatto, P. (2016). Chilean Ecocriticism and Environmental Studies. *ISLE.* 23(1).
43. Cimdina, A. (2017). *Kultūras feminisms. Feminisma terminu skaidrojošā vārdnīca.* Apgāds Zinātne.
44. Cisneros, S. (2013). *Woman Hollering Creek: And Other Stories.* Vinta.
45. Clark, T. (2019). *The Value of Ecocriticism.* Cambridge University Press.

46. Crews, M. L. (2017). *Books Are Made Out of Books: A Guide to Cormac McCarthy's Literary Influences*. University of Texas Press.
47. Culverhouse, S. F. (2013). *Tennessee Literary Luminaries: From Cormac McCarthy to Robert Penn Warren*. Arcadia Publishing.
48. Dauvergne, P. (2016). *Historical Dictionary of Environmentalism*. Rowman & Littlefield.
49. Davies, J. (2016). *The Birth Of The Anthropocene*. Univ. of California Press.
50. Davis, J. (2015). *A Companion to American Art*. Lanham: John Wiley & Sons.
51. De Beauvoir, S. (2015). *The Second Sex*. Vintage Books.
52. De Cristofaro, D. (2019). *The Contemporary Post-Apocalyptic Novel: Critical Temporalities and the End Times*. Bloomsbury Publishing.
53. d'Eaubonne, F. (2020). *Le Féminisme Ou La Mort*. Le Passager Clandestin.
54. DeVries, S. M. (2013). *A History of Ecology and Environmentalism*. Rowman & Littlefield, p.8
55. DeVries, S. M. (2013). *A History of Ecology and Environmentalism*. Rowman & Littlefield, p.9.
56. E Varisco, D. M. (2017). *Reading Orientalism*. University of Washington Press.
57. Ehrlich, P. (2015). The Population Bomb. In *Thinking About the Environment*. Routledge.
58. Ellis, J. (2013). *No Place For Home: Spatial Constraint And Character Flight In The Novels Of Cormac Mccarthy*. London: Routledge.
59. Emerson, R. W. (2018). *The Complete Works*. e-artnow.
60. Estes, A K. (2013). *Cormac McCarthy and the Writing of American Spaces*. Rodopi.
61. Estévez-Saá, M., Lorenzo-Modia, M. J. (2018). The Ethics And Aesthetics Of Eco-Caring: Contemporary Debates On Ecofeminism. *Women's Studies*, 47(2).
62. Estok, S. (2013). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. New York, London: Routledge.
63. Estok, S. (2016). Ecomedia and Ecophobia. *Neohelicon*, 43(1).
64. Estok, S. (2018). *The Ecophobia Hypothesis*. London: Routledge.
65. Estok, S. C. (2013). Review essay on Karen K. Thornber's Ecoambiguity//Ensayo de reseña sobre Ecoambiguity, de Karen K. Thornber. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 4(1).
66. Estok, S.(2013). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. New York, London: Routledge.
67. Evans, D. H. (2013). True West And Lying Marks: The Englishman's Boy, Blood Meridian, And The Paradox Of The Revisionist Western. *Texas Studies in Literature and Language*, 55(4).
68. Farner, Geir. (2014). *Literary Fiction: The Ways We Read Narrative Literature*. Bloomsbury Publishing USA.
69. France, R. L. (2020). Waymarking Italy's influence on the American environmental imagination while on pilgrimage to Assisi. Cambridge/; Cambridge Scholars Publishing.
70. Frye, S. (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. CUP.
71. Frye, S. (2017). Prospects for the Study of Cormac McCarthy. *Resources for American Literary Study*, 39(1).
72. Frye, S. (Ed.). (2013). *The Cambridge Companion to Cormac McCarthy*. Cambridge: Cambridge University Press.

73. Fromm, H. (2013). Ecocriticism at Twenty-five. *Hudson Review*, (66) 1.
74. Gaard, G. (2010). *Ecofeminism*. Temple University Press.
75. Gaard, G. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.
76. Gaard, G. (2017). *Critical Ecofeminism*. Lanham: Lexington Books.
77. Gaard, G. (2018). *Ecofeminism*. In *Companion to Environmental Studies*. Routledge.
78. Gaard, G., Estok, S. C., & Oppermann, S. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. Routledge.
79. Gaard, Greta, Simon C. Estok, and Serpil Oppermann. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. Routledge.
80. Gale, C. L. (2016). A Study Guide for Jack Warner Schaefer's "Shane". Gale Cengage Learning.
81. Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook Of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.
82. Garrard, G. (2014). *The Oxford Handbook Of Ecocriticism*. Oxford: Oxford Handbooks.
83. Garrard, G. (2016). Ecocriticism as Narrative Ethics: Richards Powers Gain. *Academia.edu*.
84. Garrard, G. (2020). Never too soon, always too late: Reflections on climate temporality. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 11(1).
85. Garrard, G. (Ed.). (2014). *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford Handbooks, p.9.
86. Gaskell, G. (2016). *A Dictionary of the Sacred Language of All Scriptures and Myths (Routledge Revivals)*. Routledge.
87. Gifford, T. (2014). *International Perspectives In Feminist Ecocriticism*. London: Routledge.
88. Gifford, T. (2021). *DH Lawrence, Ecofeminism and Nature*. Taylor & Francis.
89. Glaser, B. (2012). Ecocritical Reading and Robert Duncan's Bending the Bow. *Journal of Ecocriticism*, 4(1).
90. Glotfelty, C. in Ken Hiltner. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. London: Routledge, p. 126.
91. Glotfelty, C., & Balaev, M. (2012). The Formation Of A Field: Ecocriticism In America—An Interview With Cheryll Glotfelty. *PMLA*, 127(3).
92. Glotfelty, C., & Fromm. (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*. University of Georgia Press.
93. Glotfelty, C., Balaev, M. (2012). The Formation Of A Field: Ecocriticism In America—An Interview With Cheryll Glotfelty. *PMLA*, 127(3).
94. Glotfelty, C., Fromm, H. (1996). *Landmarks in Literary Ecology*. University of Georgia Press.
95. Goodbody, A. (2014). German Ecocriticism: an Overview. in G. Garrard *The Oxford Handbook of Ecocriticism*. Oxford Handbooks of Literature, Oxford University Press, Oxford.
96. Goodbody, A. (2016) *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Walter de Gruyter.
97. Goodbody, A. (2019). The Rise of the Climate Change Novel. *Climate and Literature*, p. 229-245.

98. Gormley, M. J. (2021). *The End of the Anthropocene: Ecocriticism, the Universal Ecosystem, and the Astropocene*. Rowman & Littlefield.
99. Grivil, R. (2017). *Master Narratives: Tellers and Telling in the English Novel*, Routledge, p.152.
100. Greenwood, W. (2009). *Reading Cormac McCarthy*. ABC-CLIO.
101. Gross, M., Gilles, M. (2012). *The Last Myth: What the Rise of Apocalyptic Thinking Tells Us about America*. Prometheus Books.
102. Haag, I. (2019). *Perspectives on Ecocriticism: Local Beginnings, Global Echoes*. Cambridge Scholars Publishing.
103. Hay, J. (2017). *Postapocalyptic Fantasies in Antebellum American Literature*. Cambridge University Press, p. 226.
104. Hamilton, Clive. (2015). *The Anthropocene and the Global Environmental Crisis*. Routledge.
105. Hamilton, R. (2013). Liturgical Patterns in Cormac McCarthy's Blood Meridian. *The Explicator*, 71(2).
106. Heise, U. K. (2013). Globality, Difference, And The International Turn In Ecocriticism. *PMLA*, 128(3).
107. Heise, U. K. (2013). Globality, Difference, And The International Turn In Ecocriticism. *PMLA*, 128(3).
108. Herman, D. (2014). Narratology beyond the Human. *Diegesis* 3 (2).
109. Herman, D., Marie-Laure R. (2010). *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. Routledge.
110. Hicks, H. (2016). *The Post-Apocalyptic Novel in the Twenty-First Century: Modernity Beyond Salvage*. Springer.
111. Hiltner, K. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. Routledge.
112. Hourdequin, M. (2015). *Environmental Ethics: From Theory to Practice*. Bloomsbury Publishing.
113. Iovino S. in Zapf, Hubert. (2016). *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
114. Iovino, S. (2010). Ecocriticism and a Non-Anthropocentric Humanism. Local Natures, Global Responsibilities. *Ecocritical Perspectives on the New English Literatures*.
115. Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, and Models of Narrativity. *Ecozon*.
116. Iovino, S. (2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, And Models Of Narrativity. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3(1).
117. Iovino, S. (2012). Steps to a Material Ecocriticism: The Recent Literature about the 'New Materialisms' and Its Implications for Ecocritical Theory. *Ecozon@*.
118. Iovino, S. (2012). Theorizing Material Ecocriticism: A diptych." *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* (19) 3.
119. Iovino, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Indiana University Press.
120. Iovino, S. (2014). Material Ecocriticism. *Gender/Nature* edited by Iris Van der Tuin, p. 90.
121. Iovino, S. (2015). The Living Diffractions of Matter and Text: Narrative Agency, Strategic Anthropomorphism, and how Interpretation Works. *Anglia* 133(1).
122. Iovino, S. (2016). Posthumanism In Literature And Ecocriticism. *Rel.: Beyond Anthropocentrism*, 4 (11).

123. Iovino, S.(2012). Material Ecocriticism: Materiality, Agency, And Models Of Narrativity. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, 3(1).
124. Iovino, S., Oppermann, S. (2012). Theorizing Material Ecocriticism: A Diptych. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 19(3).
125. James, E. (2015). *The Storyworld Accord*. Lincoln: Nebraska: University of Nebraska Press.
126. James, E. (2020). *Environment and Narrative: New Essays in Econarratology*. The Ohio State University Press.
127. Jeffrey B. in Vakoch, Douglas. (2011). *Ecofeminism and Rhetoric: Critical Perspectives on Sex, Technology, and Discourse*. Berghahn Books.
128. Jeffrey, B. in Vakoch, D. (2011). *Ecofeminism and Rhetoric: Critical Perspectives on Sex, Technology, and Discourse*. Berghahn Books.
129. Josyph, P. (2021). A Few Nice Things and a Few Problems with “The Kekulé Problem”. *The Cormac McCarthy Journal*, 19(2).
130. Kaya, A. (2019). *Populism and Heritage in Europe: Lost in Diversity and Unity*. Routledge.
131. Kelly, E. (2013). *Max Scheler*. In *The Routledge Companion to Phenomenology*, Routledge.
132. Kemerere, L. (2016). Sievietes, dzīvnieki un citi noderīgi ķermeņi. *Punctum interneta žurnāls*.
133. Kemmerer, L. (2014). The Ecofeminism, Women, Environment. *Academia edu*.
134. Kerridge, R. (2013). Ecocritical Approaches To Literary Form And Genre: Urgency, Depth, Provisionality, Temporality
135. King, Y. (2018). *Healing The Wounds: Feminism, Ecology, And Nature/Culture Dualism*. In *Feminism and Philosophy*. Routledge.
136. Kļaviņš, K. (2009). *Apstāvēšana*. Mansards.
137. Kolodny, A. (2012). *In Search of First Contact*. Duke University Press.
138. Lāce, I. (2016). Ekofeminisms kā sociāli kritiskās teorijas ieguldījums dzīves kvalitātes uzlabošanā. *Sociālo teoriju konteksti*, 8.
139. Lehtimäki, M. (2013). Natural Environments in Narrative Contexts: Cross-Pollinating Ecocriticism and Narrative Theory. *StoryWorlds: A Journal of Narrative Studies* 5(1).
140. LeMenager, S., Shewry, T., & Hiltner, K. (Eds.). (2011). *Environmental criticism for the twenty-first century* (Vol. 1). Routledge.
141. Lidström, S.(2014). Mapping Common Ground. *Environmental Humanities*, 5(1).
142. Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas : zinātnisko rakstu krājums. XX. Robeža un diaspora literatūrā un kultūrā, DU.
143. Lync, T. (2016). Always Becoming Bioregional: An Identity for the Anthropocene. *Caliban. French Journal of English Studies*, (55).
144. Lynch, T. (2016). Always Becoming Bioregional: An Identity for the Anthropocene. *Caliban. French Journal of English Studies*, (55).
145. Lothe, J. (2013). *Narrative Ethics*. Rodopi.
146. Luce, D C. (2009). *Reading the World: Cormac McCarthy's Tennessee Period*. Univ of South Carolina Press.
147. Luce, D. C. (2020). Creativity, Madness, And “The Light That Dances Deep In Pontchartrain: Glimpses of “The Passenger” from Cormac McCarthy's 1980 Correspondence. *Cormac McCarthy Journal*, 18(2).

148. Mack-Canty, C. (2014). *Third Wave Feminism And Ecofeminism: Reweaving The Nature/Culture Duality*. In *Different Wavelengths* Routledge.
149. Malpas, S., Wake, P. (2013). *The Routledge Companion to Critical and Cultural Theory*. New York: Routledge, p. 162.
150. Maran, T. (2018). Two Decades of Ecosemiotics in Tartu. *Sign Systems Studies*, 46(4).
151. McDowell, M. (1996). The Bakhtinian Road To Ecological Insight. *The Ecocriticism Reader: Landmarks In Literary Ecology*.
152. McMichael, R. (2013). *New Orleans, Nature and the Apocalyptic Trope. Reconstructing New Orleans*. Verso Press.
153. Merchant, C. (2014). *Preserving the Earth*. Routledge.
154. Merchant, C. (2017). *The Death of Nature*. In *Science and Nature*. Routledge.
155. Mickey, S. (2018). *Literature and Ecofeminism: Intersectional and International Voices*. Routledge.
156. Monk, N. (2012). *Intertextual And Interdisciplinary Approaches To Cormac Mccarthy: Borders And Crossings*. Routledge.
157. Moore, N. (2015). *The Changing Nature Of Eco/Feminism: Telling Stories From Clayoquot Sound*. ubc Press.
158. Morita, K. (2014). Ecocriticism and Gender/Sexuality Studies: A Book Review Article on New Work by Azzarello and Gaard, Estok, and Oppermann. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*.
159. Morton, T. (2013). *Philosophy and Ecology after the End of the World*. U of Minnesota Press.
160. Müller, T. (2010). Notes Toward an Ecological Conception of Bakhtin's Chronotope. *Ecozon. European Journal of Literature, Culture and Environment* 1(1).
161. Müller, T. (2016). *The Ecology of Literary Chronotopes*. In *Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology*. De Gruyter.
162. Murphy, A. (2012). *Apocalyptic Desire and Urban Imagination*. University of Southern California.
163. Murphy, P. (2013). *Transversal Ecocritical Praxis: Theoretical Arguments, Literary Analysis, and Cultural Critique*. Lexington Books.
164. Murphy, P. (2020). *Literature, Writing, And The Natural World*. Cambridge Scholars Publishing.
165. Murphy, P. D. (2013). *Transversal Ecocritical Praxis: Theoretical Arguments, Literary Analysis, and Cultural Critique*. Lexington Books.
166. Naess, A. (2012). *Sustainable Development and the Deep Ecology Movement. In Politics of Sustainable Development*. Routledge.
167. Neimanis, A. (2015). Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth edited by Carol J., *The Goose*, 14(1).
168. Neimanis, A. (2015). Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals and the Earth edited by Carol J. Adams, *The Goose*, 14(1), p. 3.
169. Newton, Adam Zachary. (1995). *Narrative Ethics*. Harvard University Press.
170. Norris, N. (2013). *Words for a Small Planet: Ecocritical Views*. Rowman & Littlefield.
171. *Notes from Underground*. (2015). *The Depths of Environmental Arts, Culture and Justice*. ASLE.
172. Oppermann, S. (2012). Transnationalization of Ecocriticism. *Anglia-Zeitschrift für Englische Philologie* 130(3).

173. Opperman, S. (2011). *The Future of Ecocriticism*. Cambridge Scholars Publishing.
174. Oppermann, S. (2011). Ecocriticism's Theoretical Discontents. *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*.
175. Oppermann, S. (2011). Theorizing Ecocriticism: Toward a Postmodern Ecocritical Practice. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 13(2).
176. Oppermann, S. (2013). After Green Ecologies. *Ecotheory Beyond The Green*.
177. Oppermann, S. (2013). *Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory*. In *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. Routledge. p.20.
178. Oppermann, S. (2013). *Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory*. *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. Routledge, p.19.
179. Oppermann, S. (2013). *Feminist Ecocriticism: A Posthumanist Direction in Ecocritical Trajectory*. In *International perspectives in feminist ecocriticism*. Routledge. p.19.
180. Oppermann, S. (2013). *International Perspectives in Feminist Ecocriticism*. Routledge, p. 8. Lanham:
181. Oppermann, S. (2014). *Introduction: Stories Come To Matter*.
182. Oppermann, S. (2014). *New International Voices in Ecocriticism*. Lexington Books.
183. Oppermann, S. (2014). *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press.
184. Oppermann, S. (2016). *Environmental humanities*. Rowman & Littlefield.
185. Oppermann, S. (2016). *Environmental Humanities: Voices From The Anthropocene*. Rowman & Littlefield.
186. Orr, C. (2014). The Elmore Leonard Paradox. *The Atlantic*, 38.
187. Ortner, S. (1972). Is Female to Male as Nature is to Culture? *Feminist Studies* (1)2.
188. O'Sullivan, K. M. (2013). *The Encyclopedia of the Gothic*. Reference Reviews.
189. Ošiņa, I. (2012). Ekofeminisma pieeja kā atbilde uz dabas katastrofām. *Latvijas Universitātes Raksti. Socioloģija un politoloģija*.
190. Parham, J. (2017) *The Environmental Tradition in English Literature*, London: Routledge.
191. Peebles, S. (2017). *Cormac McCarthy and Performance: Page, Stage, Screen*. University of Texas Press.
192. Peebles, S., & West, B. (Eds.). (2021). *Approaches to Teaching the Works of Cormac McCarthy*. Modern Language Association.
193. Petrelli, M. (2018). Manifest Destiny: the American West as a Map of the Unconscious. *Between*, 8(15).
194. Phelan, J. (2014). *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University.
195. Phillips, D. (2013). Ecocriticism's Hard Problems. *American Literary History* (25)2, 2013.
196. Phillips, D. (2015). Posthumanism, Environmental History, and Narratives of Collapse. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 22(1).
197. Phillips, M., Rumens, N. (2016). *Contemporary Perspectives on Ecofeminism*. Routledge, Taylor & Francis Group.
198. Phillips, Mary. (2015). *Contemporary Perspectives on Ecofeminism*. London: Routledge, p. 25.
199. Polt, R. (2014). Being And Time. In *Martin Heidegger*. London: Routledge.

200. Potthast, T., Meisch S. (2012). *Climate Change and Sustainable Development*. Wageningen: Academic Publishers.
201. Potts, M. (2015). *Cormac McCarthy and the Signs of Sacrament: Literature, Theology, and the Moral of Stories*. London: Bloomsbury Publishing.
202. Potts, M. (2015). *Cormac McCarthy and the Signs of Sacrament: Literature, Theology, and the Moral of Stories*. London: Bloomsbury Publishing.
203. Pullen, A., Rhodes, C. (2015). *The Routledge Companion To Ethics, Politics And Organizations*. London: Routledge.
204. Railsback, B. (2016). A Twenty-First-Century Grapes of Wrath: Jesmyn Ward's Salvage the Bones. *The Steinbeck Review*, 13(2).
205. Regier, A. M. (2012). Leslie Marmon Silko: Mapping Radical Histories and Futures. *American Indians and Popular Culture*, 12.
206. Reimer, J. A. (2014). All the Pretty Mexican Girls: Whiteness and Racial Desire in Cormac McCarthy's All the Pretty Horses and Cities of the Plain. *Western American Literature*, 48(4).
207. Remm, T. (2020). Chronotope As A Framework For Landscape Experience Analysis. *Landscape Research*, 45(2).
208. Renfrew, A. (2017). *Towards A New Material Aesthetics: Bakhtin, Genre And The Fates Of Literary Theory*. Routledge.
209. Renfrew, A. (2017). *Towards A New Material Aesthetics: Bakhtin, Genre And The Fates Of Literary Theory*. Routledge.
210. Ridgely, J. V. (2014). *Nineteenth-Century Southern Literature*. University Press of Kentucky.
211. Rikard, G. (2013). *Authority and the Mountaineer in Cormac McCarthy's Appalachia*. McFarland.
212. Rižijs M. in Kalniņa I., Vērdiņš K. (2013). *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.
213. Rohmer, S. (2018). Limit, Judgement and Otherness in Hegel. *Eidos: Revista de Filosofía de la Universidad Del Norte*.
214. Rueckert, W. (1978). Into and out of the Void: Two Essays. *The Iowa Review*.
215. Said, E. W. (2016). Orientalism. In *Social Theory Re-Wired*. Routledge.
216. Sanos, S. (2016). *Simone De Beauvoir: Creating A Feminist Existence In The World*. Oxford University Press.
217. Schliephake, C. (2014). *Urban Ecologies: City Space, Material Agency, and Environmental Politics in Contemporary Culture*. Lexington Books.
218. Seed, D.(2010). *A Companion to Twentieth-Century US Fiction*. John Wiley & Sons.
219. Shewry, T.,Hiltner, K. (2011). *Environmental Criticism for the Twenty-First Century*. Routledge.
220. Shiva, V. (2014). *Ecofeminism*. Bloomsbury Publishing.
221. Shiva, V. (2015). *The Vandana Shiva Reader*. University Press of Kentucky.
222. Shiva, V. (2021). Women's Power to Change the Environment. *Peace and Freedom*, 81(2).
223. Shiva, V.(2014). *Ecofeminism*. Bloomsbury Publishing.
224. Showalter, E. (2020). *A Literature of Their Own: British Women Novelists from Bronte to Lessing*. Princeton University Press.
225. Siobhan C. (2016). The Terror and the Terroir: The Ecological Uncanny in New Weird
226. Slovic, S. (2014). *New International Voices In Ecocriticism*. Lexington Books.

227. Slovic, S. (2015). *Ecocriticism: A Basic Introduction to Ecocriticism*. Pertanika (23).
228. Slovic, S. (2017). *Under the Signs of Ecocriticism: An Interview with Prof. Scott Slovic*.
229. Smith, M. (2013). *Legends, Lore & True Tales of the Chattahoochee*. Arcadia Publishing, p. 104.
230. Snyder, M. (2013). *Quicklet Cormac McCarthy's The Road*. HyperinkPress, p.3.
231. Sommer, B. (2015). *Cultural Dynamics Of Climate Change And The Environment In Northern America*. Brill.
232. Spalviņa, A. (2014). Feminisma kustība un dabas aizsardzība Latvijā: perspektīva sieviešu vides kustības lomai. *Sociālo teoriju konteksti*, 6.
233. Spurgeon, S. (2011). *Cormac McCarthy: All the Pretty Horses, No Country for Old Men, The Road*. A&C Black..
234. Spurgeon, S. (2012). *Western American Literature*. London: Continuum.
235. Star, C. (2021). *Apocalypse and Golden Age: The End of the World in Greek and Roman Thought*. JHU Press.
236. Steinby, L., Klapuri, T. (2013). *Bakhtin And His Others:(Inter) Subjectivity, Chronotope, Dialogism*. Anthem Press.
237. Steinby, L., Klapuri, T. (2013). *Bakhtin And His Others:(Inter) Subjectivity, Chronotope, Dialogism*. Anthem Press.
238. Stephens, A. (2013). *Ecofeminism and Systems Thinking*. London: Routledge.
239. Sturgeon, N. (2016). *Ecofeminist Natures: Race, Gender, Feminist Theory, And Political Action*. Routledge.
240. Svece, A. (2014). Dabas vēsture. *Punctum laikmetīgās literatūras un vēstures žurnāls*.
241. Svece, A.(2019). Meža tiesības. *Rīgas Laiks*.
242. Svece, A.(2011). Ekoloģiskā apokalipse. *Rīgas Laiks*.
243. Tangney, S. (2015). *The Wild That Attracts Us: New Critical Essays on Robinson Jeffers*. UNM Press.
244. Thiess, D. J. (2013). On The Road to Santa Fe: Complexity in Cormac McCarthy and Climate Change. *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, 20(3).
245. Trexler, A. (2015). *Anthropocene Fictions: The Novel in a Time of Climate Change*. University of Virginia Press.
246. Ursula, H. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. London: Routledge.
247. Ursula, H. in Ken Hiltner. (2015). *Ecocriticism: The Essential Reader*. Routledge.
248. Vaara, E.(2013). Strategy And Chronotopes: A Bakhtinian Perspective On The Construction Of Strategy Narratives. *Management Aims*, 16(5).
249. Vakoch, D. (2011). *Ecofeminism and Rhetoric: Critical Perspectives on Sex, Technology, and Discourse*. Berghahn Books, p. 3.
250. Vakoch, D. (2012). *Feminist Ecocriticism: Environment, Women, and Literature*. Lexington Books.
251. Vakoch, D. (2012). *Feminist Ecocriticism*. Lanham: Lexington Books.
252. Vakoch, D. (2017). *Ecofeminism in Dialogue*, Lanham: Lexington Books.
253. Vakoch, D. (2017). *Women and Nature?: Beyond Dualism in Gender, Body, and Environment*. Taylor & Francis.
254. Vakoch, D. (2017). *Women and Nature?: Beyond Dualism in Gender, Body, and Environment*. Taylor & Francis.
255. Vakoch, D. (2018). *Ecofeminism in Dialogue*, Lexington Books.

256. Vakoch, D. (2018). *Literature and Ecofeminism: Intersectional and International Voices*. Routledge.
257. Vandana S. (2014). *Ecofeminism*. London: Zed Books.
258. Wagner-Martin, L. (2013). *Barbara Kingsolver*. Infobase Learning.
259. Wake, P., Malpas, S. (2013). *The Routledge Companion to Critical and Cultural Theory*. London: Routledge.
260. Waldron, K. (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Scarecrow Press.
261. Waldron, K. (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Scarecrow Press.
262. Waldron, K. (2013). *Toward a Literary Ecology: Places and Spaces in American Literature*. Scarecrow Press.
263. Walls, L. D. (2018). *Henry David Thoreau: A Life*. University of Chicago Press.
264. Walsh, C. (2009). *In the Wake of the Sun: Navigating the Southern Works of Cormac McCarthy*. Newfound Press.
265. Watkins, S. (2020). *Contemporary Women's Post-Apocalyptic Fiction*. Springer Nature.
266. Watkins, S. (2020). *Contemporary Women's Post-Apocalyptic Fiction*. Springer Nature.
267. Watson, R. N. (2013). *Back to Nature*. University of Pennsylvania Press.
268. Witschi, N. (2011). *A Companion to the Literature and Culture of the American West*. Vol. 133. John Wiley & Sons.
269. Wyllie, R. (2016). Kierkegaard Talking Down Schopenhauer: The Sunset Limited as a Philosophical Dialogue. *The Cormac McCarthy Journal*, 14(2).
270. Worthington, L. (2012). *Cormac McCarthy and the Ghost of Huck Finn*. McFarland.
271. Wrede, T. (2014). *Myth and Environment in Recent Southwestern Literature: Healing Narratives*. Lexington Books.
272. Zapf, H. (2016). *Handbook Of Ecocriticism And Cultural Ecology* (Vol. 2). Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
273. Zapf, H. (2016). *Literature as Cultural Ecology: Sustainable Texts*. Bloomsbury Publishing.
274. Zbinden, K. (2017). *Bakhtin between East and West: Cross-cultural transmission*. Routledge.
275. Ziliak, J. P. (Ed.). (2012). *Appalachian Legacy: Economic Opportunity After The War On Poverty*. Brookings Institution Press.
276. Žižek, S. (2017). Slavoj Žižek: Lessons From the "Airpocalypse". *InTheseTimes*, 1(2).

Interneta resursi

1. <http://lulfmi.lv/Dace-Bula-piedalisies-Literaturas-un-vides-petniecibas-asociacijas-konference> (aplūkots: 12.09.2023)
2. <http://lulfmi.lv/Vides-cilvekinatne-LU-79-konference> (aplūkots: 12.09.2023)
3. <https://dabasdiskursi.lu.lv/par-mums/par-projektu/> (aplūkots: 12.09.2023)
4. <https://dabasdiskursi.lu.lv/par-mums/zinas/zina/t/66192/> (aplūkots: 12.09.2023)
5. [Iznāk jauns Latvijas mākslas procesiem veltīts izdevums «WunderKombināts» / Raksts \(Ism.lv\)](http://www.izdevums.lv/izdevums/wunderkombinats) (aplūkots: 12.09.2023)
6. <https://dom.lndb.lv/data/obj/940214.html> (aplūkots: 12.09.2023)

7. <https://lcca.lv/en/exhibitions/reading-workshop-on-environmentalism-and-ecofeminism-with-kadri-t--r/> (aplūkots: 12.09.2023)
8. <https://lcca.lv/lv/izstades/tiessaistes-diskusija--ekokritiskas-vides-perspektivas-baltijas-regiona-/> (aplūkots: 12.09.2023) (aplūkots: 12.09.2023)
9. <https://lcca.lv/lv/izstades/tiessaistes-diskusija--ekokritiskas-vides-perspektivas-baltijas-regiona-/> (aplūkots: 12.09.2023)
10. <https://lcca.lv/lv/notikumi/lasisanas-darbnica--ekopolitika---ekopoetika-/> (aplūkots: 12.09.2023) (aplūkots: 12.09.2023)
11. <https://satori.lv/article/dzivnieku-un-vides-etika-4-lekcija> (aplūkots: 12.09.2023) (aplūkots: 12.09.2023)
12. <https://www.hzf.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/70696/> (aplūkots: 12.09.2023)
13. <https://www.liepajniekiem.lv/zinas/kulturvide/kultura/iepazistinas-ar-reginas-ezeras-literaro-mantojumu/> (aplūkots: 12.09.2023)
14. <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/isfilmu-festivala-pieversas-ekofeminismam-un-ekoseksualitatei.a399979/> (aplūkots: 12.09.2023)
15. <https://www.zalabriviba.lv/> (aplūkots: 12.09.2023)